

Resor, del 1

Christian Lanciai

1980-93

(48)

Italienresan, augusti 1980	2
Svenskar i Italien – självkritisk körreseanalys (1987)	6
Julbrev 1989 (Stora Medelhavsresan)	13
Årets resa (hösten 1990)	23
Resan februari 1991	34
Resans motto: "Att leva är att leva farligt." (Höstresan 1991)	44
Resa till Egypten	54
Problemet Turkiet-Armenien-Kurdistan-Irak-Iran etc.	64
Påskresan 1992	65
Samtal på vägen (Höstresan '92)	76
Indiska turer	91
Fransmannens protokoll från Benares	107
Winerreise	119
Rapport från Tibet	137

Från Italienresan augusti 1980.

8.8.1980. Ännu om Münchens ofantliga konstgalleri ville jag berätta det, att den vackraste tavlan där för min del nog var Tizians "Törnekröningen", en jättelik tavla som han gjorde som mycket gammal och nästan blind. Man kunde stå och gråta framför den i timmar. Något mera gripande har nog sällan målats.

Den stora värmen överföll en på vägen ner för alpslutningarna: man storknade nästan genast i den översvallande oemotståndliga medelhavsvärmen. Något mera själsvärmande och hälsobringande finns knappast i världen.

Vid Verona station klockan 21.30 på kvällen (då tåget var en timme försenat) ringde jag genast Turris, där ingen var hemma, och sedan Michael, där han svarade, men tyvärr blott genom sin automatiska telefonsvarare. Men när jag försökte hos Turris på nytt senare från Adiges strand var Ida hemma. Det har visat sig att en moster till Achille är mycket svårt sjuk. Idag morse skulle hon opereras, men hennes inälvor visade sig vara i ett eländigt skick, så det är sannolikt att hon inte lever alltför länge till. Hon är 75 år gammal. På grund av denna sorg uppsköts Arenabesöket i kväll till en annan dag när även Cristina är här.

Bologna tyckte jag bättre om i år än vid mitt senaste besök där 1966. Den stora förskräckliga apan i San Petronio satt fortfarande där och glufsade i sig människobarn som den sedan födde på nytt till ett fortsatt liv i Helvetet. På Piazza Maggiore framför Domkyrkan tilldrog sig en scen: jag satt på ett trottoarkafé med god utsikt över torget och drack kaffe med glass. (Där satt även en hel del mycket underligt folk: mycket just så feminina och dekadenta ungdomar som bara är så effeminerade i Italien, men det hör inte hit.) Men mitt på torget på en trottoarkant satt det en gammal man som plötsligt började sjunga. Han sjöng inte vackert. Hans röst var bruten av ålder och hes, men han sjöng absolut rent, och man hörde att hans musikalitet var utan brister: han höll tonarten fenomenalt bra, fastän den italienska serenaden i många verser som han med stor inlevelse sittande sjöng ställde stora krav på röstomfånget. En äldre herre bredvid mig som också lyssnade sade ironiskt: "Opera!" Jag svarade med en blick som betydde: "Men hör ni inte att han sjunger med större inlevelse och smärta än de flesta operasångare?" Efter en stund kom det plötsligt fram en polis till den gamle som sjöng. Polisen tystade honom och sade tydligen åt honom att sjunga någon annan stans än mitt på torget framför alla turisterna och utan att ens ta betalt för det. "Låt honom sjunga! Han vill ju inget illa!" ville jag springa fram och säga till polisen, men hellre än att se scenens pinsamma slut gick jag fegt därifrån.

Jag såg även i Bologna den sprängda centralstationen. Den kunde användas, men en viktig del av den vackra byggnaden var jämnad med marken och prydd med några dussin alltför talande begravningskransar.

Ravenna var dock en större upplevelse. Dantes grav var inte mycket att se: det enda märkvärdiga med den var att det var Dante som låg i den. Däremot var de gamla bysantinska gravarna, kapellen och kyrkorna från Teoderiks och Justinianus tid en upplevelse utan like. Ravenna är den enda stad i Italien som levde under den mörkaste medeltiden, och det är bara i Ravenna i Italien som den mörkaste medeltidens minimala förkrympta prestationer av arkitektur och konst finns till beskådan för evigt, och detta gör det lilla Ravenna till kanske Italiens mest gripande stad.

Jag har alltså kommit till Italien i den starkaste sommarhettan, och varken Achille, Michael eller Cristina vågar vistas i staden vid denna heta tid. Däremot hade jag igår en mycket trevlig stund hemma hos Alberto Beltrame och får kanske i morgon träffa Romano d.ä. Cristina anländer hit i övermorgon, och jag hoppas även få träffa Achille och Michael innan jag måste återvända till den kalla och karga andefattiga Norden.

Dessutom har Achilles mosters sjukdom en aning beslöjat atmosfären. Dock har jag haft mycket trevliga samtal med Ida.

Achilles moster dog lördag och begravdes tisdag. Stackars Ida var mycket upprörd över släktingens bortgång: hon hade varit mycket trevlig och helt frisk tills hon inlades på sjukhus för en småsak, som skulle opereras. Operationen misslyckades och patienten dog, helt allena, utan att någon hade trott det.

Söndagen tillbringades i Romanos och hans frus sällskap, vilka även visade mig marmorbrottet i Domegliara med hela den tunga imponerande känsliga industrin, numera övertagen av Romanino. En dag kunde Michael göra sig ledig. Vi lyssnade på en orgelkonsert med musik av Bach och Max Reger innan vi for runt till Garda och Bardolino, hälsade på Laura och målar- och krukmakaren där nära och mot kvällen även Henni och Gaddo. Sålunda har jag nu stiftat bekantskap med alla fyra bröderna, och alla är de lika trevliga och har lika briljanta tänder. Ur min synpunkt är Michael den ömmaste, Gaddo den grannaste, Romano den säkraste och Henni, Danielas far, den godaste, men Michael, den äldsta, är den bäst bibehållna av dem.

Idag, fredag, for vi med tåg till Venedig av och an på tre man hand, jag, Cristina och en hennes väninna.. Helst hade jag varit ensam, ty jag vet hur dessa italienskor är: de är inte så grova och kraftiga som vi nordbor, och fastän jag minskar min vanliga promenadtakt till hälften får jag alltid vänta på dem. Endast om jag minskar den till en fjärdedel blir den lika med deras, men att behöva gå så långsamt innebär bara för mig att jag blir lika trött som de. Vi hann emellertid se Santa Maria Gloriosa dei Frari, var två av Tizians vackraste målningar finns, San Rocco, med målningar av Tintoretto från den minsta storleken till Michelangeloformat, och Dogepalatset, var särskilt Tintoretts "Paradiset", världens största oljemålning, gjorde ett djupt intryck. Längre än så orkade inte flickorna: San Giorgio Maggiore, marmorkyrkan med kampanilen på en ö bortom San Marco, fick jag bege mig till ensam, och det var värt besväret. Tyvärr var *l'Accademia* stängd, men *Santa Maria della Salute* var öppen. Tyvärr var dock Tizians största målning där avlägsnad för restaurering, liksom tre av bronshästarna på San Marco.

Men som helhet var Venedig mera imponerande än någonsin. Denna otroliga på träsk och hav byggda stad av palats och katedraler, med sin tusenåriga republik som endast en Napoleon kunde förstöra, fyller en med en helig moralisk energi med sitt exempel som knappast är av denna världen, hur reell den än är. Och det är hemligheten med hela den italienska enastående renässanskulturen, som hela vår nuvarande kultur vilar på: realism, och blott och enbart realism, från början till slut.

Ida har tyvärr någon svulst i sidan som plågar henne, men annars mår alla bra. Jag har lättare att förstå Ida än Cristina, men den vackraste och rikaste italienskan här i familjen i Verona tycker jag att Michaels dotter Laura talar, som har en fruktansvärd sjukdom som hon bär med enastående hjältemod.

Här har understundom varit så varmt, att fastän man har legat i bara underbyxor och med blott ett lakan över kroppen, så har man på morgonen vaknat genomsvettig.

Jag hoppas ännu hinna besöka Sirmione, Laura ännu en gång och Venedig ännu en gång i samband med Padua. På söndag kanske vi får biljetter till Aida på Arenan.

21.8. Söndagen blev äventyrlig: jag företog en cykelfärd på Cristinas alltför låga eländiga damcykel, med en sadel som inte kunde höjas utan att den blev alldeles lös, till Lago di Garda. Vid Garda uppsökte jag Cisano var Carbonis tyvärr inte var hemma. Det gav mig tid över som jag brukade till att cykla till Sirmione, som var så tjockt av bilar och folk att bilköen var två kilometer lång och det var omöjligt att slippa fram med cykel. Med nöd kunde jag sedan ta mig tillbaka de sista trettiofyra kilometrarna på denna "*bicicletta maledetta*".

Sedan var det dags att gå till Arenan för att se "*Aida*". För att få plats måste man gå dit 1 1/2 timme innan föreställningen börjar, och diverse pauser med långvarig omdekoration av scenen gör hela spektaklet 5 timmar långt. Det är ändå värt att se det: regin, koreografin, scenografin, allt var tio gånger bättre än på Kållesseum i Göteborg 1971, och de långa pauserna med ihärdigt skrikande glass-, smörgås-, dryck- och programförsäljare ger den tunga operan en viss välbehövlig *touch* av komedi. *Aida* (Maria Chiara) och hennes far var enastående, men tenoren sjöng ständigt en aning i överkant, och körerna släpade något efter dirigenten. Mest imponerande var koreografin och ljussättningen. Hela föreställningen andades djup egyptisk realism, och särskilt kläderna var ytterst övertygande. Vi var hemma igen, Ida och jag, klockan 2 efter midnatt.

Tisdag blev det åter dags för en utfärd *da solo* till Venedig och Padua. Den här gången satsade jag främst på att få se Venedigs *Accademia*, som var stängt förra gången, men när jag nu för andra gången nådde fram till *Accademias* port och fann att klockan var fem över två möttes jag av den prydliga skylten på porten som sade: *Accademia* stänger idag klockan två.

I stället köpte jag dock en bok där utanför: "*L'opera completa di Tiziano*", och med den som guide kunde jag sedan uppsöka alla kyrkor i Venedig var hans viktigaste tavlor fanns som jag ännu inte hade sett: San Salvatore, la Chiesa dei Gesuiti, var världens första nocturnemålning finns signerad av Tizian, och några till. Jag besåg även de tre ghettona: *ghetto novissima* *ghetto nuova* och *ghetto vecchia*. Venedig var länge judarnas främsta församling i Italien och en av de få trygga i världen, ty venetianerna var alltid förnuftiga nog att inte efterapa världens övriga till överdrift kristna fanatiker som behagade förfölja judarna för att de trodde mera på Gud än på Kristus. Dessa delar av Venedig, de föga turistfrekventerade, är de intressantaste och har knappast förändrats mycket till det yttre sedan 800-talet. Att *i signori Lanciai* först gjorde sig bemärkta i historien under 1200-talet i denna sunda miljö, i en stad mera sjudande av flit och kamp för tillvaron än någon annan stad i världen då, mot ett hav fyllt av ständiga obehagliga överraskningar, på osäker grund som endast kunde göras fast av ens egna händer, kan man i dessa fattiga men hederliga kvarter mycket väl föreställa sig.

I Padua besökte jag Arenakapellet nära stationen, *Capella degli Scrovegni*, som Giotto gjorde till sitt Sixtinska kapell: hela kapellet från golv till tak är smyckat med en biblisk bilderbok utan motstycke: aldrig har någon målare givit Kristus en större värdighet än Giotto. Med små medel och utan Rubens och Tizians teknik har Giotto presterat en sannare och djupare realism än dessa: hans *pietà* med alla de ursinnigt gråtande kvinnorna är mera skakande än någon annans. Och i fottvagningen har Giotto mycket verkningsfullt målat Kristus som en mindre gestalt än alla apostlarna. Storslagnast är dock Judaskysen.

Idag har jag åter cyklat till Lago di Garda på Achilles mycket bättre cykel och lyckats uppleva både eremitbyn uppe på Rocca di Garda, som ytterst sällan är öppen för besökare, familjen Carboni med Claudia och Fabio bland barnen och med mycket prat från deras stormoster Silvias sida, som efter Pieros död är mera på bättet än någonsin, samt även *le Grotte di Catullo* i Sirmione, som var en enastående upplevelse: det är resterna av en jättelik romersk villa för gudomliga kejsare med gäster av internationell rang som här sträcker sig över en yta stor som Colosseum. Vilket nöje hade inte Catullus haft, om han verkligen har levat här, av att veta att denna sagolika villa efter att under tusen år ha begravts och förtrampats av barbarer sedan skulle beaktas med större respekt och vördnad än de flesta kyrkor av kultiverade historiskt medvetna eliturister från en större värld än hans egen, som skulle svalka sig i sjöns rena böljor från dess röda strandklippor med honom och den latinska poesin i tankarna.

I morgon begynner återfärden norrut med tåg klockan 8.30. Två veckor är för litet för att uppleva Italien på, och sju år är en för lång skilsmässa därifrån. Därför vill jag nästa gång återvända hit litet fortare och då även välja en annan säsong än sommaren, som är den avgjort sämsta, ty då dräller dollarturisterna som värst, då är klimatet som hetast, och då är även italienarna som hetast. April och september är de bästa månaderna att uppleva Italien, ty då är landet åter italienarnas och då tar italienarna det något lugnare. Dock var det bättre att jag nu kom hit i den sämsta av alla säsonger och mitt bland okända släktingars sjukdomar och dödsfall med åtföljande bekymmer, depressioner och begravningar, än att jag inte kom alls.

Jag har intresserat mig särskilt mycket för Tizian därför att han är i mitt tycke den enda renässanskonstnären som kan mäta sig med Michelangelo. Cristina har inte varit riktigt frisk och ständigt mycket trött, vilket även har gett andra än mig bekymmer. Ida har varit nere på grund av släktingarnas nedgång och fall. Jag hade gärna velat träffa även Vito och Romanino; jag har dock fått nöja mig med att skicka dem mina hälsningar. Zaira kan inte förlåta Scientologin att den hindrar Mamma från att komma till Italien.

För mig har denna alltför korta Italienupplevelse inneburit en hälsosam injektion av moralisk energi som jag hoppas att skall vara länge. Särskilt njöt jag av de två femtimmarscykelturerna på 10 respektive 11 mil, men Venedig skall jag tänka på mest, även om jag nästa gång skall ägna mig mera åt Toscana, Florens och Rom.

Återresan var inte helt utan äventyr. Åter fick jag stå större delen av vägen från Verona till Brenner i ett tåg som var så överfullt att folk stod och trängdes i de trånga järngångarna mellan vagnarna. På grund av att det dessutom blev mycket försenat kunde jag inte stanna i München och beskåda Amalienburg utan fortsatte direkt till Würzburg var jag tänkte övernatta. Würzburg nåddes klockan 20, och som jag då bara hade italienska pengar försökte jag växla dem på stationen, men allting var stängt och ingen ville hjälpa. För att inte komma för sent till vandrarhemmet tog jag risken att bege mig dit utan tyska pengar. Det låg en halvtimmes promenad från stationen, och det gick bra, sade de, att jag växlade mina pengar på stationen följande morgon.

Följande morgon steg jag upp tidigt för att hinna med allt och begav mig efter frukost till stationen halv 8, kom fram 8 och måste sedan vänta till halv 9 innan växelkassan skulle öppna. Men den öppnade inte, ty det var lördag. I stället företog jag mig en irrfärd i staden på jakt efter sparkassor eller postanstalter, men allt var stängt. Bedrövad måste jag återvända till vandrarhemmet och förklara mitt misslyckande och be dem mottaga italienska lire, vilket de vägrade göra. De insisterade på att det var möjligt att växla på stationen, jag bad dem ringa dit och ta reda på var, vilket de gjorde: det visade sig att en liten resebyrå bakom stationen kunde växla. Ännu en gång fick jag gå tillbaka till stationen, växla och gå tillbaka till vandrarhemmet innan jag äntligen fick betala de 10 erforderliga marken. Jag gjorde det och bad om ursäkt för det besvär som jag hade vållat dem. Klockan var 10 när jag äntligen var fri: 2 1/2 timmar hade jag förlorat på deras brist på hjälpsamhet.

Dock hann jag sedan se Biskopsresidenset, vilket besök väl var värt alla besvären: Tiepolo har där målat så att taket lyfter sig. Det italienska måleriet med sin klarhet och realism kommer aldrig någonsin att kunna överträffas, endast med möda efterliknas.

Utan pengar i Tyskland, fick jag alltså erfara, kan vara farligare än att vara utan vatten i öknen. Och fastän man har hur mycket pengar som helst kan man ändå ha det lika illa ställt som vore man utan.

I Italien var min mage häpnadsväckande perfekt hela tiden, och överraskande nog gick min vikt, trots den italienska maten där, ned från 65 till 60 kilo. Nu sedan jag har kommit hem har magen blivit sämre igen varför jag nog får införa en diet och sluta äta mycket bröd.

Terminen har sedan börjat med alla dess plikter i släptåg, varför jag nu i all hast får avsluta detta alltför korta kapitel om Italien. Ty efter sju år är två veckor ingenting, och jag hoppas verkligen att det inte på nytt blir sju år till nästa gång.

(Det blev sex. red. anm.)

Augusti 1980

Svenskar i Italien

- självkritisk körreseanalys.

Den vanliga svenskhetens möte med ett kulturland som Italien är ett ämne som borde utredas. Jag fick anledning att studera det närmare vid en körresa till Italien bestående av 45 personer av vilka två nästan kunde italienska. Endast en av dessa visste någonting över huvud taget om italiensk kultur.

Kören var från Göteborgs mest borgerliga stadsdel Örgryte och var tämligen rik ekonomiskt och tämligen ung i kvalitén. Visserligen var det utmärkt klass på dirigenten, en mycket spirituellt och skämtsamt i Groucho Marx-stil som fullkomligt behärskade sin kör och dess mycket varierande repertoar, men han var lika svensk som alla de andra: fullkomligt omedveten om andra världar än den egna trygga svenska världen, som i sin självgod förnöjsamhets leende slummer aldrig kan påverkas av någon annan större värld.

Dessa sångarentusiaster färdades med buss hela vägen från Göteborg till Bazzano utanför Bologna, vilket tog två dygn. Starten skedde 16.30 från Örgryte Nya Kyrka i bländande vackert solsken: sämsta tänkbara väder att skiljas från en hemstad i. Denna kör, som på sin repertoar hade verk av Verdi, Gunnar Wennerberg, Gustaf Nordqvist, Anders Öhrwall och andra fullödiga klassiska tonsättare, började i bussen nästan omedelbart plåga alla känsligare öron i sällskapet med ursinnig rockmusik à la mode på kassett som alla tvingades lyssna på. Därmed skulle tydligen resans italienska kulturhjärntvätt börja. Stängde man av högtalaren ovanför sitt eget säte måste man ändå höra de hessa hysteriska skriken och skrällande elgitarrerna från alla deras högtalare som tycktes njuta av det monotona slagverksraseriet. Bussen hade dessutom en television som kunde visa video. Hela kvällen under resan genom Danmark fick kören njuta av de löjligaste och fånigaste tramsfarser med Lasse Åberg endast avlösta av de mest sadistiska tänkbara Tom-och-Jerry-filmer, där ju hela handlingen som bekant kroniskt ensidigt handlar om kattens och mössens ständiga tävling med varandra om vem som kan vara grymmast och mest sadistisk - utan att någon av dem någonsin lyckas stryka med i dessa extrema och ständigt mer överdrivna överansträngningar åt det morbida hållet. *En* sådan svensk fars och *en* sådan katt-och-råtta-lek kunde man väl stå ut med, men när sådan tramsig och sadistisk humor upprepas i det oändliga, medan alla i bussen hela tiden sitter och vrider sig och vrålar av skratt som i programmerade skrattkörer i TV, så kan man nog börja tycka att det skulle vara bättre utan i längden. Sådana buskis-tramstillställningar och slaskiga drastiska sado-masochistiska videofilmer hade detta glada kulturgång besvärat sig med att ta med sig bara för att kunna njuta och frossa riktigt ordentligt.

En kort rast på Hälsingborgsfärjan och en något längre på Puttgardenfärjan följdes av den mest obekväma tänkbara natt i de mest onaturliga tänkbara kroppsställningar, då det att stolryggarna kunde fällas ner innebar att den som satt bakom varje nedfälld stolsrygg måste sitta och sova med benen utspärrade, nästan som i en sorts sittande

spagatställning. Naturligtvis blev allas lemmar nedanför låren antingen avdomnade eller uppsvällda med följdenliga plågor och besvär som varade hela den följande dagen ända ner till Innsbruck.

Vädret genom Tyskland var dåligt, och bland annat uppstod det en så tät dimma under dagen att det resulterade i en kedjekrock på *der himmlischer Autobahn* som cirka 50 fordon invecklades i med total förstoppning av all trafik mellan Nürnberg och München som följd: köerna var milslånga, och då många valde alternativa landsvägar fylldes även dessa av köer, som det var ännu svårare att komma ut ur. Ändå var denna kedjekrock lindrig och bagatellartad. Det brukar ju handla om upp till 250 bilar som entusiastiskt av hjärtans lust kör in i varandra och på varandra och över varandra huller om buller, så att allt blir bara ett enda stort dragspelsskrotupplag av gigantiska dimensioner, där ett ansevärt antal förlustesebesökare skaffat sig direkt biljett till himmelen på köpet utan retur.

Det vackra vädret började äntligen i Innsbruck, där kören lyckats skaffa sig stadens minst typiska hotell: ett sterilt hypermodernt betonghotell utan trivsel och långt utanför staden. Att promenera in till centrum tog 45 minuter, vilket var väl värt att göra bara för att komma bort ifrån hotellet, där man lika litet fick vara i fred för ständigt närvarande och påträngande musikhögtalare med skrällande elgitarrer och hysteriska skrik till debil skvalmusik som någonstans norr om Alperna under hela denna resa.

Så fort man väl var söder om Alperna började dock livet bli mänskligare. En rökpaus togs på autostradan efter Bolzano som inte fick räcka längre än fem minuter: den räckte en kvart och förlängdes sedan. Men Italien blev Italien först när man äntligen lämnade autostradan.

Under ledning av den enda i bussen som var uppvuxen med italiensk kultur övergavs autostradan vid Trento, varefter bussen ringlade sig utmed de smala vägarna ner till Gardasjön. Svenskarna häpnade. Aldrig hade de sett ett så vackert land förut. Det var ju rentav vackrare än Vättern!

Lunch intogs i Malcésine och skulle ha tagit en timme som dock blev till två. Den italienska maten tog nämligen genast ut sin rätt, varpå lunchtimmen på ett rent naturligt sätt förlängdes. På programmet för eftermiddagen stod Verona, som man nu tyvärr skulle få bråttom med. Och till denna tidsbrist med den anryckande nödvändigheten att göra hela Verona springandes kom den makliga svenska otympligheten.

Den förträffliga och perfekta svenska bussen var tre och en halv meter hög, och en sådan buss, hur mästerligt den än förs av de bästa och skickligaste tänkbara chaufförer, är de italienska städerna helt enkelt inte byggda för. Den första krisen uppstod när huvudinfarten till Verona visade sig gå under en bro som var såpass hög som två och en halv meter. Trots denna brons ansevärliga höjd (med italienska mått mätt) kunde man inte ens pressa in bussen under bron.

Det blev till att köra omkring i nejderna och under kartläggning av landskap tidigare okända för geografin försöka hitta alternativa infarter till Verona, vilka heroiska försök endast kröntes med den framgången att man alltid visade sig hänvisad tillbaka till samma utmanande låga bro igen. Omsider lyckades bussen pressa sig in genom några trånga gränder söderut och den vägen via omfattande omvägar tränga ända in till centrum med uppenbar risk för att sedan inte kunna ta sig ut igen, och närmare centrum än Castell Vecchio kom man inte hur man än blockerade alla de största gatorna i hela västra Verona. Klockan fem steg 45 färdigt utmattade och utslagna svenskar ur bussen, vilka skulle ha stigit ut ur den betydligt närmare centrum klockan två.

Meningen var att de skulle vandra genom staden över floden och upp till Teoderiks kastell för att där dricka kaffe. På grund av tidsbristen blev promenaden ett gatlopp. Därtill kom det problemet att en av körmedlemmarna var diabetiker och måste ha mat precis klockan sex med hot om oöverskådliga katastrofer annars. Det hela ledde till

tårar, uppror och upplösning. På Piazza dei Signori upplöstes gruppen helt i alla dess beståndsdelar, och endast ett fåtal fick därigenom möjlighet att under guidens ledning bekanta sig en aning med Veronas kultur och historia.

Det blev naturligtvis inget kaffe uppe vid Teoderiks kastell: ingen kom någonsin dit. I stället drack var och en kaffe var det passade honom eller henne medan de flesta blev utan tills vidare. Bussen väntade på andra sidan floden, medan guiden förtvivlat sprang kors och tvärs genom staden på jakt efter svenskar som förirrat sig och som inte hållit sina löften att stanna kvar på Piazza dei Signori och invänta utspridda kaffejägare tills de blev hämtade till de övriga av guiden. Och allt var naturligtvis guidens fel, som stressat de arma svenskarna så hårt och som inte kunnat berätta något om Verona för någon utom för dem som följt med honom. Det visade sig, att det enda som egentligen intresserade dessa svenskar i Verona var Julias balkong och Julias grav, Veronas två enda falska och konstruerade sevärdheter och enda verkligt professionella turistfällor, som hittats på enkom för att lura turister på pengar.

Med guiden avsatt följde nu den enformiga autostradan till Módena och Bologna, där målet den lilla byn Bazzano slutligen uppnåddes med tacksamhet efter en otrolig dag. Redan samma kväll slog svenskarna runt på alla byns fem krogar.

Det följde en måndag i fridens och avslagenhetens tecken, som dock många begagnade till att ta sig in till Bologna och vela omkring där bland alla stadens anspråkslösa sevärdheter. Någon kom fram till tornen och konstaterade att de lutade, vilket de hade trott att torn bara gjorde i Pisa, men ingen vågade eller orkade gå upp i dem. Någon besökte en syninrättning för att få ett trasigt blytlås åtgärdat och hamnade på ett ställe där man var fullkomligt säker på sin sak och gärna ställde upp med all hjälpsamhet i världen bara man vann sin kund. Det var bara det, att det som man var så säker på där med all sin professionella expertis var enbart kemisk tvätt. Svensken blev nästan kvar där i den förunderliga tvättinrättningen för evigt. Om hon fick sitt blytlås lagat förtäljer inte historien, men det förefaller osannolikt att hon fick det i Bologna.

Så följde den stora tisdagen i Florens, resans dramatiska höjdpunkt, där det skulle ges två konserter. Det var om möjligt ännu omöjligare för bussen att ta sig in i Florens än vad det hade varit i Verona. Guidning av en svenska som bott i Italien i tio år hjälpte inte, för chaufförerna följde ändå helst bara missvisande bussanvisningsskyltar ämnade för den lokala busstrafiken som den svenska bussen, som bekant, var för oproportionerlig för, och den avsatte guiden från Verona hade resignerat. Bussen innehöll utom 45 prisgivna svenskar även konsertmunderingar för de flesta av dessa, och alla dessa körkläder måste vara vid Domen klockan fem jämte hela kören. Före det hade man tänkt hinna med åtminstone Uffizierna och Palazzo Pitti. Bussen måste till slut stanna någonstans utanför stadskartan varifrån var och en fick reda sig in till staden bäst han kunde. Man lovade att körkläderna skulle transporteras till Domen senare.

Guiden från Verona tog under sitt beskydd tre äldre damer och genomförde med dem en angenäm rundvandring i Uffizierna, varefter de intog en angenäm lunch på en trattoria med lämpliga priser. Under tiden utspelade sig märkvärdiga svenska dramer runt omkring i staden. Priset för största möjliga ansträngningar med minsta möjliga resultat togs av busschaufförerna.

De hade kört i stafett ända från Göteborg och klarat av det mesta, men i Florens ställdes de inför förbluffande utmaningar av oanade proportioner.

Deras enda uppgift var att köra bussen med alla körkläderna till Piazza del Duomo i god tid före klockan fem. De hade fem och en halv timmar på sig. Klockan fem, när trots allt hela kören samlats utanför Domen i spänd väntan på bussen med körkläder och noter, hade ingen buss ännu visat sig. En kvart senare var den fortfarande osynlig.

I efterhand har man lyckats rekonstruera vad som ungefärligen egentligen hände. Efter att ha blivit av med alla passagerarna tog busschaufförerna det tämligen lugnt, vilket senare skulle hämna sig. Småningom, ungefär vid tretiden, började de ta reda på

hur man kunde komma in till centrum. De kom så långt, att de lyckades utverka åt sig tillstånd av en parkeringstjänsteman att få ställa sig med bussen vid Domen. Sedan inleddes resan dit, som stötte på de mest oanade och oupphörliga hinder. Än var det vägarbeten, än var det trafikolyckor, än var det oväntade och plötsliga enkelriktningar (tydligen i all hast improviserade), och framför allt verkade det att råda ett ständigt tillstånd av rusningstid i hela Florens. Efter många om och men och efter åtskilliga lokala jorden-runt-resor ankom bussen till Domplatsen. Där möttes den av en obönhörlig polis som kategoriskt uteslöt alla möjligheter för en buss att få parkera vid Domen. Det hjälpte inte vilken parkeringsvakt som hade givit den bussen sitt extraordinära specialtillstånd. Det var bara för bussen att köra vidare igen ut på nya ofrivilliga odysseer och nya varianter på lokala jorden-runt-resor.

Enda möjligheten för chaufförerna blev till slut att frakta körkläder och noter till Domen med taxi. Problemet var bara det, att de inte kunde italienska. De flesta lokala taxichaufförer tolkade dessa båda oidentifierbart utrikiska skojare som släpade på en massa brudutstyrslar och vita kostymer till antingen klädesmånglare eller flyktingar från någon institution. Flera villiga köpare av de vackra kläderna uppenbarade sig och erbjöd sina tjänster men förbluffades av att de båda klädesmånglarna resolut och nästan argt vägrade genomföra någon försäljning. Vad tusan försökte de då prångla ut kläder för? undrades det på lokal nivå. Kort sagt, ingen blev klok på dem, och ingen kunde hjälpa dem. Det tog således en alltför god stund innan de båda hederliga göteborgarna lyckats packa sig själva och alla körens kläder och väskor in i två små taxibilar, som verkade särskilt krympta för tillfället. Tjugo över fem rullade bilarna in på piazzan sprängladdade med vita kläder. Konserten skulle vara klockan sex.

Därmed var inte farsen tilländalupen. Det visade sig att det inte fanns något lämpligt omklädningsrum i Domen, för inte kunde ju prästerna tillåta att damer och herrar tillsammans klädde av sig och på sig inne i sakristian. Ej heller visste prästerna om att en svensk kör skulle uppträda, då den som ensam visste allt var mycket upptagen och dessutom bortrest. Alla problem löstes med att ingen omklädning ägde rum, till busschaufförernas omåttligt obeskrivliga desillusion. Sålunda höll göteborgarna sin konsert i det anspråkslösa sidokapellet i Domen som ackompanjemang till en mäsas iförda shorts, korta ärmar och andra lätta kläder i alla världens mest okyrkliga färger som blottade mången mjölklen kvinnoskuldra till domkyrkans prästers synnerliga förtvivlan. Hela konsertprogrammet var naturligtvis på svenska. Prästen som läste mässan var dock vänlig nog att efter mässan tacka kören med att det låtit bra fastän han inte förstått ett enda ord, vilket tacktal naturligtvis ingen av svenskarna begrep ett enda ord av.

Efter "konserten" följde några timmars uppehåll före nästa konsert i en obskyr kyrka, som var definitivt låst och skulle så förbli fram till konserten. Ingen anade vad som skulle komma att utspela sig i denna till det yttre så intetsägande kyrka.

Till de mera aktningvärda bedrifterna från sällskapets sida denna dramatiska dag i Florens hörde det ungerska parets aktiviteter. De hade redan tidigare utmärkt sig. Under gatloppet i Verona hade de genast skiljt sig från svenskarna för att noga inspektera hela Arenans inre och därefter uppsöka Veroneses målningar i San Giorgio för att som de enda bli helt nöjda med Veronaloppet. Här i Florens tog de priset i målmedvetenhet: de hann inte med bara hela Uffizierna och Palazzo Pitti utan tog dessutom metodiskt i tu med gravkyrkan Santa Croce, Medicéergravarna och l'Accademia med allt deras överväldigande innehåll. Priset de fick betala för denna kulturella aktivitet utan like var att de blev utan middag - ett billigt pris, menade de själva.

Så småningom öppnades kyrkan SS. Apostoli för den kommande konserten. Naturligtvis hade ingen reklam gjorts för denna, inga affischer hade iordningställts, så det var bara att vänta att det inte skulle bli någon publik alls utom den medhavda obligatoriska hejarklacken.

Så dök även de båda stråksolisterna upp: en lång och kraftig altviolinist, som gärna visade sig i all sin glans, och en fin gammal 77-årig cellomästare, som helst höll sig undan för de andra. Skillnaderna mellan dem var extrema inte bara rent fysiskt (ungefär som Fyrtornet och Halvan) utan även musikaliskt: tyvärr kunde altviolinisten inte spela tillfredsställande rent, medan cellistens renhet var fullkomlig. Tillsammans måste det bli skärande friktioner, då den enes renhet måste framstå som desto renare mot den andres då desto mer skärande divergenser. Det visade sig redan under repetitionerna, hur den stackars cellisten vantrivdes med den självhärlige violinisten. Det var ett samarbete, som violinisten solade sig i och som cellisten led av.

Konserten inleddes klockan nio. Publiken bestod av ungefär fem personer av vilka fyra då var göteborgare och den femte kyrkvaktmästaren. Utgångsläget var alltså det sämsta tänkbara. Desto mera oförglömlig blev konserten.

I all hemlighet avslöjade kyrkvaktmästaren för den avsatte Veronaguiden att kyrkan var Florens äldsta och invigd med Karl den Store strax efter dennes kejsarliga kröning i Rom år 800. Arkitekturen var också därefter. Det härskade en innerlig mystisk stämning inne i kyrkan under de uråldriga trävalven och de antika gallerierna, som man endast återfinner på svårtillgängliga håll som i Aachen, i Ravenna och i den gamla normandiska kyrkan inne i Towern i London. Och så väl bibehållen och omskött var denna kyrka, att det var omöjligt att gissa att den var så gammal om man inte visste om det. Den var på något sätt tidlösheten själv.

Under konsertens gång tillkom det enstaka publikmedlemmar från hotellet mitt emot. Kören gjorde sitt, solisterna gjorde sitt, de båda stråkförarna spelade tillsammans, varvid cellisten satt så långt borta från violinisten som möjligt bakom en pelare och osynlig för publiken, varefter violinisten försökte dra ut sin motvilligt ackompanjerande cellist därifrån. Cellisten vägrade dock skaka hand med violinisten inför publiken.

Så blev det cellistens tur att spela ett solo. Han satt kvar bakom pelaren osynlig för publiken och spelade en barocksonat med den renaste tänkbara stråkföring i extrem motsats till violinistens omedelbart föregående brist på rent spel. Effekten var överväldigande i sin gripande storslagenhet. På något sätt hade cellisten fångat kyrkans tidlösa evighetsstämning och tolkat in den i sitt stycke. Det var en gammal man med fem decenniers yrkeserfarenhet bakom sig av musiken och sitt instrument som kom till ett så fullödigt uttryck i denna nästan 1200-åriga kyrka. Det var en röst som var mera mänsklig än alla körens röster och mera universell och klangfull än en hel orkester. Cellon var gammal och skamfilad men genljöd under de medeltida valven mera mäktigt än en Silbermannorgel med alla sina stämmor. Det var musik direkt ur evigheten med hela den känsla som endast de djupaste erfarenheter kan luttra fram under ett långt och händelserikt liv i musikens tjänst.

Därmed var konserten räddad. Därefter gick även kören från klarhet till klarhet, dirigenten kom i högform, publiken blev mer och mer entusiastisk, och det hela slutade i ren extas. Två gamla damer från hotellet mitt emot ville omfamna var och en särskilt. En fullständigt krisartad och kaotisk dag hade slutat i en överväldigande eufori utan gränser.

Därmed var även hela resan räddad. De svåraste tänkbara kriser hade klarats av, nu sedan det värsta hade uthärdats och vänts till motsatsen var det bara att rulla vidare för lösa boliner, och dagen efter den överansträngande Florensdagen valde kören att sitta fem timmar på buss för att få vara fyra timmar i Venedig. Denna stad begicks på det för svenskarna sedvanliga och självklara sättet: man tog Vaporetton från bussen direkt till Markusplatsen, så att man slapp hela sta'n, och slog sig där någonstans ner på ett kafé för att sitta där hela dagen. Veronaguiden tog hand om ett äldre par och förde dem genom l'Accademia, som de aldrig hittat till själva, somliga förirrade sig inne bland Markuskyrkans många frestelser och höll på att aldrig komma ut igen, och endast det ungerska paret vågade sig på Dogepalatset med allt vad det innehöll. Bussen skulle

köra från Venedig halv fem men fick vänta till halv sex på de sista. Kvällen firades med middag på hotellet, som kören betalade, och med ett honnörsbord i mitten, som bara ordföranden, dirigenten och deras utvalda damer fick sitta vid tillsammans med lokala excellenser. Efter middagen gick de som ville ha det litet trevligare ut i byn och firade runt på alla dess fem krogar.

Torsdagen användes till ett Ravennabesök. En studiegrupp inom kören hade lagt ner ett flera veckors arbete på att lägga upp ett program med historik och guidning för resten av kören, och detta program hade även tryckts upp i 50 exemplar. Det var bara det att dessa nu låg kvar i Göteborg. De ansvariga förklarade, att det i alla fall fanns många kyrkor med mosaiker i Ravenna, och att man kunde gå till vilken som helst av dem. Veronaguiden ansåg sig då böra rycka in, höll ett improviserat Ravennaföredrag i bussen och lotsade busschaufförerna direkt in till San Vitale och Galla Placidias grav. Därifrån skingrades kören sedan ut på diverse restauranger.

Ett gäng kom till en restaurang som de ansåg alldeles för dyr. De gick då runt hörnet och fann en annan restaurang som föreföll billigare, där de gick in och åt gott och blev väl tillfreds med allt. När de skulle betala visade det sig, att restaurangen hade två utgångar, och att den andra var den restaurangång som de först gått förbi emedan de tyckt den verka för dyr...

På kvällen genomfördes den tredje konserten inför en lättköpt publik i en by utanför Bologna som hette Zola Predosa. Det visade sig att publiken kommit till kyrkan för att roa sig. Efter en medelmåttig konsert med tre sakrabanala Giombinilåtar (som ungefär är Italiens sakrala motsvarighet till svensktoppen) som sämsta prestation, följde en fullkomlig bolognesisk bacchanal, som publiken anförda av prästen bjöd på. Vinflaskorna korkades upp så effektivt att intet glas tilläts bli tomt någonsin, medan det bjöds på kallskuret, bakverk och körsbär på stående fot. Stämningen blev snabbt totalt lössläppt, och prästen anförde publiken i en oupphörlig allsång som var omöjlig för kören att överrösta. Den store svenske violinisten, som briljerat under hela konsertfestivalen med sin Viola d'Amore som nästan en manlig primadonna, (- även Maria Callas och Birgitta Nilsson blev ju på sin tid som störst och berömdast när de sjöng som falskast, -) blev mest påverkad av alla, stängde in sig på damtoaletten och vägrade komma ut därifrån förrän någon dam ville hålla honom i handen. Få damer anmälde sig frivilligt, då de fruktade att den upprymde även ville hålla dem i svansen. Den sista flaskan var tömd omkring klockan ett, varefter en omtumlad kör tumlade till sina platser i bussen därtill stressade av busschaufförerna, som skrämt dem med berättelsen om en punktering på ett av bakdäcken, varför alla måste stå upp i bussen så långt åt vänster sida som möjligt under hela vägen hem så länge de detta förmådde. Efter några få kilometer hade alla glömt punkteringen, och även om det hade förefunnits någon var knappast någon i ett sådant tillstånd att han kunde känna av det.

Dagen var den stillsammaste hittills men slutade i den mest groteskt uppsvällda lössläpptheten hittills. Jämför Veronaguidens vandring tillsammans med körens kvinnliga zonerapeut under samtal om nödvändigheten av att den under 1900-talet så förrådde mänskligheten måste förändras till det bättre inifrån med den öronbedövande vulgära Giombiniallsången på kvällen från 100 mer än rimligt påverkade strupar med en full prelat som bacchanalisk ledare, som tycktes ha kommit direkt från ledarskapet för en fotbollsläktares besinningslösa hejarklack. Andakten kring Dantes, Teoderiks och Galla Placidias gravar fick sig en ordentlig törn av de praktiska följderna av en medelmåttig sakrabanal kyrkokonsert inför en billig förortspublik, som bara inbjudit utländska körer för att få en ursäkt till att roa sig mer än vad deras lokala förmågor någonsin tillät dem.

Lyckligtvis blev den fjärde och sista konserten på fredagen den bästa. Uppe på Monte Veglio finns det ett gammalt fäste med kyrka och kloster från 700-talet med utsikt därifrån över hela Emilia. Konserten skedde i kyrkan och blev betydligt bättre än torsdagens, då den sämsta Giombinilåten ströks med den påföljd, att Giombini plötsligt

klingade riktigt vackert i all sin debilt naiva banalitet. Till och med vår glänsande violinsolist, vår egen Paganini med sin älskade Viola d'Amore, ägnade sig här äntligen åt rent spel. Sämre klingade Ingvar Lidholm med sin moderna musik utan form, harmoni eller final, och sämst klingade fortfarande det moderna svenska körverket "Pax?", som börjar hur vackert och formfulländat som helst blott för att senare totalt spåra ur och sluta i ingenting, som all modern musik i allmänhet gör efter att ha uppnått sitt enda musikaliska syfte, nämligen totalt harmoniskt, rytmiskt och melodiskt kaos och den extremaste tänkbara motsats till det egentliga syftet med all musik, nämligen att det skall låta bra. Detta verk var dessutom närmast en dålig parodi på modern musik, så att en riktig körsångare egentligen bara kunde skämmas över att behöva framföra sådant inför musikaliska italienare.

Fest följde i Bazzanos gamla klippborg i det kommunistiska partiets regi med borgmästare och allt, rikligt med mat och sång men lyckligtvis utan alltför förryckta ursparningar eller alltför störande fylla. Här fick vi veta att Zola Predosa, stället för gårdagens konsert, hade den högsta kommunisthalten i hela Italien, närmare bestämt 63 procent, och att båda våra konserter i Bolognatrakten hade varit fullkomligt i kommunistisk regi. Det har alltid en störande inverkan på musiken när den ställs inför partipolitik. Hade vi vetat det tidigare hade antagligen ingen av Bolognakonserterna blivit bra.

Dessa plötsligt uppdagade politiska förtecken för hela jippoorganisationen fick av någon anledning maten att inte längre smaka riktigt bra. Dirigenten bröt upp från banketten med kören klockan två på natten ganska abrupt utan att efterrätten hunnit serveras. Direkt stigning på bussen följde med omedelbar avresa mot norr.

När man lämnar Italien är det första misstag man begår alltid det mest påträngande, när man inser misstaget i att lämna Italien. Och man kan inte rätta till det förrän man återvänder.

Bussresans fångar torterades under vägen i vanlig svensk ordning med skvalmusik på kasettband och videofilmer. Tom-och-Jerry-sadismen överträffades nu av den mest dekadenta av alla filmer, "Cabaret" från 1969 med Liza Minelli i början av hennes exploatering. Hon blev inte ens vackrare med tiden medan hennes mor åtminstone från början både varit söt och kunnat sjunga mer än bara vackert. Någon försökte motverka skvalkulturens sadistiska lågmärken med att sätta på en videokassett med Mozarts "Figaros bröllop" i en alldeles utmärkt filmversion, som grymt tystades ner och avbröts av majoritetens definitiva krav på mera råhet, ytlighet och vulgaritet. Genom hela Tyskland regnade det som värdigt ackompanjement till alla bussens skvalvideofilmer av kvalificerat skräp för imbecill smaklöshet. Mot kvällen uppnåddes hotellet Bertram utanför Hannover, där en festmåltid fick gottgöra allt pizzafrossande och annat matslarv i Italien. Svenskar kan ju bara inte äta i Italien, eftersom där ju varken finns filmjolk, gröt, köttbullar eller annan potatis än pommes frites. Den enda italienska rätt som skandinaver är kända för att äta i Italien är pizza, för den känner de igen hemifrån. Ej heller förstår de sig på det italienska kaffet, som tydligen bara serveras i fingerborg eller intages som nyponsoppa. Bättre ordning är det då i Tyskland, där man slipper så många onödiga nollor i valutan, där kaffet åtminstone är ordentligt uppblandat med vatten, där autostradorna går rakt för att underlätta och bereda vägen för seriekrocker, och där folket åtminstone i någon mån förstår svenska.

Deras hjärtan smälte när de på båten mellan Tyskland och Danmark äntligen åter fick använda svensk valuta. Tillbaka på hemmaplan var man äntligen sig själv igen: fullständigt för evigt hängiven det ändlösa nordiska svärmodet, som inte tillåter något universum utom det egna personliga, som inte tillåter något som sticker av och bryter den evigt smäktande melankolin, och som inte accepterar någon identitet utom den genom de ständigt upprepade kalla och mörka vintrarna konstant påtvingade och framluttrade identitetslösheten.

(Denna resa ägde rum i juni 1988. Denna dokumentation är särskilt intressant genom att den återger atmosfären kring en konsert med den nio år senare bortgångne legendariske cellisten Guido Vecchi, som var delvis skåning och delvis bolognesare.)

Julbrev 1989

Året dominerades fullständigt av resor och musik ofta i kombination med varandra. Ibland gav det ena det andra, och ibland blev det ena följden av det andra.

Om vi tar november 1988 som utgångspunkt, så blev det då inträffade musikaliska intermezzot faktiskt tongivande för alla de följande. Av någon outgrundlig anledning har jag alltid haft otur med mina konserter. Min första konsert hösten 1971 måste inställas på grund av plötsliga hinder i vägen förorsakade av mina studieförpliktelser mot Vuxengymnasiet vid vilket jag då just hade börjat utan att ana vidden av de krav som dess hårda studietempo då ställde. När jag spelade offentligt i Italien sommaren 1973 blev jag bestulen på originalpartituren till två av mina ballader. När jag som organist i katolska kyrkan 1977 satsade allt på att fullkomna gudstjänstmusiken blev jag efter 15 månaders hårt arbete avskedad. Som pianolärare blev jag aldrig av med dåliga och omöjliga elever medan jag alltid förlorade de bästa åt Musikhögskolan eller evakuering utomlands. Som organist i den judiska församlingen 1981-86 blev jag slutligen offer för den tyvärr ofrånkomliga judiska fanatismen, som i mitt fall uttryckte sig genom en ortodox religiös fördom och motvilja mot all musik, som tillspetsades genom att församlingen fick en rabbin av just denna mentalitet. I november 1988 skulle jag spela endast en komposition av mig själv vid en körkonsert. Sex dagar innan kallades jag bort på en resa österut i ofrånkomliga nödangelägenheter. Ett tomt hål uppstod i konserten då ingen informerat programledaren om mitt frånfälle fastän jag åtminstone hunnit informera tre meddeltagare därom.

I maj 1989 blev jag helt plötsligt anmodad att spela vid ett bröllop i Hardanger i Norge fastän jag inte spelat orgel på tre år. Omständigheterna kring detta bröllop blev ovanligt kraftigt kryddade. Brudens moder kom till bröllopet med två män, en övergiven och dennes ersättare, (alla föredrog den förre,) brudgummen hade tvingats krympa ner antalet inbjudna från hela världen från 300 till 150, två timmar före vigseln gick hela säkringen i kyrkan så att orgeln var mera död än ett färdigt kadaver, en timme före vigseln bad brudgummens familj brudgummen att inställa sådana onödiga extra festligheter inför bröllopet som båtfärd och hästskjuts på grund av dessas obekvämlighet och det ovanligt oberäkneliga vädret, som latent hotade med storm och hagel och ösregn när som helst, en halvtimme före vigseln skadade samme brudgum sin fot så att han inte kunde gå, tio minuter före bröllopet reparerades orgeln, men vigseln lyckades, och sedan blev det kaffe och tårtor och smörgåsbord för resten av den dagen och de två följande - man kan säga, att brudgummen blev gift trots allt, men att det krävdes en betydande andens seger över materien för att inte allt skulle implodera.

I juli anmodades jag av en god vän att ge en konsert i min hemtrakt kring Borgå i Finland. Allt förbereddes ytterst väl med programblad, tidningsintervjuer och radiomeddelanden. Omständigheterna var idealiska med ett gott instrument, perfekt miljö och en tacksam publik. Cyklades på väg in till konserten krockar jag med en omdömeslös bilist och bryter vänstra nyckelbenet. Utan att ana att det är brutet (då jag aldrig tidigare brutit något ben) underlåter jag att genast fara till sjukhus och infinner mig i stället punktligt till konserten för att meddela publiken att jag tyvärr inte längre kan spela. Allas ansikten återspeglade min egen förkrossande snopenhet. Fem timmar efter olyckan kommer jag till sjukhus och får en utskällning för att jag inte kommit dit genast.

Tillbaka i Göteborg kunde jag varken spela ordentligt eller skriva på maskin utan ohyggliga smärtor. Alltså reste jag bort på en längre rekreationsresa.

Resan gick över Hamburg, München, Brennerpasset, Verona, Rimini, från Bari med färja till Patras, vidare med tåg till Athen, Konstantinopel, Thessaloniki, Belgrad, Venedig, Florens, Pisa, med spårvagn och buss upp till örnästet Volterra, därifrån tillbaka via Pisa till Genua, Franska Rivieran, Barcelona, Valencia, Madrid, Toledo, Sevilla, med buss, färja och tåg till Lissabon, med tåg över Coimbra, Valladolid, Salamanca och San Sebastian till Bayonne, via Pau, Lourdes och Toulouse tillbaka över Franska Rivieran (båda gångerna vid soluppgång) till Genua, Milano och Verona, varifrån den 27 timmar långa återresan till Göteborg anträdde.

Resan var knappast avkopplande men synnerligen lärorik. Hela medelhavsvärldens nordliga kustländer inspekterades med synnerligen intressanta forskningsresultat. Människorna var bäst kring östra Medelhavet, Jugoslavien var politiskt mest illa därän medan en förbluffande social misär konstaterades i det politiskt stabilaste och rikaste landet Frankrike; Grekland och Portugal var positiva överraskningar, medan Spanien och Turkiet båda var på gott och ont. Om Albanien hörde jag följande ögonvittnesskildring: folket är dystert och lever i fullkomlig misär. Allt gott i landet är reserverat åt kineser. När mitt vittne skulle lämna landet fick han inte sitt pass tillbaka förrän han betalat vad en tidigare turistgrupp, ett kommunistiskt sällskap från Bologna, lämnat efter sig i form av obetalda hotellräkningar. Ingen lycka är möjlig i detta land, antikens och Shakespeares Illyrien, förrän alla kommunistiska kineser kastats ut därifrån.

Grekland var nummer ett. Fastän jag drömt om Grekland och Athen i hela mitt liv överträffade Athen alla mina vildaste förväntningar. Under mina 36 timmar där sprang jag sammanlagt fem gånger av och an och upp och ner för Akropolis, för 2000 drakmer om dagen kunde man leva gott och billigt, och framför allt gjorde jag mycket goda bekantskaper, av vilka den värdefullaste var en sann filosof av ett slag som jag trodde var utdött för 2500 år sedan. Jag upplevde i stort sett hela Grekland som ett återupplivande av ett 2500 år gammalt kärleksförhållande.

Nummer två var Portugal. Lissabon är som stad säkert en av de vackraste i världen genom sin konsekventa gammalmodighet, mjuka stil och underbara läge med en av världens bästa hamnar. Priserna i Portugal är 3/4 av priserna i Spanien, folket är svårmodigt men hederligt och anspråkslöst, alla jag har träffat som varit i Portugal har sagt att de vill fara dit tillbaka, och med sin oändliga underbara kust tror jag att Portugals framtid är relativt ljus, då landet är idealiskt som semesterparadis i synnerhet för skandinaver. Atlanten och klimatet är för svala för sydligare européer men ej för folk som tål vintrar.

Nummer tre var Turkiet trots dess mänskliga armod och de allestädes närvarande beväpnade soldaterna. Bedrövliga tiggare går liksom i Marocko ej att undvika vart man än går, men ändå tror jag att Turkiet har det värsta bakom sig, och man kunde tydligt hos det turkiska folket skönja en längtan efter bättre kontakt med västvärlden. Jag kom till Konstantinopel på en fredag, islams heliga vilodag, och ändå fungerade alla affärer och såg jag få damer med slöja. Endast böneutroparna påminde om islam med sina numera med megafoner och förstärkare absurt beväpnade minareter.

Nummer fyra var Frankrike, var jag intog resans bästa måltid i en sylta i Bayonne som var baskisk och hette "Ttoro" inte långt från järnvägsstationen. Hela Baskien var en positiv överraskning, och jag var synnerligen imponerad av det baskiska köket. Jag anser absolut att baskerna har rätt till samma frihet och självständighet som jag även önskar kurderna och tibetanerna bland andra kämpande och strävande minoriteter.

Frankrike för övrigt gjorde gott intryck genom sin höga levnadsstandard och framför allt genom sina snabba, bekväma och punktliga tåg. I varje passagerarvagn är två platser reserverade för invalider. Inte ens Sveriges järnvägar har ett sådant hänsynstagande att uppvisa. Dessa båda länder är för övrigt varandra mycket lika rent

mentalitetsmässigt: samma yttre perfektion som en fasad för en mänsklig inre osäkerhet som är alltför lätt för främlingar att misstolka och missförstå.

Överraskande var den stora sociala misären bland ungdomar. Frankrike har den högsta aids-statistiken i Europa, och på järnvägsstationen i Toulouse kunde jag se Frankrikes sjukdom i vitögat: unga luffare i oändlighet utan någonting i livet att leva för. Utslagningen i Frankrike måste vara avsevärd, och stationen Gare du Nord i Paris lär vara Europas hemskaste öppet-dygnet-runt-ställe.

Nummer fem var Spanien. Den spanska mentaliteten fann jag vara svår i sin hårda stolthet, landet fann jag vara förhärjat och brunbränt av överexploatering och brist på mänskligt initiativ, städer som Madrid och Barcelona fann jag avskräckande genom sin extrema modernism, som nästan var värre än den franska, och egentligen trivdes jag bara i Toledo och Sevilla. Överallt där det moriska minnet framträdde fann jag positiva miljöer, men Spanien fördrev alla sina morer och judar på 1400-talet, och tomheten efter denna fanatiska destruktivitet är ännu idag påfallande. Den spanska stoltheten är dock imponerande, och den mest levande historiska gestalten fann jag alltså vara El Cid, vars mänskliga överlägsenhet på något sätt gått i arv till hela Spanien.

Nummer sex var den serbiska delen av Jugoslavien, landets dominerande del, som bara talar serbiska med kyrilliskt alfabet dessutom. Det var omöjligt att få någon kontakt med dessa hårda egensinniga människor, deras samhälle är ett snigelsamhälle rent tempomässigt, landet är monotont och utomordentligt tråkigt, och medan jag reste genom Jugoslavien var inflationen 30% om dagen. 1000 jugoslaviska dinarer var i Venedig värda 10 lire och dagen därpå i Verona endast 7 lire. Jag hoppas verkligen att de mer kultiverade och driftiga kroaterna och slovenerna i norra Jugoslavien och längs kusten på något sätt skall kunna frigöra sig från den serbiska befolkningen. Tyvärr är jag fullständigt pessimistisk beträffande det politiska Jugoslaviens framtid.

Som primärt råd till andra resenärer till dessa länder vill jag rekommendera dem att aldrig växla till sig utländsk valuta hemma. Man kan ta med sig pund, dollars och D-mark, men i länder som dessa omkring Medelhavet lönar det sig alltid att växla till sig deras valuta hos dem själva. Och växla då så litet som möjligt åt gången, högst 100-lappar i D-mark och 10-pundssedlar. Man riskerar annars att få händerna fulla med sedlar som sedan är så gott som värdelösa vid växling i andra länder. Detta gäller framför allt Jugoslavien och Turkiet.

Italien har jag ej tagit med i ovanstående gradering, då jag känner detta land sedan gammalt medan de andra sex var nya för min erfarenhet. Jag nöjer mig med att nämna, att övergången från grekiskt till italienskt kändes som en liten förnedring, medan det var skönt att från Spanien komma hem till Italien.

Kostnaderna för denna hektiska och hårdande semester månad blev 6000 kronor, vilket är mycket för en sådan som jag. Emellertid hade jag kunnat komma undan mycket billigare, om jag känt till problemen med den turkiska och den jugoslaviska valutan samt skillnaderna mellan de båda tågformerna *Rapido* och *Diritto* i Spanien och Italien - det gäller att undvika *Rapido* och hellre resa lugnare och billigare med kortare *Diritto*-tåg - den värsta, dyraste och tråkigaste av alla tågsträckor jag upplevde var linjen Valencia-Madrid via Alcazar - samt framför allt om jag sluppit ådra mig en dysenteri i Konstantinopel (som kurerades genom fasta - ingen avföring på en vecka) samt en förkylning i Andalusien (som kurerades genom återvändandet till kallare hemtrakter), men jag hade tur, ty i Turkiet härjade en koleraepidemi, och i Spanien gick det tyfus.

Extra romaner kunde berättas om alla de människor jag träffade, exempelvis kinesen i Konstantinopel som var bosatt i London och genast såg att jag var svensk, min gode vän Turkiet-experten från Padua, mitt tysk-israeliska värdpar i Athen Eva och Rudolf, mina portugisiska vänner som jag träffade i Konstantinopel och som senare i Lissabon skänkte mig en flaska av landets finaste portvin, mina libyska vänner på tåget till Istanbul som greps av den turkiska gränspoliserna bara för Khadaffis skull, alla de naiva

och godtrogna engelsmän jag mötte i Grekland, somliga bestulna, andra fiffigare (vanligen från Manchester) och några omöjliga (alltid från Birmingham), alla de smutsiga svettiga tyskarna i Spanien, den utsökta portugisiska restaurangvagnen från Lissabon till Paris, fullsatt och i full fest hela tiden med bar och allt, min mycket muntre baskiske restaurangvärd i Bayonne, som hade så alldeles otroligt roligt hela tiden åt jag vet inte vad medan jag var hans enda gäst, en mycket vimsig amerikanska på väg till Lourdes från Port Said via Volterra utan att kunna något språk utom sitt mycket egna - frågan var om hon inte var bortkommen eller redan kommit bort åtskilliga gånger på sin resa, som hon tycktes ta för givet att aldrig skulle nå sitt mål; två normmän bestulna liksom jag av spanska konduktörers krav på extra supplementavgifter in absurdum, en gammal dansk pianist i Athen som verkligen kunde sitt Grekland och tog det från dess enda rätta sida - Antikens; den sympatiska turken som togs av den turkiska gränspoliserna och frivilligt lämnade kvar sin matsäck åt oss sina tacksamma medpassagerare, som tack vare detta lyckades överleva Jugoslavien; den förträfflige tyske latinläraren i Thessaloniki som talade bättre engelska än någon engelsman, vår natt på stationen därstädes bland idel vagabonder från hela Europa, alla mina medresenärer från Canada, Australien och Nya Zeeland, tydligen Europas mest entusiastiska resenärer; den vid Berlin fysikstuderande koreanen som hellre läste den för honom helt främmande och obegripliga Bibeln än fysik; min natt i en tredje-klasskupé mellan Barcelona och Valencia bland åtta grova spanjorer som munhöggs hela natten mest med konduktören som hävdade att vår kupé var reserverad, (grälet rörde sig mest om mig som blev de åttas yppersta försvar för att få sitta kvar - jag var ju främlingen som inte bara kunde kastas ut, varför de tog skydd bakom mig,) samt min oförglömliga natt i Lissabon (: på grund av det spanska tågets försening kom jag inte fram dit förrän klockan 24.00 söndag kväll då allting var stängt inklusive stationen och endast poliser och horor fanns att påträffa på gatorna, båda kategorierna lika respektingivande, men de senare lika vördnadsbjudande som de athenska, det vill säga mer än bara övertygande,) samt alltför mycket annat, som det kommer att ta år att smälta och överblicka konsekvenserna av.

Årets intressantaste musikupplevelse blev till slut dock ett evenemang i Stockholms Konserthus den 21 oktober. Med Göteborgs Konserthuskör och orkester reste vi upp för att med Nicolai Gedda och Håkan Hagegård delta i Bizets alltför sällan framförda opera "Pärlfiskarna", ett verk som i ungdomlig friskhet och spontan genialitet bitvis överträffar "Carmen" om den dock är mindre mogen och publikfriande. Den stockholmska publiken fann vi till en början tämligen sval, men inför den franske dirigenten Michel Plassons rikhet på underbara infall, Nicolai Geddas mycket seriösa mästerskap och de internationella Göteborgsmusikernas skicklighet kunde till och med stockholmarnas totala entusiasm väckas. Man frågar sig vem som kan överta Geddas fenomenala tenorskap när även han en gång måste ge vika för ålderns rätt. Intressant att konstatera angående denna alldeles ovanligt högt upplyftande konsert är att den recenserades mycket bristfälligt av massmedia, som i stället hade halvsidor med fula bilder och dåliga recensioner av popgruppen "Eurythmics" konsert i Globen.

Därmed avslutar jag mitt julbrev för i år.

Allt gott inför vintern,

önskar

Christian.

Fotnot. Denna dokumentation är historiskt mycket intressant genom observationerna på Balkan. Jugoslavien stod i september 1989 redan på tröskeln till det förödande och mångåriga inbördeskriget under 90-talet, järnridån fanns fortfarande kvar, så att man för att komma till Konstantinopel från Europa måste ta omvägen förbi Thessaloniki, varför denna järnvägsknutpunkt då var en av Balkans mesta häxkittlar av resande löst folk av de mest exotiska tänkbara blandningar och ett tacksamt ställe för tjuvar och zigenare. Den natten i Thessaloniki glöms väl aldrig av dem som var med.

Här har vi nu lyckats komma över de enda överlevande dokumentationsfragmenten från resan:

På Piazza Brá i Verona.

Florens är Dantes stad och Michelangelos,
Rom är imperiets, historiens och kejsarnas heliga påvestad,
Genua tillhör Columbus och sjöfararna,
Marco Polo och de koloristiska målarna präglar Venedig,
Verona emellertid är endast präglad av undantag,
andrahandsdiktare och små falsifikationer.
Den största av dessa falsifikationer är Romeo och Julia:
balkongen är inte ens trovärdig i sin prosaiska fånighet,
och Julias grav, vet varenda Veronabo, är blott en hästho.
Men att dessa älskare funnits kan ingen förneka att Shakespeare har skrivit om
och även lyckats bevisa åtminstone rent teatraliskt.
Emellertid är även denna stad märkt av Catullus,
en tidig poet av det lättare slaget i Rom före Caesar.
Och på något sätt är Verona en stad just för känsligare poesi.
Den är ej så dramatisk och slagkraftig som Dantes eviga upphöjelse
av sin mö Beatrice i Florens till himmelens höjder
men mera försiktig och känslig i stället. Catullus dog ung
och som den enda svärmaren någonsin i Roms antikpoesi,
och vår vän William Shakespeare skrev sitt allra ömmaste varmaste
känsligaste och ödmjukaste drama om Romeo och Julia i staden Verona,
och det var ej hans enda rent veronesiska drama.
Man vet ej vad de där befängda ungdomarna gjorde egentligen i verkligheten,
men dramat finns såsom en konkretiserad och oöverträffbar
beundransvärd kärlekens, ömhetens, renhetens, trohetens dröm,
och det räcker. En idealdröm som blir konkretiserad,
om än blott på scen och i saga, blir odödlig genast och det oundvikligt.
Den idealdrömmen är vad som mest präglar Verona
och ger den ett drag av opåtaglig subtilitet
lika svårfångad som själva kärleken i dess mest åtrådda renhet.
Förrän jag nu lämnade Norden skrev en vacker kvinna en kärleksdikt till mig
om barnet hon önskade med mig.
Jag kan aldrig ge henne ett sådant barn.
Endast renhetens kärlek och dess resultat
i dess renaste provocerade sanning
kan jag producera som barn,
och en sådan opåtaglig avlelse
kan endast bli lika fjärran från denna vår verklighet
och lika sann som falsifikationen om Romeo och Julia.

Som en annan falsifikation kom jag till Verona mera som ett spöke än som en mänska. Det var trist att återse staden, ty här hade jag givit en av mina finaste konserter för tre år sedan, och konserten hade kulminerat i ett efterspel i en villa vid Lago di Garda. Där hade jag ombetts spela för ett utvalt sällskap av underbara unga amatörer av vilka initiativtagaren var en duktig ingenjör som arbetat i Sverige. Jag hade blivit god vän med dem alla, och vi hade festat i tre dagar. När jag nu försökte treva mig tillbaka till denna grupp var den försvunnen och upplöst. Ingenjören hade flyttat till Rom, mina bästa vänner hade flyttat till Sydafrika, och resten hade förlorat kontakten med varandra. Inte ens den underbara villan vid Lago di Garda, där jag hade spelat under andäktiga cypresser i solnedgången, kunde jag längre på något sätt spåra.

Väl underrättad om de katastrofalt dåliga tågmanövreringarna i Jugoslavien valde jag att ta tåget till Rom, därifrån fortsätta till Bari och ta färjan över till Grekland där. Resan blev en besvikelse. Jag hade aldrig varit i Grekland förut, och mitt första möte med grekerna ombord på färjan var negativt. Visserligen togs jag med storm av den förtrollande vackra grekinna i biljettkontoret som visade mig ombord på fartyget, men väl ombord möttes jag av likgiltighet och hänsynslös ekonomisk krasshet. Först när man var ombord fick man veta att endast grekisk valuta gällde, och då måste man växla till sig pengar där ombord enligt en ganska oförmånlig kurs. Priserna ombord var hutlösa, för 500 drakmer fick man inte ens en dålig portion moussaka, personalen var snorkig, skeppet var sjaskigt, det fanns inte ens dasspapper på toaletten, och det värsta var högtalarna i vilka pursern då och då skrek något oförståeligt meddelande snabbt på grekiska och obegripligt på dålig italienska och engelska vid alla olämpliga tider på dygnet och särskilt på natten, när man ändå omöjligt kunde sova på grund av motorbullret. Dessa högtalare kom man inte undan var på båten man än befann sig. Även skvalmusiken från salongen, där endast besättningsmedlemmar ständigt satt och söp, var olidlig och ofrånkomlig. Ändå var det en viss fröjd i att få uppleva den storslagna infarten till Grekland västerifrån genom passagen förbi Levkas och Ithaka in i den om en extra stor norsk fjord erinrande Korintiska viken. Det var omöjligt att tänka sig detta gigantiska landskap utan Poseidons, Hades, Zeus, Apollons och Athenas eviga närvaro. Endast den som aldrig har sett Grekland kan tvivla på de olympiska gudarnas evigt levande existens. Kristendomen var maktlös mot detta faktum som hela den skälvande jordbävningssomkakade hellenska naturvärlden så självklart vittnade om.

Tågresan in från Patras till Athen var oförglömlig. De eviga olivlundernas silvergröna mildhet mot de bländande vita husen och havets lysande blåhet illustrerade och underströk det underbaraste av allt: det bländande grekiska ljuset. Vid Korinth lämnade vi havet i väster och fick det i stället i öster. Gradvis upprullades hela det historiska landskapet framför mig med bara marmorsten överallt: hela Grekland verkade bestå av bara marmor. Gradvis uppträdde Salamis, och jag tyckte mig se de attiska galärerna fullständigt uppfylla sundet mellan den stora ön och fastlandet. Och så började Athens oändliga förstäder.

Tåget kom fram klockan sju på kvällen. Jag försökte genast skynda upp till Akropolis. Jag kom för sent: klippstaden stängdes för allmänheten klockan åtta. Det skymde redan, och beklämd vandrade jag ner längs den historiska tidens Agora. Där fanns många mysiga trottoarserveringar, och den ena var mera inbjudande än den andra. Jag fastnade för en skylt som inbjöd en till en middag för 790 drakmer, vilket jag fann oemotståndligt, så hungrig som jag var. Jag klev in och visades av kyparen till en plats där en annan ensam person satt vid samma bord. Jag kunde inte tro mina ögon. Det råkade vara....

"Hejsan," sade han leende. "Hur har du hittat hit?"

"Fråga inte mig," svarade jag stammande.

"Du har förstås bara slumpvis passerat Athen och sedan slumpvis kommit till samma nattsylta som jag."

"Jo, faktiskt." Han verkade inte övertygad. "Jag har aldrig varit i Athen förut." Då verkade han börja tro mig.

"Vad gör du i Athen?"

"Turistar."

"Har du varit uppe på Akropolis?"

"Jo. Tyvärr var jag för sent ute. De hade redan stängt."

"Ja, de gör så numera. Förr i tiden kunde man gå dit mitt i natten och njuta av fullmånen. Nattetid stördes man inte av ruinernas bedrövlighet. Jag ville nästan avråda dig ifrån att gå dit på dagen. Där är alltid tjockt med fåniga odrägliga turister som trampar på varandra, och dessutom är ruinerna för beklagansvärda. Jag vill bara gråta när jag ser dem i dagsljus. Det enda intressanta som finns att se där uppe är restaureringsarbetena. Sedan sex år tillbaka arbetar man metodiskt med att få Parthenon i någorlunda skick igen. Det går olidligt långsamt, men det går desto säkrare och intensivare sten för sten. Man har aldrig kunnat begripa sig på de antika hellenernas tempelbyggnadsteknik, men med moderna hjälpmedel kan man nästan börja åstadkomma något liknande. Jag reser hit varje år bara för att följa med hur långt de har kommit."

"Hur mår din arm?"

"Jag försöker glömma den. Jag tackar dig inte för din erinrande fråga. Bäst glömmer jag den tillsammans med hororna i Athen. Det finns inga bättre horor i världen. Den erfarenheten gör jag på nytt varje gång."

Jag lade märke till vinflaskan bredvid honom. Han drack ganska redigt, och så fort den var tom beställde han en ny. Jag åt dock en middag tillsammans med honom, och han pratade mest hela tiden. Det verkade som om han gjorde det bara för att anstränga sig till att försöka glömma. Jag tyckte inte riktigt om det.

Vi gick tillsammans därifrån vid halvtolvtiden. Vid den stora loppmarknaden dök det upp en dam som högg honom i armen och sade något hjärtligt på grekiska. Han svarade på samma språk och lika hjärtligt, och jag förstod inte ett ord, men han presenterade oss för varandra, och jag förstod att hon hette Lola. Ett föga genuint grekiskt namn, tyckte jag.

Vi följdes åt ett par kvarter, men plötsligt försvann han med Lola in i en gränd med ett tjockt folkliv. Det var ingen idé att följa efter honom. Han var uppslukad av denna oformliga stad, som det var så lätt att försvinna i. Och jag fick en naggande känsla av att han hade försökt bli av med mig hela kvällen, som av ett tråkigt minne som man bara ville slippa.

Jag begick misstaget att resa till Konstantinopel. Det var ett oerhört misstag. Tågresan dit var oändlig och varade i 26 timmar, som slutligen blev 29. Vagnsitsarna var hårda och obekväma, och det fanns inga sovvagnsmöjligheter. Däremot fanns det en restaurangvagn. Den var inte bekväm den heller. Vad som serverades var kalla drycker på burk, ett slags sandwich utan smör men med torr skinka, och kallt kaffe. Detta kalla kaffe var konstruerat på ett underligt sätt. En plastmugg var full med vatten, och ovanför denna "vattenvåning" fanns det en "andra våning" med neskafe och socker. Dessa båda våningar inom muggen stod inte i någon kontakt med varandra. Det var följaktligen omöjligt att blanda kaffet. Antagligen fanns det något särskilt trick som man måste kunna för att få detta "kaffe" att fungera, men detta trick var jag för ointelligent för att kunna lista ut. Jag måste ge upp och gav slutligen muggen i bearbetat men ointagligt tillstånd tillbaka till kyparen, som var vänlig nog att göra vad jag inte kunde och servera mig det färdiga "kaffet" i en helt annan kopp.

I samma kupé som jag hade tre bronshyade kraftiga män tagit plats. Det visade sig snart att jag olyckligt nog hade hamnat i en rökarkupé, och dessutom visade det sig att de tre imponerande herrarna var libyer. Detta släkte är känt för att röka extra mycket när de röker. Dessa rökte i förhållande till sin respektingivande kroppsstyrka, det vill

säga tre gånger så mycket. Emellertid var de vänliga, och jag kom väl överens med dem, fastän vi inte hade ett enda ord gemensamt. Det enda europeiska språk de behärskade några ord av var italienska. Hur de lyckats ta semester från den angenäma herr Khadaffis Libyen var ett mysterium för mig, men ju mer jag observerade dem, desto mera sympati fick jag för dem.

Den hårdaste prövningen var emellertid gränsöverskridningen. Greker och turkar är inte världens godaste grannar. Den grekiska passkontrollen gick någorlunda smärtfritt: alla pass insamlades från tåget av en tjänsteman, och därefter väntades det i en timma, och därefter kallades alla passagerare ut ur tåget för att de själva skulle plocka sina pass från passkontoret. Alla släpptes igenom.

Den turkiska passkontrollen gick annorlunda till. Först måste samtliga pass förevisas i tre omgångar för tre olika tjänstemän som i tur och ordning gick igenom hela tåget. Sedan började den stora passkontrollen. Samtliga passagerare måste gå ut och köa utanför passkontrollen medan en och en släpptes in och stämplades. Allt som allt tog den turkiska passkontrollen två timmar. Mina tre libyer släpptes inte igenom. De hade säkert inte gjort någonting ont. De bara råkade ha oturen att vara libyska medborgare, eller rättare sagt, de hade oturen att tillhöra en nation som fått dåligt rykte i Europa genom sin diktator.

Både till och från Turkiet skedde passkontrollen mitt i natten, och det gick endast ett tåg om dygnet i en riktning över gränsen. Det var som om båda länderna kommit överens om att göra denna resa så obehaglig som möjligt för alla passagerare som vågade anträda den. Det enda alternativa sättet att med tåg resa till Konstantinopel var genom Bulgarien, och detta land krävde både extra priser och visum för ytterligare extra kostnader. Diktaturer av detta slag har jag alltid varit allergisk för.

Valutaväxlingen gick godtyckligt till på tåget. För tusen grekiska drakmer fick man tio tusen turkiska lira, som alltså ungefär har samma kurs som den italienska liran, med en avgörande skillnad, som jag kommer till senare.

Konstantinopel visade sig vara en död stad. Endast Istanbul var vid liv. Hagia Sofia var beklämmande i sin nakenhet med de borthuggna mosaikerna och de vanställande plakaten med citat från koranen. Ytterligare beklämmande var de allestädes närvarande beväpnade vakterna och soldaterna, som tycktes bevaka nästan varje gata med en kulsprutepistol, och de var aldrig ensamma. Var det fanns en sådan skräckinjagande varelse fanns det i närheten alltid ett hundratal. Ytterligare beklämmande var de många tiggarna. En pojke kom fram till mig och insisterade på att få sälja något fullständigt onyttigt föremål till mig, jag vet inte om det var glasspinnar utan glass, men det var något åt det hållet, och han tycktes finna det fullständigt orimligt att hans vara inte var alldeles oemotståndlig för mig. Jag skämdes för att jag inte med den bästa vilja i världen kunde ge honom något för något som jag inte ville ha. Kort efteråt kom en utsliten skoputsare och insisterade ännu mera ihärdigt på att få blanka mina skor fastän jag inte hade några. Jag demonstrerade för honom mina obblankbara sandaler varvid han endast insisterade ännu mera eftertryckligt. Han försökte idka ojust utpressning med att framhålla saker som att "Baby pappa hungrig" på tafatt engelska, men det var omöjligt att låta honom få blanka mina omöjliga sandaler.

Jag tröttnade snart på staden. Den var för kaotisk och vulgär för min smak. Den turkiska skrytsamheten från förgångna tider lockade mig inte med sina sevärdheter, och de bysantinska kristna minnena var bara minnen mera beklämmande än Athens Akropolis genom att det bigotta Konstantinopel på sin tid egentligen aldrig lyckats åstadkomma något annat än inre stridigheter. Medan Athen var mera levande än någonsin framstod det bleka minnet av det levande begravda Konstantinopel som föga mer än en historisk parentes. Det hade förfallit till döds och fallit för alltid, Venedig och västvärlden hade med förenade krafter förrått det och plundrat det tillsammans med världens mest destruktiva fanatiker, alla bekännare av islam, och ingenting hade kunnat rädda det sedan 1453. Inte ens Kemal Atatürk hade förmått rädda Turkiet från

dess fortsatta öde av ständigt förtryck under de två ständigt varandra avlösande herrarna kaos och diktatur.

Ej heller fann jag något spår i detta mänskliga osaliga kaos av min vän. Han hade knappast varit där, och jag brydde mig inte ens om att försöka gå till den stora bazaren och söka efter honom där. I stället tog jag samma kväll tåget tillbaka till Grekland för att från Thessaloniki fortsätta hemåt genom Jugoslavien.

Även här visade sig ett resultat av ovänskapen mellan Grekland och Turkiet. Den som kom från Konstantinopel och ville resa till Europa utan att störa Bulgarien måste stiga av i Thessaloniki klockan 22.30 på kvällen för att sedan ta det första (och enda) tåget till Jugoslavien klockan 6.30 på morgonen. Kan man tänka sig en sämre tågbkombination? Hellre än att uppsöka ett hotell vid midnatt, komma i säng efter halv ett och sedan nödgas stiga upp halv sex för att hinna i tid till tåget och betala fullt hotellpris för något sådant beslöt jag att tillbringa natten på stationen.

Väntsalen i Thessalonikis järnvägsstation var full med folk. Det var lördag kväll, och hela stationen kryllade av folk. Väntsalen såg ut som ett flyktingläger med hemlösa människor överallt. Där fanns gamla greker av båda könen, utslitna horor och förstörda alkoholister, och där fanns massor av unga tågloffare från hela Europa. Snart identifierade jag både tyska, engelska, portugisiska, finska, italienska och turkiska utom grekiska. Många hade sträckt ut sig på smutsiga filtar, resmattor och luftmadrasser på det smutsiga stengolvet, och en hop tyskar hade slutit sig samman inom en barrikad av bagage för att skydda sig mot tjuvar, vilket tydligen behövdes. De hade en liten kaffekokare ständigt verksam, och deras lilla koloni utgjorde det centrala flyktinglägret. Två barfotade hemlösa barn strök omkring mellan bänkarna och väckte ständig uppståndelse med att stjäla saker vilka de dock alltid återlämnade efter en obligatorisk jakt till deras förtjusning. Speciellt trakasserade de en ensam man som låg på en filt mellan två bänkar. Denne man hade slitna jeans med hål på knäna och var både smått berusad, smutsig och mycket orakad. Jag studerade honom och de båda pojkarna en stund innan jag visade mig för honom. Det var uppenbart att pojkarna tyckte om honom och att de bara lekte med honom. När de försvann för fem minuter gick han själv omkring smått letande efter dem, som om han saknade deras sällskap.

Det var två riktiga tiggarringar, men de var hjärtliga. De kunde skratta, de kunde leka, de var kanske högst 11 år gamla, de var smutsiga som Londons slum på Dickens tid, de var delvis nakna, men ändå var det något tilldragande med dem. Jag kunde förstå att engelsmannen drogs till dem fastän de var ganska påfrestande med sina påhitt. Vid ett tillfälle lyckades de ta en bok ifrån honom, en vild jakt över hela väntsalen blev resultatet, tills engelsmannen tröttnade och försökte glömma hela saken, men just då kastade den ena pojken hans bok på honom. Och så höll det på.

Det blev naturligtvis inte mycket sömn för alla de stackars människor som valt att tillbringa natten på detta underliga ställe. Vid ett tillfälle dök det upp en turkisk musiker som satte i gång med att sjunga och spela på sitt om en indisk sitar erinrande instrument. En finne lockades till honom och tog fram sitt turkiska instrument som han faktiskt trakterade inte mindre genuint, så att det blev en angenäm duett tills stationens ordningsmän kom och körde bort dem till hela stationens besvikelse. Tydligen gick det inte an att förgylla tillvaron i en grekisk tågstation för ett bedrövt väntsalsklientel med att spela och sjunga för dem på turkiska.

Min reskamrat sade: "Se dig omkring. Finns det någonting vackrare än människan?"

För att inte göra honom besviken såg jag mig omkring. Jag tittade på de dräglade gubbarna, de grälände gamla ragatorna utan tänder, de två sovande halvnakna genomsmutsiga tiggargossarna, de snarkande krigsinvaliderna, de tågloffande ungdomarna i trasiga kläder, den stora stinkande oredan i denna hemska väntsal, som kunde ha varit ett sinnessjukhus på 1600-talet, och jag svarade på hans fråga, utan att kunna svara något annat: "Nej."

Hela denna natt i Thessaloniki var som en dröm. Jag somnade i en av bänkarna vid 3-tiden och vaknade till med vanställd värkande rygg vid 5-tiden. Barerna, restaurangen och nattlivet var fortfarande i full gång som vid 11-tiden på lördagskvällen. Vartenda bord i stationens kaféserving var fortfarande upptaget, och kyparna var inte mindre i farten än sex timmar tidigare. Hela staden, hela Grekland verkade leva som allra mest just på lördagsnatten och fullt ut ända tills solen ånyo skulle visa sig. Skulle de sedan sova hela söndagen? Jag kunde inte föreställa mig detta om detta energiska och ytterst livliga folk. De skulle säkert göra lika mycket affärer under hela söndagen som de gjort under hela lördagen. Deras livlighet och företagsamhet hade enligt min erfarenhet endast i någon mån sin like hos folket i Israel och i Finland.

I stället för att stanna kvar i Thessaloniki eller återvända till Athen steg jag på tåget till Venedig och for genom hela Jugoslavien.

Timme efter timme färdades tåget genom ett monotont Serbien utan like. Ett oändligt jordbrukslandskap utan någon variation uppfyllde mig med enbart tomhet och tristess. Hur kunde man leva i ett sådant land?

Emellertid var det söndag, och tåget var fullt av folk. Det var någonting speciellt med denna dag, ty alla serberna på tåget festade. Det var mest unga män, och de sjöng och dansade och drack hejdlöst i varje vagn. Somliga av dessa unga män kom jag på med att gråta.

En ung italienare gav mig förklaringen. "Alla dessa unga män är på väg till sin militärtjänstgöring. Det är deras sista dag i frihet." Förklaringen var rimlig.

Svårmodet, lössläpptheten, den melankoliska glädjen, den innerliga sången, allting var blott en svanesång. I en kupé dansade fyra män omkring på sitsarna och sjöng med armarna om varandra medan en femte markerade rytmen med gafflar och skedar. Vid utrymmet mellan två vagnar stod en man och spelade väl på gitarr medan fyra andra sjöng i kvartett omkring honom med halvtömnda vinflaskor omkring sig. Det var rena akrobatuppvisningen. Och allt var fullständigt genuint, rent och äkta. Ingen stereo, ingen free-style, inget artificiellt, bara ett hämningslöst flödande hjärta fyllt av underbar sång.

Samtidigt var hela denna företeelse så utomordentligt slavisk. Ungefär som detta monotona landskap och detta spontant hjärtliga och samtidigt så melankoliska och sentimentala folk förställde jag mig att hela Ryssland måste vara.

Samtidigt var den jugoslaviska verkligheten fruktansvärd. Serberna talade bara serbiska, de kunde bara läsa sitt eget obegripliga kyrilliska alfabet, de förstod sig inte ens på sina egna landsmän och närmaste grannfolk kroaterna och makedonierna, och deras inflation var galopperande: i Venedig var 1000 jugoslaviska dinarer värda 100 italienska lire, och dagen därpå var de bara värda 70. För mina 90,000 överblivna dinarer fick jag sammanlagt 780 lire, vilket i svenska pengar är knappt fyra kronor. Det räckte i Italien, i detta billiga land med världens nästlägsta valuta, inte ens till en kopp kaffe. Jag hade tur som fick denna valuta växlad över huvud taget, även om en packe jugoslaviska sedlar i italienska pengar bara gav mig några mynt till dricks....

Årets resa (1990)

Berättelsen om en resa är egentligen berättelsen om de människor man har att göra med under resan. Min första reskamrat (i tågkupén från Göteborg ända till Hamburg) var en iranier. Vår kontakt var obefintlig, tills han vid den första passkontrollen slog mig med häpnad med att visa sig vara svensk medborgare. Därför vågade jag sedan tilltala honom på svenska. Han slog mig yttermera med förvåning med att visa sig inte bara behärska språket utan dessutom tala det utan någon brytning alls efter att ha bott i landet i bara sex år.

Alla iranier jag har träffat har varit genomsympatiska och antimuslimska människor. Denne bekräftade regeln. Han tillhörde Bahai-rörelsen från 1800-talet, som har drag av Swedenborgianism. Rörelsen har vissa moraliska riktlinjer men baserar sig mera på förnuft än på dogmatik. Den sätter alla de klassiska omuslimska persiska poeterna mycket högt och inriktar sig på internationell pacifistisk universalism. Denne klarögde man var sysselsatt med att dra i gång boktryckning och universitetsundervisning i Tjeckoslovakien på svenskt initiativ. Kunde en resa börja bättre?

Järnvägsstationen i Hamburg var som vanligt: trevliga gubbar som stod och spydde från galleriet över perrongen nedanför lyckligt omedvetna om denna och den irritation de lyckades väcka på så behörigt avstånd, det eviga nattklientelet därstädes bestående av allsköns stapplande original med tänder och utan, med kryckor och utan, med skor och utan, med horor och utan, samt ofta utan ärende än med. Trots allt är Hamburgs järnvägsstation som mastodontmonument över mänsklig sjaskighet alltid lika trivsamt och framför allt karakteristiskt. Där händer det alltid mycket under det eviga nattskådespelet i denna stationsväntsal, vars vakter ständigt har den slussfunktionen att köra ut alla oegentliga nattgäster för att den genast skall kunna fyllas på nytt av andra sådana.

I Budapesttåget från Wien dök det upp två intressanta små mörka män som fyllde kupén med radioapparater, TV-diton, säckar med kläder och annat som de tydligen av hjärtans lust hade köpt. De båda hjärtliga små herrarna var rumäner från Timisoara (med rumänska som modersmål) som tydligen som bäst firade sin nya demokratiska frihet. De spökade ut sig i de billiga sliskiga kläder de hade köpt, skrikande gredelina skjortor, playboyskodon och andra utvärtes prydnader, såsom ett väldigt halsband med krucifix, som skulle föreställa guld men som inte var det. De frossade i sin free-style, drog inspirerat av sig sina skor så att hela kupén stank av troligen aldrig tvättade strumpor, (dessa såg även ut därefter,) de spottade på golvet vid behov och ådagalade därvid diverse pittoreska munsbitar såsom tjockt snus och tuggtobak, de fyllde strax hela icke-rökarkupén med resultatet av konsumtionen av några paket extra starka cigaretter, kanske rentav papyrosser, askade var som helst och särskilt på golvet och sätena, och åkte fast för tullen i Ungern. Tullflickan var tydligen van vid sådana spelevinkar och behandlade dem ungefär som oförbätterliga kroggäster som aldrig kan lära sig någon måtta, varpå de fick fara vidare med hela sin skrytlast av prylar.

Ungrarna är ett mycket speciellt folk, och jag kan inte hjälpa att jag älskar dem. De är över-aktiva, över-erotiska, frossar i intensitet och går längre än ryssarna i sentimentalitet och psykologiserande självförstoring. Budapest är ingenting annat än ett uttryck för deras mentalitet med sin oerhört storslagna geografi och skönhet och med sin nästan psykopatiska smutsighet. Mina fötter blev svarta av att jag vandrade omkring i staden hela dagen med sandaler utan strumpor. Jag såg en desperat man kedja fast sig vid räcket ovanför nedgången till en tunnelbanestation Gud allena vet i vilka avsikter. Jag såg bara hans desperata blick som en alldeles tillräcklig anledning. Under hela den stora östeuropeiska revolutionen har Ungern i princip hela tiden legat först, och den intensiva gatuhandeln med små affärsstånd i varje gathörn och tunnelbanestation var oerhört imponerande. I varje kvarter tycktes det dessutom finnas

överfrekventerade bokhandlar. Hur smutsigt och vemodigt och fattigt Ungern än är så måste man bara älska det och till varje pris komma tillbaka.

I Tjeckoslovakien var klimatet kallare och försiktigare. Prag är lika rent som Budapest är smutsigt, det är lika oförstört av det senaste kriget som Budapest lades i grus och ruiner därav, om Budapest är storslaget i härlighet och prakt så är Prag snarare småstadsaktigt i sin pittoreska frid och intakta idyll. Ändå trivdes jag bättre i Budapest med dess mera markanta nackdelar. Emellertid hade jag mitt trevligaste tågsällskap i Tjeckoslovakien från Sturówo till Bratislava. Tre glada gossar klev in i min kupé med vin och korv och ville tydligen fira mig också utom allting annat denna deras sista fria natt före en repmånad. Den trevligaste av dem var teolog och ville inte skiljas från mig utan ömsesidigt adressbyte fastän vi bara umgåtts under några timmar, men de timmarna var desto gladare. Alla dessa tre "bröder i ödet" tillhörde dock den ungersktalande minoriteten i Tjeckoslovakien. Sitt mest outplånliga intryck på mig gjorde alltså ungrarna i Tjeckoslovakien.

I Tjeckoslovakien är levnadskostnaderna ett skämt för en västeuropé. Kaffe med tårta i ett lyxigt kafé i stadens centrum kostade fem kronor. Mitt besök hos barberaren, mitt första på 22 år, (och han hade mycket hår att klippa,) kostade 1:75, dvs. sju tjeckiska kronor, för den som vill kontrollera. Ungern var ungefär dubbelt så dyrt, men i princip står nu hela Östeuropa öppet och sårbart inför den västerländska kapitalismens hänsynslöshet. Den östeuropeiska bristen på erfarenhet av kapitalismen gör att östeuropéer ekonomiskt kan utnyttjas hur mycket som helst av väst. Dessutom är Östeuropa handikappat genom 40 års isolering. I Tjeckoslovakien kunde endast de gamla tyska och de flesta inget oslaviskt språk alls. Plötsligt har nu engelska där införts som första språk i stället för ryskan, men det kommer att ta tid innan tjeckerna lyckats överbrygga följderna av sin långa instängning. I Ungern var förutsättningarna bättre, ty där har aldrig någon varit rädd för att tala tyska: ungrarna hade mera gott än ont av Habsburgmonarkin, och Österrikes storhetstid var även Ungerns. Men på tåget i Tjeckoslovakien mellan Bratislava och Prag upplevde jag något annat.

Vi var två herrar i kupén. Den andra satt och sov på sin bänk medan jag låg utsträckt på min. Jag väcktes av att en tredje herre kom in. Han var mycket gammal. Jag öppnade inte ögonen men blev på något sätt skrämmd av honom, jag vet inte själv varför, men det var något med honom. Det var mitt i natten, och jag väcktes nästa gång av att en kvinna kom in och var oförskämd. Hon sade något argt på tjeckiska, varpå vi andra genast beredde plats åt henne. Mitt emot henne satt då den gamle mannen. Efter bara en liten stund rusade hon ut i panik. Efter en stund kom hon tillbaka med konduktören. Tydligen hade hon inbillat konduktören att den gamle hade förolämpat henne, ty konduktören tilltalade den gamle mannen ganska strängt. Inte ett ord hade förekommit mellan den gamle och kvinnan. Nu svarade den gamle till konduktören: "*Was wollen Sie, bitte?*" Det var de första ord jag hörde från den gamles mun. Konduktören genmålde spydigt: "*Bist du Deutsch?*" Utan vidare tilltalade en ung konduktör en gammal man med "du" bara för att den gamle vågade tala tyska. Den gamle var inte tysk, men han var på något annat sätt främling i landet. Kontroversen mellan kvinnan och den gamle fick aldrig sin förklaring, kvinnan kom aldrig mer tillbaka till kupén, utom långt senare för att hämta sin jacka, som hon i förskräckelsen hade glömt. Sålunda fick vi tre herrar ensamma sova vidare i kupén i sittande ställning, ty jag vågade inte lägga mig ner igen. Det hade varit mycket intressant att närmare få lära känna den gamle herrn, som hade en så skakande utstrålning, men han meddelade sig inte mer och försvann i Prag.

I det nya Östeuropa har östtyskarna en oerhörd nyckelställning. De är det enda östeuropeiska folk som efter en 40-årig isolering fullkomligt behärskar ett västerländskt språk. Jag tror det är oundvikligt att östtyskarna inom tio år kommer att vinna en betydande dominans i Östeuropa, som kanske endast österrikarna med sitt historiskt mjukare och vänligare sätt kan konkurrera med.

I Wien räddades jag av en liten taxichaufför från diverse katastrofer genom sitt typiska österrikiska mjuka diplomatsätt. Jag visste inte att det fanns en Südbahnhof och tog för givet att mitt tåg till Venedig skulle utgå från Westbahnhof. I sista stund körde mig denna taxichaufför rätt i det att han säkert bröt mot alla trafikregler och hastighetsbegränsningar medan vi ventilerade hela världspolitiken. Han tyckte att den nya tyska situationen var tämligen ointressant i jämförelse med exempelvis den oöverskådliga utvecklingen kring Persiska Viken.

Tåget till Venedig var fullt redan en halvtimme före avgång. Till slut fann jag en kupé som dock två unga koreanska damer var mycket ovilliga till att dela med någon annan. Tydligen hade många andra misslyckats med att få tillträde, och att jag då lyckades var ett underverk. Efter mig lyckades även en andra herre, som nervöst rullade tummarna en stund medan han satt på nålar, tills han, medan jag var på toaletten, av någon anledning lämnade kupén för gott, som om de båda koreanskorna hade avslöjat sig som vampyrer. Sedan var jag lyckligt ensam med de båda unga fnittriga skönhetsmedvetna koreanskorna hela natten, och de var mycket tacksamma för många goda råd om Europa som jag kunde ge dem. När vi skildes i Venedig var de inte längre rädda för mig.

En sällsam upplevelse var det att med tåg ta sig från Venedig en söndagskväll. Perrongen var så fullspäckad med folk att man fruktade en olycka. När tåget äntligen kom en minut före avgångstid bröt genast paniken ut bland de tusentals väntande passagerarna: kapplöpningen gällde de sittplatser i tåget som fanns. Det var tydligt att de flesta måste hamna i korridorerna. Värst skrek fransmännen och tyskarna.

När paniken var över och tåget äntligen hade kunnat sätta i gång (en halvtimme efter avgångstid) var korridorerna i tåget så fulla med folk att det var omöjligt för någon att ta sig till toaletten. Folk satt på varandra, låg på varandra och stod på varandra, medan tåget kröp fram i snigelfart mot Milano. Efter en timme uppnåddes Mestre. Då hade redan diverse tjocka gubbar börjat forcera sig fram genom tågkorridorerna, under vilka ofattbara ansträngningar de givetvis fastnade överallt med sina kartonger och sina skjortor, som vanligen revs sönder. Dessa tjocka gubbar var tågpersonalen, som skulle se till att detta eleganta Inter-City-tåg skulle fungera ordentligt med kaffe och Coca-Cola och annat sådant, vilket det under omständigheterna ändå inte gjorde. Detta eleganta Inter-City-tåg stannade vid så få stationer som möjligt. Vid varje station steg det av ungefär fem passagerare, som då under en halvtimmes tid först fått tränga sig fram till äntliga utgångar, varpå dessa fem avstigande avlöstes av ungefär fem hundra påstigande, som vid varje station presterade samma kapplöpningsspanik om obefintliga sittplatser som redan börjat vid avgångsstationen Venedig.

Regeln är tydligen att inte ha något med Venedig att göra under en söndag ens under lågsäsong. Min taxichaufför i Verona var av en ännu mer radikal åsikt, och han var ändå italienare. Hans första besök i Venedig med sin familj hade varit ett fulländat kaos. Sitt andra besök där gjorde han för säkerhets skull med tåg, vilket inte förbättrade kaoset. Därför var hans slutsats efter två besök i Venedig under lågsäsong: aldrig mera Venedig! Tydligen är Venedig endast ämnat för de lyckliga få som orkar med världens mest kaotiska strapatser.

Att sitta på ett överbefolkat tåg på en bänk utan ryggstöd mitt i en tågkorridor, som alla människor hela tiden måste tränga sig fram genom, så att man i ett tåg inte kan ha en mera utsatt och obekväm sittplats, är dock inte omöjligt, vilket alla Italien-tågresenärer förr eller senare torde få erfara. Däremot måste man nog kalla sig lycklig om man slipper en så utsatt sittplats eller ståplats exempelvis under en tågresor i månadsskiftet juli-augusti från Palermo till Milano som under vägen blir sex timmar försenad. Sådant är inte ovanligt.

I Rom blev jag tilltalad av en skäggig man i shorts och bara fötter i ett par sandaler som jag, som hade problem. Han kunde varken tyska, engelska eller franska och hade

en flickvän i Österrike, som till varje pris måste meddelas ett telefonnummer, ehuru hon inte var hemma. Han bad mig alltså ringa hennes väninna i Österrike och för henne på vilket språk som helst redogöra för den nya situationen. Full av optimism vågade vi försöket, men ingen var hemma i Österrike. Följaktligen hade jag endast att betrakta mig såsom fast i Rom tills situationen hade utretts.

Lyckligtvis lyckades vi utreda den. Som belöning gav mig min nye romerske vän (en konststuderande från Kalabrien) en hel middag och en inbjudan till sitt hus i Kalabrien. Vad som var mera värt var dock hans kunskaper om maffian.

Denna är fullkomligt ofarlig för envar som inte har något med den att göra. Endast de som själva blir "*maffiosi*" riskerar att förr eller senare bli dödade. Maffian är ingenting annat än en naturlig manifestation av korrupsionens egen självdestruktivitet. Den finns i hela världen, men endast i Sicilien är den definierbar och har den ett namn. Jag upplevde Sicilien som Italiens kanske vackraste och mest romantiska land. Det är en värld för sig full av rövarromantik och vild skönhet. Endast det sydöstra hörnet med Syrakusa var ett undantag från Siciliens överväldigande friskhet, frihet, skönhet och hejdlösa romantik. För drygt 2400 år sedan mötte här stormakten Athen sin undergång, och platsens överväldigande fulhet med oljeraffinaderier längs hela kusten må tjäna som monument över Athens skönhets och kärleks politiska undergång. På gatorna i Syrakusa fann jag bland annat använda tamponger - man frågar sig oroligt om de även använts på gatorna - och ett klassiskt syrakusanskt toalettbesök torde även redogöras för androm till varning. Det fanns en lavoar med kran, men denna kunde icke rubbas. Det fanns fem kabinettsdörrar, men ingen hade lås. En av klosetterna hade sits men utan något sittskydd ovanpå emaljen. Alla de övriga var så kallade ståplatser. Ingen av dessa fem klosetter hade någon fungerande spolning. WC-papper fanns endast att tillgå i använt tillstånd till hälften nedspolat - det gällde att ha med sig medsmugglade oanvända restaurangservietter - ett tips till eventuella framtida hjälpbehövande. Det var bara att under rådande omständigheter, då bättre toaletter ej fanns att tillgå, finna sig i nödens tvång, avkläda sig samtliga benkläder bakom kabinettsdörren utan lås och sätta sig på huk under inspirerad läsning av tidigare kabinettsbesökares erfarenheter inpräntade på dörren och väggarna - "*Im stehen Scheissen flecklos*" började ett tyskt poem som slutade med *Kakerlaken* - nordbor har aldrig förstätt meningen med dessa "ståplatser", vilken helt enkelt är den att inta den egentligen enda riktiga skitställningen på huk - många skandinaver har trott att man skulle stå upp och fyra av i blindo - och missat. Under det tyska uttrycksfulla poemet vågade jag pietetsfullt tillfoga på svenska: "Om någon förstår detta språk må han tyda det på sitt eget vis."

Från dessa mänskliga brydsamheter tillbaka till den sicilianska rövarromantiken. Som resällskap i den vildaste vackraste delen av det inre Sicilien hade jag världens kanske vackraste unga familj - en rövarromantisk ung lycklig man med bländande vit vacker mönstrad skjorta med världens stiligaste och älskligaste fru samt världens sötaste pojke på två år med tindrande lyckliga stjärneögon. Den lille visade ett smickrande närgånget intresse för mig (- allsköns välmenat småbarnssabotage), och föräldrarna konstaterade genast att jag och deras son hade exakt samma mörkblonda hårfärg. De talade en för mig okänd sydsiciliansk dialekt som lät som en blandning av polska och portugisiska med inslag av typiskt engelska t-ljud, och en vackrare italienska har jag aldrig hört. Den var samtidigt kristallklar och så makalöst mjuk.

Som kontrast till denna lyckliga unga sicilianska familj må en äldre halvgalen moder nämnas, som visste allt om maffian och förklarade alla dess gruvligaste former av mord mera uttryckligt med gester än med ord - för att ingen utanför kupén, som vi då satt i på tu man hand, skulle höra. Hon småskrattade hela tiden medan hon halvt hysteriskt pladdrade på oavbrutet, medan hon på sin blus bar förtexten "*maliziosa*" - maliciös. Hon hade tydligt erfarit för mycket av livet på Sicilien för att det i längden skulle vara hälsosamt för henne. Så fort det kom annat folk in i kupén tystnade hon -

och jag fick aldrig mera höra en mera autentisk sanningskälla från hjärtat av Siciliens kanske eviga förbannelse.

Etna i åska och månsken.

Du skälver i mörkret, du jätte av liv och av skräck;
om du vaknar är en skön välmående värld helt puts väck;
du allena kan lägga Sicilien så som i en säck,
men det finns ingen som vågar säga till dig: "Maffian släck!"

Ty Sicilien beror av din mytiska fruktansvärdhet;
du är icke så vacker som dina kolleger Vesuvius
och Japans förtrollande lika utslocknade sevärdhet,
men du är desto mer fasansfull som gamle Erebus
fastän din snö skänker liv åt en värld av gudomlighet.

I dessa dagar av fullmåne har åter Tyskland förenats
just som mina tåg på Sicilien i blixtar och moln har försenats.
Men fullmånen har lyst igenom och givit min värld en förklaring:
en mera dramatisk värld har aldrig funnits i denna förslavning
av underbar skräckromantik i intim blytlysning av dagning.

Kort sagt, jag känner nu maffian, och därför är jag inte rädd för den, men jag kan heller inte försvara den. Som resällskap bort från Sicilien hade jag maffians motsats: en italiensk protestantisk familj, som under hela resan till Florens och längre bara läste Bibeln och lyssnade på frireligiös musik. Så fort det var något utbrast den lille trinde skallige fadern: "*Gloria a Dio!*", "Ära vare Gud!" Deras pietism var rörande naiv men fullkomligt uppriktig och underbart godtrogen.

Emellertid var mig intryckena av Sicilien nästan något för starka med den överdrivet individualistiska mentaliteten med alltför magstarka extremismerna både åt kriminellt, pietistiskt och mentalt osunt håll. Att pausera innan resan fortsattes var nödvändigt. Florens fanns då att tillgå med all dess intellektuellt strängt disciplinerade konst.

Att besöka de tre viktigaste skulpturmuseerna *l'Accademia*, *San Lorenzo* och *il Bargello* kostar en förmögenhet: 25,000 lire kostade de mig tillsammans. Samtidigt är museerna svårtillgängliga: de stänger klockan 2 och har dessutom stängt alla måndagar. Kommer man förbi Florens en måndag eller någon annan dag då något tåg råkar vara försenat (vilket de alltid är) så är man såld, och världen är stängd för en. Till Tizianutställningen i Venedig fick jag alls inget tillträde, då alla de fyra olika dagar som jag var där samtliga biljetter var slutsålda i förväg.

Man kan aldrig tröttna på att jämföra Michelangelo och Tizian med varandra, då de är renässansens två mest outtröttliga konstnärer. Det har aldrig funnits en flitigare konstnär än Tizian eller en större skulptör än Michelangelo. Emellertid är Tizian svårtillgänglig som människa medan Michelangelo måste ha lidit av världens svåraste mindervärdighetskomplex. Allt vad denne skulptör åstadkom och planerade är i gigantisk skala, och därför blev de flesta av hans arbeten ofärdiga. Donatello, hans föregångare, höll sig på ett mera mänskligt plan, varför alla hans statyer både är talrika och fullbordade såsom omistliga mästerverk. Michelangelo var liten till växten, vägde bara 48 kilo och hade dessutom en krossad näsa, varför hans mindervärdeskomplex är fullständigt naturligt, men samtidigt var han kanske världens mest jordnära konstnär någonsin. Hans verk tilltalar alla människor i alla tider. Tizian är i stället i all sin oantastlighet och lysande mångproduktion en diffus oidentifierbarhet för finsmakare.

Han är säkert världens bästa målare efter Leonardo och Rafael men saknar i all sin glans på något sätt Michelangelos så underbart handgripliga ryggrad.

Nog av. Efter Siciliens överväldigande syndaflod av framför allt mänskliga intryck var jag mest hågad att återvända hem, men i Verona fick jag en eftermiddag tillsammans med min gamle veronesiske storfarbror Michael. Han var 83 1/2 år gammal och såg ut som en 60-åring, han promenerade raskt genom hela staden med mig hem till sig, och med en oförliknelig livlighet berättade han om sina krigsupplevelser i Ryssland för 48 år sedan, då han talrika gånger överlevde fastän han skulle ha dött och upplevde hela det ärelösa återtåget genom den ryska vintern under oerhört Napoleoniskt vedervärdiga strapatser - lemmar amputerades med rakkniv och med konjak som enda bedövningsmedel - och han visade mig ett fotografi som han tagit av en italiensk soldatkyrkogård vid Jasnaja Poljana, Leo Tolstojs familjegods. Där hade denne varmblodige italienare varit vintern 1941-42 och begravt sina egna, och han var nu lika gammal och äldre än Leo Tolstoj när denne dog. Och min storfarbror såg minst 30 år yngre ut än Leo Tolstoj.

Vår livliga samvaro slöts med att han dränkte mig i god mat och presenter i form av kläder, drinkar, kaffe, tårta, med mera på italienskt vis, och det gick plötsligt upp för mig hur mycket viktigare det var att umgås med goda människor än att arbeta. Alltså kunde jag plötsligt skrota mitt dåliga samvete för mitt försummade arbete hemma och lugnt återvända till den redan förlorade solen i söder.

En ung intelligent och högt kultiverad läkare från Perugia kunde under natten i tåget från Rom ge mig en ganska smickrande diagnos, samtidigt som han var djupt pessimistisk angående situationen i Kuwait. Han hade just rest Europa runt, upplevat Tyskland den 3 oktober och diskuterat Irak med alla fransmän i Paris och högeligen förvånats över amerikanernas och Europas skrämmande naivitet.

Världens vackraste morgon i Calabrien öppnade åter mina ögon för Etnas överväldigande skönhet från Reggios sida, vilket panorama välsignade utsikten ända bortom Bova Marina på väg mot Locri och Gerace, en uråldrig stad med katedral från 1000-talet och minnen från grekernas, romarnas, bysantinernas, arabernas, goternas, normannernas, kejsar Fredrik II:s och Gustav VI Adolfs tider, vilken sistnämnde monark här gjorde arkeologiska utgrävningar årligen och vilken hade varit god vän både med min värds farbror och fader. Gerace är en klippstad som ungefär en gång per sekel blir helt raserad av återkommande jordbävningar, men 500 meter över havet som den ligger utsatt för alla världens vindar är dess klimat ypperligt, och dess naturliga isolering har även skyddat den från maffians härjningar. Min värd gav mig en intressant rapport om livet i Gerace i förhållande till den allt komprometterande maffian, som dock det naturliga mänskliga livet lever helt oberoende av. Jag fick bo i hans familjepalats i egen våning med eget badrum och kände mig som en prins i dessa omgivningar som var hämtade såsom ur "Leoparden". Min tillgivenhet för den sicilianska kultursfären med dess utomordentliga ädelmod i förening med djup melankoli odlades och fördjupades härigenom ytterligare.

I Brindisi väntade mig ett nytt hemskt toalettbesök. Vid hamnen lyste generöst en skylt med beteckningen "WC" upp underbara utlösningssmöjligheter i en trängd tillvaro, och helt naivt och godtroget följde man skylten. Hundra meter längre bort möttes man av en ny lika generös skylt som lockade en vidare. Hundra meter längre bort väntade en ny likadan maning vidare, varunder gatorna hunnit bli allt skummare och belysningen allt mörkare. Slutligen var man framme. Det internationella WC-kontoret visade sig då vara stängt för dagen, och det var bara att treva sig den långa vägen tillbaka igen till den mycket avlägsna utgångspunkten. Där väntade dock en ny skylt som erbjöd plåster på såren och pekade åt motsatt håll. Helt naivt beslöt man att ge hamnen en andra chans. Man följde de nya skyltarna enligt samma system som tidigare och anlände slutligen till ett ställe som faktiskt var öppet. Där väntade en kraftigt vindögd individ med handduk på armen som en hovmästare och som sade: "Det blir

hundra lire." Jag vågade invända, att jag bara önskade låta mitt vatten. "Då blir det två hundra lire," svarade den vindögde karlen medan hans högra öga drog sig ännu längre mot nordost medan det vänstra förblev åt sydost. Själv stod jag i öster. "Men jag behöver ju bara göra det lilla," invände jag, varpå han krävde 300 lire av mig. Längre kom jag inte utan lämnade raskt stället för att skona honom. Däremot fick den hamnen den aftonen därefter höra ett ovanligt generöst och ihållande perklande, vilken internationella svordom faktiskt inte gör sig sämre på italienska än på finska, men på italienska måste det dock skrivas "Perchele", då K icke finns i detta alfabet, vilket av italienare kan missuppfattas till "*perché*", "varför?", vilken italienska betydelse ju är betydligt snällare, varför man i Brindisi i princip kan gå och perkla hur mycket som helst, tills man äntligen hittar en diskret sida av en barmhärtig palm, vars grenar kan skugga och skylla ens oitalienska förehavanden.

Så har vi den klassiska toalettvarianten med vattenbehållare i taket och snöret, som man alltmer oroligt och desperat får dra i, tills det utlöses en öronbedövande syndaflod, som man tror skall översvämma hela huset efter det femte försöket, såsom med en gammal aktersnurra, vilken prövande klosett-tillvaro alltid ytterligare ökar spänningen i mitt personliga gamla vandrarhem i Athen; men inte är ju toalettbesök och deras otaliga variationer de viktigaste upplevelsorna under en resa, om de dock kan vara de nödvändigaste.

Det finns få upplevelser för en stelfrusen och tungsint nordbo som är så stimulerande och förlösande som att plötsligt en morgon vakna upp och befinna sig i en ny vacker ljus och varm värld som heter Italien. Jag kom med Venedigexpressen från Wien på min kuresa, och det räckte med detta italienska uppvaknande och ett intagande av Venedig som nummer ett i Italien för att min hälsa omedelbart skulle bli total. Emellertid var detta endast första etappen i slussningen.

Samma skillnad som det är mellan Norden och Italien är det mellan Italien och Grekland. Redan i Brindisi råkar man ut för den kaotiska charmfulla grekiska världen och mentaliteten, och mötet måste bli något av en chock, och det kan dröja innan man lyckas hämta sig. Om man dock väl lyckas med att hämta sig så är det oundvikligt att man finner sitt välbefinnande ytterligare fördubblat.

Diverse fenomen förföljde mig under mitt livs andra entré till Grekland. Världens kanske vackraste tågresa från Patras till Athen fick jag denna gång tyvärr avnjuta i kolsvart mörker. Icke desto mindre inträffade till min häpnad samma extas som första gången fastän jag varken kunde se Korint, Salamis eller någonting av havet. Solen var till och med i moln så länge den var uppe. Min återupplevelse av Grekland borde därför ha blivit en antiklimax men blev trots mörkret samma gamla klimax ändå.

När jag anlände till mitt gamla skamfilade vandrarhem var alla mina gamla vänner borta därifrån. Den nye portvakten gav mig nyckeln till ett rum som visade sig vara exakt samma rum som jag haft året innan, vilket han inte kunde veta, och vilket jag själv upptäckte först när jag trädde därin. När jag sedan letade efter min gamla restaurang i Plaka på Marcus Aurelius-gatan hamnade jag rätt genast utan att behöva chansa och söka bland Plakas virrvarr av gränder. Kort sagt, jag var mera hemma än någonsin i min egen gamla antika hemstad, och den tog emot mig med varmare behag än någonsin, fastän det nu var senare på hösten än vid mitt förra besök tretton månader tidigare.

Min grekiska tur förföljde mig även följande dag. Jag råkade ringa till mina enda halvbekanta i Grekland just när modern skulle lämna huset och köra in till staden. Det var en sådan dag då deras bil kunde köras till staden. (Athen har det trafiksystemet för avgasernas skull, att udda dagar får endast bilar med udda trafiknummer köras i staden och jämna dagar endast jämna trafiknummerskyltar.) När jag sedan tillbringade eftermiddagen ute hos dem visade sig även sonen vara hemma, en arkeolog, som jag inte ens vetat att existerade. Resultatet blev att man fick sitt lystmäte på konversation om Antiken och dess eviga personligheter och detta dessutom på ens modersmål

svenska, medan utanför deras villa vid Megara med havsutsikt mot Salamis solen sakta gick ner över min vackraste dag i Athen hittills.

På morgonen hade jag på Arkeologiska Muséet upptäckt något nytt beträffande grekisk konst. Den klassiska skulpturen når sin höjdpunkt ungefär 430 f.Kr. varefter hellenismen gradvis vidtar. Denna fortsätter dock ständigt att utveckla den klassiska realistiska konsten ända fram till familjen Caesars ödeläggelse av all andlig odling, men den senare hellenistiska konsten får gradvis allt innerligare uttryck av vemod, melankoli och smärta. Detta sentiment börjar redan med de höghellenska gravvårdarna men stegras oavbrutet fram till alltmer gripande människokarakteriseringar, som sedan den romerska kejsarkulten med sitt förskönande av kejsare som Tiberius, Caligula och Nero tyvärr sätter stopp för, tills Michelangelo med sina slavar och pietägrupper återuppväcker just den hellenistiska uttrycksfullheten med melankoli och smärta äntligen åter fullt realistiskt återgivna.

Mitt vandrars hems portvakt var från Iran och gav mig sin syn på Saddam Hussein. Denne förtjänar att mördas för de folkmord han gjort sig skyldig till och för de lidanden han åsamkat sitt eget folk, men helt orätt har Saddam Hussein inte. Även om han likvideras kommer den problematik som han väckt att därefter fortsätta sysselsätta världen, och något krig kommer inte att innebära någon lösning. Tvärtom.

Det var min sista kväll i Athen som jag talade med honom. Den 11.10 började det även bli kallt om kvällen i denna vanligen alltför varma stad, och hösten började kännas även här. Det var lönlöst att vidare försöka fly undan den. Det var bara att resignera inför dess oemotståndliga anstormande och ge vika för dess gränslösa melankoli, som nu började uppfylla hela Athen med dess allt färre turister, allt tommare restauranger och tavernor och allt mer påträngande svärmod, som inte bara var den gamla Antikens. Jag hade inte återfunnit mina vänner från fjolåret, men deras andar eller spöken fanns kvar. Jag måste nu ge Rudi rätt, den tyske portvakten från förra året, i hans indignation över Athens smuts, dess oerhörda snuskiv med vidöppna bordeller och de största porrbiografer jag någonsin sett belägna vid själva huvudgatorna, vilket allt nu framträdde för mig när turistglansen allt mer avtog.

Mitt sista toalettbesök blev som vanligt. Spolningen fungerade inte utan snarare tvärtom, duschen sprutade vatten när man satte på badkarskranen, och när man satte på duschen i hopp om att få badkarskranen att rinna sprutade duschen vatten icke desto mindre och dessutom lika envist åt alla möjliga icke avsedda håll, lavoarkranen sprutade vatten på fötterna under lavoaren när man ville tvätta händerna, kort sagt, allt var som vanligt, men när man rentvättad och fin skulle gå ut ur badrummet hände något mera ovanligt. Dörrhandtaget gick av. Följden blev att man inte kunde ta sig ut. Det bultades i en kvart utan att någon i det bullriga Athen hörde det. Det var ingen annan råd än att ta sig ut genom badrumsfönstret och in i en annan toalett medan man måste svinga sig i lösa vattenledningar utomhus på högsta våningen i bara underbyxor som en annan Tarzan i lianer. När man slutligen presterat akrobatbragden var man som lön där för smutsigare än när man gått för att tvätta sig i badrummet. Ju mindre mera sagt om vidare bedrövligheter i denna sak, desto bättre.

En athensk restaurangmusiker måste beskrivas. Han var gammal och sliten, och hans violin var lika gammal och sliten. Den verkade vara hemmagjord, och stråken hade upprepade gånger reparerats både med lim och med tejp. Några snören höll ytterligare samman den för säkerhets skull. Med denna fela gick han omkring på kvällen bland restaurangerna i Plaka och sjöng och spelade publikfriande saker som "La Paloma" och "Donauwellen" utan någon större framgång. Han var nästan höjdpunkten av alla denna resas patetiska upplevelser i Athen. Jag hade emellertid turen att ha ett ungt grekiskt par bredvid mig i restaurangen. För dessa spelade och sjöng han en grekisk sång med många verser och med komiskt innehåll och med den största framgång. Patetiska vithåriga farbröder med spruckna violiner i Athen borde hålla sig till det grekiska och strunta i att försöka behaga turisterna.

På mitt vandrarhem erbjöds jag arbete som vicevärd, och det var ytterst frestande att gå in på det och stanna i det underbara Athen som hjälpare åt alla världens internationella gäster, men hur bleve det då med musiken? Till min ytterligare smärta måste jag tacka nej.

Jugoslavien blev som vanligt resans förskräckligaste kapitel. Vad är maffian och hela Syditaliens smuts och alla Athens smogproblem mot det aldrig fungerande Jugoslavien? Tågresan gick perfekt från Athen till gränsen med världens urmodigaste och antikaste och mest hemtrevliga restaurangvagn med intarsiaarbeten i trä, men vid gränsen kopplades restaurangen bort, och tåget blev jugoslaviskt. Sedan kröp det fram överbelastat med rökande människor som skräpade på golvet och trampade och låg på varandra i alla korridorer medan det vid varje ny station blev ytterligare en timme försenat. Att stå och trängas i en tågkorridor från Bologna till Rom är ingenting mot att åka tåg i Jugoslavien. Det olösliga problemet är hur man skall undvika att drabbas av Jugoslavien och den dyra överfarten till Grekland från Italien om man en gång ser en nödvändighet att komma fram till och tillbringa en så billig vistelse som möjligt i det alltför avlägsna Grekland.

När jag återkom till tåget efter en misslyckad exkursion på stationen i Belgrad i fåfång jakt på ett tåg till Budapest, som hållit tiden och därför avgått innan vi kom fram, varför man måste vänta i tio timmar på nästa möjlighet, vilket man bara inte gör i Belgrad, där inte ens någonting kan läsas utom på serbiska med kyrilliska bokstäver, så hade naturligtvis någon avlägsnat mitt bagage från min plats och själv intagit denna i det överbefolkade tåget. Denna någon var en gammal gumma i huckle och trasiga kläder som inte var så lätt att åtgärda. Inte ens konduktören kunde med att avlägsna henne fastän hon saknade biljett. Mitt emot mig satt en tyska, och vi turades sedan om med att använda en sits medan gumman fick behålla sin knipslugt erövrade och knipslugt behållna. Det intressanta var att här två västeuropéer uppoffrade sig för en serbisk bondgumma av tveksam moralisk halt: vi hade båda platsbiljetter vilket hon saknade.

I Trieste inträffade emellertid något som bara är möjligt i Italien. En passagerarvagn kopplades från tåget och kopplades inte på igen. Tåget var Paris-expressen, och vår vagn, i vilken flera fransmän och milanesare befann sig, hamnade i stället i ett tåg till Rom. Vad fransmännen och milanesarna tänkte om saken fick vi aldrig veta, ty dessa lämnade brådstörtat tåget när sanningen gick upp för dem utan att konduktören hade knystat ett ord, men min medpassagerare och jag följde snällt med i tågets nya inriktning. Att ett misstag hade begåtts var uppenbart, det var bara vår vagn som blivit drabbad, och någon kanske påverkad stins måste ha räknat fel på vagnarna och växlat in en vagn för mycket på fel spår och inte kunnat med att erkänna detta för den vagnens Parisinriktade passagerare. Min medpassagerare var emellertid en ung musiker som just i Budapest inhandlat en skattkammare av klassiska noter till skrattretande priser, så vi glömde tragedin för musiken.

En naturlig följd av tragedin blev emellertid senare på natten att konduktörerna körde ut mig från min kupé för att göra den till sitt högkvarter för resan. Inga protester hjälpte, och alla mina medpassagerare från Spanien och Lombardiet hade redan givit upp och försvunnit. Nu är det ganska betänkligt att bli berövad sin kupé mitt i natten i ett internationellt tåg, ty chanserna då att hitta någon annan ledig plats i tåget är så gott som obefintliga. Emellertid hade jag tur. I en primitiv kupévagn från Ungern fann jag i en kupé en ensam blond flicka som låg utslagen på ena bänken och sov. Utan att väcka henne gjorde jag henne sällskap på den andra bänken. Hon väckte emellertid mig i Rovigo (när hon skulle gå på toaletten), och följden blev ett samtal. Hon visade sig vara en vacker ungerska som arbetade i Florens. Hon inbjöd mig att följa med henne ända till Florens och stanna där resten av natten, dvs. morgonen, men jag avböjde, *for better or for worse*.

Under min andra exkursion till Ungern hade jag som sällskap en sällsynt fin gammal man från Frankrike, en riktig grandseigneur, som visste allt om all kultur i Europa. Av honom lärde jag mig att Sicilien är vackrast i februari när mandelträden blommar, att det finns mer välbevarade ruiner av det klassiska Grekland i det norra än i det södra Grekland, och att man på ön Lampedusa kan leva som medlem av en lampedusansk infödingsfiskarfamilj en hel månad för bara 30,000 lire. Emellertid var denne franske grand seigneur något för optimistisk. Som om inte ens det första världskriget någonsin hade inträffat reste han omkring i Europa utan pass, vilket det i våra dagar trots alla liberaliseringar ännu är för tidigt att göra. Han fick lämna tåget inför den ungerska gränskontrollen, och jag såg honom aldrig mera. Emellertid glömde han kvar några dokument, som gav mig tacksam anledning att ta kontakt med honom i framtiden.

Från Budapest, som även vid mitt andra besök endast gav mig goda intryck, hade jag en lika god medpassagerare, vars ursprung emellertid var omöjligt att fastställa. Inte ens Sherlock Holmes hade lyckats med det. Han talade engelska med fransk brytning och var israelit. Under resan från Budapest till Wien hade vi fullt sjå med att på engelska diskutera hela världsteologin och på det sättet överrösta eller åtminstone konkurrera med de tre unga koreaner som oavbrutet och högljutt prapplade på sinsemellan på sitt språk i samma kupé med en aggressiv effektivitet och gällt ursinne som om koreanska var det enda språket i världen med något som helst existensberättigande. Denna israelit gav mig kanske resans bästa mänskliga utbyte hittills.

Än en gång Venedig, och än en gång Rom. Ytterligare två toalettbesök må dokumenteras av mera angenämt slag. En vänlig toalettstädare i Budapest tog emot mig med öppna armar och krävde mig på endast 5 forint, (50 öre), en rimlig nota, medan alla en toalets förnämlighetsartiklar stod till mitt förfogande till överraskande och upplyftande ackompanjering av en brasiliansk lambada av klassisk kategori. Utanför Peterskyrkan i Rom väntade mig dock en ännu större älskvärdhet. Toalettvakterskan tog emot sina gäster gratis och med ett leende och hade dessutom ställt fram friska blommor på bordet. Låt oss hoppas att Vatikanstaten alltid förblir världens minsta och mest mänskliga stat.

Det sista Rombesöket gjordes för att ge möjligheten att få återse mina gamla vänner där en sista chans, och försöket kröntes omedelbart med framgång. Min unge värd från 1973, nu stadgad fader med två söner, vilken jag inte sett på 17 år, var märkvärdigt oförändrad fastän han under ett antal år upprepade gånger genomkorsat hela Asien och alla de svåraste delarna därav inklusive Sibirien, Kina och Tibet, och hans erfarenheter från Tibet var ytterst upplysande och värdefulla. Denne enkle man, som öppnat sitt hem för mig som för en broder under nio dagar 1973, var fortfarande samma mänskliga guldgruva, full av samma värme och hjärtlighet som för 17 år sedan. Ingen av oss hade egentligen åldrats.

Efter mitt besök i Vatikanmuséerna, då jag var som mest uppfylld av Leonardos, Michelangelos och Rafaels andar, inträffade emellertid resans mest kuriösa incident. Mellan Castell Sant'Angelo och Piazza Navona tilltalades jag av en bilist. Han var ganska liten men verkade tämligen tät, ty hans bil var lyxig, och han var väl klädd. Han tilltalade mig på engelska för att få veta hur han skulle köra för att komma till järnvägsstationen, och när jag bekände mig vara främling från Sverige uppstod en konversation, ty hans hustru, upplyste han mig, var svenska. Han presenterade sig som en förmögen modist från Paris, men han bröt inte på franska utan på italienska, och han hade denna lördag problem med att hitta en öppen bensinstation och öppna växelkontor och hade dessutom förtvivlat bråttom till Paris. Men hur kunde väl jag hjälpa honom? "Hör du," sade han, "jag är mycket förmögen, och jag skall ge dig en present som reklam för min firma. Jag råkar ha två ypperliga läderrockar kvar. Du får dem av mig, de är värda 4000 svenska kronor var, här är de, var så god!" Och han

slängde till mig två tunga läderrockar som inte alls gick i min stil. "Jag ber dig bara hjälpa mig med litet kontanter till bensin, så att jag kvickt kan komma hem till min svenska hustru i Paris." Förgäves försökte jag förklara för honom att allt vad jag hade i italienska pengar var några tusen lire. Emellertid insisterade han med sitt ivriga, entusiastiska, överväldigande och hjärtliga sätt och tycktes inte förstå. Jag visade honom då min plånbok och att det enda jag hade i lire var några tusenlappar. "Du förstår inte," sade han. "Jag är mycket rik. Min adress finns inne i rockarna. Du kan ta kontakt med mig när som helst. *Just give me some money.*" Och plötsligt hade min plånbok tömts på 600 svenska kronor och 50 tyska mark. Han var alldeles för snabb för mig. Förgäves försökte jag förklara för honom att han just tagit min återstående reskassa, men han sade bara: "Du förstår inte. Jag är mycket rik. Min adress finns där inne." Och han körde iväg.

När jag kom hem med de tunga kläderna fanns det ingen adress någonstans bland dem. Min olyckliga värd förklarade att jag fallit offer för en napolitansk skojare: Rom var fullt av sådana, och läderjackorna var enligt honom värda högst 250 kronor tillsammans. Denne bilist, var han än kom ifrån, hade med sin lyxbil och i sin fina kostym, välrakad och välcoifferad, medvetet valt ut en ung beskedlig man som bara var intresserad av kultur, som gick barfota i sandaler av vilka den ena var trasig, för att plundra ut honom på 90% av hans reskassa, och inga böner hade hjälpt. Dessutom var det endast i Rom som denne unge man någonsin tidigare hade råkat ut för någon stöld, när han där berövades på två originalmusikmanuskript sjutton år tidigare. Genast började mina gamla välbekanta magsymptom återkomma. Ack, Italien, jag beklagar dig!

Mitt ruinerande möte i Rom kastade givetvis en mörk skugga över hela resan. Hade man rest så långt (1732 mil) under så stora ansträngningar (12 uppesittarnätter på tåg) bara för att omedelbart före återresan få denna lön? På en minut hade en fjärdedel av min reskassa berövats mig medan de övriga tre redan frikostigt hade östs över framför allt Italien med dess muséer, natur och kultur. Och bilisten i fråga hade fullkomligt struntat i mina böner och gladeligen kört vidare i sin lyxbil.

Tankarna måste obönhörligt återsamlas kring hela årets största händelse för mig, guldsmeden Berndt Lindholms bortgång 43 år gammal efter en 19-årig kamp mot döden efter att som barn ha blivit överkörd av en ansvarslös lastbilschaufför, som fick behålla sitt körkort. Vad var hela Östeuropas befrielse och alla Saddam Husseins folkmord mot förlusten av en enda god vän sedan 18 år? Berndt var en hantverkare från Borgå som levde nära naturen, hans segelbåt var en gammal öppen eka med ett enda segel, allt han ville var kärlek och skönhet, men han blev överkörd. Det finns ingen värre miljöförgiftare och ingen flitigare mördare i världen idag än bilismen. Och sådana män som min hjärtlige plundrare i Rom kan ingen sätta fast, och de kör vidare i sina bilar.

Ju mindre sagt om återresan, desto bättre. Det är inte roligt att resa från Rom hem till Sverige utan pengar som en tiggare. Som utplundrad vill man inte längre hälsa på någon och inte ens sin egen broder. Min stackars romerske värd, som kände sig drabbad genom mig, ville ge mig pengar, men jag vägrade ta emot dem och lånade hellre av en annan. Om inte en sällsynt ädelsinnad svensk körbroder hade befunnit sig i Paris och tagit emot mig hade resan blivit enbart en tragedi. Lyckligtvis finns det även goda människor i världen även om de är sällsynta. Desto viktigare är det att man alltid odlar och uppehåller kontakten med dem.

Emellertid måste det även sägas något litet ord om hemkomsten. Redan i Danmark var man som hemma, och tydligare än någonsin framgick det hur Danmark, Sverige, Norge och Finland rent geografiskt och etniskt egentligen är en enda samhörig enhet med mycket starkare gemensamma band än vad exempelvis Venetien och Lombardiet har med Sicilien och Sardinien. Men riktigt välkommen och hemma kände man sig först i Hälsingborg, när man äntligen åter fick sitta på en riktig kinesrestaurang och äta

kinesiskt med sallad, juice och kaffe för ett bättre pris och med en högre kvalitet än vad man påträffat hos någon restaurang på hela resan. Två kinesiskor förestod restaurangen "Chinatown" vid Sundstorget och personifierade hela den mjuka Fjärran Östern-älskvärdheten på utsöktaste skånska, medan romantisk pianokonsertmusik diskret i bakgrunden gjorde matsmältningen extra njutbar. Äntligen var man hemma i sin egen miljö igen.

Fotnot. Under förloppet av denna resa 25.9-23.10 var redan Saddam Husseins ockupation av Kuwait ett faktum, och Gulfkriget tornade upp sig mot framtidens horisont, samtidigt som Tysklands återförening blev ett faktum den 3 oktober. Två viktiga upplevelser beskrivs inte under resan: det första mötet med doktor Sandy i Budapest, som blev av så stor betydelse för framtiden, och upplevelsen och visionen just den 3.10 på Sicilien av den gamle medeltide kejsaren Fredrik II av Hohenstaufens personlighet, som även den blev av så stor betydelse för utvecklingen av ett speciellt förhållande med Sicilien.

Däremot finns första mötet med René Drouault från Grasse med, vilket efter denna resa genast gav en av anledningarna till nästa resa.

Resan februari 1991

Resans första dag har utmärkts av såväl tur som otur. Som medpassagerare till Köpenhamn hade jag en ung dam som via Moskva skulle resa till Zambia i mörkaste Afrika för att arbeta där i tre månader i olika utbildnings- och utvecklingsprojekt framför allt inom skolan. Hon var mycket medtagen av ett antal tunga vaccinerings, och hon hade en svår värld framför sig att bemöta: i Zambia lider 60-70% av befolkningen av Aids.

På stationsrestaurangen i Köpenhamn hann jag precis få en måltid innan köket stängde klockan nio på kvällen, och vilken måltid! Men sedan hopade sig bekymren: på söndag är det inte säkert att det går några tåg från Hamburg till Köln på morgonen. Följaktligen riskerar jag att bli mycket försenad på vägen till Paris, varför de som väntar på mig där kan bli allvarligt oroliga. Det är bara att hoppas på att man i alla fall på något sätt hinner till Köln i tid på morgonen.

På tåget från Köpenhamn blev vi tre män i en kupé av vilka en var dödfull och dessutom hade en extra flaska med sig för att detta tillstånd icke skulle avtrubbas. Det var omöjligt att förstå vilket språk han talade. När konduktören kom in hade den dödfulle ingen biljett, så han fick stiga av mitt i natten mitt i Danmark. Ingen blev någonsin klok på vart han skulle, och det blev en kall natt, även i tåget, ty värmesystemet i vår vagn fungerade inte. Man fick hela natten leva på hoppet att det någon gång skulle börja fungera, vilket det aldrig gjorde, medan man oavbrutet vickade på de frusna fötterna.

Att sitta en lördagskväll på Köpenhamns Centralstations enda öppna nattcafé är inte precis något nöje, där den enda disciplin som förekommer utgörs av skrikig skvalmusik som i hög grad påverkar nattklienteletts nerver i dämpande grad, vilket de dock är ganska okänsliga för, miljöskadade som de alla är. Men ännu värre är det att hamna i Hamburgs centralstation klockan sex på morgonen medan den är under ombyggnad. Ingenting fungerar, allt är stängt, ingen värme finns, och om det då är kallt är man fullkomligt prisgiven. Den här gången var det mycket kallt, och man var hänvisad till att vänta i två timmar på första Köln-tåg, då förbindelserna mellan Hamburg och Paris inte fungerar på en söndag. För att komma till Paris från Hamburg på en söndag måste man ta tre olika tåg och dessutom vänta en timme i Bryssel.

Emellertid förblir Belgien alltid lika humant och trivsamt, och det är trots allt ett nöje att få äran att nödgas sitta och vänta på tåg just där.

I Paris konstaterades en förlamande kyla, och på de stillastående fontänerna i Luxembourgträdgården konstaterades is. Ännu kallare var det dock i Chartres, vars stationstolett ej kan rekommenderas: där finns varken dasspapper eller värme. Katedralen lär dock vara den vackraste i världen med dess förtrollande glasmålningsmirakler, som förvandlar den invändigt mörka katedralen till ett underverk av ljus under dagtid. En lika oförglömlig upplevelse var intrycket av Leonardo da Vincis grav i Chapelle St. Hubert vid slottet Amboise vid Loire i all sin enkla värdighet. Graven är den enda prydnaden i hela kapellet, och det är ingenting märkvärdigt med den. Inte ens hans namn utmärker den.

Vid återkomsten till Paris efter sådana utflykter gör sig Paris dåliga luft sig pinsamt påmind: det är som att komma ner i en kolgruva. Det avgasproblem som alla världens bilar vållar förblir världens största miljöproblem, vilket förr eller senare måste lösas på bilarnas bekostnad. Till och med mitt skägg smakar mycket illa efter en dag i Paris på grund av alla spyor i luften som sätter sig i det.

Från avgasernas Paris till vårens Provence och "*Château Folie*", min 87-årige värds residens, ett bisarrt original väl värd samma namn som Provences sista kung, den trubadursvärmande kung René, som alltid bar en blomstergirland på huvudet. Min värd hade arbetat 40 år i Algeriet (1922-62) och därifrån samlat med sig hela sin extravaganta bisarra orientalisk-afrikanska heminredning, som var som ett mellanting mellan ett ostindiskt museum och en exotisk bordell - hans hus var alltid fullt av gäster. Enbart positiva erfarenheter hade jag inte av detta ställe, som en aning färgades av den rådande undergångsstämningen längs Rivieran, där det ena hotellet efter det andra måste stänga och där turisternas frånvaro till följd av fruktan för Golfkrigets konsekvenser och terrorhot innebär en ekonomisk katastrof för hela Rivieran. Turismen är Rivierans enda industri och nästan enda levebröd, den berömda Cannes-karnevalen måste detta år inställas, och dessutom var en hård vinter och nosade på mina hälar: varje dag blev kallare, och köldtemperaturer på uppåt minus 10 grader paralyserade nu hela Frankrike utom denna kust.

Min värd hade som ung varit en ganska långt kommen pianist, han kunde uppträda som solist i exempelvis Rachmaninovs andra pianokonsert, men så gifte han sig, och hans fru orkade inte med att han övade dagligen, varför den ådran tyvärr tilläts torka in. De hade en son som dog vid nio års ålder (av en blindtarmsinflammation), och hans fru dog under 60-talet. Sedan dess har han haft denna ganska extravaganta livsföring, som om han efter 60 år ville ta igen det konstnärsliv som han aldrig fick ta ut ordentligt som ung, med ständigt vänner omkring sig inbjudna från hela världen, som fritt fick bo hos honom så länge de ville, medan han såg ett nöje i att sköta om dem på bästa sätt. Själv fick jag ett eget rum och två måltider dagligen utom kaffe på morgonen och te på eftermiddagen, och i den kopp som jag fick dricka ur stod det på insidan: "*To a very important person.*" Han sade konsekvent "Ni" till mig, och han fann ett nöje i att diskutera musik och historia med mig, ett nöje som han tydligen inte kunde dela med sina andra tillfälliga gäster.

Den intressantaste av dessa var en 30-årig portugis som talade den bästa och klaraste franska jag har hört. Han var ytterst munvig och hade en för franska förhållanden ytterst sällsynt humor, han påstod sig ha nio planeter i Tvillingarna, vilket jag inte tror att man kan ha, om man så är född den 18 juni 1960, men kanske åtta. Hans ascendent i Stenbocken gav dock en kanske välbehövlig stadga åt hans mycket sprudlande karaktär.

Målaren Fragonard föddes och dog i Grasse, men annars har denna stad inte mycket att skryta med utom en utomordentligt fin utsikt mot Cannes och Antibes vid havet 15 kilometer rakt söderut. På fredagskvällen tog varmvattnet slut, det återkom inte, så det var bäst att fortsätta resan på lördagen efter tre nätter hos denne mycket gamle men ytterst vitale levnadskonstnär som vid 87 år var lika klar i hjärnan och lika spänstig i lederna som en 50-åring. Vid ett tillfälle insisterade han till och med på att få

bära mitt tunga bagage och gjorde det verkligen. Hans utseende var någonting mellan Artur Rubinstein och Rossano Brazzi. Hans ansikte var som en predikan och som en önskedröm för en konstnär att få avbilda.

Bittra dagar i Rom.

Jag var en idiot som inte stannade åtminstone en dag längre i Grasse trots kölden, ty i Rom väntade mig ingenting gott utan bara umbäranden och kaos. Rom är en trött världsstad och en mänsklig avgrund. Ändå förblir den historiens huvudstad, men detta är blott en plågsam belastning. Romarna har lidit av dålig moral ända sedan Augustus tidevarv, och än idag dominerar denna dåliga moral hela staden genom anarkistiskt klottrande över hela staden med obscena fraser och bilder och destruktiva extremistiska politiska slagord.

Min värd visste att jag skulle komma men hade ändå inte ens städat. Han har en fin trerumslägenhet i ett bättre kvarter av Rom, men denna lägenhet är fullständigt förslummad och försummad av honom. Han har aldrig satt den i ordning, och där är inte ett spår av hemtrevlighet. Varmvattenberedaren fungerar inte, den sista dagen fungerade inte heller elektriciteten, men det värsta av allt var hans forcerande av min s.k. konsert.

Det var därför jag kom till Rom, för att tillmötesgå hans önskemål om att jag skulle ge en konsert där. När jag kom till Rom visade det sig att han inte hade gjort något, och han föreslog att jag själv skulle göra all reklam för min konsert medan jag var där. Under sådana omständigheter ville jag inte ge någon konsert, dessutom var pianot hos Skandinaviska Föreningen föga tillfredsställande, men han förbjöd mig att backa ur. Ej heller gavs det möjlighet till nödvändiga förberedelser, och först när jag äntligen gått med på att trots allt ge en liten konsert meddelade han mig att han först efter mitt beslut att inte backa ur hade lyckats övertala presidenten för Skandinavisk Förening att ge tillåtelse till konserten. Då hade det varit bättre om min värd låtit mig backa ur.

Inte heller kom det någon publik till "konserten", fastän min värd ringt ett 40-tal telefonsamtal för att göra reklam. Dessutom avbröts "konserten" av att en mängd folk kom in, som senare skulle hålla ett årsmöte i lokalen, och som inspirerade av musiken gjorde sitt bästa för att överrösta den med prat. Det var bara att avbryta "konserten" efter 20-25 minuter, och därmed var mina romerska lidanden för musikens skull över, och jag ger nog ingen konsert där igen.

I Grasse var de musikaliska omständigheterna idealiska. Jag var gäst hos en gammal musiker som själv förstod musik, och jag behövde bara spela för hans egna närmaste vänner och gäster som en god vän till dem. I Rom uppträdde min värd som en hänsynslös impresario som ville tvinga alla sina vänner till att komma och lyssna på mig, bara för att jag var "en så stor och berömd pianist", och resultatet blev sämre än noll. Det var tacksamt att få spela privat för hans svenska väninna, som förstod mig bättre än han, medan det sedan var olidligt att spela privat för hans italienska väninna, en ung musikstuderande, emedan hon tack vare hans överdrifter redan satt mig på en piedestal utan att ens ha sett mig och ännu mindre hört mig.

Kort sagt, jag spelar gärna intimt för vänner som bara betraktar mig som en vän, men jag anförtror mig aldrig mer åt en publik som jag inte känner.

Den största upplevelsen i Rom blev ett besök på den protestantiska kyrkogården, där förutom Shelleys anspråkslösa och Goethes sons hemska grav man även finner kanske världens mest gripande gravsten, den som utan att nämna hans namn utmärker John Keats' sista viloplats: "*Here lieth a poet whose name was writ in water.*" ("Här vilar en skald vars namn var skrivet på vattnet.") Och han var världens underbaraste diktarbegåvning på sin tid och dog endast 25 år gammal. En mera vemodig och bitter gravsten med en mera hjärtslitande klagan över ett oförtjänt olyckligt öde finns väl knappast i världen.

Lyckliga dagar i Palermo.

Det sicilianska återseendet blev överväldigande. I gryningen gick färjan över Messinasundet, och medan morgonen gradvis ljusnade visade sig samtliga sicilianska berg vara täckta med snö. Vädret var ungefär som nordiskt sommarväder när det är som sämst, men gradvis ljusnade morgonen allt mer, och Sicilien visade sig vara täckt av vårgrönska. Mandelträden blommade, citronerna och apelsinerna var redan mogna, och de mörka molnen skingrades allt mera. Snart var snön borta från bergen. Våren hade besegrat vintern.

Mitt mottagande i Palermo blev lika överväldigande. Min faders gode vän tog emot mig som en son, och samma afton tog han mig med ut på en märklig bankirmiddag. Han var själv banktjänsteman, och utom jag deltog fyra andra bankirer i denna bankett. En av deltagarna var pensionerad och hade ställt till med middagen, som var som en värre julmiddag med fem olika rätter och outtömliga vinresurser. Festligast av deltagarna var en fet stofil som föredrog rent lantlig mat och hela tiden kritiserade maten medan han åt mer än alla de andra och slutligen parkerade sig i husets gungfåtölj, en märklig konstruktion med uppfällbar fotapall. Kvällens intressantaste konversationsämne blev den logiska hypotesen, att man egentligen borde börja livet som pensionerad mellan 20 och 40 år, medan man skaffade sig all sin utbildning, för att sedan vara nog förberedd för att anförtros högsta möjliga ansvarspositioner och sedan undan för undan depromoveras bit för bit i takt med ens egen prestationsnivå för att aldrig egentligen behöva bli pensionerad mera.

Att min värd genast den första kvällen av vår bekantskap tog mig ut på en sådan intim och överdådig bankirtillställning måste betecknas som högsta möjliga betyg för hans värdskap, generositet och förtroende för sin gäst. Genast var alla såren från Rom läkta.

Därmed var det sicilianska överflödets godhet endast inledd. Nästan genast var jag accepterad som en medlem av denna familj, som inte var liten. Min värd var endast god vän och inneboende hos familjen, vars överhuvudspar hade fyra barn, av vilka jag genast fick lära känna två och alla deras barn. Den äldre systemen var gift med en konstnär och fick jag oerhört god kontakt med: vi kunde sitta uppe hur länge som helst om kvällarna och bara prata. Hennes bror var konstnär och något av ett geni. Han visste allt om Palermos historia och alla dess konstverk och i detalj hur de var utförda, och mitt umgänge med honom blev lika intensivt som med systemen. Hans fru var en helt blond skönhet med tre exemplariska barn, en djupt mörk och oemotståndlig skönhet till storasyster, en helt blond yngre bror och ytterligare ett äldsta syskon, som inte längre bodde hemma.

Men vem var då min värd, denne gamle ungarl, bankir i Sicilianska Bankens huvudkontor i Palermo, som drog vilt främmande främlingar med sig ut på märkliga bankirbanketter med endast genialiska ungarlar som deltagare? Han var adopterad av min värdfamilj, och det var i själva verket han som tog hand om och skötte om hela familjen. Ingen var så god mot alla barnbarnen som han, han stod på bättre fot med alla familjens enskilda medlemmar än vad dessa gjorde med varandra, han var därtill en ytterst effektiv och plikttrogen tjänsteman med kloka vanor som alltid åt mindre än alla de andra i familjen fastän han hade den bästa aptiten, och jag har aldrig sett någon man röra sig så ledigt som han. När han gick fick man springa i kapp med honom för att hinna med, och allt praktiskt nödvändiggör utträttade han med en ledighet och smidighet utan motstycke. Dessutom hade han humor, han tog ytterst väl hand om mig som sin gäst, hans uppmärksamhet och tjänstvillighet var nästan överväldigande i sin artighet, men likväl, fastän han var världens öppnaste mänska, fick man inte veta något om honom. Hade han själv haft familj? Hade han inga egna syskon? Vad drev honom till denna kroniska självutplåning? Och lägg därtill världens mest klassiska grekiska

näsa och en örnblick som ibland var lika intensivt forskande som greve Draculas. Det fanns mycket i denne man som alltid kommer att förbli okänt.

Efter några dagars umgänge och forskning i Palermo med dess underbara människor och omgivningar stod dock en sak helt klar för mig: Maffian hör gårdagen till. Min värd själv skrattade åt den som åt ett löjligt otidsenligt gyckelspel. Den har spelat ut sin roll och har blivit historia, och därmed punkt. Visserligen ger den ännu yttringar ifrån sig, men dessa är bara att ignorera såsom krampryckningar från en politisk anakronism som överlevt sig själv med 170 år: Maffian behövdes 1820 som vapen mot spanskt förtryck, men sedan dess har den vilat på sina lagrar och överlevt bara genom sina egna legender. Maffian är döende om inte redan död. Vad kommer att komma i stället? De förtryckta sicilianarna, Italiens mest underutvecklade, oskolade och vidskepliga folk, består inte längre huvudsakligen av analfabeter, utan de har lärt sig skriva, och idag är det huvudsakligen sicilianare som sköter hela det italienska samhället genom regering, poliskår, medicinalstyrelse, skolstyrelse, med mera, m.m. Ge en sicilianare luft under vingarna, och han flyger högre än alla andra. Ge honom arbete, och han blir en pålitligare arbetare än alla andra. Ge honom kultur, och han blir ett florentinskt universalgeni, som bankiren som gav bankirmiddagen, som själv har byggt hela sitt hus i Toscana med alla dess finesser och därtill ett annat hus i Tyrolen för sommarbruk. Själv såg han ut som Alec Guinness i glasögon, och han lagade lika god mat som Gioacchino Rossini utan att för den skull vara lika fet som denne utan var snarare lika mager som Alec Guinness när denne ännu var okänd.

Om den palermitanska trafiken är följande märkvärdigheter att notera. För det första fungerar den inte alls. Ungefär 25% av alla stadens bilar är ordentligt tillbucklade men kör ändå. När ett trafikljus växlar från rött till grönt har alla väntande redan börjat köra och satt gasen i botten innan ljuset hunnit bli gult. Alla palermitaner kör alltid utan säkerhetsbälten och ägnar sig med förkärlek åt sporten att accelerera så länge i sträck som möjligt. En liten Fiat kan man skaffa sig för 500 kronor och använda utan körkort tills bilen stupar. Det gör alla Palermos bilar förr eller senare varvid de överges och till exempel lämnas på en otillåten parkeringsplats, vilket medför att en bärgningsbil ofelbart kommer och för bort den till en okänd destination. Alla bilister tar ut sin bilradio ur bilen och tar den med sig in på varje krog, cafeteria, restaurang eller frisersalong som de besöker med bilen och håller den helst under armen samtidigt som de dricker kaffe, låter sig friseras eller tar sig ett glas. Staden har en tunnelbana som dock är periferisk och än så länge endast omfattar fyra stationer. På en buss kan man få bli väntande i 40 minuter eller mera. Vanligen går det fortare att gå än att vare sig ta bil eller buss, men även trottoarerna är proppfulla av människor som går i vägen för varandra, och dessutom är trottoarerna smala och vanligen blockerade av slarvigt och felaktigt parkerade bilar. Varje parkerad bil i Palermo hindrar i allmänhet fyra andra bilar från att komma ut. Om man vill slippa både den ständigt blockerade biltrafiken och de ständigt blockerade trottoarerna, så finns det faktiskt bara en enda lösning, som gör att man kommer framåt trots allt, och det är att vandra i rännstenen, vilket är en häpnadsväckande effektiv lösning på alla trafikproblem.

Utfärder företogs till Monreale, Agrigento, Giardinello och Segesta. Söndagsutflykten till Giardinello blev kanske hela resans höjdpunkt. Vädret var sommarvarmt och vackert, man var tvungen att ta av sig barfota, och ute i detta alldeles genuina pastorallandskap (i närheten av "banditen" Giulianos hemtrakter och kyrkogård) begicks en rustik söndagsfest med festmiddag hela dagen med 24 deltagare från två olika släkter utom jag och min värd. Barnen var i majoritet. Det förekom även gäss, kalkoner, höns, grisar och andra djur, och mot kvällen visades i den sicilianska televisionen andra delen av den mycket spännande, exotiska och romantiska serien "Den svarta djungelns mysterier" med handlingen förlagd i Indien och med (naturligtvis) förbjuden kärlek som tema. Allting var perfekt, våren hade inte kunnat vara vackrare, den omfattande familjeharmonin var fulländad, ingenting fattades, och

landskapet med sina höga berg och djupa dalar med utsikt från banditen Giulianos näste ut mot Castellammaregolven hade inte kunnat vara mera rövarromantisk. Och givetvis stod mandelträden i sin fullaste blom, medan barnen lekte, damerna gjorde riktig *pasta asciutta alla natura*, herrarna lekte med barnen eller filosoferade och fåglarna sjöng.

Utflykten till Segesta blev mindre angenäm men desto mera intressant. Det var de hårt trängda invånarna i dåvarande Egesta som år 415 före Kristus bönföll athenarna om hjälp, varvid athenarna såg sig nödsakade till att utrusta den sicilianska expeditionen och därmed expediera sin egen undergång medan Syrakusa och Sicilien i stället blev världens maktcentrum. Segesta spelade en viktig roll i historien ända tills vandalerna fullkomligt förstörde staden. Kvar på dessa avlägsna blåsiga kullar ovanför Castellammare finns världens kanske vackraste grekiska tempel (från 400-talet) som aldrig blev fullbordat men som kanske är helare än någon liknande ruin, samt en fullständig amfiteater. Endast ett tåg om dagen går till Segesta, och endast ett tåg om dagen leder därifrån. Mellan dessa båda tåg har man en dryg timme på sig till att springa upp till Segestas båda berg med templet och amfiteatern. Stationen är fullständigt övergiven, alla fönster är krossade, någon har anlagt eld i toaletten (troligen för att värma sig), och endast en enda levande människa kunde påträffas i hela Segesta. Han högg ved utanför stationen och var tydligen denna stations enda tjänsteman: stins, signalman, växlare och (i väntan på dagens två enda tåg klockan 12 och klockan 13) vedhuggare.

Att befinna sig alldeles ensam i detta det vackraste grekiska tempel jag har påträffat ingav mig dock känslan av att ha träffat på Siciliens hjärta. Det var här som den athenska expeditionen och den sicilianska historien fick sitt avgörande initiativ, och efter 2470 år står fortfarande det aldrig fullbordade Segestatemplet kvar lika rent och lugnt inväntande sin framtid som om dess kolonner fortfarande var färska och lika optimistiskt inväntande sin framtid och fullbordan som när Sicilien blev framtidslandet nummer ett efter fenikiernas definitiva nederlag samma dag år 480 som slaget vid Salamis stod. Som ett monument över Siciliens obegränsade resurser och fantastiska rikedom och samtidigt över dess enastående eviga oförmåga att realisera sig själv vittnar detta tempel i sin eviga intakthet och ofullbordan om något mycket sällsamt, som kanske kan beskrivas som den eviga lyckliga barndomen.

Att Sicilien tillhör dess barn är en ofrånkomlighet. Under de tre karnevalsdagarna såg jag bara barn utklädda till prinsessor, markiser, baroner, clown, féer och allt vad som finns i sagornas värld medan de vuxna pliktskyldigast ledde dem vid handen. Dock finns även den andra sidan. Av en god vän fick jag i present en karnevalsdräkt som föreställde Döden: ett benrangel på en svart silkespyjamas. Givaren rådde mig att ha den på mig när jag någon gång skulle gå i brudsäng med min tillkommande. Jag skulle häpna inför utstyrelsens effektivitet, menade hon. Min tanke blev dock att hellre aldrig gifta mig än att utsätta en eventuell brud för någonting sådant.

Att döden ständigt är närvarande i den sicilianska mentaliteten är alltså ofrånkomligt till och med i bröllopssammanhang, och döden i Siciliens historia börjar kanske redan med Odysseus' påträffande av dödsriket just i dessa nejder. Capuccinernas katakomber i södra Palermo, där åtta tusen lik står och trängs fullt påklädda och dåligt mumifierade (med några undantag), och där jungfrurna i döden fått brudkronor som en extra välsignelse om dock en något sen sådan, är den kanske mest uppseendeväckande historiska illustrationen till detta faktum.

Även det världsberömda sicilianska våldet kom till något uttryck i min närvaro. Resans mest hetsiga politiska debatt utspann sig mellan min väninna och hennes mor. Modern var emot allt vad våld heter och följaktligen även emot kriget vid Persiska Viken. Dottern såg det dock som en nödvändighet att "*ammazzare gli tutti*", att konsekvent ta livet av herr Hussein och alla som stod på hans sida, emedan de alla var hopplösa fanatiker, som bara skulle fortsätta kriga mot hela världen så länge de skulle

få leva. Därför var det enligt denna idealiska tvåbarnsmothers mening bara att ta livet av dem alla utan något snack om saken, och i bedömandet av det reella läget i Kuwait var jag tyvärr tvungen att ge henne rätt, fastän jag inte ens är någon extra hetblodig sicilianare.

Resan från Palermo till Brindisi blev inte oäventyrlig. Då tågförbindelserna mellan dessa båda städer var de sämsta tänkbara (med tre tågbyten i Villa San Giovanni, Reggio di Calabria och Taranto) och nödvändiggjorde en sittande resa på 18 timmar (inklusive två timmars väntande i Villa San Giovanni mitt i natten och två timmars väntande i Reggio di Calabria mitt i natten) låg alla möjligheter öppna för alla tänkbara umbäranden. Det mest märkvärdiga som hände var dock den häpnadsväckande upplevelsen att få vakna upp i ett kolmörkt tåg mitt i natten, som låg utväxlat på ett sidospår långt borta från all ära och redlighet fjärran från alla stationer, och finna, att man befann sig fullständigt ensam på detta övergivna tåg och att varken geografisk eller tidsmässig orientering fanns att tillgå. Det var bara att plocka med sig allt sitt bagage, bege sig ut mitt i nattmörkret och styra stegen mot närmaste ljuskälla, som visade sig vara en station, efter att man klättrat över sju olika tågspår och inte lyckats bli kvar på ett enda.

Den värsta överraskningen väntade dock i Brindisi. Tre dagar försenad skulle man äntligen få komma till Grekland, men det fanns ingen båt. Passagerartrafiken var inställd på grund av brist på turism till följd av kriget. Nästa båt skulle gå efter 30 timmar, och i Brindisi fanns det inte något vandrarhem. Man kan slösa bort 30 timmar på bättre ställen än Brindisi.

I stället för att förlora dessa 30 timmar togs tåget till Verona, där släkten väntade. Redan i Bari började marken bli vit, och redan i Rimini hopade sig snödrivorna och vittnade om den bittra och hårda verklighet som nio tiondelar av Europa för närvarande gick igenom: mitt Sicilien hade kanske varit den enda oasen.

Italien förefaller att vara ett lyckligt land, men vad döljer sig egentligen bakom de ytliga och perfekta kulisserna? Förvisso är den katolska äktenskapsmoralen den högsta i världen i dess konsekventa tillåtelse av endast ett äktenskap för båda parter så länge båda parterna lever, men hur många äkta par i Italien är egentligen lyckliga? Hur många lyckliga äktenskap har jag hittills sett under min resa? Inte ett enda. Min svenske vän i Paris är visserligen nygift, och med sin hustru ser han fram emot en normal familjetillvaro, men hustrun verkade föga lycklig genom sitt allvar, sin oåtkomlighet och sin nästan förskrämda skygghet. Ändå måste man önska dem allt tänkbart gott så länge något sådant är möjligt. Min värd i Grasse hade varit gift i många år och därigenom förlorat musiken och sedan sin enda son och till sist sin hustru. *Nu* var han lycklig. Förhållandet inom min palermitanska värdfamilj var mycket märkligt och komplicerat. Familjeöverhuvudet var något av en slusk och en tölp ungefär som pappa Karamasov. Han var aldrig hemma, han kom sent hem på kvällarna, antagligen arbetade han inte, och så hade det varit i 40 år, medan hans desillusionerade fru fött honom fyra barn och ensam fått skapa hemmet. Så hade min värd uppenbarat sig och blivit en kär vän till familjen. I år hade han levat med familjen i 30 år som allt det som fadern inte var: den som gav kärlek åt barnen, den som försörjde familjen, den som blev hela familjens trygghet, osv., en gåtfull ungar, bankir och perfektionist och kanske något av ett helgon. Han tog hand om alla medan man aldrig fick veta något om honom, en fullständigt självutplånande och idealisk familjevän, helt neutral och nästan opersonlig men underbar och den resignerade moderns enda moraliska stöd, varmt älskad av alla de fyra barnen och i synnerhet av barnbarnen - en lycklig familj, förvisso, men inte utan ett 40-årigt olyckligt äktenskap.

Så har vi mina kära släktingar i Verona. Även här är fasaderna idealiska och vattentäta men inte utan avgrunder bakom sig. Min värd, maken till min fars kusin, en

framstående professor och humanist, intresserad av allt mänskligt och kunnig om det mesta i den vägen, med två barn, av vilka sonen var en idealisk och framstående ingenjör med fyra barn, en grann pojke, som dock fadern aldrig egentligen haft någon kontakt med, och en yngre dotter, som alltjämt bodde hemma, som, hur duktig och arbetsam hon än var, hopplöst led av epilepsi. Till dotterns sjukdom och till frånvaron av kontakt med sonen kom äktenskapet med en visserligen god dam som dock var på ljusårs avstånd från sin make intellektuellt. Hur de en gång hade blivit gifta kan man undra. Nu var de båda omkring 65-70, och hans livslånga tålmod med hennes brist på intelligens började tydligt lida mot sitt slut: han röt åt henne dagligen. Ack, alla dessa förvirlade, plågsamma, okorrigerbara och hopplöst tragiska äktenskap!

(Obs! Om denna bok någonsin översätts måste detta stycke uteslutas.)

Efter Verona följde den värsta tänkbara 40-timmars mardrömsresa till Athen. I hela Jugoslavien låg snön en meter djup eller mera, och vagnen från Trieste till Ljubljana saknade funktionerande värme. Under dygnet genom Jugoslavien var trängseln i kupén inte alltför förskräcklig, men den sista natten från Thessaloniki till Athen var trängseln i kupén verkligen alltför förskräcklig. Emellertid låg marken bar i Thessaloniki, och i Athen väntade våren med ett utomordentligt hjärtligt och varmt uppvaknande och välkomnande. Fastän det ännu blåste kallt och var mulet under onsdagen tvingades man stundom transpirera våldsamt, men på torsdagen var sommaren redan så fullkomlig som den kan bli på nordiska breddgrader. Än en gång visade sig Athen vara som en moder bland alla Europas städer.

Än en gång blev man även välkomnad i det underbara finlandssvenska hemmet längre söderut vid havet mitt emot Salamis, där middag och bastu och en skön säng väntade utom hjärtligt sällskap. Detta finlandssvenska-internationalistiska hem är från golv till tak i två våningar fyllt med böcker, och det är svårt att föreställa sig en mera idealisk familj än denna lyckliga samling bok-, konst- och kulturälskare, där både föräldrarna och de båda barnen har i stort sett samma konstruktiva bildningsideal. Tyvärr måste jag avstå från den fullkomliga fulländningen i form av riktig bastu i detta hem då nöden tvingade mig i förtid tillbaka till staden: min biljettlucka stängde klockan ett, och jag hann fram till den fem minuter före. Den hade då redan stängt, men genom vänlig övertalning kan man få greker till att ställa upp på vad som helst, och jag fick min eftertraktade liggvagnsplats under två nätter från Athen till München, en återresa från Athen på ytterligare 40 timmar. Ingenting är dock mera hälsosamt än strapatser, och för ett hur kort besök i Athen som helst är alla tänkbara strapatser värda att gå igenom, då resultatet ändå måste sluta på plus och läka alla tänkbara sår. Ett besök i Athen är den mest effektiva moraliska och andliga vitamininjektion jag vet och dessutom den säkraste. Det är ett närmast ofelbart recept, och man kan leva på det länge efteråt.

Ytterligare några karakteristiska kännemärken på tåglivet i Jugoslavien: i inget land har jag upplevat åsynen av levande råttor på tåget utom i Jugoslavien. Hur de kan komma ombord är ett mysterium, men de lär nog ha skäl att trivas och förkovra sig när de väl är ombord, ty jugoslaviska tåg är de mest söliga i Europa, fastän Jugoslavien är det enda land där tågstäderskorna går omkring och sopar och städar medan tåget är i full gång. - Om man får ett sugrör till det jugoslaviska kaffet och ställer detta i kaffet, så får man uppleva magin i hur sugröret faktiskt står upprätt där man ställt det utan att vidröra kanterna, som om kaffet plötsligt stelnat. Det har dock icke stelnat, och man kan flytta omkring sugröret och lämna det stående upprätt mitt i kaffet hur man vill utan att det någonsin självmant faller mot kanterna. Fenomenet verkar ägnat att uppfordra ens fantasi i riktning spekulationer i jugoslaviskt kaffes fantastiska molekylära beskaffenhet. - Den jugoslaviska restaurangvagnens tandpetare är handtäljda och vässade i båda ändor och inte ens med pennvässare. - Värst av alla folk tycks alltid

greker råka ut i Jugoslavien, som om dessa var de enda som jugoslaverna direkt vågar sig på. Följande skräckberättelser fick jag höra från min mycket erfarne grekiske reskamrat, som var kock med taverna i Tyskland och i Grekland, vilka han ständigt pendlat mellan under ett stort antal år.

Ett grekiskt par bilade genom Jugoslavien i sin bil och sov i bilen utan att utnyttja något hotell, av rädsla för att bilen kunde bli stulen, en logisk rädsla, enär bilar stjäls i Jugoslavien. En morgon vaknade de upp i bilen, som var kvar, men något var fel: motorn lyckades inte få bilen att rubba sig en tum. När de trädde ut ur bilen fann de att landets lokala människor under natten hade skruvat loss och tagit med sig bilens samtliga fyra hjul. - Vid ett annat tillfälle reste två greker med sin gamla mor omkring i sin bil, och de hade inte bättre tur än att modern stilla råkade avsomna för evigt mitt under resan i bilen mitt i Jugoslavien. Vad skulle de ta sig till? De visste, att om de bad landets myndigheter om hjälp, så var det oundvikligt att de skulle få trubbel med landets myndigheter, ty sådana var landets myndigheter. Därför valde de att ta risken att bila hem till Grekland med sin döda mor i bilen. Vid ett tillfälle lämnade de bilen för att ta igen sig i en taverna och lät då modern naturligtvis av hjärtans lust sova kvar ostört i bilen. När de kom tillbaka till bilen var bilen borta. De anmälde saken, men varken den stulna bilen eller moderns lik i densamma kunde någonsin återfinnas eller spåras. Man må försöka föreställa sig biltjuvarnas nunor och reaktioner när de väl kom under fund med att bilen de hade stulit medförde en okänd gammal kvinnas lik. Kanske försvann tjuvarna med bilen och med liket ut någonstans i tomma intet. Det lär i så fall ingen någonsin få veta.

En vemodig utflykt gjordes till förutvarande Östtyskland. Med obeskrivliga och blandade känslor upplevde man ställen som Eisenach, Bachs födelsestad, Erfurt, där Goethe umgicks med Napoleon, och Weimar, ett centrum för både Bachs, Goethes, Liszts och Weimarrepublikens verksamheter i ett nu mycket avlägset förflutet. Östtyskland och Västtyskland är nu ett land, men det råder fortfarande himmelsvida skillnader mellan dem. Att resa in i Östtyskland idag är som att resa tillbaka till 50- och 40-talet. På sina håll står gatunamn och skyltar ännu med frakturskrift och gotiska bokstäver, och det är som om det andra världskriget hade slutat igår. Allt är nedgången och ruffigt, och människorna är skygga och förtegn, i synnerhet ungdomarna, som vant sig vid och accepterat att växa upp i DDR och som nu plötsligt inte längre har något DDR. Jag reste till Naumburg för att äntligen besvara en inbjudan till denna stad från en kördeltagare, som en gång gästade Göteborg med sin Naumburgska kyrkokör. Hon hade lämnat mig en adress och insisterat på att jag skulle besöka henne i Naumburg. Adressen inbegrep ingen telefonnummer, så jag hade bara att söka upp adressen. Efter en dryg promenad omkring i hela staden med samtligt bagage på ryggen och i händerna påträffades adressen. Adressen visade sig vara en skola. Det var sent på eftermiddagen, alla barn hade gått hem, och skolan var stängd. Ingen öppnade när jag ringde på. Sanningen stod klar för mig i hela sin patetiska och gripande verklighet. Hon hade givit mig adressen till sin arbetsplats, emedan hon aldrig kunde vara säker på att få behålla sin bostad. Och hon hade aldrig vågat avslöja att hon inte vågade avslöja sin bostadsadress. Jag fann hennes arbetsplats men hade inga möjligheter att finna henne.

Gatorna var smutsiga och slaskiga av smältande snö, husen var gråa och förfallna och delvis övergivna, några pruttande Trabantbilar puttrade omkring som trasiga fläktar och utgjorde merparten av stadens trafik, och man fick ett överväldigande perspektiv på Tysklands situation och en lika stor beundran för tyskarna. Efter kriget låg hela Tyskland i ruiner, västtyskarna bet ihop tänderna och byggde upp en ny industri med blod, svett och tårar, medan östtyskarna drucknade i sin egen sorg och resignation, tills den dagen kom då Västtyskland adopterade Östtyskland. För den förtjänst som västtyskarna gjort sig av sitt hårda arbete efter kriget har de nu efter 45 år lyckats köpa Östtyskland och därmed inte sparat på något. Man måste med rätta anse detta berömligt.

Ändå var Östtyskland med sin förfallenhet, sin hopplösa efterblivenhet och otidsenlighet och sin fattigdom vida att föredra framför Västtyskland med sin amerikanism. Med amerikanskt kapital byggdes Västtyskland upp efter kriget som ett europeiskt Amerika med skyskrapor, hamburgerbarer, betong och asfalt, medan allt som var tyskt begravdes levande eller glömdes bort. Följaktligen är Västtyskland föga tyskt, medan det tyska lever kvar i Östtyskland. Nu ser man även där amerikanska discotek, amerikanska våldsleksaker, i Bachs och Händels gamla städer hör man amerikansk discomusik med stressrytmer och hesa vrål, och nu sprider sig snuskigt klotter överallt även i Östtyskland. Jag har aldrig någonsin varit en kommunist, men det som jag fann av Östtyskland med allt dess elände fann jag mera värt att älska än det totalt amerikaniserade Västtysklands groteska fasadvärld av tomhet, där historien begravts levande utan att allt det positiva därav givits någon plats eller chans till att få vara kvar.

Att inte finna den eftersökta personen i Östtyskland var resans andra missräkning och motgång. Den första var av mera prekärt slag. På Sicilien i Agrigento under ett besök i tempeldalen mitt på dagen avslutades en kamerafilm. En ny rulle hades i väskan, men olyckligtvis råkade den gamla filmen gå av just före den allra sista bilden. Den exponerade filmen kunde därmed inte vevas tillbaka och tas ut med mindre än att man öppnade kameran, och i Agrigentos tempeldal mitt under solen var det fem kilometer till närmaste mörkrum, jag hade bara sett och fotograferat två av de fem templen, och mitt tåg skulle gå om en timme. Den exponerade filmen var full av ovärderliga bilder från Chartres, Rivieran, Loire, Rom och hela Sicilien. En nödlösning måste till varje pris finnas.

I tempeldalen fanns det även en utgrävd antik begravningsplats. Jag letade mig fram till den djupaste och mörkaste hålan i dessa gravgångar, men även här var det omöjligt att eliminera allt dagsljus. Här kunde jag dock dra ut den exponerade filmen och sätta in en ny, och det var bara att hoppas att den gamla filmen skulle bli så litet skadad som möjligt. När operationen var avslutad upptäcktes det att någon hade varit på samma mörka plats tidigare: begagnade dasspapper skvallrade om en annans prekära belägenhet, och jag stod mitt i skiten. Men jag hade en ny film, och den gamla var kanske räddad.

Naturligtvis var det även en missräkning att det inte fanns någon färja till Grekland när man kom fram till Brindisi, denna oväntade kalldusch spräckte definitivt hela reseprogrammet och medförde ohjälpligt de båda maratontågresorna genom Jugoslavien, 40 timmar från Verona till Athen och 70 timmar från Athen (via Naumburg) till Danmark (inklusive en skräcknatt i stationsväntsalen i Kassel med amerikansk disco och fylleslagsmål mellan träbenta krigsinvalidier och andra socialfall som uppfriskande uppvakningsmoment i mycket korta skymtar till sömnstunder,) men ändå måste denna resa betraktas som min mest lyckosamma Europarundresa hittills. Den viktigaste erfarenheten av denna resa är dock att en månad inte räcker till. Att besöka vänner på olika håll i Europa med en månad som tidsbegränsning är att resa under ständig stress, som om man var jagad. Det är omöjligt att undvika oförutsedda streck i räkningen i form av kallduschartade drastiska överraskningar som måste försena en betydligt, och även om man hinner uppleva mycket under en månad i Europa, så är allt det som man hinner gå miste om p.g.a. tidsbrist oändligt mycket mera.

Av alla resans minnesvärda original torde några förtjäna någon dokumentation. På Sicilien reste det omkring en tysk Messiasfigur i Jesuskläder med en liknande dam i sällskap. Han talade med alla passagerare och inledde varje konversation med ett halleluja. Många hade roligt åt denne excentriske tysk, men när man väl talade med honom måste man ta honom på allvar och respektera honom för att han i alla fall var seriös. Han betecknade Kuwaitkrisen som en nödvändig reningsprocess för den

politiska världen. Tyvärr kunde jag inte dela hans mening, då jag ansåg att snarare mera smuts och miljöproblem för att inte tala om alla mänskliga problem måste bli ett resultat av denna kris initierad av en enda storhetsvansinnig bedragare än någon rening.

Min åsikt delades till fullo av en liten förskrämd tysk i Athen som gick till den extrema motsatsen: han hade tillbringat årtal i arabiska länder och ansåg amerikanerna vara ett huliganfolk, som för all framtid systematiskt höll på med att förstöra alla relationer mellan I-världen och den tredje världen och framför allt alla dess muslimer. "De förstör hela världen för dessa människor! Aldrig mer kan västeuropéer visa sig i islamska länder! Det är slut med tredje världens gästfrihet för alltid! Amerikanerna får hela Asien att hata och förakta oss! *America has ruined everything!*" Hans anklagelser och förtvivlan över Amerika var utan gränser, medan han dock inte kunde ta S. Hussein i försvar.

Som medpassagerare på tåget till Palermo hade jag en mycket intensiv *maresciallo* i italienska armén. Även han ansåg att kriget kunde ha undvikits och borde ha undvikits till varje pris.

En ljuv engelska stötte jag på i Palermos katedral, varpå jag blev hennes guide i denna historiemättade kyrka. Tre dagar senare fann jag samma dam bland templen i Agrigento, varpå min guidning återupptogs. Hon hade sedan vänner som väntade på henne, och vi skildes utan att vi ens hade utbytt våra namn, men hon var mycket tacksam för min guidning.

Åter till det aktuella kriget. Dess kanske mest häpnadsväckande fenomen är väl att ingen lyckats eller ens försökt knäppa den världslivsfarlige krigsgalningen S. Hussein. För att komma åt en enda man har man betalat miljarder, mobiliserat miljoner, satsat arméer och offrat tusentals mänskoliv i stället för att gå rakt på sak och eliminera den ende ytterst ansvarige. Man har med den yttersta tekniska precision lyckats bomba sönder hela Irak, men man har inte kunnat göra någonting åt en enda mänska och hans vilja. Detta faktum om något är ett vittne om all världens tekniska perfektions totala värdelöshet, fullständiga otillräcklighet och groteska fåfänga när det gäller fundamentalt mänskliga frågor.

26.1 - 24.2.1991

Resans motto :
"Att leva är att leva farligt"
(*Eirik Hornborg*)

Resans första stora upplevelse var ankomsten till Berlin. Denna vidsträckta stad med sitt kaotiska öde, sitt virrvarr av stolta historiska byggnader, ruiner och funkislådor, sina pittoreska prydligt slingrande kanaler och sin nedgångenhet, slafsighet och allestädes närvarande dekadens, gjorde i alla fall ett överväldigande positivt intryck med sin hjärtliga charm, sin lufsiga godmodighet och sin imponerande nästan överväldigande sprudlande storslagenhet speciellt omkring Kurfürstendamm. Värre var det att trassla in sig i den redan ordentligt tilltrasslade tunnelbanetrafiken med sina ständigt improviserade avstängningar och omläggningar av trafiken. Åkte man fel, vilket man ofelbart råkar ut för i detta trafik kaos där ingenting stämmer, så är det enda sättet att komma rätt igen att omedelbart stiga av, resa samma väg tillbaka, lokalisera källan till misstaget och börja om därifrån på nytt.

Lita dock inte på hjälpsamma berlinare. Om de vill hjälpa dig till ett mål mat vill de bara bli bjudna på middag själva, och lyckas de hjälpa dig så långt att ni som goda vänner hamnat att sitta vid samma bord så finns det sedan ingen annan väg ut ur den knipan än att betala och sedan aldrig lita på en berlinare mera.

Tyvärr blev mitt sista intryck av Berlin inte det angenämaste. Vid stationen Berlin Lichtenberg gick det en trappa ner till gången som förde till tågspåren. På kvällen (en onsdag) ankom det tre fränstötande s.k. skinheads och fattade posto vid denna trappa. Varje olycklig själ som måste ta sig ner till spåren måste passera dessa tre förskräckligt hemska människor och utsätta sig för deras totala oberäkelighet. En stackars vietnames vågade sig förbi dem, men inte utan att hans bagage blev utsatt för direkta provokativa sparkar. Nästa kandidat till detta gatlopp blev en stackars lufsig påstruken långhårig hedersknyffel, som råkade släpa på en portabel kasettbandspelare. Vad de tre monstren gjorde med honom vet ingen, men hela stationen hörde aggressivt tilltal, dunsar, vrål, skrik och en stereo som ramponerades. Därefter kom en av de tre skinnhuvudena upprusande med ett skrik och blödande över hela det redan alldeles tillräckligt brutala ansiktet. Tydligt hade luffaren vågat försvara sig. De tråkiga konsekvenserna blev ett våldsamt uppträde med vakter, poliser och fängslandet av luffaren, som verkade snäll som ett lamm. En av de tre äggskallarna flydde från stället. Den blodige blev troligen i märkt i ansiktet för livet, varför åtminstone han fick vad han förtjänade, medan luffarens framtida öde blev en anledning till oro. Alla passagerare måste sedan passera scenen för uppträdet med spillrorna av en helt sönderslagen stereo och mycket utspridda och väl tilltagna blodfläckar över allt på stenläggningen som mer än vältaliga vittnesmål om de tre östberlinska äggskallarnas omänsklighet.

Ett desto bättre intryck gjorde Polen. Man slogs genast av dess utomordentliga och underbara oordning. Ingenting fungerade, ingenting var logiskt eller konsekvent, allt var ett enda oöverskådligt fullkomligt men mycket mänskligt kaos. Jag trivdes genomgående.

Redan på tåget måste man fylla i en tullblankett och bekänna precis hur mycket guld, kassaskrin, varor, sedlar, utländsk valuta, ädelstenar och säljbart gods man förde med sig och precisera värdet på alltsammans. Jag fyllde i 0 på alla ställen och blev sedan förvånad över att ingen kom och återkrävde den med möda fullständigt ifyllda blanketten. När jag ankom till Katowice i avsikt att besöka Krakow och Warszawa hade det sista tåget till Krakow redan gått. Det fanns dock möjlighet att hinna med ett Warszawatåg, men till det behövdes det en platsbiljett, och jag hade inga polska pengar. Fåfängt genomsöktes hela den väldiga stationen efter ett växelkontor. Till slut vände jag mig till polisen. De ställde upp omedelbart, och jag fick väpnad eskort till växelkontoret, som låg i källaren och som var stängt. I stället fick jag anvisningar till ett hotell i staden som kunde växla. Hotellet i fråga var obefintligt, men i stället hittades ett annat hotell, där jag lyckades växla en svensk hundralapp mot några polska hundratusenlappar. När jag återkom till stationen hade Warszawatåget gått. Nu hade jag i alla fall pengar och hade inte ätit på hela dagen. En tjock gubbe, som visade sig utgöra stationens växlingskontor efter stängningsdags, anvisade mig en trevlig sylta inne i staden och bad mig hälsa från honom. Alla mat- och kaffeserveringar på stationen hade precis stängt. Från stationen vågade jag inte bege mig på nytt då jag inte ville missa även Budapesttåget, till vilket jag fick erforderlig platsbiljett, men av misstag till 1-a klass, (fastän jag tydligt sagt 2-a,) vilken förnämre klass interrailresenärer ej får beträda. Utanför stationen hittade jag till slut en husvagn där det kokades kaffe och såldes bröd. Äntligen mat åtminstone! Överallt kunde jag nu se skyltar med ordet "Kantor" i staden som tydligt betydde växlingskontor. Det fanns hur många som helst, men de var alla stängda. 21.48 gick mitt tåg till Budapest. Puh! Kanske var det lika bra att skiljas från det så positiva och mänskliga Polen innan något ännu hade hänt.

Rumänska komplikationer.

Rumänien är det sista landet i Europa som kräver visum. Mina ansträngningar inleddes redan i Göteborg. Där fanns inget konsulat, men man kunde ringa till Stockholm. Där meddelades det att en visumansökan inte innebar några som helst problem. Man skulle bara skicka sitt pass till Stockholm med 210 kronor och invänta svaret. Jag skulle resa följande dag, varför inget svar kunde inväntas. I stället hoppades jag på Köpenhamn.

I Köpenhamn fanns inget konsulat. I Hamburg fanns inget konsulat. Det enda rumänska konsulatet i Tyskland låg tydligen i Bonn, som jag då rakt inte skulle till. Jag hoppades på Warszawa, Prag eller Budapest.

Det blev som sagt tyvärr inget Warszawa denna gång. I stället blev det Prag, denna idealiska kontinentala kulturstad, som på ett år drastiskt hade förändrats i positiv riktning. Förra året var människorna ännu skygga, försiktiga och kalla, det var svårt att finna restauranger, servicen var obefintlig och maten vattmig. I år var allt som en omvänd hand - idel vänlighet och tillmötesgående överallt, trevliga kaféer och god servering i varje kvarter, och hela staden var mänskligt sett som en utslagen blomma. Tyvärr var det rumänska konsulatet inte i enlighet därmed.

Jag skulle komma tillbaka följande dag. De stämplade visum endast på måndag, onsdag och fredag. Priset för ett visum var hos dem 150 dollars. Plötsligt hade alltså priset på ett visum under en halv veckas tid gått upp med nästan 500%. Var då rumänska visa så utomordentligt eftersökta?

I Budapest fick jag höra andra avskräckande historier från ungerska veteraner och ögonvittnen. Visst var det numera lätt att resa in till Rumänien, men en turist släpptes sedan inte mera ut därifrån. Jag blir väl klar med en samling rumänska skräckhistorier så småningom, som alla tyder på att greve Dracula ännu inte är död, hur mycket Ceausescu än må vara det.

Under omständigheterna var det vida lämpligare att resa genom inbördeskrigets Jugoslavien än att ta risken och betala 150 dollars för ett visum till ett land som direkt verkade personifiera det Stora Okända, från vilket kanske ingen återvändo fanns.

Bulgarisk charm.

Jag slapp höra till dem som vid jugoslaviska gränsen (Subotica) kommenderades av från tåget för kontroll, visitering och förhör. Jag såg de unga männen som plockades ner. De såg alla ut som unga sköna virila kroater. De serbiska gränspoliserna skulle bara ha vetat vad jag hade i sinnet för kroaternas del mot serberna.

Bulgarien gjorde genast ett enastående gott intryck. Rent, ålderdomligt, jungfruligt, trevligt, anspråkslöst och småstadsaktigt verkade detta sjungande folk, vars körer hör till de bästa i världen. Slående var kontrasten mellan det Kungliga Slottet i Sofia och Stalins kommunistiska högkvarter alldeles i närheten. Den "odräglige fördrivne" monarkens slott var som en liten idyllisk paviljong, som kunnat ligga i Borgå eller Trosa, medan den kommunistiska högborgen var som Pentagon i storvulen massiv svulstighet. Snacka om skrytsamhet! Innan kommunistfästet övergavs hade någon tuffat eld på dess dokumentsamlingar, branden hade effektivt förstört borgens inre men lämnat de massiva betongmurarna föga mer än nersmutsade, och i detta svärtade övergivna tillstånd hade stalinismens huvudmonument i Sofia lämnats. Troligen kommer ingen att vilja sätta byggnaderna i stånd igen, ty de är ju så fula.

Vida märkligare än Stalins monumentalverk var dock intrycket av en gudstjänst i Alexander Nevskij-katedralen i Sofia, byggd av ryssar på tsar Alexander III:s initiativ som symbol för ryssarnas hjälp i bulgarernas frihetskrig mot de alltjämt avskydda turkarna. Körens, prästernas, sångens, de tusen levande ljusens och den undersköna

byggnadens inres oemotståndlighets insatser bidrog till en överväldigande verkan av skönhet som måste framkalla tårar av rörelse. Den ortodoxa renässansen i hela Östeuropa är som en naturblomsterkraft som genom en översvämning av skönhet ofrånkomligt måste ha framgång med sig överallt och även i västerlandet. Vad är väl en torftig katolsk mässa efter Johannes XXIII med dess nedbantade vulgariserade musik, med dess kraftiga censurering av ceremonielet, med dess radikala banalisering av själva gudstjänsten och med dess på senare tid även förekommande utrensning av helgonbilder mot den ortodoxa rikedomen, ja, gränslösheten på skönhet, skönsång, bildprakt, ceremoniellt allvar, och framför allt högstämning? Det som det andra vaticankonciliet framför allt har lyckats avliva i den katolska kyrkan är stämningen. Dess mystik har utrotats, och kvar är bara ytlig formalism. Med desto större helig övertygelse överväldigar då en riktig ortodox gudstjänst en genom sitt formligen himmelska överdåd på fullständigt frigjord och ohämmad skönhet utan gränser.

Vad ska man då säga om den stackars ambassadör från Vatikanen som uppgiven frivilligt lämnade Bulgarien med den ursäkten att bulgarerna inte kunde tro på någon Gud? Han kan varken någonsin ha bevistat en ortodox gudstjänst eller besökt något av landets 330 kloster, och det är att befara att både han och Vatikanen led av en betydligt djupare religiös kris än det hopplöst men praktfullt ortodoxa Bulgarien.

Eller han kanske inte fann sig tillräckligt bortskämd av den underbara Balkanstandarderna? Han kanske råkade ut för nödvändigheten att ta med sig toalettpapper hemifrån om han under ett besök i operan ville besöka toaletten, han kanske fick orienteringssvårigheter i Bulgariens huvudstad, där gatskyltar för det mesta saknas och där många varandra korsande gator är identiska med varandra till utseendet med sina låga träd, ruffiga tvåvåningshus, leriga beskaftenhet och ofrånkomliga trängsel av skyndande fotgängare, han kanske råkade ut för att inga klockor i hela staden gick rätt om någon befintlig visare alls rörde sig åt något håll, han kanske råkade ut för en sedvanlig bulgarisk bensinkö: hundra bilar i kö för en bensinstation, kön räcker i tre timmar, och när man äntligen kommer fram är bensinen slut i stationen - en mycket lustig upplevelse av oförglömligt slag på landsvägen mellan Belgrad och Istanbul, (det är en icke ovanlig syn i Bulgarien att se några köande bilar vid en öde bensinstation, där bilarna snustorra köat i sju timmar i väntan på att något skulle hända vid macken utan att kunna göra något annat...) han hade kanske normala problem med sin bil, dvs. bulgarisk bilbesiktning fungerar som så att man får köra fritt tills något går sönder, och därefter börjar problemen; eller han kanske hade oturen att gå på en bulgarisk restaurang och där råka ut för normala bulgariska restauranggäster, som spottade och dräglade på golvet och bordet, slog sönder dricksglasen mot väggen om kyparen gav dem anledning till otålighet eller antastade andra gäster med berusat tilltal; eller han kanske fick en vänlig inbjudan till någon hög potentat uppe i bergen, som, när vår vän längs omöjliga landsvägar äntligen kom fram till stället, hade lämnat villan och låst efter sig; eller han kanske råkade ut för bulgariska meteorologiska experter som lovade solsken och 25 grader varmt hela dagen, varpå han under sin väl planerade pastorala utflykt i bergen fick avnjuta tropiskt hällregn och kyla hela dagen - allt sådant kan man väl stå ut med i Bulgarien som bulgar men inte som utlänning - eller han kanske helt enkelt gick bet på det bulgariska alfabetet. Det har nämligen ett antal försvårande eller förenklande bokstäver, beroende på hur man ser det. Egentligen borde Bulgarien skrivas Böllgarien, ty så uttalas det, om man inte föredrar Blgarien med accenten mellan B och l. CocaCola heter på bulgariska Kokakola, Mark Twain heter Mark Tven, Snack Bar heter Snek Bar, Puccini heter Putjini och hans japanska opera Madam Böterflaj. Man må sedan bedöma ett stackars ensamt och vilset vaticanskt sändebud i denna slaviska folkkultur och kanske en aning förstå hans slutledning att de skyldiga till oredan måste vara ordentligt gudlösa. Han borde dock ha insett och uppskattat att bulgarerna åtminstone inlett en början till ett försök i rätt riktning.

Emellertid kunde alla dessa missförhållanden inte göra mig orolig för Bulgarien, ehuru de tydligen förtretade ett bekvämt vaticanskt sändebud. Bulgarien har redan lyckats arbeta sig upp från Europas allra lägsta standardkategori, som ännu markerar länder som Albanien, Rumänien och delar av Jugoslavien, och hamnat på nästan samma nivå som Polen, Portugal, Ungern, Tjeckoslovakien och Östtyskland. Dess fattigdom har varit extrem, (i vintras måste min värdinna stiga upp klockan 4 varje morgon för att köa i två timmar för att få mat till familjen; inflationen är ungefär 1000% eller 50% i månaden,) och man kan inte på en natt ta steget från förtryckt kommunistiskt U-land till välfärdsstat. Emellertid har Bulgarien möjligheter. Dess bergiga vildmarksnatur med både skidsportorter och sommarparadis vid havet gör det till ett oemotståndligt turistland. Det har inte utsatts för samma vansinniga tvångsindustrialisering som Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien med en oreparerbar miljöförstöring som följd, och dess folk är driftigt, dugligt och kraftigt.

Emellertid finns det skäl för oro av ett helt annat slag. Vi besökte en restaurang som var känd för sin lantliga idyll och sin bulgariska typiskhet. När vi kom dit var den fullbesatt och priserna astronomiska: den var fullkomligt exploaterad av de nya svartabörs-vinnarna och den nya diplomatkåren. Ingen normal bulgar hade råd att äta där mera.

För Bulgarien framstår nu efter 40 års kommunistisk diktatur Amerika som det stora idealet. Allt amerikanskt anammas helt okritiskt med videovåld, hårdrock och allt sådant i släptåg. Hårdast av allt amerikanskt har Livets Ord slagit sina klor i Bulgarien. I Sverige är Livets Ord känt för sin statistik av hög självmordsfrekvens och ännu högre frekvens av psykos. I Bulgarien har det bara börjat. Man kan bara gissa sig till vad en stenhård diktatorisk moral av "endast den kan bli frälst som kan göra pengar" i evangelistisk frälsningsförklädning kan ha för oöverskådliga konsekvenser för ett fattigt folk som bulgarerna.

Kommunismen är död, men kapitalismen består. Är det helt sunt att en amerikansk vulgär-kapitalism med pengar som enda mått på livets värden skall få helt fria händer utan konkurrens med sin vämjeliga hårdocks- och videovåldskultur som reklamångvältar? Nej, det behövs alldeles nödvändigt ett motstånd mot detta, och må detta motstånd ta formen av kultur med litterära och historiska traditioner under namnet av humanism.

Därmed lämnar vi det före detta kommunistiska Europa bakom oss.

Den grekiska världen.

Redan i Plovdiv (antikens Filippopolis) trädde den grekiska kulturvärlden en till mötes med hela sin värme och skönhet. Den gamla delen av staden står under Unescos omedelbara beskydd såsom en unik och pittoresk kulturmiljö utan motstycke med sin charmfulla trähusbebyggelse på de tre bergen ("*Trimontium*"). Här blandades det slaviska, det turkiska och det grekiska elementet till underbar fördel för alla tre.

Återseendet med Konstantinopel efter två år blev även positivt i allra högsta grad. För två år sedan var landet ännu en militärdiktatur, och vart man än kom möttes man av beväpnade soldater och tiggare. Båda elementen var nu försvunna, och i stället bemöttes man överallt med vänlighet och tillmötesgående på engelska, ett friskhetstecken hos detta land mellan Europa och Asien som påtagligt börjat växa in i det förra. Även de slöjmaskerade damerna var mindre förekommande än för två år sedan.

De grekiska järnvägarna hade plötsligt blivit bättre. För två år sedan tog resan Konstantinopel-Thessaloniki ett helt dygn i anspråk. Nu tog den bara 18 timmar, om än passkontrollen vid gränsen som procedur var lika omänsklig fortfarande: man kallades

ut ur tåget klockan 4 på morgonen för att tillfredsställa passmyndigheternas byråkratiska fåfånga en timme på varje sida om gränsen.

Man hade trott att resten av resan skulle ha varit rena semestern efter Bulgarien. I stället mötte man oanade problem. Det svåraste var värmen. I Konstantinopel möttes man av en hetta på 35 grader, som i Athen var ännu värre. (Lägg en tågresan i detta klimat på 32 timmar däremellan.) Att fortsätta ytterligare söderut exempelvis mot Israel och Egypten var otänkbart. I Skandinavien härdas man mot kyla, och de skandinaver som beger sig till Medelhavet under sommaren, när temperaturerna rör sig mellan 30 och 40 grader, måste betraktas som ganska dumma i huvudet, då ju ingen sommar går upp mot den skandinaviska. Nu fann jag mig själv som en dum skandinav utsatt för en extrem hetta som bara kunde golva en. En oerhörd huvudvärk följdes av fullständig vanmakt. Tåget från Athen till Patras visade sig till råga på eländet vara överfullt. Det fanns plats endast mellan vagnarna, och i 38-gradig värme i ett tåg överfullt av svettiga halvdöda kreverande turister befanns det enda luftkonditionerade stället vara själva övergången från en vagn till en annan. Dock blev jag inte sjuk förrän jag tog steget bort från grekisk mark.

Grekland förblir Europas urhem och hjärta. Det är något med Grekland som aldrig kan ha sin like någon annanstans. Fastän mitt besök där denna gången blev mera hektiskt på grund av hettan än något av de tidigare, inträffade även denna gång de viktigaste händelserna, mötena och upplevelserna under hela resan där, och det är bara att konstatera, att Greklands andliga betydelse för en kulturmänska aldrig kan överskattas.

Sciroccoproblem.

Jag var inte den enda som hade drabbats av Sciroccos framfart. Överallt fann jag plågade och sjuka människor. En förskräcklig värmebölja hade förlamat hela medelhavsvärlden i mer än en månad med olidliga dagstemperaturer mellan 35 och 40 grader dag ut och dag in. Till och med min värd i Verona, den friskaste av alla människor, kom hem efter en dagsutflykt till Venedig med sitt livs första feber. Alla mina andra värdar och kontakter i Italien, som jag skulle ha träffat, skall vi inte tala om. De låg alla insjuknade och indisponerade; den hårdast drabbade hade redan medicinerat i månader och bara blivit sjukare genom Sciroccos vållande av konstant nervös utmattning.

Det hemska är, att man kan värja sig mot alla sorters väder genom kläder, utom mot värme. Mot en värme som Sciroccos brännande frätande genomborrande hänsynslöst hårda hetta kan man ingenting göra. Det är bara att hålla sig i skuggan, och inte ens det hjälper. Bäst är att sova bort så många timmar som möjligt av dagen inomhus i ett mörkt rum, men om man ska någonstans eller måste utföra plikter under dagen står man prisgiven vart man än beger sig som mitt i den ofrånkomliga brännpunkten av ett solglas. Saknar man hatt och solglasögon är man fångad naken som en insekt under ett dricksglas dömd till att snabbt försmäktas.

Naturligtvis söker man då svalka till vilket pris som helst och begår alla världens dumheter. Man tar ett kallt bad och får lunginflammation. Man dricker en iskall dryck och får maginfluensa. Man blir kroniskt sjuk på ett eller annat sätt, och eftersom ingen medicin hjälper tar man till universalmedicinen i en eller annan form: ouzo, sprit, vin, konjak, absint, pernod eller whisky och finner denna medicin så tillfredsställande att man blir alkoholist, som majoriteten av alla franska främlingslegionärer i Afrika. Kort sagt, vad man än gör för att få bukt med Sciroccos inflytande så gör man fel. Det enda kloka att göra är att genast så fort som möjligt lämna den bakom sig och resa norrut.

Trots alla sjuka värdskap blev jag som vanligt kungligt mottagen i Palermo. På grund av sjukdom kunde mina värdar inte ta emot mig i sitt hem. I stället skaffade de

mig rum på ett pensionat och betalade själva räkningen. Hur långt får man gå i generositet och hänsynstagande? Visserligen är Italien världens mest generösa land både genom sin frikostiga natur, sin mentala friskhet och sin mänskliga värme och har alltid varit det, men även godhet kan gå till överdrift. Min enda protest gällde det faktum, att de genom ett sådant totalt hänsynstagande visade hur litet de kände mig och visste om mig. Jag hade kommit till Italien enkom för att få vara så nära mina vänner som möjligt, och mina värdar i Palermo kunde inte heller veta att jag redan genomlevt alla Sciroccohelvetets fasor och kommit undan med bara litet huvudvärk och en dags total impotens. Kort sagt, genom sitt hänsynstagande tog de ingen hänsyn till mitt perfekta immunförsvar, som var väl härdat mot kyla redan och nu dessutom satts på eldprov genom själva Sciroccon. Visa mig helst inte en sådan hänsyn igen, kära värdar. Hellre sover jag i samma säng som en dödligt sjuk eller spetälsk än att jag vräker mig ensam i världens lyxigaste hotellrum.

Prov på min Sciroccomotståndskraft? Låt en annan knalla runt till fots i Konstantinopel utan hatt och solglasögon med en tung väska och upp till toppen av Taksim mitt under en Sciroccohögeftermiddag, och se vad som händer med honom! Låt en annan stå hela vägen i ett överfullt tåg från Athen till Patras (4 timmar) en ännu hetare dag. Låt honom sedan sova ute på däck under natten under överfarten till Brindisi och låt honom erfara Scirocconattkylan! Och ge honom sedan ett sitt-tåg till Venedig under följande natt, överfullt av bråkiga slynglar, som inte ens låter honom sitta i fred. Vansinne, säger ni? Nej, att lämna Sciroccon för Venedig under en dag var det klokaste jag kunde göra. Vilken semester!

Den heta Sciroccon, som blåser in alla Afrikas febrar över medelhavsländerna, hade även satt i gång saker och ting i hela södra Italien. Där pågick som bäst ett fullt utvecklat underjordiskt inbördeskrig, vilket skördade i medeltal tre människoliv (brutalt mördade) om dagen. Orsaken var inre maffia-problem. Anledningen till problemen hade orsakats av att folket i södra Italien plötsligt hade tagit ett historiskt initiativ och vägrat fortsätta falla maffians utpressningsfasoner till föga. Resultatet hade blivit kaos inom maffian. Därför sköt nu alla maffiamedlemmar ihjäl varandra. Rätt åt dem, kunde man ju tänka, men för folket i dessa trakter var kriget en svår prövning. Inför turisterna måste de ju skämmas för spektaklet.

I jämförelse med den kroatiska krisen är den syditalienska betydligt svårare, djupare och mera känslig. Den kroatiska situationen är självklar: kroaterna vill vara självständiga, serberna vill inte låta dem vara självständiga, dumt nog har serberna därför valt att kriga mot kroaterna, och kroaterna kan således inte ha mera rätt och serberna inte mera fel. Men hur inför världen förklara det brutala dödandet i Syditalien? Varje mord är ju mystiskt och ouppklarligt, och nästan varje mördare lyckas gå fri, åtminstone tills han själv blir mördad anonymt av andra. Den syditalienska situationen går historiskt och folkmentalitetmässigt så djupt, att det nästan är omöjligt att få någon icke-syditalienare att förstå den. Inte ens norditalienarna kan förstå den. Därför har syditalienarna skäl att frukta för vad de icke initierade egentligen ska tänka om saken, och ingenting är syditalienaren så rädd för som att genom misskänedom bli ansedd för något mindre än vad han är.

Misskänedom är kanske just hela Syditaliens öde. Turisterna trängs och trampar varandra på tårna och gör sig odrägliga i hela Grekland, Spanien och Norditalien ner till Rom, men i Syditalien finner man få turister. På sätt och vis är Syditalien just därigenom mera drägligt som turistland än något av de övriga: man får i princip vara i fred, och man slipper bevittna vulgärturismens ihjälexploatering av den nationella originaliteten.

Denna har förstört det mesta längs Spaniens kuster, Norditalien och Turistgrekland. Hand i hand med turisternas exploatering har industrier etablerats och fördärvat landet miljömässigt: hela Norditalien är som pittoreskt skönhetsland förlorat. Turismen har blivit en platt och banal industri i stället för att förbli ett ömsesidigt hjärtligt utbyte

mellan generösa entusiastiska upptäckare av ädlare kulturvärldar och tacksamma presentatörer, vägvisare och värdar.

Det underbara med hela Östeuropa idag är denna saknad av turismen som industri: all kultur i Östeuropa är i princip intakt och väl bevarad trots allt av kommunisternas förvaltning. Exempelvis finns alla Bulgariens 330 kloster kvar som kloster trots en 40-årig ateistisk regim. Överallt i Östeuropa kan man träffa på ursprunglig äkthet. Detta kan man även ännu i Syditalien tack vare turisternas fruktan för landets ökändhet.

Redan när man lämnar det fattiga Bulgarien och kommer in i det betydligt rikare Grekland grips man av beklämning inför miljöexploateringen främst genom bilismen. I Bulgarien kunde man möta en herde vallande en fårhjord mitt på en autostrada. Är icke det en underbar och frisk kontrast mot all miljöförstörande automobilism i världen? Hur mycket vackrare är icke fattigdomens förnöjsamhet mot alla rikedomens laster!

Ytterligare skillnad föreligger ännu mellan öst och väst. Öst är ännu fattigt, och all kultur ligger där högt i kurs. Väst är rikt, men där ringaktas kulturen för att den inte är direkt lukrativ. Följden av detta är det lukrativa videovåldet och hårdrockmusiken som substitut för kultur. I det rika Italien hade jag från Kalabrien till Ligurien till resällskap en mogen ung teknolog minst 20 år gammal. Han underhöll sig under hela sin långa resa genom att lyssna på hårdrock genom freestyle och läsa Kalle Anka. Genom att han hela tiden hade sina freestyleproppar i öronen var varje försök till konversation dödfött. Vi skildes således efter en gemensam resa i hela Italiens längd från skymning till gryning utan att någon av oss hade fått veta något om den andra. Att han var en avancerad teknolog kunde jag förstå av de böcker han hade med sig som han *inte* läste.

En hög teknologie studerandes kulturkonsumtion bestod alltså i detta fall av hårdrock och Kalle Anka. Tyvärr har jag sett alltför talrika exempel på detta. Just teknologer löper extra stor risk att bli helt kulturlösa genom sin ensidigt tekniska inriktning. I Bulgarien hade jag tre teknologer som resällskap. Deras reselitteratur bestod av enbart pornografiska tidningar. Med en sådan kulturlöshet utan litterära intressen, utan skönhetsbegrepp och utan historiska kunskaper om verkligheten tilltar faran för en absolut identitetsbankrutt. Sådana människor löper den största risken att hamna i drog- och sexkarusellen med Aids som slutresultat, fullkomningen av en materialistisk verklighetsuppfattning och livspraktisering, medan människor med kunskap om verklighetens oändligt djupa bakgrund och dess dokumentering genom litteratur samt med andliga skönhetsvärderingar knappast löper samma risk.

Mitt hem i Europa.

Det finns två städer i Europa som för mig är oundgängliga som miljöer för min kulturidentitet. Den första har dåligt rykte för sin smuts och sin hemska luft, men Athen är ändå Athen, världens mest makalösa stad genom sin historia, genom sin uppfinning av demokratin som politiskt system och genom sin kulturgärningsexplosion, vilken skapade hela Antikens skönhetsvärld från Homeros till romarrikets fall, och vars minnen ännu finns kvar mera levande än någonsin.

Den andra staden är icke Florens och ej heller Rom. Båda städerna kan jag vara utan, men jag kan icke vara utan Venedig, ej heller kan jag vara utan Verona, men mest av alla italienska städer kan jag ej vara utan den ökända, avsides liggande, brottsliga maffiastaden Palermo.

Vad är det då med Palermo, utom dess natursköna läge som överträffar Neapels? Palermo liksom hela Sicilien var efter anno 1264 en ständigt skändad, förtryckt och levande begravningskulturvagg. Faktum är, att den europeiska renässansen började i Palermo under 1200-talets första hälft genom födelsen av den första italienska litteraturen (som Dante och Florens övertog), genom uppblomstringen av bildkonst, vetenskap, filosofi och religiös tolerans och framför allt genom återuppväckelsen av

skönheten som idé, skönheten för skönhetens egen skull, dess omhuldande och dess frihet. Där stod vårt nya Europas vagga hundra år innan Dantes fullbordade Gudomliga Komedi kom ut.

Det är mina huvudstäder i Europa, som jag aldrig kommer att svika som dyrkare så länge jag lever. London, Paris, Budapest, Prag, Berlin, Stockholm, New York och Rio de Janeiro i all ära, men ingen av alla världens vackraste städer kan mäta sig med Athen och Palermo när det gäller historisk inspirationskraft och konstruktivitetskoncentration.

Påtvingad resignation.

Meningen var att resan från Palermo skulle gå via Rom och Grasse till Paris, London, Cambridge och Bryssel. Emellertid kunde ingen av mina vänner nås per telefon i Rom och ej heller i Grasse. Alla människor tycktes vara sjuka och särskilt på tågen (hela vägen från Palermo till Grasse), som mera lät som rullande tuberkulossanatorier på väg med alla sina patienter mot döden, eftersom hostandet och rosslingarna oavbrutet tilltog, och Frankrike lovade ingen bättring. Intrycket av denna Europas genom tiderna främsta nationaliststat med sin etablerade dekadens och dessutom översvämmat av problemet afrikanska invandrare, såväl araber som svarta, var utomordentligt beklämmande. (Man kan inte bara tåga ihjäl det franska argumentet: Om alla negrerna i Afrika var så fanatiska i att kasta ut alla européer från sina afrikanska hemländer, med vilken rätt anser de sig då böra flytta ut till européernas vita hemländer? Och vilken rätt har de att göra det olagligt?) Ej heller fick jag kontakt med Paris, och längtan efter den övergivna italienska värmen, dess liv och dess positiva människor övermannade mig totalt bakifrån. Det var bara att återvända.

Samtidigt nödgades jag ta hänsyn till rubbningen av min egen hälsas känsliga balans. Jag var tvungen att erkänna att jag inte var fullt frisk, hade jag fortsatt norrut hade jag blivit sämre, och därför var det enda förnuftiga att göra att stanna kvar söder om Alperna så länge som möjligt och helst var man kunde bli väl omhändertagen. Jag hade begått det fatala misstaget att mitt under den värsta Scirocohetten svalka mig i ett iskallt bad. Det hade kunnat leda till lunginflammation. Jag kom billigt undan, men hälsan var dock rubbad, och därmed var hela resan tvingad ur sin ram. Programmet kunde inte fullföljas, jag var strandsatt och hänvisad till andras välvilja, jag var inte längre fri och kunde göra som jag ville, och det var bara att ta konsekvenserna. Huvudregeln för alla fritt flängande resenärer är alltid: tag aldrig någon risk! Den regeln hade jag vanligen alltid lyckats hålla, men jag visste inte vilken fara det låg i att svalka sig i ett iskallt bad mitt under ett Scirocohögtryck. Jag hade inte ens hört ordet Scirocco då ännu. Omedvetet tog jag risken, och därmed var min resa kastad ur sin bana och jag tvingad att stanna bredvid vägen, berövad min initiativkraft och isolerad, genom att man i ett sådant tillstånd inte längre kan uppträda i den form man vill inför andra, och utan krafter att ta mig hem. Kort sagt, det är inte för Scirocons skull man reser till Medelhavet.

Avslutning.

Därmed slutade resan med en ömklig suck till följd av en överväldigande otur med vädret. Det började redan i Sofia med regn tre dagar i sträck, vilket är mycket ovanligt för Bulgarien; sedan förföljdes man av Scirocon från Konstantinopel ända till Venedig, och även på Sicilien regnade det utom den dagen då jag reste därifrån, som var kanske hela resans enda riktigt vackra och helt och hållet njutbara dag ur väderlekssynpunkt. Även i Verona regnade det kraftigt, och temperaturen där sjönk till 20 grader, samma temperatur som Göteborg uppvisat när jag lämnat Sverige. Därmed var cirkeln sluten.

I jämförelse med de tre tidigare resorna av samma natur var denna ojämförligt mer strapatsrik och prövande genom Sciroccokrisen och oturen med vädret: jag antog att resan skulle bli svår ner genom Östeuropa och att därefter rena semestern skulle följa, medan det i stället blev tvärtom: allt gick bra tills jag kom fram till Konstantinopel, och där började problemen, som varade resan ut. Emellertid var resan en klar framgång musikaliskt och ekonomiskt och mera så än någon av de tidigare. De musikaliska upplevelserna, utbytena och nya impulserna var oerhörda i sin rikedom, och hela resans totala kostnad blev endast drygt 4000 kronor, vilket slår alla rekord. Därmed blev hela denna månads kostnad på resande fot i 14 av Europas länder inklusive hyran hemma endast 8000 kronor. Därmed blir en ny resa möjlig våren 1992, även om jag nog aldrig mer reser ner till kontinenten om hösten. För att kunna genomföra en så billig och så omfattande resa gäller det att a) i möjligaste mån undvika tåg som kräver extra kostnader, d.ä. främst IC och EC-tåg, b) tillbringa så många nätter som möjligt sittande på tåg, c) undvika restauranger och i stället så mycket som möjligt leva på torrskaffning som man kan föra med sig, d.ä. bröd och frukt, samt d) motstå alla ekonomiska frestelser som att köpa kläder och böcker utomlands. Följer man dessa regler konsekvent kan utgifterna begränsas till ett minimum, så länge man är frisk och slipper nödgas ta hänsyn till sig själv.

Några speciellt minnesvärda möten och bekantskaper må dokumenteras. I Tyskland hade jag till sällskap en nordirländare, alltså en protestantisk Ulster-man, och vi diskuterade livligt den irländska frågan och kom slutligen överens om att egentliga Irland aldrig borde ha lämnat Storbritannien, då religiösa meningsskiljaktigheter kan överkommas med sunt förnuft, diplomati och god vilja, medan en politisk skilsmässa är ett sår som aldrig kan ärra sig. - I Mantua sammanträffade jag med en skotte, som strängt varnade mig för att i mitt tillstånd resa till England i oktober. Men den mest minnesvärda britten på resan var en ung, lång och mager optimist, som satt sin cykel på flygplanet till Istanbul och sedan cyklat omkring i hela Turkiet inklusive kurdernas vilda gränsland mot Iran och Irak under en månads tid. Hans enda äventyr på vägen hade varit allvarlig stenkastning från barn, vilket spräckt hans ena armbåge; men glasögonprydd, ung och oskyldig verkade han fullständigt bekymmersfri och omedveten om vilka risker han tagit. Kurdernas land är ju rena krigshelvetet sedan åtta år tillbaka, där intet mänskligt liv kan existera utan att sväva i ständig livsfara.

En besvikelse var att finna så många väntsalar stängda i Europas järnvägsstationer. I Hamburg och Budapest och på många andra ställen var väntsalarerna låsta och väntande passagerare hänvisade till ingenstans i stället. Till och med i Thessaloniki, Europas kanske mest berömda väntsal så länge järnridån fanns, var denna stängd och låst som om den aldrig hade fungerat och hårbärgerat tusentals gäster om natten från alla Europas hörn och inte minst exotiska sådana och inte minst zigenare, musikanter och taskspelare. En natt i Thessalonikis järnvägsstations väntsal glömmer ingen som en gång fått uppleva denna maratonfolkfest av rabalder och underhållning mellan nödvändiga tupplurar.

Hela resans mest imponerande bekantskap var emellertid en dam, min 70-åriga värdinna i Sofia, som behärskade grekiska, turkiska, italienska, franska och tyska utom bulgariska och som dessutom hade studerat japanska. Att leva med denna stora familj på fem människor i deras lilla nerslitna, underbara våning på intim fot under dagligt bruk av italienska, engelska och tyska måste betecknas som resans mänskliga höjdpunkt. Huvudpersonen i denna familj var dock alltjämt den avlidne fadern, en sann humanist, som ägnat hela sitt långa liv åt humanismens tjänst under oavlåtligt förtryck från kommunismens sida och ändå klarat sin integritet igenom det. Hela hemmet vibrerade ännu av hans stora, varma och innerliga ande. Modern gjorde närmast ett grekiskt intryck. Hon var fortfarande alldeles blond fastän över 70, hennes otroliga vidsynthet, språkkunskaper och karaktärsstyrka var som en direkt personifiering av grekernas integritet i öster under eviga turkiska tums kruvar: många av 1900-talets främsta greker

har fostrats under den turkiska pressen. Det var ju också öster om Egeiska Havet som det historiska grekiska initiativet började under persiskt förtryck. Som finlandssvensk, som en del av en minoritet av ett land som en gång var svenskt, är det lätt att känna en stark frändskap med greker som överlever öster om Hellas.

Till bekantskaper av motsatt slag: i stationsrestaurangen i Genua, den arkitektoniskt dyrkansvärda stationen Piazza Principe, kan man lätt hamna i sällskap av både sjömän, fyllon, helgon, prostituerade och transvestiter. En helig påstruken sjöman, kraftigt skelögd, försökte förgäves med min tålmodiga hjälp bilda sig en uppfattning om var i all världen Skandinavien kunde ligga. Hans geografiska kunskaper inskränkte sig till Lourdes och några andra vallfartsorter samt hamnar i Spanien och Portugal, men icke desto mindre höll han envist fast vid att han höll sin heligt skyddande hand över hela världen och över hela mänskligheten. En annan dam på Palermotåget hade också personligt färgade geografiska kunskaper. Hon visste precis var Sverige låg. Där åt man dåligt, och det låg någonstans norr om Livorno.

Så ur hennes synpunkt, så skulle mitt öde snart bli att, som så många andra dumma människor, försvinna och upplösas i det gråa geografiska dunklet, som likt en svart förmörkande trollkappa bredde ut sig över hela den europeiska kontinenten norr om Livorno. Och ur sin palermitanska synpunkt hade hon säkert rätt.

Resa till Egypten

Motto : Resan var så omtumlande, att det kommer att bli svårt att få folk att tro på vad jag verkligen upplevde.

25.2. I praktfullt solsken beskådades från 9000 meters höjd hela svenska västkusten, Östersjön, Polen, Tjeckoslovakien med dess snötäckta berg, Ungern och Rumänien med ännu mera snötäckta berg, de vilda Karpaterna. Sedan började tjockan. Hela Svarta Havet och Turkiet var inbäddade i moln, men berget Taurus siktades innan hoppet togs över Medelhavet. Sedan började den riktiga dimsoppen, och Kairo mottog sina landande turister med kall snålblåst, kyla och regn. Bussresan från flygplatsen tog fyra timmar men förstördes endast av en lyxhora på dåligt humör av ostasiatiskt ursprung som förolämpade alla människor omkring sig på olämpligaste tänkbara språk. Så fort lyxhotellet (med flagande tapeter, död radio och inget vatten i badrummet med undantag av klosetten, som dock inte ens orkade spola ner tidigare gästers bajskorvar,) som var trestjärnigt och låg nära pyramiderna, intagits och befunnits tillräckligt trivsamt, begicks staden med nya vänner och bekanta hos en egyptisk familj som bjöd på mat, te, kaffe, konjak och vattenpipa. Mera hjärtligt har jag aldrig någonsin blivit mottagen av ett främmande land med så gränslöst generöst och reservationslöst öppna armar.

Några tidigare okända extra deltagare till konferensen har stiftats intressant bekantskap med, bl.a. en ateist och en zigenare. Tyvärr är Sinaiutflykten i farozonen.

26.2. Tid och plats för konferensen har preliminärt beslutats: Sinai natten den 27-28.2 från skymning till gryning i fria luften antingen uppe på själva berget eller där någonstans omkring. Platsen är idealisk för de flesta deltagarnas önskvärda anonymitet och likaså tiden: risken för störningar är den minsta tänkbara. Transporten dit är visserligen ett problem, men det går olika bussar, somliga kan diskret ta sig fram med bil och andra med häst och till och med per kamel. Ett alternativ hade varit utanför Cheopspyramiden, det alternativet kvarstår om något skulle äventyra Sinaialternativet,

men risken för störningar vid den stora pyramiden så nära Kairo med turistmarknad runt omkring är mycket större än ute vid Sinai.

Deltagarna tycks bli tretton: en katolik, en ortodox, en protestant (en kvinna som varit gift och skilt sig från en muslim,) en kopt, en assyrisk och en armenisk kristen, en jude, en shiamuslim, en sunnimuslim, en hindu, en buddhist, en zigenare och en ateist. Antalet tretton är oroväckande, men därigenom kan de kristna inte bli en majoritet eller ens 50%, och förhoppningsvis deltar Gud som nummer fjorton. Det kan bli ännu flera. Munkarna i Katarinaklostret vet ingenting och skall om möjligt hållas ostörda.

Alla ska få yttra sig fullständigt fritt om de framställda frågorna. De båda muslimerna heter Ismael och Muhammed och är redan mycket goda vänner till mig, den senare kanske till och med en broder för livet.

President Mubarak har samtidigt idag hållit sitt stora tal inför årsdagen av befrielsen av Kuwait och däri framhållit Egyptens egenskap som alla islamska länders diplomatiska ledare och försonare. Arabien lär knappast protestera, och Irans eventuella protester lär vara fåfänga. Därför tiger Iran.

Min första avföring i diarréernas förlovade hemland Egypten var mycket hård. Det gäller att inte reagera negativt rent mentalt inför Egyptens främmande kök, utan att i stället förse sig med alla dess ytterst skiftande former utan att utesluta något.

27.2. Bara buddhisten kom fram. Kanske det var någon mening med det. Anledningen till denna kalldusch var naturlig: Sinaihalvön var översnöad. Ett iskallt helvete väntade oss. Det var säkert varmare och torrare på Hardangervidda. Vart alla de andra tog vägen vet vi ännu inte, men de såg väl snön och flydde, antingen till Sharm-el-Sheikh, Suez eller Nuweiba.

Inte heller var berget tillgängligt. Ett amerikanskt par hade försökt bestiga det och kommit ner genomsura och genomförkylda. Dagen innan hade endast en fransman varit gäst i klostret. Denna dag ankom utom jag och buddhisten ett schweiziskt par, ett tyskt par från Stuttgart, det amerikanska paret från Kalifornien och två unga österrikiskor, som stannade i byn och inte ens vågade sig upp till klostret. Schweizarna försökte pruta med en arabisk taxichaufför från 3 kronor resan till 2. De fick ner priset med 20%. Är det så schweizarna gör sig rika: prutar med arabiska analfabeter från 3 kronor till 2 utan att ens lyckas halvvägs? För mig var det pinsamt med en sådan materialism och småaktighet vid Mose berg.

Naturligtvis var området turisminfekterat. Platsen är gudomlig, och man kan förstå Moses fanatism i att driva sitt folk ända hit för att sedan låta dem stanna här. Men det har gått *business* i det religiösa, Coca Cola och souvenirer är vad Moses och Israels barn hade mötts av här idag, vilket är mycket fjärran från grundmeningen med det hela. Men klostret fungerar bra som port mot berget, om det nu verkligen var det berget, det skulle lika bra kunna vara någon av de andra fyra-fem nästan likadana topparna, sannolikt var det kanske flera av dem. Det är bara platsen nedanför under alla dessa toppar, denna märkvärdiga platå med upptornande bergskatedraler överallt omkring sig, som man kan vara helt säker på som Israels gudstjänstlägerplats.

Eftersom konferensens höjdpunkt därmed inte blev av är det kanske lämpligt att resultaten hittills får en liten parentes. Konferensens huvudfråga var: "Skall islam få ha en framtid eller inte?" Nio röstade bestämt nej, tre röstade ja och en lade ner sin röst. Den nedlagda rösten var överraskande nog protestanten, den från en muslim frånskilda damen. De som röstade ja var naturligtvis Ismael och Muhammed samt zigenaren. Alla har fått motivera sitt sätt att rösta.

Huvudargumenten mot islam är fallet Salman Rushdie, fallet Saddam Hussein och vissa textavsnitt i Koranen. Textavsnitten, konferensens tyngsta argument mot islam, var följande:

1. "Att störa den religiösa ordningen är ett värre ont än att döda." (2:214)
2. Förnekandet av att Jesus dog på korset. (4:156) Det är visserligen en intressant teori men som teori omöjlig att upphöja till dogm.
3. Profetens och Koranens anspråk på ofelbarhet, ex. profeten som "den fullkomligt rene". (7:156-158) Här föreligger tolkningsvariationer.
4. Profetens destruktiva uppsåt: "Vi skall sannerligen förvandla allt som finns på jorden till en öde öken." (18:7)
5. De dödas kroppsliga uppståndelse. (22:7) Många kristna har samma föreställning, islam har övertagit den från kristendomen, och naturligtvis ställer denna orealistiska föreställning även kristendomen i tvivelaktig dager.
6. "Gud älskar förvisso dem som strida för hans sak i slagordning lik en väl hopfogad byggnad." (61:4) Gud som det organiserade krigets älskare, föreställningen om en krigsgalen Gud.

Hindun och buddhisten har mest anklagat islam för dess aggressivitet och dess despotiska kvinnoförtryck - dessa har hårdare opponerat sig däremot än någon av de kristna. Ateisten anklagar judendomen och kristendomen för samma sak medan han tolererar hinduism och buddhism.

De fem kristna säger ingenting än så länge emedan de har en överraskning i bakfickan. Protestanten, den frånskilda damen, är väl det kristna lägreets intressantaste argument. Hon menar att fördomarna mot islam är överdrivna, att ingen utom muslimerna själva egentligen kan veta vad de talar om när islam diskuteras, att kvinnoförakt visserligen förekommer men att muslimer i regel är mera ärliga och renhåriga än några judar eller kristna.

Sunnimuslimen menar att det är Shia och enbart Shia som dragit vanära över islam med att gå till överdrifter i Iran. Han menar att islam skulle må bättre och bli helt rumsrent utan Shia. "Men Saddam Hussein," genmäler då den ortodoxt kristne, "var Sunnimuslim och drog mer vanära över islam än någon annan muslim i historien genom sina krig mot först Iran i åtta år och sedan mot det obebäpnade Kuwait." Då tiger Sunnimuslimen och medger att hela islam måste skämmas för Saddam Hussein.

Sedan kommer Shiamuslimens svar, det intressantaste av allt som har sagts hittills. Han hade aldrig ställt upp om han inte haft ett försvar att komma med. För det första ger han oss rätt i att Muhammeds ofelbarhet inte håller, att det finns vissa ställen i Koranen som kan och som bör diskuteras. Men om Muhammeds ofelbarhet måste ifrågasättas, tillägger han genast, så måste även påvens ofelbarhet ifrågasättas.

"Visst har ni rätt," säger han, "visst är islam en burdus och onyanserad religion, den yngsta världsreligionen, som lever högt på sin manliga aggressivitet med det heliga kriget som ett fruktansvärt vapen. Men det är inte Shia som är skyldigt till islam. Det är islam som är skyldigt till Shia. Sunni och Shia är bröder, och ingendera kan belastas för sin faders hårda fostran. Om den ena är skyldig så är båda lika skyldiga." Och han betonar rättvist, att Saddam Hussein i Sunnis namn orättfärdigt offrade det shiitiska Iran och Kuwait för sin destruktiva grymhet. Och han tillägger försiktigt, att Saddam Husseins ställning och verksamhet hade varit omöjlig om inte Amerika, Kuwaits bästa vän, hade byggt upp den.

"Men ni kan inte stoppa islam," fortsätter han, "lika litet som ni kan stoppa katolska kyrkan. Som vår vän här har sagt," och han vänder sig till mig, "så lever både islam och katolska kyrkan mest på enkelt och fattigt folks brist på kunskap. Ja, religionen är den kroniskt fattiges sista tröst. Berövar ni honom hans tro på Allah och profeten och jungfru Maria så berövar ni honom hans hjärta. Islam är egentligen en kristen sekt. Jesus och Moses är lika stora för oss som Muhammed, och vi respekterar Jungfru Maria. Men ni rika västerlänningar," och därmed vänder han sig stolt och djärvt i en storartad moral mot en deltagare som aldrig räknats med i konferensen, "vill ersätta de fattigas drömmar med droger och prostitution, med pengar och egoism, med Coca-Cola-kultur och pornografi, med bilavgaser och miljöförstöring. Det är *det* vi fattiga muslimer mest

vänder oss emot. Vi fattiga har rätt att få vara hederliga fattiga och få ha våra ideal i fred. Och det är vi som skänker världen barn mest av alla. Tänk på det. Ni rika västerlänningar med er miljöförstöring, er materialism, er familjeupplösning, er moralupplösning, er otukt, er elakhet och cynism, er dryga snålhet och beräknande hänsynslöshet skänker inga goda barn åt världen. Ni förgås i era mediciner, era droger, era utsvävningar, er narcissism och er brist på idealism och skaffar mer och mer adoptivbarn från tredje världen samtidigt som ni gör fler och fler aborter. Det är vi i tredje världen som lever ett normalt och naturligt liv i våra drömmar, vår naiva tro och våra lyckliga familjer. Ingen kan stoppa naturen, och vi lever med naturen, och därför kan ingenting stoppa oss."

Så långt har vi kommit. Fortsättning följer.

28.2. I gryningen besteg jag berget. Här är resultatet:

Den nya dekalogen.

1. Det finns en Gud.

2. Han är lika evig som timlig, lika levande som död, lika personlig som opersonlig, lika universell som allestädes närvarande i allt liv och lika evigt närvarande som evigt frånvarande.

3. Den högsta hädelsen mot Gud är att bruka någon form av våld mot någon form av liv.

4. Andra synder är vrede, falskhet, avundsjuka, frosseri, stöld, förtal och varje form av destruktivitet. Att ge efter för någon av dessa synder är bara föraktlig svaghet.

5. Kärlek är aldrig en synd, och sann kärlek är oförenligt med otukt.

6. Allt liv är heligt. Endast ens eget överlevande kan ursäktas någon form av dödande.

7. Det finns inget förtryck utom makten. All makt riskerar att innebära förtryck. Därför kan makt rätteligen utövas endast genom ödmjukhet. Därför är ödmjukhet och sanning varje maktutövares främsta plikt.

8. Själens odödlighet är beroende av individen själv.

Ingen har någon rätt att förneka någon form av odödlighet rent teoretiskt, och ingen har rätt att förneka någon hans rätt att få dö så fullkomligt som möjligt.

9. De tre främsta dygderna är godhet mot sina medmänniskor, trohet mot sina egna och personlig arbetsamhet. Samvetet är den högsta lagen.

10. Ditt liv är ett lån från Gud som du äger att förvalta. Allt måste du ge tillbaka, och allt vad du gör, säger, skriver och tänker måste du redovisa för.

Allt kommer att nagelfaras och kontrolleras, och ingenting kan i längden döljas. Din högsta strävan bör därför vara att alltid göra vad som är rätt, och dina största fiaskon är dina underlätelser.

Tanke utan handling är därför lika värdelöst som handling utan tanke.

*Domen över dig som död kan du aldrig överklaga.
Tänk på det i dödsögonblicket, när summan av ditt liv står klar för dig själv.
Det är aldrig för tidigt att justera vad som bör justeras.*

Naturligtvis kom inte denna "nya dekalog" till mig där på berget genom nya stentavlor. Nej, vi utarbetade den tillsammans med min ortodoxe broder i Göteborg redan den 23.2 som förslag till ett grundläggande initiativ till att förena alla religioner till en. Somliga av oss fick denna dekalog redan för fyra dagar sedan, och vi översatte den redan före resan till engelska; men genom det trots allt lyckade besöket uppe på Mose berg fick den ett slags andligt *imprimatur*. Naturligtvis har de kristna vännerna sina invändningar mot att den inte innehåller något om Jesus och muslimerna mot att den förbigår Muhammed, men varken juden, hinduisten, buddhisten, ateisten eller zigenaren hade några invändningar. Med mig och den ortodoxe blir det sju för och sex tveksamma.

Mest positiva till denna dekalog var anmärkningsvärt nog zigenaren och ateisten. Zigenaren råkar vara insatt i den gammalegyptiska religionen och menar att denna dekalog äntligen försonar Moses och Faraos med varandra. Ateisten prisar dekalogen för dess sunda förnuft och för dess lugna förbigående av allt religiöst flum och flams. Buddhisten kommer närmast hans uppfattning. Han gick upp på berget efter mig genom snödrivor och smältvatten och stannar kvar vid Sinai efter att jag återvänt till Kairo.

Bussresan mellan Kairo och Sinai tog tur och retur 18 timmar. Vägen var bitvis rena tvättbrädan över den mest utsatta ökendelen. Suezkanalen sågs bara på avstånd, då bilvägen gick under den genom en tunnel. En kort lunchpaus togs mitt i öknen i en oas med servering. Direktören var sällsynt sympatisk. På ditvägen glömde jag mina handskar kvar på en stol. (Det fick jag men av när jag vid bestigandet av Sinai ådrog mig skrubbsår på händerna.) Öknen blev bara vackrare ju närmare Sinai man kom. När sedan den första snön uppenbarade sig infann sig en mördande kall och förbjudande stränghet. Kontrasten mellan oasparadiset Nuweiba och Sinai var som mellan Tahiti och Spetsbergen. När det sedan övernattades på klostret frös alla. Ingen kunde tvätta sig, ty allt vatten var fruset. Klosterträdgården var intäckt av is och snö. Vi låg med fyra-fem filter men frös ändå fullt påklädda under en massiv värmevikt. Värst av alla frös buddhisten. Vi beslöt att kalla klostret för "*Winter Garden Hotel*".

Bergsklättringen var inte bara besvärlig och våt utan även fysiskt ansträngande. Efter nedkomsten kunde jag inte längre räta på ryggen. Jag var helt enkelt överansträngd. Efter det nedisade och genomförkylda amerikanska parets bittra erfarenheter av en bestigning vågade sig ingen upp utom jag och buddhisten. Schweizarna menade att man endast med månstövlar ("*moon-boots*") kunde våga sig på berget, och ingen av de andra ens reflekterade över att våga ett försök. Men vädret på morgonen var oemotståndligt, och när man väl kommit i gång efter en ordentlig Campari var det bara att kämpa på tills man var uppe. Vad gjorde det att man trampade ner sig i snön, fick skorna fulla av snö, ramlade i snödrivor och även fick ärmarna fulla av snö, när man föll och måste använda de bara händerna som stötdämpare, när man ändå hade ångan uppe? Jag gick upp och kom ner för stentrappans 3600 trappsteg medan jag rekommenderade åt buddhisten att i stället använda den längre men lättare kamelstigen, vilket även amerikanerna hade rekommenderat. Det hör även till saken, att jag med mig till Sinai hade Bibeln, gamla och nya testamentet, och Koranen. Dock tog jag dem inte med mig upp på berget. I stället hade jag i mina tankar inledningen till Sibelius sjunde symfoni på för fullt. Naturligtvis är denna Sinai-incident inte av omedelbar praktisk och avgörande betydelse för alla världens religioner men dock åtminstone ett försök till konstruktiv demonstration inför evigheten.

När bussen på återvägen på nytt stannade vid ökenkaféet för lunchpausen hade ägaren tagit vara på mina handskar, så att jag fick tillbaka dem - ett vackert tecken på egyptisk ärlighet. Han hade ändå inte vetat att jag skulle komma samma väg tillbaka.

Det vackraste av alla tecken var dock planteringen uppe på Mose berg, en vacker cypressörtagård mitt i snön på denna heliga plats, kanske den heligaste av alla, vars frid inom en naturlig fästning innanför bergstopparna fullkomligt tog andan ur en med sin fullkomlighet. Naturligtvis hade Moses kunnat tänka ut hela Moselagen endast på ett ställe som detta i en så påtaglig omedelbar närhet av öknen egen omätligt majestätiske Gud. Och här reste sig grönskande cypresssträd mitt i ett norskt snölandskap. Öknen var full av vatten, och öknen grönskade. Det var bara att konstatera.

29.2. Konferensen avslutades i skuggan av den stora pyramiden. Alla var ledsna över uteblivandet vid Sinai, medan buddhisten var dagens hjälte. Endast han hade tagit samma buss som jag. De andra hade alla valt lättare färdsätt och färdvägar och därför blivit på vägen. En bil hade fått motorstopp och blivit stående mitt i öknen under en kall och fasansfull väntan på hjälp. Hindun hade blivit sjuk, och de som körde med honom måste föra honom till Suez. Det tredje ekipaget hade stannat i Nuweibas sommarparadis efter att ha avskräckts av Sinais vinterlandskap och tagit för givet att alla andra skulle reagera på ungefär samma sätt.

Den som sagt minst av alla under konferensens dagar var juden, liberal och lärjunge till Abba Eban. Nu kom han äntligen med sin syn på saken. Han vände sig till muslimerna och de kristna, som haft invändningar mot att den nya dekalogen "glömt" Jesus och Muhammed.

"Den säger heller ingenting om Moses, Toran eller Talmud. Ändå är den ur judisk synvinkel fullt acceptabel. Vi kan aldrig förneka de ortodoxas förekomst, eller de bokstavstroga, som jag vill kalla dem, och vi kan aldrig ta deras rätt att få vara bokstavstroga ifrån dem, vare sig de är ortodoxa judar, islamska fundamentalister, mormoner, Jehovas vittnen eller scientologer, men en sak kan göras och måste göras. Alla sådana bokstavstroga använder sitt fastklamrande vid bokstavligheten som skyggglappar mot omvärlden. Hela deras verklighetssyn blir därav förvriden och oriktig. Därför är det av högsta vikt att bokstavstroga aldrig får något politiskt inflytande. Deras bokstavstrohet är total andlig underkastelse under ren andlig diktatur, och därför måste bokstavstrohet leda till diktatur. Därför är bokstavstrohet oacceptabelt i en demokratisk verklighet där fredlig samverkan är av nöden för överlevnadens skull, i synnerhet i nya svåra tider som hotas av Aids och global miljökatastrof. I sådana tider är det absurt att kräva att allt skall bli bra om man bara noggrant följer alla tredje och fjärde Moseböckernas regler och föreskrifter, om man bara gör de rätta pilgrimsresorna och om man bara går i mässan varje söndag. De heliga skrifterna från Moseböckerna till evangelierna och Koranen är stor litteratur och kanske den största, Moselagen går litterärt djupare ner i våra mentala rötter än vad till exempel Homeros, Dante och Shakespeare gör hos sina folk, och därför bör sådana böcker läsas ständigt om och om igen, men det går inte att genomföra deras ideal i verkligheten, ty verkligheten är ständigt oavbrutet föränderlig, och alla ideologers misstag är att försöka omsätta sina ideal i en statisk verklighet, vilket är den yttersta omöjligheten. För en framtid, som inte bara hotas av Aids och global miljökatastrof utan även, som vår vän Muhammed framhöll, av industrivärldens omänskliga kortsynthet och egoism, behövs det verkligen att alla religioner förenas till en enda som verkligen omfattar alla. Därför tar jag gärna emot denna nya dekalog, och jag uppmanar er muslimer och kristna att göra det samma. Moses, Jesus och Muhammed lär nog överleva ändå."

Nu tog broder Johannes till orda, min ortodoxe närmaste medarbetare, medskyldig till "dekalogen".

"Du har talat väl, hebreiske broder. Emellertid bortser du från en sak. Varför har profeterna Moses, Paulus och Muhammed omgivit sina religioner med så höga och

hårda murar av skenbar intolerans och stränghet? Saken är den, att det tyvärr finns mycket ondska bland mänskorna. Hur hög vår idealism än är, så måste vi samtidigt omge vår verksamhet med ett ogenomträngligt skydd mot just ondskan. Vår shiitiska broder var den förste som vågade ta upp den saken, men ingen har tänkt på hur till exempel din nya dekalog, Christian," (därmed gav han orättvist mig äran för den,) "skall kunna skyddas mot framtida missförstånd och avsiktliga feltolkningar som kan leda till attacker och ondska. Därför måste vi ha fler sådana här konferenser. Det här är en början som kräver en fortsättning. Det måste vi återkomma till när väl denna blivit skriftligt dokumenterad och justerad. Därmed avslutar jag denna världens hemligaste religiösa konferens." Och i egenskap av dess ordförande avslutade han den.

1.3. Därmed var det bästa av resan över, och den ofrånkomliga melankolin efter en höjdpunkt infann sig. För att bli av med den reste jag till Luxor: en tolv timmars tågresa sittandes hela natten. Men det var värt besväret. Luxor är en underbar plats, och man förstår att så många faraoner ville bli begravda här. Jag tog in på ett hotell där värdskapet var nubiskt och fick således stifta bekantskap även med något av Nubiens mysterier. Nubierna, vilkas land börjar vid Assuan, motsatte sig byggandet av den stora dammen, varpå Nasser 1967 lät spola bort och dränka 3000 av de besvärligaste nubierna i den mest motspänstiga byn nedanför dammen, och därmed bröt han det motståndet.

När vi nu ändå drabbats av resans mera melankoliska del är det lika bra att även några melankoliska erfarenheter dokumenteras. Den mest melankoliska är den egyptiska girigheten. En normal egyptier förtjänar 200 kronor i månaden, en läkare och en tandläkare som jag träffade förtjänade 350, och dessa två var mycket bedrövade över hur hänsynslöst vissa egyptier lurar turister på pengar. De sätter sig helt enkelt fast på dem som blodiglar och släpper inte taget förrän de lyckats sälja sitt värdelösa skräp i form av förfalskningar och pastischer. Jag förlorade bortåt 150 pund (50 dollar eller 300 kronor) bara för att bli av med sådana blodiglar. Andra gjorde värre erfarenheter.

Mest melankoliskt var fallet med papyrusförsäljaren. Han hade storartade anor och hade övertagit rörelsen efter sin far, som fått premium av Anwar Sadat för att vara den ende som verkligen kände till hemligheten med papyrustillverkningen. Han visade mig hur man tillverkar papyrus. Jag hade sett det förut och imponerats av den utomordentliga noggrannheten i hantverket, men denne rike arvtagare gjorde det slarvigt och förklarade allting oklart. Hans påfallande slentrian gjorde det genast klart för mig vad jag hade råkat in i: blodigelsproceduren, och det fanns ingen annan väg ut än att köpa vad han ville sälja för så lågt pris som möjligt. Jag fick 55% rabatt, men ändå fick han mer än vad hans papyrusarbete var värt, ty han var bara intresserad av pengar, och hans fäderneärvda, internationellt högt ansedda firma hade en beklaglig framtid framför sig: att råka ut för dekadens genom slarv och spekulationer.

Även i det pittoreska Luxor florerade blodigelsmekanismen. Turist = pengar, och en sådan är till för att skinnas. Jag begick misstaget att inte genast gå till ett rekommenderat hotell. Jag inbillade mig att man kunde hyra en cykel och undvika hotell, då jag ändå inte skulle stanna över natten, men jag råkade på vägen ut för blodiglar som tvingade mig till ett hotell som tvingade mig att skriva in mig då jag annars inte kunde få hyra någon cykel emedan jag inte hade passet med mig. Även Sinai hade jag besökt utan pass men där sluppit utpressning.

Många ville sälja hasch till mig. Till slut frågade jag min nubiske vän, vars fader 1967 hört till de 3000 som Nasser spolade bort och dränkte i ett avsiktligt massmord, (Sovjet bekostade dammen,) varför så många ville sälja hasch till mig. Han förklarade att det var en lönsam verksamhet. Alla europeiska turister i Luxor ville gärna röka hasch. Melankoliskt.

Vad var mera melankoliskt: det arabiska nöjesfältet med bazarer och fullt håll-i-gång vid Konungarnas Dal i Luxor eller det arabiska nöjesfältet med fullt håll-i-gång

och bazarer utanför världens största grav, Cheopspyramiden? Det fattades bara karuseller och pariserhjul, men det kommer väl med det ökande västerländska inflytandet.

Kairos slum var inte lika melankolisk i allt sitt oändliga elände. Det säger en del om dess standard, att de fattigaste tillåts leva på begravningsplatserna i de små gravkapell som byggts åt de döda, emedan det vore obarmhärtigt att hålla de fattigaste därifrån. Jag gick en dag vilse i Kairo och fick en ordentlig *sight-seeing-tour* genom det värsta armodet, men folk är ändå harmoniska, positiva och förnöjsamma, och glada tillrop mötte mig överallt. "*Moustache-Barbe-Sahib*" kallades jag glatt bland de fattigaste. Man behöver aldrig vara rädd i Kairo var man än rör sig, ty så genomgående är renhårigheten, och ett sådant vitsord för en världsstad, där Afrika, Asien och Europa möts, som är både Afrikas och hela den islamska världens största stad, är underbart i sin höghet. Lika stor som kriminaliteten är i New York, lika liten är den i Kairo.

Melankolin når emellertid en bitter höjdpunkt vid just Cheopspyramiden, där turisterna trängs för att få kräla in i gravkammarens yttersta mörker. Gravar byggs inte för att man ska klättra på dem eller krypa in i dem. Lämna Farao i fred med sitt eviga världsrekord i fåfänga.

Faraos fåfänga.

Vad väntade du att få med dig till den andra sidan, gudomlige Farao?
Hela din rikedom, allt vackert guld, dina skepp, allting utom din själ?
Det var blott för din fåfängas skrytsamhets skull
som prins Moses en gång gjorde uppror mot dig
för att finna en mera bestående Gud än ditt glitter och guld, dina later och olater.
Samtidigt var du dock höjden av naivitet. Aldrig kommer man från
att den stora civilisationsenhetstanken kom till genom dig,
genom ditt riksförenande, genom din ordning och din underbara generositet.
Vad som slår en mest av alla fina skulpturer av Farao är hans "*Stage Presence*",
hans självsäkerhet och hans lysande och övertygande starka skådespeleri.
Men just den är hans fåfänga. Gagnlöst tog du med dig guld in i graven, o Farao,
hur mycket guld du än tog, ty din grav blev fullkomligt utplundrad ändå
av vandaler som logiskt nog tyckte att de bättre kunde behöva ditt guld än du själv.
I din fåfänga ligger du fullkomligt naken, o Cheops, och inte ens kvar i din grav,
som är tom, utan guld, utan någonting alls utom tomhet och nakenhet.
Eller var det kanske meningen? Kanske du insåg att du såsom död aldrig skulle bli
så respekterad som levande? Kanske du insåg, att du aldrig kunde ta med dig den makt,
som var den enda faktor som gjorde dig så respekterad och rik?
Kanske genomskådade du människosläktet och skrattar fortfarande åt det,
med tomheten i din gravs mörker, med en cynicism utan gränser?
Ja, skratta åt mänskorna, Cheops, ty de förblir obotligt fåfänga.
Kanske kurerade du din personliga fåfänga just genom byggandet av din rekordstora grav,
men för människosläktets, turisternas, alla småaktiga människors fåfänga,
(fåfänga hör alltid samman med småaktighet,
har det nog aldrig någonsin funnits det ringaste hopp.

2.3. Vid min återkomst till Kairo berättade broder Johannes för mig det värsta. Efter min avresa lördag kväll hade de värsta meningsskiljaktigheterna mellan de kristna och muslimerna brutit ut. Armeniern hade vågat ta upp fallet Salman Rushdie till närmare behandling, vilket hade inlett en allt intensivare oändlig diskussion mellan de kristna och muslimerna, vilket småningom övergick till rent gräl. Hindun och buddhisten hade då dragit sig tillbaka jämte vår enda kvinnliga konferensdeltagare (den frånskilda),

juden, zigenaren och ateisten. Till slut hade också muslimerna sårade och bedrövade dragit sig tillbaka.

Problemet var tydligen det, att Salman Rushdie inte var någon hädare ur kristen synpunkt, medan han var det ur muslimsk. Salman Rushdie har en gång för alla retat islam, och även om det var onödigt av islams shiamuslimer att låta reta sig så till den grad att de beslöt att stackars Salman Rushdie måste dö, så var det lika onödigt av armenierna, assyrierna och kopterna att blåsa liv i denna problematik bara för att reta Ismael och Muhammed.

Nu har alla rest sin väg utom broder Johannes. Han gjorde vad han kunde för att dämpa det fanatiska temperamentets svåraste avigsidor men lyckades inte helt. Emellertid hade han i någon form lyckats forma vissa riktlinjer för framtiden.

"Trots allt har vi nått en del märkliga resultat med vår konferens, som vi måste ta vara på. Men vi måste även skydda dem. Jag har fått alla de andra att gå med på, att endast du får skriva om vår konferens, då bara du kan göra det så att allt det väsentliga kommer fram utan att det väcker anstöt eller verkar propagandamässigt. Alla deltagare har av mig fått fullaste frihet att inför påflugna och fräcka frågor förneka hela konferensen, om det skulle behövas. Vår styrka är vår hemlighet, vår saknad av konkretiseringar som folk kan hacka på och bringa i tvivelsmål, och vår bästa politik för framtiden är att bevara hemligheten. När du skriver om konferensen, så skicka den inte till vem som helst, och blotta den inte för andra än för sådana som kan tänkas förstå den." Jag lovade att visa honom den fullständiga dokumentationen före någon annan.

Därmed blev det, och även han reste iväg som den siste, efter att ha väl sett till att alla de andra kommit lyckligt iväg. Utan honom hade konferensen aldrig blivit möjlig, han hade samlat alla orientalerna medan jag egentligen bara bidragit med damen och juden, och för mig var konferensens största succé det att broder Johannes över huvud taget gick med på att låta mig skriva om den.

Så här efteråt går det dock inte att undvika att misstänka, att den avgörande anledningen till att Johannes ville att endast jag skulle skriva om konferensen var, att jag var den enda av deltagarna som inte var närvarande vid grälen och upplösningen.

3.3. Det är avresedag, och det är dags att summera resan. Sammanlagt kostade den mig 5000 kronor. Efter erlagd avgift för resa och Kairohotell hade jag 1500 i reskassa (för mat, extra resor och nöjen) vilket gick precis jämnt ut. Det är hälften av vad min egyptiske vän och läkare menade att var minimum för vad en utländsk turist kan klara sig på under en vecka i Egypten. Jag hade till och med kunnat spara en femtedel därav om jag inte råkat ut för så många väl rutinerade blodiglar. Ett svenskt par, två av de tre deltagare i charterresan som jag kom i god kontakt med, och som båda blev sjuka, hade som jämförelse med sig 16,000 kronor. Varför blir man som turist sjuk i Egypten? Jag tror att den främsta anledningen helt enkelt är den drastiska kulturkollisionen. De för svenskt tänkesätt omöjliga förhållandena i ett muslimskt land blir helt enkelt för överväldigande, man upplever en psykisk mentalitetskris och blir extra sårbar, och så ådrar man sig vilka åkommor som helst. Ett par tog två extra resväskor med sig med enbart svensk mat och svenska konserver och drycker för att fullkomligt gardera sig mot de egyptiska magsjukdomarna. De blev sjukast av alla. Själv klarade jag mig utan andra kroppsliga besvär än en knäckt rygg efter Sinai och blåsor under fötterna efter diverse promenader i Kairo. (Att gå från Centralstationen till Cheopspyramiden tar 170 minuter.) Cykeltutflykten i Luxor kurerade allt.

Det var den materiella summeringen. Min personliga summering av konferensen måste tyvärr, hur positiv helhetssumman än blir, dock bli negativ för islams del. Den muslimska drillningen, indoktrineringen och manipulationen av allt enkelt fattigt folk är på sina håll skrämmande lik systemet i Maos Kina. En fattig muslim kan aldrig räkna med att kunna bli välbärgad eller ens kunna höja sig ur sitt totala armod så länge han håller fast vid islam och följer dess regler. Islam är en andlig diktatur grymt genomförd

och etablerad av Muhammed, och att vara en lojal muslim är att vara livegen på livstid, en slav under ett strängt diktatoriskt förtryck. Männens låtsas inte om det, men man märker förtrycket hos kvinnorna. Deras svarta nunnedräkter, som döljer allt utom att de kan se, är i själva verket uttrycket för att de har gett upp som människor. De har försakat sitt människovärde och lever under en kronisk, bitter, tårlös och apatisk sorg utan gränser. Enda sättet för någon att bryta islams andliga förtryck och dess förnekande av allt människovärde är att bryta med islam.

Dock bör man skilja skarpt mellan sunni och shia. Sunni kan respekteras, den är inte omöjlig utan liberal, tålmodig, fredlig och respektfull, men shia är en sekt som med politisk makt bara kan bli livsfarlig. Till varje pris måste den politiskt upplösas och berövas all möjlighet till politiskt inflytande, ty med politisk makt som tillhygge kan den bara göra sig skyldig till mänskliga tragedier av oöverskådliga och ofattbara dimensioner.

Därmed tar jag avstånd från Shia, lämnar Sunni i fred och fattar med varm sympati en sådan sällsynt muslimsk individualist som Salman Rushdie varmt om handen.

Kairo 3.3.1992 klockan 9 på morgonen.

Efterskrift. (12.3.1992)

Denna enkla redogörelse för mötet i Egypten kring månadsskiftet februari-mars 1992 kan synas väl knapphändig, ytlig och lättsam för ett så oerhört diskussionsämne. I själva verket skulle det kunna skrivas ett vidlyftigt drama över allt vad som diskuterades, sades och hände, och mötet var i själva verket ett resultat av 21 års ansträngningar. Redan 1971 uppkom idén om att söka formeln för ett enande av alla religioner och ideologier, men idealismen då strandade mot det kalla krigets grymma verklighet. Redan i augusti 1971 stod det klart att det kalla kriget först måste avslutas och kommunismen besegras innan man kunde komma någon vart.

Helt fel hade emellertid kommunismen icke. Dess stora misstag var att förtränga och undertrycka religionen samt att nonchalera demokratin. Det viktigaste resultatet av mötet i Egypten var det klara ådagaläggandet av att världens verkliga fiender inte var tredje världens religiösa fanatiker utan första världens materialistiska rovlystnad. Det är inte tredje världens religiösa fanatiker som åstadkommer global miljöförstöring, storstadskriminalitetsutbredning, kärnvapenarsenaler, narkomani och universalsuicidala tendenser utan första världens industrialistiska materialister.

Emellertid omfattar den kortfattade redogörelsen allt det väsentligaste som kom fram vid konferensen. Broder Johannes har bestämt avrått mig från att lägga till något ytterligare, och även flera av de andra deltagarna menar att dagboksanteckningarna avslöjar mer än tillräckligt.

Därmed vågar jag skicka ut detta dokument för allmän kännedom som ett gott budskap för somliga och som ett kontroversiellt magsår för andra.

P.S. (17.3) Många tror att jag hittat på alltsammans. De får tro vad de vill. Jag räknar inte längre med att bli trodd av någon som inte själv var med. Man har ju även betvivlat förekomsten av den första sammankomsten vid Sinai, att Jesus över huvud taget existerade och till och med att sex miljoner verkligen skulle ha dödats under andra världskriget. Tydligen är allt judiskt tvivelaktigt, just emedan Gud är med i spelet.

Naturligtvis kan jag inte sticka under stol med att jag faktiskt inte rapporterat hela sanningen. Kanske har jag förskönat "konferensen" en aning med att bara ta med de bästa bitarna. I själva verket var Sinaifiaskot mycket värre än vad som framgår av min knapphändiga skildring. Emellertid bör den som direkt anklagar mig för lögn kunna bevisa att han själv i så fall inte har fel.

Faktum kvarstår, att den nya dekalogen existerar som ett förslag till mänskligheten om ett förenande av alla religioner. Mänskligheten är helt fri till att förkasta det eller acceptera det som den vill.

Problemet Turkiet-Armenien-Kurdistan-Irak-Iran etc.

Kort översikt.

Om vi börjar längst bort i Iran, så tycks åtminstone det värsta vara över. President Rafsanjani har klarat av en svår sits i två år, och att han över huvud taget blev president måste betecknas som en stor lycka i beaktande av de andra kandidaternas hemskare profiler. Han är smidig, kan lyssna och kan anpassa sin politik efter föränderliga omständigheter, vilket ingen av de andra kan. Mot sig har han de mera militanta och mer ensidiga Shiamuslimerna, Khomeinis fruktade trotjänare Hizbollah, samt Mujaheddin NLA (mest i västra Iran) som organiserar strejker, demonstrationer, upplopp och till äventyrs även attentat i landet. Även NLA är militanta och har förlorat i betydelse efter Khomeinis död. Mest gjorde de bort sig med att slåss på Saddam Husseins sida mot Iran. De leds av ett romantiskt äkta par, och de känns igen på sina knallröda huvudbonader. Det intressanta med dem är att de är de enda i Iran som vill ha full öppenhet angående Irandiktaturens alla brott och att de har överlevt Khomeiniregimen. Det vore angeläget för dem att nå en överenskommelse med Rafsanjani för att fortsätta överleva och för att få Hizbollah bättre i schack. Irans revolutionära aggressioner idag inskränker sig annars till gläfs mot Israel och vidmakthållandet av en fånig och självdestruktiv dödsdom mot den harmlöse filosofen Salman Rushdie.

Mera bekymmersamt är läget i Irak, vilket inte blir bättre så länge Saddam Hussein får fortsätta vara diktator. Hårdast drabbade av Kuwaitkrisen är alla utom de skyldiga, alltså kurderna, Shiamuslimerna i söder och de 13 procenten assyriskt kristna. De assyriskt kristna i Irak, Syrien, Turkiet, Iran, Libanon och andra ställen är cirka 5 miljoner och har det lika svårt överallt. De om några är en faktor att räkna med i byggandet av en framtid i detta politiskt i stark upplösning varande område.

Naturligtvis har kurderna rätt till en egen stat. Ju snarare den bildas (på Turkiets, Iraks, Irans och Syriens bekostnad,) desto bättre. Så länge de inte får sin egen stat, så länge fortsätter inbördeskrigen. Emellertid är de inte helt oskyldiga till sin egen förtvivlade situation.

I början av seklet försiggick under decennier (1893-1924) ett märkligt politiskt agerande som måste anses ha varit av avgörande betydelse för allt elände i området. 1 à 2 miljoner kristna armenier utrotades av turkarna medan världen såg på och gjorde ingenting. 1909 ägde de värsta massakrerna rum samt under det första världskriget, då hälften av alla armenier i Turkiet (750,000) mördades. Skeendet har bara en parallell i historien: tyskarnas massaker på 6 miljoner judar under andra världskriget. Det senare fallet känner alla till. Judarna har fått sin egen stat, tyskarna har erkänt sina brott, många av de skyldiga har straffats, och ännu idag får Israel pengar som gottgörelse. Naturligtvis är allt detta inte nog för att försona 6 miljoner oskyldigas död. Men ingenting har gjorts för att försona slakten på 1 à 2 miljoner (ingen vet exakt hur många) armenier. Inte ett öre har utbetalats i gottgörelse, inte en turk har officiellt erkänt något brott, det finns bara 100,000 armenier kvar i Turkiet idag, och många av dem är tvångsomvända till islam.

Deltagare i slakten var kurderna. I Allahs namn gjorde turkarna och kurderna gemensam sak och utrotade armenierna så gott de kunde, och idag har kurderna problem med turkarna, medan turkarna har lika stora problem med kurderna. Så länge

turkarna har dessa problem kommer Turkiet aldrig med i EU. Emedan turkarna verkar vara minst lika hårdnackade inför att ge kurderna fria (med en tredjedel av Turkiets yta) som Faraos var inför att släppa iväg Israels barn, verkar problemet än så länge vara för intrikat för att kunna lösas, ty 1 à 2 miljoner mördade oskyldiga armenier väntar dessutom på en gottgörelse som de aldrig kan få, ty vem ska ge den, och hur ska det gå till? Mot detta framstår Khomeinis offrande av 70,000 politiska martyrer som en blygsam parentes.

Det bästa vi européer kan göra för att lösa våra invandrarproblem är att ordna så att invandrarna kan leva i säkerhet hemma i sina egna länder.

Göteborg 28.3.1992.

Påskresan 1992

Mitt tåg skulle avgå från Göteborg klockan 03.20. Väl packad förberedde jag mig i god tid. Till slut var allting klart efter packning och städning halva natten. Jag räknade med en timmes promenad till stationen. Det hade slutat regna, och luften var frisk och klar. Äntligen var jag på väg! Det var skönt att gå till fots med de båda mindre resväskorna, och jag njöt av den begynnande resefriheten. Och jag gav mig tid till att försöka komma på vad jag kunde ha glömt.

Allt tycktes jag ha kommit ihåg. Ändå kändes jag så underligt lätt på något vis. Hur kunde allt vara så lätt när jag hade så mycket att bära på? En fullastad ryggsäck och två tunga resväskor - med ens bröt kalla kårar ut över min rygg. Ryggsäcken! Den hade jag glömt hemma...

På tåget från Köpenhamn till Hamburg hamnade jag mitt i ett sällskap av sex mycket glada unga danskar, som skulle till Hamburg över helgen (det var fredag) bara för att roa sig. Flera av dem hade aldrig varit i Hamburg förut och allra minst över en helg. De var fullständigt aningslösa i sin hejdlösa nöjesentusiasm, och de hade börjat i så god tid som möjligt. Även andra passagerare och särskilt damer utsattes för deras bullersamma sällskap, som blev tämligen påflugit och påstruket i all sin välmening och aningslösa oskuld. Gossarna visste inte ens vart de skulle ta vägen i Hamburg. Det enda de visste var hur man låter danskt öl flöda, och denna konst utvecklade de med bravur till att även omfatta imponerande mängder rödvin och groggar. Efter Puttgardenfärjan gick det så långt att deras drycker inte längre hölls i deras glas, så att det blev allmänt fotbad i vagnen. Dock var deras sällskap mycket trivsamt och glatt och i högsta grad underhållande. Man befarade bara med goda skäl att så glada unga män för första gången i Hamburg på urskilningslös jakt efter dansanta damer ganska snabbt skulle förlora ganska mycket pengar...

Från München skulle det avgå ett tåg till Istanbul fredag kväll klockan 21.43. Det stod tydligt i alla tidtabeller och på stora tavlan, det skulle gå från spår 13, och även vid spår 13 förkunnade den automatiska tågtidsförklararen med tysk noggrannhet att tåget skulle gå 21.43 till Istanbul. Det enda problemet var, att klockan var redan 21.30, och där fanns inget tåg.

En ensam slovensk man skulle med samma tåg till Ljubljana och fann sig ställd inför samma bekymmer. Turistinformationen hade lämpligt nog stängt för dagen, och klockan blev 21.40. Var fanns tåget?

Klockan 21.43 inträffade det förbluffande miraklet. Alla tågskyltar förkunnade med ens att tåget hade gått. Tåget försvann från den stora skylttavlan och från spår 13 utan att någonsin ha stått där. Ingen kunde för oss förklara mysteriet med det tydligt och

precist utannonserade men komplett obefintliga tåget. Effekten var den samma som om tåget hade blivit upplöst i alla sina atomer strax innan det kom in på stationen. Ännu idag väntar problemet på en logisk, kemisk och matematisk lösning, som aldrig kommer att kunna presenteras i brist på vetenskaplig trovärdighet. Conan Doyle har skrivit en historia om ett tåg som försvann på liknande sätt, men han hade åtminstone en förklaring.

I Budapest försvann ett annat tåg. Det skulle ha avgått ett tåg från Budapest till Warszawa klockan 15 enligt alla tidtabeller, men det tåget hade tydligen avgått för alltid. På vissa obskyra ställen i Budapest Keleti Pu-stationen (som till exempel bakom annonspelare) hade man omsorgsfullt med blanka remsor tejpats över just det tågets plats i tidtabellen, och ej heller utannonserades det på skyltar, så tydligen hade åtminstone någon upptäckt att det tåget hade försvunnit.

Denna station har annars två olika högtalarsystem. På det ena är det en herre som meddelar vilka tåg det är som går och när, och på det andra är det en sludrig dam. Båda systemen har samma melodiösa introduktionssignal, en vacker treklang neråt med början från grundtonen med någon ornamentik, men olyckligtvis i olika tonarter. Ibland kolliderar de med varandra och försöker meddela något samtidigt med häpnadsväckande musikaliska fenomen som följd, då oavsiktliga melodier med knorr uppstår i originell opreciserad tonart. Efter att de har kolliderat är det alltid tyst i högtalarna en lång stund innan vare sig mannen eller den sludriga damen vågar försöka meddela något igen.

Eftersom jag på grund av diverse försvunna tåg både hamnade och fick vänta i Budapest fick man där även stifta bekantskap med den lokala väntsalsproceduren. Den har pittoreskt nog alla de klassiska ingredienserna: där samlas original, där sovs det, där snarkas det professionellt, där smusslas det med flaskor, och där hålls diskreta privata sammankomster av antingen flytande eller intim natur, allt för att öka trivsamtheten i denna filial av de internationella tågväntsalarnas universella *Lonely Hearts' Club*. Var fjärde timme inspekteras klubben av vakter som då ägnar sig åt att återställa ordningen. När de kommer försvinner snabbt alla flaskor i diskreta gömmor, och vakternas enda uppgift blir sedan att obarmhärtigt väcka alla som sover. Om den sovande vågar reagera med berättigad harm över en hjärtlös väckning blir det palaver och i värsta fall förhör, men jag såg gudskelov ingen köras ut därifrån hur utslagna de alla än var.

I stort sett är i hela Östeuropa tågresekombinationsmöjligheterna obefintliga. Om man som svensk vill resa till Warszawa får man räkna med att vänta i minst fem timmar vid varje tågbyte. Jag försökte mig på en direkt tripp non-stop Göteborg-Istanbul med bara en halvtimmes uppehåll vid varje byte enligt en svensk tidtabells sedvanligt optimistiska standard. Företaget strandade på fenomenet spärlöst försvunna tåg, och jag fann mig strandsatt i Budapest med en extra väntetid på precis 13 timmar. Lyckligtvis såg det ut att finnas ett omöjligt tåg som krånglade sig upp över Karpaterna utmed den ryska gränsen till Krakow i Polen. Spänningen inför att se om detta tåg verkligen skulle finnas i verkligheten var total. När det slutligen faktiskt uppenbarade sig både på anslagstavlan och i verkligheten var det som att äntligen se ett verkligt fartyg nalkas vid horisonten efter fem år på en öde ö.

Något av en tänkbar förklaring till de försvunna tågen visade sig ombord på detta sällsamma Krakowtåg. Tre passagerare satt i min vagn, en i resten av sittvagnståget, och om man undantar sovvagnen var det detta dussinvagnarstågs hela klientel. Av tio vagnar var i princip sju tomma.

Detta tåg hade dessutom vissa speciella unika tågegenskaper. Värmen var så kraftigt på att vi svettades fastän vi färdades för full fart med tågfönstret öppet till maximum, och ändå hade vi sänkt värmen till lägsta möjliga nivå. På toaletten fanns det inget vatten. Jag utförde en modig spelexpedition mitt i natten på jakt efter rinnande vatten och fann inget i hela tåget förrän fyra vagnar längre bort i första-klass-vagnen,

där ingen satt. Det vatten som fanns där var kokhett, och eftersom tydligen rören var trasiga rann det inte ut i lavoaren när man öppnade kranen eller ens ner i toaletten utan i stället direkt ut på golvet. Om man inte fått fötterna varma tidigare fanns det möjlighet på denna toalett. Jag och min reskamrat från Wales drog den logiska och kemiska slutsatsen att allt övrigt vatten i tåget måste ha kokat bort.

Nästan ensamma i hela tåget satt vi och spelade Backgammon hela natten medan vi försökte glömma den tropiska hettan under utbyte av liknande absurda erfarenheter från andra ungarlsspöktåg i gudsförgätna länder, en lämplig sysselsättning i vår märkvärdiga belägenhet, ehuru vi inte kunde vara fullt säkra på att det folktomma tåg som rusade iväg med oss i natten mot Karpaterna inte även det var i färd med att försvinna, som så många andra, förrän det faktiskt kom fram till Krakow, Polens underbara gamla helt intakta medeltida huvudstad, (Warszawa gjordes till huvudstad först av Wasakungen Sigismund,) där det dock regnade hela dagen. Det regnade sedan även i Katowice. Att gå där omkring på jakt efter obefintliga restauranger, som alla var stängda, då det var söndag, i bara sandaler, var faktiskt inte så värst roligt i längden, då vattenpölar i Katowice är outrannsackliga i sitt förrädiska djup och sin strategiska belägenhet. På tal om farliga vatten måste det dock här även trots vissa läsaers uttryckliga motvilja redogöras för ett polskt toalettbesök, då ett sådant måste anses höra till detta lands mera häpnadsväckande upplevelsemöjligheter. Vad som helst kan nämligen hända, vilket nedanstående torde belysa.

Alla polska offentliga toaletter är från början avskräckande genom de typiska käringar som sitter utanför och vaktar dem. Deras enda jobb är att sälja toalettpapper till sådana som menar sig behöva sådant. De är alla i avancerat käringsstadium, minst 60 år och ej över 70, de har alla tänder kvar och kan bitas, och de är alla fetlagda och sitter. Polskt toalettpapper kan undfås genom deras nåd för priset av 1000 zloty (50 öre). Toalettpappret i fråga är tidningspapper men lyckligtvis otryckt sådant. Toalettkabinettet är sedan en extremt trång liten skrub i allmän oordning och i avancerat hygieniskt upplösningstillstånd, ett tacksamt studieämne för en kemist eller egyptolog, ty varhelst någon har kunnat skriva eller rista eller teckna något finns det hieroglyfer enligt besökarnas tillfälliga vildaste fantasier. (Jag har aldrig tidigare på någon offentlig toalett sett en heroinkanyl framställd som en avgud.) I denna lilla våta trånga skrub måste jag (för att vara säker på att inte förlora någon partikel av mitt bagage) pressa in mig med en ryggsäck, en plastpåse med matsäck samt två resväskor. Det säger sig självt att det därefter var tämligen omöjligt att kränga av sig byxorna. Efter ett knep och ett knäp och ett tredimensionellt pusslande av högsta svårighetsgrad lyckades man omsider komma i gynnsamt läge, men den värsta krisen återstod ännu. Naturligtvis var klosetten förstoppad. Utan att jag ännu hade spolat och medan jag alltjämt sitter upptagen av för lokalen ändamålsenligt arbete, så märker jag plötsligt till min synnerliga förvåning att vattennivån i klosetten sakta men säkert är i obönhörligt stigande. Med resväskor, matsäck, ryggsäck och tills vidare oskadda kläder omkring är naturligtvis konsekvenserna av en sådan oförklarlig lokal och oupphörligt tilltagande vattennivåhöjning att befara, då ett Niagara på ett så trångt ställe måste innebära oöverskådliga fataliteter. Det fanns bara en sak att göra, vilket även den historiska lindansaren som en gång gick på lina över Niagara klart insåg, nämligen att skynda sig över linan innan man spolades ner i Niagarafallen. Hur det sedan slutade, efter att jag väl lämnat den offentliga polska toalettkulturen med dess främlingsfientligt stigande vattennivåer väl avvägda efter graden av aktuella krissituationer bakom mig, får därtill anpassade lokala myndigheter ta ansvaret för.

Det här med extrema temperaturer i polska tåg förekommer inte allenast i obefolkade specialtåg utan även i helt vanliga tåg för vanliga människor. Tåget från Krakow till Katowice var ett fullproppat lokaltåg i vilket värmen var så påträngande att flera damer (om dock mest tanter åt det fetlagda hållet) fick tydliga problem med att det brände illa i ändan, då många värmeaggregat var direkt under sitsarna.

Polen är mera förfallet än Ungern och mera melankoliskt. Mänskorna där är mycket snälla, goda och fromma men också mycket passiva och fatalistiska. De tror inte de kan göra något själva. I Ungern är mentaliteten mera romantiskt glödande, frenetisk och energisk. Även där finns den tragiska melankolin men har där ett pathos och en passionerad glöd. Polackerna är ödmjukt estetiska medan ungrarna är passionerat estetiska. Polen är i många avseenden motsatsen till Tyskland. Tyskarna är välordnade, metodiska, oförskämda, odrägliga och skrytsamma av naturen medan polackerna är oordnade, kaotiska, utsägligt sympatiska och gränslöst ödmjuka. En polack tål därför vad som helst medan en tysk inte tål någonting.

Detta kan verka som generaliseringar men är dock karakteristiska drag i folkmentaliteten. Bäst trivs jag i Ungern. Antagligen kommer Polen och Ungern ungefär samtidigt med i EG, de har ingen brådska och skyndar långsamt men har det ändå väl förspänt, Polen genom sina privata överenskommelser med Tyskland (som ger tyskarna i Polen särskilda privilegier, egen språkundervisning, egna skolor, etc.) och Ungern genom sin starka energi. I Tjeckoslovakien är situationen svårare genom den löjliga slovakiska nationalismen. Tjeckoslovakien har varken pengar eller jobb, allt privatiseras utan att någon kan köpa, och slovakerna gör inte saken bättre genom sina separatistflummerier. Politiskt saboterar de landets möjligheter, och de är för obildade för att förstå bättre.

I Turkiet är situationen ungefär som i Tjeckoslovakien men annorlunda. Kurderna vill separera, och turkarna vill inte förlora deras land. Ingenting vill ge efter för den andra. Kompromissmöjligheter finns inte. Följden är ett kroniskt inbördeskrig och en ond cirkel som ständigt blir värre, ty ju hårdare turkarna motverkar kurdernas separationssträvan, desto hårdare vill kurderna slåss för att få separera.

Problemet förvärras ytterligare av att ingen tror på en kurdisk stat. Kurderna är helt enkelt för utvecklade. Desto hårdare kämpar kurderna för en egen stat. Och om de en dag får en egen stat kommer de sedan inte att ge sig förrän de också brutit loss territorier ur Irak, Iran och Syrien. Således har alla i området skäl att bekämpa kurdernas frihetssträvanden. Det hela är upplagt för utveckling av ständigt svårare terrorism, som åtminstone Libyen och Iran till en början kommer att understödja och med tiden kanske även andra terrororganisationer. Kurdproblemet är således ett öppet och tilltagande kräftsår för hela den islamska världen. Kurderna har en lång fest framför sig. Turkarna idag ser i allmänhet bekymrade ut.

Därför var den turkiska melankolin tämligen brydsam. Jag älskar Konstantinopel för dess urgamla universalitet, dess ljuva gästfrihet, dess underbara pittoreska charm och för dess oemotståndliga älskvärdhet; och att då samtidigt bevittna turkiska soldater på väg ut för att meningslöst slakta kurder, fyllde en med outhärdlig smärta, i synnerhet som det i dagens läge (7.4.1992) var omöjligt att se någon lösning på den tilltrasslade problematiken. Islam och politik går inte ihop. De muslimska ländernas kanske enda räddning ligger i att inse detta.

Hela situationen är egentligen ganska tokig och har oerhörda möjligheter. Turkarna kallar Helmut Kohl för en ny Hitler (för att han inte vill leverera fler tanks åt turkarna att göra köttfärs av kurderna med) och kurderna för terrorister och kommunister och lurar Amerika till att tro att turkarna har rätt och att turkarna inte har något problem med kurderna. Det hela har möjlighet att utvecklas till en gigantisk politisk komedi, där de stora förlorarna blir Turkiet, USA, islam och Nato, och där vinnarna blir kurderna, deras bundsförvanter, Grekland och EG. Turkiet riskerar att sluta som en söndertrasad tiggarnation som blir beroende av att andra tänker åt dem, en utveckling som Turkiet kommer att kämpa emot med alla medel genom att först och främst massakrera så många kurder som möjligt. Om krisen drives tillräckligt långt skulle den kunna ramponera inte bara hela islam utan även hela Nato. President Bush är redan förvirrad och dessutom felaktigt informerad, medan överste Khadaffi, islams nye högste ledare, vill spela rollen av löjlig kalif. En hemlig extra nyckelroll spelas dessutom av okända

vänsterelement i Turkiet, som har på programmet att avrätta fem turkiska poliser om dagen och ibland lyckas hålla den takten, vilket turkarna naivt ger kurderna skulden för, som de kallar kommunister för att imponera på Amerika. *A magnificent set-up for the downfall of humbugs. What next?*

I Bulgarien är situationen en annan. En ung demokrati lider av alla tänkbara kramper och skrik efter sin förlossning. I parlamentet grälas och slåss det som på Cromwells tid, och landets första demokratiska val i höstas blev orättvist på grund av brist på erfarenhet: det viktiga lantbrukarpartiet, landets traditionella ryggrad, fick inte en enda man in i parlamentet, medan det allmänt hatade turkiska partiet fick desto fler och erövrade en nyckelställning som vågmästare. I viss måtto regerar den hatade turkiska minoriteten (muslimer) därför landet. Efter valet satte någon eld på kommunistpartiets klubblokal, en av huvudstadens tre största byggnader, (de andra två, också partikommunistiska, hade satts eld på tidigare,) så att nu är inte bara röda stjärnan utan även varje namn avlägsnat därifrån (då alla arkiv bränts upp) medan allt är tillbommat och hänskjutet till en uppskjuten framtids restaurering. Överallt i Bulgarien finner man andra stora och små monument resta till "sekler av vänskap mellan Bulgarien och befriaren Sovjetunionen" på liknande sätt lemlästade, stympade, övermålad, oigenkännliggjorda av graffiti och tragikomiskt ihjälmisshandlade, medan gator och städer och platser överallt i hela landet byter namn så att ingen längre vet vad någonting heter, medan Ulf Ekman och Livets Ord från Sverige (med balett) gör allt för att kristna ett Bulgarien som aldrig var annat än ortodox sedan 1500 år tillbaka i tiden då inte ens Ynglingaätten ännu fanns i Sverige. Ulf Ekman skulle hjälpa bulgarerna bättre om han gjorde något åt landets turkiska muslimer, som saboterar parlamentsdebatten med att använda denna till ett allmänt slagsmål om huruvida Bulgarien skall få ha en mufti eller inte. Genom turkbulgarernas inflytande i parlamentet har Bulgarien nu fått en muslimsk mufti med samma rang som den ortodoxa patriarken.

Bulgariens räddning förblir dock musiken. Det musikaliska intresset är innerligt, och smaken och sinnet är högt utvecklat. De talrika nyutexaminerade musikerna är unga och lovande, dagligen upplevde jag hänförande gratisdebutkonserter som gavs av examinander på löpande band, och publikintresset var utomordentligt. Därmed kommer vi in på litet välbehövlig musikalisk omväxling.

Det musikaliska utbudet i Sofia är utomordentligt och ytterst varierande. Under drygt två dygn hörde jag konserter med musik av Petrassi, Morreconi, Tartini, Mozart, Bach, Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin, Brahms, Tjajkovskij, Skrjabin och ett otal inhemska kompositörer. Den mest utsökta talangen jag fick uppleva hette Slatka Slatkova, vilket ungefär betyder Gulda Gulddotter. Även den bulgariska folkmusiken är högt utvecklad och till fullo njutbar. Minst imponerad var jag av den moderna musiken (Morreconi, Petrassi m.fl.) samt importerad västerländsk rockmusik. Man måste än en gång fråga sig: varför måste en konsert med idel njutbara stycken av klassiska mästare sedan ändå alltid även fördärvas av något modernt atonalt katzenjammerstycke? Varför måste oskyldiga människomassor, som inte gjort något för att förtjäna det, dränkas på offentliga ställen av den mest barbariska tänkbara amerikanska rockmusik, som bara är hysterisk apteater, heta skrik och skrällande oväsen? Varför fördärva så mycket god musik, som ändå finns, med att överrösta den med dålig? Hisnande musikaliska skönhetsupplevelser åtföljda av hänsynslös rock eller tolvtonsmusik kan bringa vilken seriös och känslig musiker som helst till en sådan förtvivlan att han tystnar för evigt. Är det den moderna atonala och rockmusikens mening? Åtminstone är det dess mest anmärkningsvärda effekt: att genom sitt avskräckande exempel avskräcka musiker från att bli musiker.

Åter till Östeuropas märkvärdiga tågförhållanden. Ner till Konstantinopel var tågen överhettade, så att man kokade bort; från Istanbul tillbaka till Europa var tågen helt utan värme, så att man frös ihjäl. Tågförbindelsen mellan Belgrad och Zagreb var

bruten. Det innebar att Hellasexpressen (från Athen till Venedig) måste gå över Budapest och Wien i stället för över Zagreb och Ljubljana med dubbelt så lång väg och ett dygns extra resa som följd. Från Athen kunde man visserligen ta Patrasvägen med färjan till Brindisi i stället, men från Sofia är det lika långt till Venedig via Brindisi som via Budapest och Wien.

Bulgariska järnvägsstationer har ett numrerat antal perronger med två spår vardera, och på varje spår står i regel tre olika tåg. Perrongerna är oändliga. Ett tåg kan preciseras på följande sätt: 6:11:3. Det betyder perrong 6 spår 11 del 3. Ingen stins eller konduktör vet någonting om tågen, så det lönar sig aldrig att fråga. Vanligen får man springa över spåren från tåg till tåg och använda uteslutningsmetoden. Har man tur hinner man med det rätta i panik i sista minuten genomsvevigt och hjärtslagsmässig, men i så fall kan man vara säker på att det sedan går i orätt riktning.

Vojvodina är kanske ett viktigt kapitel i det jugoslaviska sammanbrottet. Där lever ännu idag 7 à 800,000 ungrare (30% av befolkningen), och före 1914 fanns det inte serber här. (Vojvodina är den nordligaste delen av Serbien mellan Belgrad och Ungern.) Serberna har senare infiltrerats och inplanterats här liksom i hela Kroatien och Bosnien. Jugoslavien var egentligen ingenting annat än ett diktatoriskt Stor-Serbien, som nu slåss desperat mot kroater, bosnier och albaner för att få behålla sin imperialism. Serbien är fortfarande en kommunistisk diktatur, och ungrarna i Vojvodina blir oupphörligt gradvis bestulna av regimen på allt vad de äger. När Ungern var kommunistiskt hade ungrarna i Vojvodina det mycket bättre än vanliga ungrare, men nu har kriget brunnit i ett år i hela Vojvodina. De ungrare där som ännu äger något måste gradvis sälja det och smuggla över sina pengar till Ungern för att överleva, åtminstone så länge kriget fortsätter och så länge Vojvodina förblir under serbiskt kommunistiskt styre.

Serberna är helt enkelt vilseförda av en diktator, som inbillar dem att de är ett utvalt folk som judarna och grekerna, och han lever bara på sin nationalchauvinism och egoistiska storhetsdårskap. Judar och greker är fiffiga, språkbegåvade och intelligenta, medan serberna är motsatsen. Diktatorn lever i en drömvärld, vilket bara förvärrar Stor-Serbiens sammanbrott. Serbiens enda hopp vore ett totalt och drastiskt regimombyte genast. En revolution i Belgrad med serbiskt inbördeskrig som följd vore välkommet, ty en sådan läxa är kanske vad serberna behöver för att nyktra till.

I Italien är situationen en helt annan. I början av april var det val, och segern hembars av ett nytt parti som bär det historiska namnet Lombardiska Ligan. Partiet är ett missnöjesparti, och det har vunnit sina röster på sin rasistiska avoghet mot syditalienare och negrer. På en fråga ställd till en av dess segrande ledare Bossi, som lydde: "Vem vill ni först kasta ut ur Norditalien - negrerna eller syditalienarna?" lär han ha svarat: "Plikten först och nöjet sedan." Partiet vill dela upp Italien i tre olika länder, och dess huvudargument är att negrerna och syditalienarna lever på norditalienarnas bekostnad. Likväl är det norditalienare som anställer dem emedan de inte vill utföra grovarbete själva.

På Sicilien tar man denna nya politiska utveckling med ro. Man betraktar den norditalienska ligan (med Italiens rikaste stad Mantua som huvudsäte) som ett ryggradslöst protestparti och menar att sicilianerna och syditalienarna med sin större flexibilitet och levnadsfantasi ändå förblir överlägsna de mer materialistiska och inskränkta norditalienarna, som mest baserar sin motvilja mot söderns folk på avundsjuka och fördomar. Dock har man förståelse för norditalienarnas logiska avoghet mot maffian och dess inflytande.

Från en neutral synpunkt är det nya norditalienska rasistiska högerpartiets framgång en frisk fläkt i italiensk politik, som animerar den och inleder många nya välbehövliga debatter. Emellertid måste jag som alltid i Italien försvara södern mot nordens.

Visst är nordens rikare, mera tekniskt utvecklad, bättre ordnad och står dess standard på en högre nivå. Visst kommer maffian och dess avarter från Sicilien och

södra Italien. Men vem försörjer den? Medelhavets greker, syditalienare, sicilianare och andalusier, som vanligen är enkla och fattiga, är inte narkomaner. Droger konsumeras av rika städer som Milano, Madrid, Barcelona och rikare länder som Tyskland, Holland och USA. Det är i de nordliga rikare storstäderna och industriländerna som man påträffar det stora förfallet, den tilltagande moraliska dekadansen och det ständigt accelererande drogmissbruket. De rika städerna och länderna, som betraktar de fattiga som underlägsna parasiter och vill bli av med dem av rasistiska fördomsskäl, underhåller och bibehåller kriminella institutioner som maffian vid makt och drogimporten genom ren självdestruktivitet. Det var imponerande att se att det inte fanns något spår av någon prostitution i Palermo. Om den fanns var den så snyggt hanterad att det var omöjligt att upptäcka den. Ändå brukar sådant märkas genast så fort det existerar. I Andalusien, Sicilien, Syditalien och Grekland lever man enkelt och anspråkslöst men rent och mänskligt, medan man i länder som USA och Sverige frossar i droger, prostitution, våldspornografi och annat sådant. Då är livet i de fattigare arbetarproducerande svartskalleländerna betydligt friskare. Jag tror med bestämdhet, att de drogimporterande länderna och städerna aldrig kan komma till rätta med drogmissbruket, medan man just i länder som Grekland och Sicilien verkligen kan sätta in ett effektivt motstånd och en segerrik bekämpning av detta världsproblem, denna världssjukdom och denna civilisationspest genom den högre andliga levnadskonstsstandard som finns i dessa länder.

Katolska kyrkan i kris.

Krisen är lika omfattande som den katolska kyrkan. Man behöver bara besöka en normal katolsk gudstjänst för att uppleva den. En modern katolsk gudstjänst exempelvis i Italien är ungefär lika flamsig som en normal TV-underhållningsshow. Kyrksången består av karusellvisor, prästen talar till församlingen som en dålig komediant som tror att hela publiken består av idioter, musiken är så lågt stående att en riktig kyrkorgel inte längre kan ackompanjera den eller följa den hur skicklig organisten än är, och predikan är i allmänhet infantil och intetsägande, som om predikanten själv minst av alla trodde på vad han sade. Den formella gudstjänsten är förnedrad till banal intetsägande smörja som automatiskt rabblas utan att någon tänker på vad han rabblar och utan att bristen på logik och sans ens någonsin medges. Normalt görs det som sägs, läses och predikas dessutom ourskiljbart genom öronbedövande mikrofonanläggningar, så att ingen begriper något. Sedan det Andra Vatikankonciliet, då krisen inleddes på själva påvens initiativ genom ren naiv okunnighet, har präster, munkar och nunnor övergivit kyrkan i hundratusental om inte miljontal. Problemet är att de inte längre kan ta kyrkan på allvar. Tyvärr måste man ge dem rätt när man bevittnar gudstjänster och ekumeniska sammankomster där vackra flickor dansar balett i kyrkan, där kvinnliga lekmän får läsa ur Bibeln offentligt med blottade bröst (i tredje världen) och där vilka drastiska förändringar och improvisationer i liturgin och den sakrala musiken som helst accepteras fullständigt okritiskt. Följden är att kyrkor blir oigenkännliga (genom utrensning av helgonbilder, extra-altaren, Maria- och Josefstatyer, överkalkning av fresker och målningar, etc.) präster gör sig till patetiska fånar genom att böja sig för den infantila nyordningen, och, det mest problematiska och fatala av allt, att gudstjänsten har förlorat varje tillstymmelse av högtidlighet. I jämförelse med en ortodox gudstjänst exempelvis framstår en katolsk som en allmän lekstuga. Den katolska kyrkan har blivit barnlig, löjlig och fånig. Visserligen säger ju Jesus: "Ni måste bli som barn för att komma in i himmelen," men det är inte det enda han säger, och kristendomen innefattar även skärtorsdagens allvar och långfredagens sorg.

Apropå det, när jag nu ändå är så kättersk som möjligt, så hörde jag en intressant teori om uppståndelsen på Sicilien. Muslimerna menar ju att Kristus aldrig dog på korset. Teorin jag hörde från en läkare hävdar, att själva det fantastiska uppståndelseögonblicket, när Jesus enligt kyrkan reser sig ur sin grav (utan ögonvittnen) och slår vakterna med förskräckelse och försvinner, i själva verket är det ögonblick när Jesus dog. Enligt läkaren är det fullt möjligt, att Jesus skulle ha klarat sig genom hela korsfästelsen (med spjutgenomborring och allt) för att sedan först när hela lidandet äntligen var över kunna i lugn och ro andas ut i sin grav. Sedan skulle esséerna ha kommit och fört bort hans kropp bara för att förbrylla mänskligheten och ge anledning till en segerrik kristendom, som levt som högst på Jesu liks bortförande ända sedan dess. Läkaren menade, att Jesu dödsögonblick, efter alla de lidanden han gått igenom, i sanning skulle ha varit som ett triumferande uppståndelseögonblick om dock enbart för själen.

Åter till katolska kyrkans kaotiska och allomfattande identitetskris. Lyckligtvis finns det traditionalister som håller fast vid den gamla gudstjänstformen på latin. De är bannlysta, människor plägar ju i blind okunnighet förbanna vad de inte förstår, de är otillåtna och utestängda från alla normala katolska sammanhang, av alla religiösa människor i hela världen är de av katoliker de mest föraktade och mest förtalade, och om de ej öppet förtalas och sprids onda rykten om så tigs de ihjäl. Men de överlever, och det blir kanske de som räddar den katolska kyrkans 2000-åriga latinska kulturidentitet med all dess universalitet av lärdom, kunskap och sunt förnuft, som en kvasikommunist till fet påve i slutet av 1950-talet med den största välvilja tog initiativet till att stryka ett tjockt svart streck över bara för att han själv inte begrep sig på det.

Det klassiska idealet.

Vi kommer här in på ett övermåttan känsligt område, då det klassiska idealet i våra länder i vår tid tyvärr är tämligen okänt och bortglömt. Emellertid kan man inte ens på de mest kalla och barbariska breddgrader bortse från att det finns ett klassiskt ideal.

Naturligtvis härstammar allt klassiskt från Grekland och Rom. Rom var emellertid aldrig mer än en efterapare och kopierare. Idealet fanns i Grekland och har aldrig överträffats. Därmed avses den grekiska skulpturen, den grekiska byggnadskonsten och den grekiska litteraturen representerad av Homeros och de tre stora tragödemna.

Homeros skapade den första romanen med snillrik, överskådlig och koncentrerad form och med högt utvecklad karaktärsteckning. De tre tragödemna Aiskhylos, Sofokles och Euripides skapade dramat. Egentligen har ingen uppnått deras dramatiska nivå utom Shakespeare.

"Odysseen" förblir den eviga förebilden för en klassisk roman: en fängslande berättelse berättad på ett fängslande sätt i en snillrik form med gripande människoöden och en klart utformad logisk handling med effektfull final. Men den viktigaste ingrediensen i Homeros fabuleringskonst är hans mänsklighet. Hektor och Odysseus är oöverträffade exempel på en enastående litterär medmänsklighet och mänsklig värme. Homeros berättelser skälver och strålar och bävar och strålar av kärlek utan att någonsin ta till vulgär pornografi.

Den utveckling av dramat som Aiskhylos, Sofokles och Euripides inleder fullbordas 2000 år senare av Shakespeare. Redan hos de tre grekerna finns femaktaren utvecklad, men Shakespeare formfulländar den och ger den en teatralisk rikedom som aldrig har överträffats. Vad är då ett drama? Det är talad och agerad litteratur vars konkreta handling åskådliggörs för en publik genom skådespelares konsekventa levandegörande av roller.

Följande är därför livsviktigt för ett iscensatt drama: att diktionen är så klar som möjligt, att realismen är så nära sanningen som möjligt, att enkelheten och

koncentrationen iakttages utan förkonstling och förvrängning, och att föreställningen har tempo, så att publiken aldrig blir uttråkad. Idealet när det gäller det första och det sista är Laurence Olivier: han talar klart så att varje ord når fram, och han drar inte på orden utan framför tvärtom vers så flytande att det verkar som prosa. Punkt två och punkt tre kommer an på regissören. När det gäller realism är realismen önskvärd helt enkelt för att göra föreställningen så övertygande som möjligt. Ett romerskt drama med skådespelarna utstyrda som Chicagogangsters är exempelvis lika litet övertygande som en Othello som inte är svart. Ett grekiskt drama utan antik grekisk kostymering är lika oegentligt som ett elisabetanskt drama i modern kostymering. Shakespeares dramer bör aldrig ha en modernare scenografi än tidigt 1600-tal med dess klädmode, (David Garrick i peruk som Hamlet och Macbeth på 1700-talet var en lika befängd absurditet som en Cyrano de Bergerac skulle vara med en Pelle-Jöns-näsa,) Ibsens borgerliga dramer bör alltid framställas i sen 1800-talsmiljö, vad är en italiensk Verdiopera utan stora krinoliner och röd sammet, och vad vore kung Lear och hans döttrar utan keltiska dräkter? Miljötroheten är nyckeln till konsekvent realism. Det är lika viktigt att en regissör tänker sig in i dramatikers avsikter, tid och miljö som det är för en dirigent att inte göra extra tillägg som inte står i partituret. En Madame Butterfly som inte är en geisha, en Nero utan toga, en La Traviata utan boudoir och festliga kandelabrar, en Carmen som är fet och ful och inte ens en zigenerska, en sludrande Hamlet, en Julia som inte ser ut som sjutton år, en Kleopatra som inte verkar egyptisk, en slätrakad Jesus, en Agamemnon utan röd matta, en mager Falstaff, en Aida utan överdådig pomp och ståt, en Wagners Flygande Holländare utan riktigt skepp - ju längre bort från det absolut realistiska man kommer, desto mera skäl till missnöje ger man publiken. Puccinis La Bohème kräver sitt 1800-tals-Paris, Macbeth kräver att blod flyter, Othello kräver att Desdemona är så vacker att hon är värd att dödas för, Puck och Ariel kräver sin lätthet, alla Shakespeares konungar kräver sitt majestät, Marivaux kräver sina peruker och fina spetsar, Wagner kräver en hyperromantisk scenografi, och Ibsen kräver sin borgerlighet. Allt annat är hopplösa oegentligheter.

Det klassiska idealet finns även i musiken. Fram till ungefär 1850 försöker man leva upp till det, därefter försöker man fuska bort det. Följden är, att i princip all musik före 1850 låter bra, medan den från och med 1850 börjar låta sämre och sämre. Den atonala musiken och rockmusiken har nått så långt i sitt strävande bort från det klassiska idealet att den inte längre låter som musik. Alla som hör ett stycke av Bach, Mozart eller Beethoven måste medge att det är musik, men atonal komposition utan melodi, ett gallskrigande rockband med öronbedövande slagverk, svängande kalufser och utmanande kläder, eller ljud framställt på elektronisk väg, kan aldrig någonsin få samma erkännande av alla som musikalisk musik. Levande musik framförd på violin och piano kan aldrig överträffas av syntetiska ljud utan mänsklig känslighet. Det klassiska idealet inom musiken når aldrig högre än Beethoven. Därefter blir det konsekvent ständigt mer och mer undanträngt genom att klåpare till efterträdare sämre och sämre behärskar sin konst. Chopin har aldrig överträffats när det gäller pianokompositioner, ty hans musik är den känsligaste, och den är skapad och frambragt genom fingertopparna, människans känsligaste muskler.

Endast om man återvänder till det klassiska idealet kan man åter börja uppnå intressanta höjder inom litteratur och musik. Ju mer man ignorerar det klassiska idealet, desto sämre måste resultatet bli.

Det kliniska EG.

Tyvär har observationerna av skillnaderna mellan medlemmar i EG och icke-medlemmar i EG gjort mig till EG-motståndare. Vad är det då med EG som förskräcker? Den tilltagande soliditeten på bekostnad av det mänskliga. Det tydligaste

symptomet är rasismens frammarsch i Tyskland, Frankrike och Italien. EG har lysande ekonomiska förutsättningar, men nackdelen är en solid ekonomisk mur mot andra folk som automatiskt blir betraktade som lägre folk. Livet är mänskligare idag i länder som Polen, Ungern och Bulgarien än i Tyskland, Frankrike och Italien. I de förstnämnda finns det ännu obegränsat utrymme för partikularism, pluralism och fri inre utveckling, medan EG-ländernas allt solidare ekonomi måste innebära större klasskillnader, högre levnadskostnader, bortrationaliseringar av de små och svaga med ökad utslagning och kriminalitet som följd. EG:s avskaffande av tullgränser kommer starkt att underlätta och till och med befördra drogtrafiken inom och till EG. Det i ekonomisk självsäkerhet tillväxande EG kan ses som en fästning vars murar blir allt starkare medan någonting ruttar i dess innersta hjärta. USA är en sådan stark gigantfästning med rasande förruttnelse som pågår i det inre. Risken är att EG kan bli som USA.

Räddningen kan finnas i partikularismen. Italiens nya framgångsrika parti "*Lega del Nord*" är inte enbart rasistiskt utan även ett försök att förläna landskap som Lombardiet, Venetien och Toscana större frihet och oberoende från Rom. Detta är partikularism, som går hand i hand med pluralism. Ju mindre enheter, desto större frihet och möjlighet, desto intressantare specialiteter, och desto större urvalsrikedom och mångfald. Utveckling av detta är nödvändigt för EG om det inte skall få samma självdestruktiva sjukdomar som USA.

Därför är det bättre ju långsammare EG tillväxer. Länder som Polen, Ungern och Tjeckoslovakien vare hur välkomna som helst i EG på lång sikt, men bara på lång sikt och gärna på så lång sikt som möjligt, för deras egen skull. För om utvecklingen av EG:s yttre ekonomiska säkerhet blir en skyddande förljugenhetsfasad som kuliss för betänkliga inre tumörer så är en sådan falsk och ståtlig fasad ingenting värd.

Avslutning.

I Grekland domineras de politiska stämningarna av fruktan för vad som pågår i angränsande länder i norr och öster. Turkiet är den eviga arvfienten. Det tysta, kalla kriget mellan Grekland och Turkiet kommer att pågå så länge Turkiet finns kvar på kartan. Samtliga länder som omger Turkiet har anledning att hata Turkiet, och Grekland mest av alla. Mera omotiverad är Greklands fruktan för det jugoslaviska Makedonien. I det jugoslaviska Makedonien talas det slaviska, i det grekiska Makedonien talas det grekiska. De båda Makedonierna har alltså ingenting gemensamt och ingenting att kräva av varandra. Greklands nordgränser går där de går och kommer inte att rubbas. Bulgarien har erbjudit sig att uppsluka Makedonien (då de båda länderna talar nästan samma språk,) men Makedonien har tackat nej. Troligen kommer Jugoslavien att separera i sju olika stater samt Kossovo. Slovenien, Kroatien, Bosnien, Vojvodina, Serbien, Montenegro och Makedonien kommer antagligen att gå olika vägar, medan Kossovo kanske ansluter sig till Albanien. Därmed skulle det jugoslaviska problemet vara löst.

Bulgarien är kanske det enda land som skulle kunna medla mellan Grekland och Turkiet, då Bulgarien består av både turkiska, grekiska och slaviska element. Bulgarien har inte fullt så dåliga relationer med Turkiet som alla Turkiets andra grannar har.

Summeringen av det nya politiska läget i Europa är väl att allt är oredigare än någonsin och är på väg att bli ännu oredigare. Bäst alltså att inte befatta sig med slika oredor utan att i stället befatta sig med väsentligare saker som kultur, litteratur och musik. En god vän till mig från Skopje (Makedonien) hade därvidlag följande åsikt om vad han kallade världens största problem.

Alla tittar på TV. Alla tittar på samma amerikanska skvalserier. Alla lyssnar på samma amerikanska onyanserade rockmusik. Alla lever bara för sin mage och sina pengar i fickan. Följaktligen förslappas och demoraliseras alla medan Aids och

drogmissbruk accelererar. Färre och färre läser böcker. Färre och färre ägnar sig åt högre kultur, klassisk musik, ädlare hantverk och mänskligt umgänge. Fler och fler vet mindre och mindre om historia och religion. Mänskligheten passiviseras mer och mer genom massmedial hjärntvätt och vulgärkultur. Den kulturella standarden är i sjunkande inom USA och EG i samma takt som den moraliska. Vad är att göra? Det kalla krigets utmaning och ansträngning är förbi. Natos enda stora utmaning idag är överste Khadaffi, en storhetsvansinnig skrävlare och fjant. Natos mastodont-mobiliseringar mot överste Khadaffi är en iögonfallande måttstock på Natos löjlighet och otidsenlighet.

Det värsta tecknet på det kulturella förfallet i världen är det gradvis tilltagande kravet på att kultur ska löna sig. Kultur har aldrig lönat sig i hela historien. Den har tagits hand om och förts fram av enbart ideella intressen. Endast skvalkultur lönar sig genom sin massproduktion. Finkultur blir mer och mer sällsynt, dyrare och dyrare, mer och mer satt på undantag och mer och mer fruktad ju mer isolerad den blir. Det är ingen självklarhet längre (åtminstone inte i Sverige) att klassiska verk skall omhändertas, publiceras och spridas bara för att de är klassiska. (Klassiskt: något som blir till förebild och föregångsexempel för kommande tider.) Följaktligen blir den samtida kulturen ständigt mera ytlig, intetsägande, vulgär, lättsinnig och billig, samtidigt som den ständigt får ökad spridning och ekonomiskt understöd (som Dallas, Santa Barbara, etc.) i brist på annat. Följaktligen blir hela världen ständigt mer och mer blaserad, varpå Aidsepidemin, drogmissbruk, prostitution och kriminalitet hela tiden fortsätter att breda ut sig. I kulturellt hänseende är det bara det klassiska idealet som kan rädda mänskligheten, då motsatsen bevisligen bara kan fördärva den.

Fenomen.

Nummer ett på fenomenlistan var naturligtvis erfarenheten av två påskhögtider efter varandra, en katolsk på Sicilien och veckan därpå en ortodox i Grekland och Bulgarien. Naturligtvis kunde den katolska påskens naiva ytlighet inte jämföras med den ortodoxa påskens innerligt djupa högtidlighet.

I stort sett hade jag tur med allt resällskap utom på slutet. På "zigenartåget" (från Sofia via Belgrad, Budapest och Prag till Berlin) hade jag i en icke-rökar-kupé för sex personer oturen att bli instängd av en rökande serbisk zigenarfamilj om aderton personer. (De lade även beslag på kupén intill, vars kvarvarande passagerare i motsats till mig dock frivilligt övergav sin kupé.) De aderton mänskorna förklarade att de var på väg till Berlin för att där försöka leta reda på någon specialist som kunde bota någons sjukdom i släkten. Vem den sjuka var bland dessa aderton var omöjligt att utrannsaka - de flesta hade rosslande rökhosta. Dock var de lika intresserade av att få veta hur man kunde åka vidare exempelvis till Hamburg, Stuttgart eller Heidelberg som av att få komma till Berlin. Deras totala reskassa var 400 mark, så jag gissade att de hade för avsikt att stanna i Tyskland. En resa natt och dag med skrikande, klättrande och sparkande småbarn överallt omkring sig och med rökande föräldrar och far- och morföräldrar säger sig självt att måste bli som en kronisk cirkusmanège av oordningsrang nummer ett. Då var till och med det grekiska sällskapet från Athen till Thessaloniki att föredra. Det tåget var överfullt och startade från Athen 23.55. (Athen-Moskva-expressen.) I min kupé var det elva personer utom jag av vilka alla kedjerökte och tre stod hela vägen. Det kan ursäktas med att det faktiskt var en rökarkupé, men ett sällskap på elva kedjerökande ungdomar som höll i gång hela natten till klockan sex med sprudlande prat under den konstanta tillväxten av en ständigt allt mera ogenomtränglig rökridå säger sig självt att inte vem som helst hade kunnat stå ut med. Resans längsta etapp var sträckan Sofia-Köpenhamn, som tog 42 timmar.

Anmärkningsvärt för resan var att det hanns med så mycket. Höjdpunkterna var många. En politisk höjdpunkt uppnåddes i Konstantinopel, en familjär höjdpunkt i Verona, en mänsklig höjdpunkt i Palermo, en kulturell höjdpunkt i Athen och en musikalisk höjdpunkt i Sofia. Naturligtvis tog dock Palermo och Athen priset som vanligt. I beaktande av att resan av nödtvång var förkortad till 25 dagar och att jag hann med mera än under någon tidigare inter-rail-resa måste resan betraktas som en avgjord succé. Allt det som jag inte hann med, och det var mycket även det, förpliktigar dock till en ny resa i september.

Politiska framtidsperspektiv.

USA har skrutit och framställt sig själv som världens enda supermakt och t.o.m. ställt som mål att behålla en sådan ställning. Sådant övermod är orealistiskt. USA kan aldrig bortse från EG-Europa, som idag är världens säkrast och starkast expanderande makt, eller från Japan. Dessa tre dominerar redan världen totalt, medan Ryssland genom sin 70-åriga ekonomiska bankrutt är totalt utslaget kanske för minst 100 år framåt. Däremot finns det en fjärde maktfaktor, som än så länge bara är ett stort spännande frågetecken. Frågan är vad som kommer att hända i Kina. När väl dess kommunistparti har fallit, vilket det måste göra, kan vad som helst hända i Kina. Ansträngningar görs idag för att inför kommunistpartiets fall förbereda Tibet, Mansjuriet och Sinkiang för självständighet, men även utan dessa tre provinser skulle Kina utgöra ett oöverskådligt hav av oanade möjligheter.

Under min månad ute i Europa har mycket förändrats framför allt i Polen och Jugoslavien. När jag avreste stod Polen som nummer ett i kön för EG bland Östeuropas länder, och när jag nu far tillbaka står Polen nästan sist i kön. Det är inte Tysklands fel. Det är inte tyskarna som har förrätt Polen den här gången. Det är ett polskt deficit som omöjligt kan göras om till ett plus, inte ens med hela EG:s bästa vilja i världen, och det är kanske tur för Polen.

I Jugoslavien har igår (27.4) en ny jugoslavisk stat bildats genom Serbiens och Montenegros sammangående. Den må hålla så länge den håller. Man får främst kanske hoppas att detta innebär att Serbien lämnar sina grannar i fred, vilket dock knappast är troligt att det behagar göra. I Kosovo, Bosnien och Vojvodina kommer ännu problemen att vara olösta för en lång tid framöver genom Serbiens ovilja att acceptera att Stor-Serbien är förlorat för alltid.

De allt mera ryckiga, överraskande och drastiska förändringarna i världen, framför allt inom politiskt underskattade områden, är kanske den viktigaste faktorn av alla i dagens politiskt mycket oroväckande värld, som samtidigt dock är kanske mera livlig och vital än någonsin.

3 - 28.4.1992.

Samtal på vägen

(Den här resan kom helt att domineras av samtal om aktuella problem. Den inleddes genast av en djupdykning i samtidens svåraste problematik, och även om det samtalet innebar en svårsmält dos realism blev det sedan inte värre.)

Kim mötte mig i Köpenhamn, vilket vi hade kommit överens om. Vi hade sedan sällskap ända ner till Frankfurt, där han steg av tåget. Vi hade tur, ty från Köpenhamn

till Hamburg fick vi en hel kupé för oss själva, och tåget söderut från Hamburg var nästan lika öde. Sålunda kunde vi samtala ostört under hela resan.

Naturligtvis kretsade våra samtal hela tiden kring herr Singh. Kim och herr Singh var de båda indiska deltagarna vid mötet i Egypten februari-mars 1992, Kim som buddhist och herr Singh som hindu med en fot i Amritsar; talande flytande svenska och på rörlig fot i Nordeuropa hade jag haft bäst kontakt med Kim av alla deltagarna efter konferensen i Egypten, medan herr Singh befann sig i Indien. Han skulle ha ordnat en ny konferens i Bangalore i november, men i augusti överraskade han oss med att inställa hela programmet. Givetvis hade därigenom Kim och jag mycket att diskutera.

Både herr Singh och Kim hade det gemensamt, att de var typiska sirliga hinduer med ett underbart sätt, en artighet och förbindlighet utan gränser och samtidigt en total oåtkomlighet, så att man aldrig fick veta vad de egentligen tänkte. Men herr Singh var gammal och kärv medan Kim var ung och flexibel. Båda var små och magra med ganska mörk hy och ädla drag, men medan herr Singh hade stickande ögon och nästan ett befallande förbjudande sätt var Kim ytterst mänskointresserad med ytterst levande och spelande ögon som hela tiden följde med hos den andre medan han nästan självutplånande aldrig förrådde sig själv eller uttryckte något av vad han personligen tänkte. Därför var det oerhört spännande att samtala med honom, ty han förstod allting så bra, samtidigt som han alltid hittade nya obanade vägar att föra in samtalet på.

Vi var båda helt på det klara med att herr Singhs inställande av konferensen måste betyda att situationen var värre än vad till och med herr Singh kunnat föreställa sig. Vi visste att han haft intensiv kontakt med minst 24 andra expertläkare från hela världen, men vi visste ingenting om vad dessa minst 25 människor sinsemellan talat om. Kim kände bara en av dem och jag två. Vi hade bara herr Singhs eget korta facit i handen, ur vilket de mest aktningsvärda orden var: "Läkare som vägrar att behandla eller ta emot Aids-patienter kan inte anklagas för att de vägrar att befatta sig med ett olösligt problem." (Min översättning.) Vi visste, att de flesta av herr Singhs 24 läkare kom från Indien, Thailand och Kina. Asien, med de största befolkningarna i världen, har än så länge världens lägsta Aids-statistik, men dessa ord från herr Singh tydde på att man alltså ändå redan på sina håll i Asien stod inför den situationen, att skarorna av obotligt Aids-sjuka patienter var så överväldigande, att vissa läkare helt enkelt inte kunde orka med det.

Kim hade talat med herr Singh flera gånger under augusti i telefon, och de kunde ju prata obehindrat med varandra, då de hade gemensamt modersmål, och de informationer som Kim kunde ge mig om dessa samtal var oerhört nedslående. I all korthet kan det hela sammanfattas sålunda:

"Ingen i världen tror ännu på en sådan fara, men det är tyvärr inte omöjligt att mänskligheten inför Aidsepidemin står inför en värre kris än andra världskriget. Naturligtvis kommer kriget mot Aids, liksom andra världskriget, att vinnas i längden, men ingen kan uppskatta de blivande förlusternas omfattning. Allt tyder dessutom på att det kommer att bli ett oerhört utdraget krig, som sakta men säkert under kanske decennier kommer att upptrappas allt eftersom epidemin griper omkring sig. Och ingen kan utlova någon säker bot mot sjukdomen ens om kriget vinnas. Tyvärr är det än så länge troligast, att kriget bara kan vinnas med att samtliga Aidssjuka dör bort och försvinner. Men även om detta sker kommer Aidssyndromet alltid att leva vidare och aldrig lämna mänskligheten i fred.

Sedan har vi den andra epidemin, som också oavbrutet griper omkring sig och har gjort så sedan 60-talet. Fortfarande blir det fler och fler narkomaner i världen, och i takt med narkotikans ständigt flere och längre tentakler i världen växer också bläckfiskens makt, alltså de olika maffiorna. Laglöshetens hänsynslöshet och den organiserade brottsligheten vinner oavbrutet terräng.

Mot dessa båda problem framstår folkomröstningen i Frankrike om Maastrichtavtalet som en lokal idyllisk tebjudning."

Vi diskuterade också mycket herr Singhs personlighet och hur han egentligen tänkte och fungerade.

"Han är en typisk hindu," förklarade Kim. "Hans vishet och kunskap är omätliga, men visheten tar inte hänsyn till mänskliga begränsningar. Därför kan hans spekulationer ibland förefalla chockerande omänskliga. Och det är mycket möjligt att han har rätt. Aidsepidemin kan mycket väl vara naturens egen reaktion mot överbefolkning och miljöförstöring, och i så fall har herr Singh kanske helt rätt, när han vågar hävda, att det vore bättre för världen att 90% av mänskligheten dog direkt av Aids, än att epidemin sakta men säkert och desto mera plågsamt skördade eventuellt samma procenttal av mänskligheten under 50 år."

Han var mycket glad åt att jag ändå troligen reser till Indien i november.

"Herr Singh gläder sig också, jag har talat med honom om saken, och han har lovat att han bara därför ska ställa till med åtminstone en lika stor religiös konferens som den i Egypten. Men majoriteten blir olika sorters buddhister och hinduister. De kristna blir få, även muslimerna kommer att dominera över de kristna, (Indiens muslimer är 80 miljoner,) men muslimerna kommer ändå att möta en förkrossande övermakt i Indiens religioners företrädare på hemmaplan. Kristendomen kommer att bli korsfäst och kanske hela monoteismen. Du kommer att behöva en medhjälpare i försvaret av kristendomen. På tal om det, har du hört något från broder Johannes?"

Senast hade jag hört från honom från Irkutsk i augusti. Han hade varit betänkt på att komma till Finland, men när jag inte kunnat möta honom där hade han förblivit bortom Ural. Han skulle dock säkert befinna sig i Indien i november.

Vi skildes i Frankfurt. Nästa gång vi ses blir kanske på min återfärd genom Tyskland. (Det blev inte så.)

René, den 89-åriga pianisten i Provence, som levtt 40 år i Algeriet, hade jag inte hört ett ord från på ett halvår. I Provence fick jag veta varför. Sedan mars har han genomgått tre operationer, den ena värre än den andra, de har grävt i honom runt prostatan, så det var kanske inte så underligt att han numera spelade med sordin.

Han klagade över ont i ryggen, tappade ständigt saker på golvet, var slut redan klockan 8 på kvällen och beskrev sig själv som en eunuck. Ändå verkade han friskare än när jag senast sett honom för ett och ett halvt år sedan. Han hade mera kött på benen och friskare hy, och även om hans hemhjälp menade att han förändrats mycket, glömt mycket och förlorat något av sin koordinationsförmåga, så verkade han på mig totalt mentalt oförändrad om kanske dock något trött. Han hade ju precis för bara tre dagar sedan kommit ut från sjukhuset efter sin senaste laseroperation.

Musikers instrument blir ofta själsliga spegelbilder av dem själva. Hans flygel var patetiskt nedstämd, och tyvärr hade jag glömt min stämnyckel i Göteborg, vilket var det enda jag hade glömt. Men under min traktering blev i alla fall flygeln litet gladare igen.

Vi diskuterade ingående den aktuella mycket problematiska situationen i Algeriet, som ju han visste något om, hans Indienresa för ett år sedan (till Pushkar, Rajahstan, i en ålder av 88 år!) och den övriga problematiska situationen i alla muslimska länder. Han menade att islam var en döende religion, att den för närvarande var i ett livsviktigt behov av att förnya sig, vilket den genom sin beskaffenhet inte kunde göra. "Muslimerna kan bara klara sig om de bryter sig ut ur islam och lämnar det som ett tomt skal av en puppa bakom sig," menade han.

"Men vad har de i stället?" invände jag.

"De har många alternativ. Ett är Sufi-rörelsen, det kanske viktigaste. Sedan har vi Bahai-rörelsen och dess fader Babismen. Sedan finns också den gamla persiska eldsreligionen, och i Indien lockar ständigt hinduismens otaliga varianter med vilka kläder som helst som kan passa dem."

Som en äkta provençalare tog han situationen ganska lätt.

Jag vet inget hem som är så särpräglat vackert som Renés. Det är genomgripande moriskt till karaktären med bara vackra nordafrikanska minnen, tavlor, skåp, möbler och gardiner. Till och med taklamporna är moriska i olika färger spridande olika ljus. Allt är genomsyrat av den finaste tänkbara smak. Televisionen, till exempel, finns osynlig inne i ett arabiskt glasskåp, vilket bara öppnas när det skall ses på TV, och sedan stängs igen. Sängkammaren är genomgripande i kinesisk stil, och även andra stilar från Japan, Bali, Indien och Egypten förekommer.

Man kan helt förlora sig i bara betraktandet av Renés gamla ansikte. Det är det mest måleriska ansikte jag vet. Hans hårväxt har lidit av operationerna, tidigare hade han en lejonman av vitt bakåtkammat hår, men örnnäsan är oförändrad och likaså den bestämda hakan med den framskjutande, trotsiga underläppen. Ansiktet är som hämtat direkt från någon monarki från barockens tidevarv. De första dagarna hade han ingen aptit, men andra dagen visade han att han fortfarande kunde njuta av Chopin. Tredje dagen började hans aptit komma tillbaka.

När jag lämnade honom slumrade han tidlöst efter avslutad måltid med världens vackraste profil. Han lever säkert till nästa årtusende.

Hans hemskötare hade ungefär samma funktion och status hos honom som en engelsk "dresser" hos en stor skådespelare: fullständigt hängiven och fullständigt åsidosatt. Han har dock andra som kan alternera med honom, så det är ingen risk för att tillsynen hos den gamle skall ebba ut.

I Latina söder om Rom träffade jag på nytt Teresa. Med henne blir det bara tal om konst och film och allt som är vackert och konstnärligt. Hon kom precis hem från filmfestivalen i Venedig, så det blev mycket tal om aktuella filmer, hon hade sett den senaste finska mastodontiskt tungrodda totaltragedin och tyckt mycket om den, och samma kväll visades i italiensk TV en av de bästa filmerna med hennes favoritskådespelare: Peter O'Toole i "*My Favourite Year*".

Hon är den enda människa jag vet som har både blåa och bruna ögon. Blåheten dominerar, men den omringar en mindre ring av brunhet. Hennes ögons blåhet är dessutom av en alldeles särskild tjock nästan opalliknande nyans. Man kan aldrig se sig mätt in i hennes ovanliga ögon.

Som journalist är hon även väl bevandrad i internationella affärer. Vi diskuterade ingående både Rio och Amsterdam, och hon var av den mycket realistiska åsikten, att de flesta konferenser av sådant slag är förfelade, då det bara pratas för att göra en god min av dåliga samveten. Kanske väckte just därför min nyhet om den inställda konferensen i Indien hennes stora intresse. Jag håller henne fortlöpande informerad, samtidigt som hon alltid har utsökta tips åt mig om konstsevärdheter. Av henne fick jag veta om ett exklusivt och underbart Carpacciomuseum i Venedig, vars existens jag aldrig ens anat tidigare.

I Borghesiana i Roms utkanter nära Frascati träffade jag Kerstin. Det blev något av en andlig erfarenhet av ett slag som överträffar det mesta. Hon fyller 75 år i år (liksom den misslyckade ryska revolutionen, som hon har överlevt med den äran,) hon är änka sedan ett antal år och sköter ensam en överdimensionerad villa med tillhörande jordbruk och vingård. Men rent professionellt är hon någonting alldeles extra. Hon är nämligen praktiserande och framgångsrik helare, och jag fick själv pröva kraften av hennes handpåläggningar. Hennes huvudverksamhet utgörs av studier i esoterisk astrologi, vit magi, egyptologi, världsekumeniska synkretistiska sällskap och annat sådant. Som människa är hon vid första mötet kanske något överväldigande, men bara man ger sig tid och unnar sig att komma upp till hennes febrilt konstruktiva tankeverksamhets otroliga nivå, så finner man sig sedan i världens bästa sällskap och kanske förbättrad på livstid.

Liksom andra kända helare i historien har hon inte alltid haft det så lätt. Edgar Cayce, till exempel, låg ju för det mesta förlamad, och hur många Jesus än kunde hjälpa

genom rent helande, så kunde han ju sedan föga hjälpa sig själv när han väl hängde på korset. Kerstin hade under sitt annars mycket lyckliga och långvariga äktenskap tre missfall i början, som åtminstone hennes kropp aldrig har kommit över. Hon rör sig med möda på grund av kronisk övervikt till följd av missfallen, och hennes underbara trädgård är svårt vanskött och övervuxen medan hon endast kan skörda en bråkdel av det vin som hennes gård producerar. Likväl lever hon på sin gårds grönsaker från april till december. Hon skulle behöva extra hjälp, vinskötare och trädgårdsodlare, som förstod att sätta allting i ordning, men allt vad jag kan göra är att föra ordet vidare.

Det var ytterst fängslande att få höra om hennes utveckling, hur hon gradvis blev bekant med sina egna förmågor, hur hon gradvis prövade sig fram och hur hon ideligen experimenterar vidare med att exempelvis impregnera näsdukar med helande kraft och åstadkomma helanden på rent telepatisk väg. Genom att hon lever så isolerat som hon gör, (hon kan endast med största svårighet ta sig till staden,) måste hon kompensera sig genom andlig tankeverksamhet och distribuera sina energier på andlig väg i så breda doser som möjligt för att helt enkelt inte kvävas själv i egen överkvalificering. För en materialist måste hon göra ett ganska förbryllande intryck, men för sådana som jag, som ändå söker upp henne ibland, framstår hon med sina undergörande krafter som någonting fullkomligt övertygande och självklart.

Som medpassagerare från Rom till Palermo hade jag Ruggiero, en förträfflig levnadskonstnär, som bara kan beskrivas som något av en prakthippie. Han har ett oerhört fascinerande ansikte med stor käft och tjocka läppar, djupt liggande forskande ögon som hela tiden blixtrar av vaksamhet, djupt insjunkna kinder och världens hjärtligaste och generösaste leende. Han är musiker som jag men inom jazzen och spelar både klarinett och saxofon. När vi träffas undviker vi konsekvent att tala om musik, då vi har så helt olika inriktningar, men han är även ytterst verklighetsnära och en filosofisk levnadskonstnär av ansevärda mått. Vi diskuterade nästan mest den aktuella ekonomiska krisen i hela världen men framför allt i Italien, och jag måste få summera några av hans mest anmärkningsvärda synpunkter:

"Att återvända till naturen är ett nödvändigt alternativ för människan. Det var det redan på Rousseaus tid, Leo Tolstoj framhöll det ytterligare, och båda hade rätt. I våra dagar befinner sig hela industrivärlden i en kris som ständigt förvärras och som ingen kan se något slut på. Materialismen har nått en mättnad och en punkt varifrån den inte längre kan finna någon väg vidare. Den har fastnat i sin egen blindgångsfälla, och blind som den är vägrar den att erkänna det själv. Alternativet naturen kvarstår alltid och förblir alltid den enda vägen vidare och den enda möjligheten till återhämtning och nyutveckling. Ända sedan 60-talet har den helt spontana hippierörelsen med dess olika barn som Greenpeace och miljörelsen stått som envisa och outslitliga vägvisare för detta alternativ till ett alltför artificiellt, onaturligt, omänskligt och överindustrialiserat liv.

Italiens plötsliga devalvering har med en enda liten handrörelse satt hela industrivärlden, hela världsekonomin och hela EG-samarbetet i stormig gungning som hotar att stjälpa hela Maastrichtavtalet. EG är en god och naturlig idé medan Maastrichtprojektet bara är en europeisk hollywooddröm som är omöjlig att genomföra i praktiken. På lång sikt kanske man kan realisera något av de konstruktiva tendenserna i Maastrichtavtalet medan det i sin helhet är en naiv utopi."

"Så du vill att alla skall få klä sig i primitiv extravagans, gå med långt hår, ägna sig åt enbart musik och filosofi, strunta i samhället och få tillgång till alla droger lagligt och billigt utan begränsningar?" löd min provocerande invändning.

"Jag medger att drogmissbruket utgör en betänklig baksida av hippimentalitetens ansikte, men blir saken bättre av att saken total kriminaliseras utan urskiljning? Jag medger att jag och mina vänner utan skrupler använder cannabis ganska regelbundet, men är det bättre med all världens etablerade alkoholism?"

Vi kom inte längre med dessa argument, då han bara kunde vidhålla sin rätt till frihet från samhällets materialism och då jag måste försvara världsordningens politiska samvete och dess nödvändighet.

I samma kupé hade jag även sällskap av en ung man som precis gått ut skolan och nu tvekade inför olika universitetsalternativ. Han var sysselsatt med att resa från universitet till universitet i hela Italien för att säkert kunna välja det enda rätta. Det stora valet gällde en ingenjörsutbildning eller en humanistutbildning. Jag föreslog honom en kompromiss: först det ena och sedan det andra, och det var han inte alls främmande för. Mest lutade han mot Pisa men skulle ändå i lugn och ro tänka över saken på plagerna i hemstaden Palermo under en månads tid. Jag gav honom min adress i Göteborg om han någonsin skulle komma till Sverige, så han kanske dyker upp plötsligt en dag. Han var blond och ytterst försiktig och finkänslig, så vi kom mycket väl överens. Jag fick aldrig veta hans namn.

En tredje passagerare i samma kupé var algerier från Oran. Han hade arbetat i Perugia över sommaren, och vi diskuterade mycket ingående den svåra situationen i Algeriet. Han var en mycket innerlig natur och var ytterst glad och tacksam över att få tala om saken med en europé. Han var helt införstådd med att de nordafrikanska flyktingarna i hela Europa utgjorde ett problem för i synnerhet Frankrike, och hans åsikt var att problemet enbart bestod i att de afrikanska regeringarna var så misslyckade. Endast på grund av rådande diktaturers övervåld och godtycke förekom det så stor utvandring av afrikaner till Europa, så att dessa misslyckade regeringar blev ett problem även för Europa. Det var en hjärtinnerlig människa som bad mig hälsa på honom om jag någon gång kom till Oran. Han gav mig ingen adress, men jag skulle bara fråga, för hela Oran kände ju till Abdul.

När vi kom fram till Palermo lämnade jag tåget i sällskap med den unge studenten. Ruggiero hade gått i förväg, men vi fick se honom igen, då han blivit stoppad av två poliser. Den unge studenten ville ingripa, men Ruggiero gav oss ett förstulet tecken att bara gå vidare och inte kännas vid honom. Jag förstod det så att han ville klara poliserna ensam. Jag kan inte tro att han gjort något eller hade något med sig som han kunde arresteras för, men jag måste medge att han kunde misstänkas för vad som helst genom sitt blotta överromantiska, orakade och utmanande utseende. Det var det sista jag såg av Ruggiero, denne på sitt sätt ganska typiske representant för Palermo, då han både i blodet och i utseendet hade både det normanniska, det galliska, det rövarromantiska och vilda och det vilt sköna, som allt karaktäriserar det fjärran men oemotståndliga Palermo.

Hos mina kära vänner i Palermo talades det mest om relationer och barnuppfostran. Min goda vän Paola har två unga gossar, båda föräldrarna arbetar, och hennes mor är ganska bekymrad över gossarnas vildhet och oro. Tre saker har jag märkt att kan ha en förödande effekt på barns utveckling när det gäller intelligens och självdisciplin:

1. Televisionen. Denna fungerar i många fall som en hjärntvåtningsapparat. De flesta tittar för mycket på TV och utsätter sig därmed inte bara för dess radioaktiva strålning, som på lång sikt kan skada hjärnan, utan även för alla TV:s fördummande nonsensprogram, som reklamsnuttar, kalkonfilmer och annan s.k. underhållning, som är så tillrättalagd att tittarna inte ens behöver skratta själva - skrattekörerna gör det åt dem; förödande långa sportprogram och rockkonserter, m.m, och därmed har vi redan presenterat de två andra punkterna.

2. Rockmusik. Mera om det fenomenet nedan. Den inte bara brutaliserar och vulgariserar genom sin primitiva standard med mest slagverk, skrällande elgitarrer och hessa skrin, musik som aldrig skulle hålla utan en förskräcklig förstärkningsapparat, så att den bara gör intryck genom sin allt annat överröstande sinnesbedövande volym; utan den ger även många unga bestående hörselskador för livet.

3. Sport. I och för sig är denna inte skadlig, och det är gamla veteraner väl unnat, som inte längre kan idrotta själva, att få se andra göra det, och alla sporter är i princip hälsosamma om man praktiserar dem och inte bara är fotbollshuligan. Därmed är vi inne på sportens avigsida.

Den har tyvärr ibland våldsamma tendenser. Det händer till och med att barn sätts i kurser för att lära sig självförsvar genom judo och karate. Att lära barn våld är det mest vanvettiga en förälder kan göra, för våld föder alltid bara mera våld. Mest lär sig dock barnen våld genom TV.

Genom dessa tre olater, TV, skvalmusik och våld, utbildas barn till att bli dumma grobianer. Genom för mycket TV-tittande går de miste om det betydligt mera konstruktiva alternativet kunskapshämtning genom läsning, genom att ägna sig åt syntetisk skvalmusik går de miste om den kvalificerade levande musiken, och genom att bringas till att acceptera våldet blir de ibland till vandaler och huliganer. Det sista är givetvis det värsta.

Varje barn måste lära sig att våld måste undvikas till vilket pris som helst. Det gäller att få dem att fatta att man kommer mycket längre med intelligens och diplomati än med våld. Hur rättfärdigt våld än ibland kan te sig, som till exempel i självförsvar, är det dock i sig alltid det mest föraktliga som en människa kan ägna sig åt och är egentligen berättigat bara som en yttersta nödgärd om inget annat alternativ finns.

Föräldrar som agar sina barn lider brist på tålmod, och även detta slag av våld kan endast föda mera våld. Ett slaget barn glömmer aldrig att den som har slagit henne faktiskt har slagit henne, och det med våldets och övermaktens rätt och inte med lagens. Det finns effektivare straff som gör mera psykiskt ont utan att de innebär våld, som inlåsning, nonchalering och indragning av förmåner. Det sista är väl ofta det mest rättvisa, då den som förbryter sig begår ett litet förräderi och därför förtjänar att berövas något.

Så mycket om mina erfarenheter av bråkiga barn. Varning alltså för TV, rockmusik och allt vad våld heter.

Här kommer nu en särskild paragraf om rockmusik. När jag lämnade Palermo hade jag en säregen upplevelse i tåget. Det var fredag kväll, och tåget var överfullt av ungdomar som allesammans skulle resa till Salerno (nära Neapel) för att där vara med om en rockkonsert med *Dire Straits* från USA (den 19.9). Inget ont i det, kunde man ju tycka, men denna rockkonsertmassutflykt hade för alla dessa ungdomar även en annan innebörd och lockelse. Det visade sig inte genast, men det kröp fram så småningom. Vad de egentligen var ute efter var möjligheten att få delta i en så stor narkotikafest som möjligt. Alla som jag talade med såg fram emot att få tända på, och därmed menas åtminstone både hasch och marijuana.

Sedan var det inte roligt längre att färdas tillsammans med dessa ungdomar. De skulle inte komma bara från Sicilien utan från hela Italien. Redan när de drack vin på färjan framgick det att det att bli yra i huvudet var ett självändamål för dem, och de hade ingen distans eller hanteringskonst alls med detta. Omogna, vackra, förförda och delvis redan fördärvade ungdomar i tusental och även flickor, - hur trist som helst, som om det att fördärva hjärnan för så många skulle vara själva livets mening.

För övrigt var södra Italien på gott och ont. Två utflykter företogs på Sicilien - en till Trapani och Erice och den andra till Segesta. I februari 1991 hade jag det otroliga privilegiet att få vara helt ensam i hela Segesta. Ingenting var ordnat, allt var öppet och vilt, och man kunde klättra upp till templet över slänten och sedan få vara helt ensam med det.

På 18 månader hade mycket hänt. Hela tempelområdet och den antika staden ännu högre upp var inhägnat av höga järnstaket, endast en väg förde upp till de båda områdena, och grindarna stängdes före solnedgången för att förbli stängda till klockan nio. Området vimlade av turister och turistbussar, en restaurang låg nedanför templet

med alla tänkbara souvenirgrannlåter till salu, och mest iögonfallande var, liksom i Erice, alla de tjocka tyska turisterna, som inte bara dominerade i majoritet utan även i volymitet. Ingenting ont om den nya perfekta ordningen och kontrollen på platsen, men jag var ändå lycklig över att ha fått uppleva Segesta utan turister, utan staket, utan bussar, utan tjocka tyskar och utan något som kontrasterade mot Segestas tidlösa helighet.

Resan från Palermo till Brindisi blev en mardröm. Tåget från Reggio till Taranto var ett Inter-City-tåg, det kostade 13,000 lire (65 kronor) extra i tillägg, och ändå blev det stående i två timmar mitt i den mest gassande Sciroccosolen tio minuter och lika många kilometer från slutstationen Taranto. I en sådan hetta orkade man inte ens krevera.

Men stewarden på den grekiska färjan var en gammal bekant från tidigare resor, och han blev så glad över att återse mig, att han oombedd bjöd på en hel flaska grekiskt vin. Det är överflödigt att tillägga, att det mer än väl plåstrade om alla dagens sår med dess erfarenheter både av drogfanatiska rockentusiaster i tusental, trakasserande fyllon under natten i Reggio och ett stillastående dyrt Inter-City-tåg mitt i Italiens värsta Sciroccohetta i två timmar. Tack och lov för Grekland.

I Athen träffade jag doktor Sandy, som avtalat var. Han heter egentligen Alexander men kallas för "Sandy Sawbones". Han är en liten man som nästan alltid går med pipa i munnen, som en annan Karl-Alfred, och han är något av det mest typiskt skotska man kan tänka sig. Mina gamla vänner vid Salamis skulle resa bort, och även Claude la Barre hade denna gång uteblivit från Athen, så jag fick desto mera tid tillsammans med Sandy.

Han var en av dessa läkare som skulle ha deltagit i Singh-konferensen men kanske den mest udda och originella tänkbara. Mest såg han ut som en gammal sjöman (med helskägg och ring i örat), och när man hörde hans språk undrade man varför han inte också uppträdde i kilt och säckpipa.

Vi talade mest om vädret. Han kände alla världens olika väder och var uppriktigt bekymrad över situationen. "Mänskligheten har satt i gång en onaturlig utveckling här på jorden som redan allvarligt kan ha påverkat själva vädret. Om de har satt i gång en väderlekslavin på glid mot det okända, så har de verkligen satt eld på stubinen till världens största okända krutlager."

"Hur stor är risken?"

"Vi vet inte ännu. Väderleken är i gungning. Den saken är klar. Men det finns tusen olika tänkbara anledningar till varför den är i gungning. Ozonkrisen över polerna är bara en detalj. Koldioxidutsläppen är en annan. Miljöförstöringen är en tredje. Flygplanstrafiken med avgaser som aldrig kan analyseras kan vara en fjärde. Värst är väl antagligen biltrafiken. Lägg till detta alla världens rökare. De tar risken att förgifta sig själva med sin tobak, men de ignorerar fullständigt att de därmed också förgiftar alla andra och naturen. Har du åkt tåg genom norra Attika?"

"Inte ännu."

"Där har brunnit skogar. Hela gränslandet mellan Attika och Beotien är uppbrunnet. På tågen röker alla greker och struntar fullständigt i om kupén är för icke rökare. Minoriteten icke rökare är för beskedlig för att våga protestera. Ut genom tågfönstren slänger grekerna sina förbrukade matpaket med papper, plastpåsar och mest av allt cigarettfimpar. Antagligen är det en osläckt cigarettfimp utslängd från ett öppet tågfönster som satt eld på alla Attikas återstående skogar. Så förbannat sorglösa, tanklösa och ansvarslösa är dessa hektiska ytliga greker."

"Men du röker själv."

"Tyvärr är jag inte ensam. Men jag slänger åtminstone inte fimpar."

Han var mycket besviken över återbudet från Indien, och vi diskuterade den saken ingående. "Den konferensen hade behövts just för att den i Rio var tämligen misslyckad. Där sades det inte ett ord om befolkningsexplosionens problem på grund av rädsla för

omänskliga debatter. I Indien däremot och framför allt läkare emellan hade den saken kunnat dryftas ordentligt."

Han formligen befallde mig att resa till Indien i alla fall eftersom jag hade möjligheten. "Mr Singh vet kanske mest i världen om sådant som för de flesta människor är farligt att veta någonting om. Han är ju både politiker och brahmin och vetenskapsman. Du måste träffa honom och höra vad de andra dussinen läkare har sagt, och du måste sedan dokumentera allt, som du gjorde i Egypten, och informera mig. Annars förlåter jag dig aldrig.

Men res inte till Bangalore. Där spiller du bara tid,. Det är inte Indien. Det är som en modern europeisk storstad, som Milano eller Frankfurt. Sådant har du nog av i Europa. Försök att få mr Singh att möta dig i Goa i stället eller träffa honom på en mer indisk plats, exempelvis Benares."

När jag sedan tog tåget från Athen norrut måste jag tyvärr ge doktor Sandy rätt: grekerna kastade vad som helst ut genom tågfönstrena och till och med osläckta fimpar. De tänkte väl att deras skogar hade brunnit färdigt för i år, om de tänkte alls.

Samma dag jag kom till Bulgarien inträffade en politisk kris. Det turkiska minoritetspartiet (10%), som sedan valet förra året stött demokraterna mot kommunisterna, beslöt plötsligt att stödja kommunisterna mot demokraterna. Eftersom demokraterna inte hade absolut majoritet i parlamentet bröt det ut en allvarlig regeringskris med skriande folkmassor utanför parlamentet och fullt polispådrag med avspärrningar och militärförstärkning. Jag lämnade Bulgarien innan krisen lösts för att återkomma senare.

Turkbulgarerna hör till Balkans olycksaliga muslimska minoriteter. En annan är bosnierna, som serberna vill utrota, varför bosnierna ger igen med samma mynt och får förstärkning från Iran både med vapen och fanatiska soldater som gärna låter sig bli martyrer för islam.

Turkarna i Bulgarien var alltid förtryckta av kommunisterna, men efter att kommunisterna förlorade valet i fjol kom turkarnas parti i vågmästarställning. Sedan dess har de manövrerat sig till oerhörda privilegier i Bulgarien som de aldrig kunnat drömma om tidigare. Alltså fick de det lika bra under demokraternas regim som de tidigare haft det dåligt. Och nu plötsligt beslutar sig alltså dessa turkar i Bulgarien för att stödja de kommunisterna som för bara några år sedan hotade tvångsomvända, tvångsdöpa och tvångsundervisa turkarna i ett nytt påtvingat modersmål. Fenomenet är politiskt oförklarligt och kan endast förklaras genom de mycket speciella rådande Balkanförhållandena.

Vad är att göra? Tyvärr framstår mer och mer det islamska problemet som världens svåraste politiska problem. Dess anatomi är enkel: islamska fundamentalister gör sig politiskt omöjliga. Problemet växer genom att fler och fler muslimer blir fundamentalister. Iran vill göra Bosnien till en fundamentalistiskt muslimsk stat, trängt som Bosnien är av serberna accepterar Bosnien denna våldsamt hjälpande hand, varpå det jugoslaviska inbördes- och upplösningsskriget ständigt förvärras. Och tyvärr är det inte mycket som står i omvärldens makt att göra så länge ortodoxa serber och fundamentalistiska muslimer, båda parter lika fanatiskt hårdnackade, behagar fortsätta att decimera varandra av hjärtans lust. Redan Tito, Jugoslaviens store fredsdiktator i närmare 40 år, ägnade sin huvudsakliga energi åt att massakrera sina stipulerade fiender, och de inhemska offren för hans regim blev åtminstone 300,000.

Glöm Jugoslavien. Men det är värt att rädda Bulgarien. De kommunisterna som finns kvar i öst tror tyvärr fortfarande på sina lögnar, de är fortfarande maktlystna, och de uppträder hotfullt. Samtidigt är de politiskt lika omöjliga som de islamska fundamentalisterna.

Den andra sidan av saken: på tåget till Konstantinopel fick jag sällskap av två turkar. De hade sin firma och arbetade i Bulgarien men hade turkiska pass. När de i

Plovdiv skulle köpa biljett till Adrianopel fick de biljetter bara till gränsen. De rekommenderades att därifrån sedan köpa nya extra biljetter till vart de skulle i Turkiet. Godtrogna och ödmjuka gjorde de som de blivit tillrådada. På tåget satte konduktören fast dem. Den extra biljetten till Adrianopel hade bara kostat fem kronor (20 leva). Konduktören ville bötfälla dem för oriktiga biljetter och tvinga dem att betala 45 dollar, emedan de dessutom medförde varor. Bara för att de var turkar behandlades de alltså i Bulgarien som rättslösa som det var tillåtet att behandla precis hur som helst.

Även min vän Manfred i Konstantinopel uppträdde till turkarnas försvar. "Du måste medge att de vanligen är vänliga, ödmjuka och tillmötesgående. Om du jämför dem med grekerna måste grekerna framstå som mera snobbiga, viktiga, tillgjorda och överlägsna. Naturligtvis kan ingenting slå grekerna med deras historia och kultur, men samtidigt är en sådan stolthet och självmedvetenhet som deras ganska betänklig. Bysantinismen var trots all sin stabilitet en återvändsgränd i sin extrema egocentricitet som gjorde sig själv tidvis avskyvärd i hela världens ögon. Det var inte muslimerna som krossade Konstantinopel, utan det var korsfararna 1204. 1453 blev bara den avgörande dödsstöten efter en 250 års fåfång dödsstrid mot historien, den egna maktlösheten och den egna fåfängan.

Emellertid övertog sultanerna den bysantinska situationen med dess fallenhet för kronisk komplicerad av det egna sjukliga tillståndet, och sultanerna slutade inte mycket bättre än bysantinerna. Säg vad man vill om Atatürk, men han räddade faktiskt Turkiet. Tack vare honom är Turkiet och turkarna mera europeiska än asiatiska, de har ett latinskt alfabet, av alla muslimska stater är de den mest moderna och sekulariserade, och turkarnas naturliga ödmjukhet som ett resultat av fem hundra års diktatur och förtryck är oerhört vinnande hos alla turister, och även som utvandrare är de arbetsamma och i regel pålitliga. Kort sagt, Turkiet förtjänar ett äntligt europeiskt erkännande, även om ett sådant är omöjligt på grund av framför allt grekernas och bulgarernas historiska erfarenheter av turkarna som förtryckare, roffare och slaktare."

Emellertid kan man råka illa ut även för turkar. Min vän Alexandros, begåvad student och konstnär, reste från Konstantinopel till Frankfurt och medförde en vanlig turistkamera. Turkiska tullen ville ha 40 dollar för att låta kameran passera. Tyvärr hade Alexandros inte 40 dollar. Hellre än att provocera turkarna ytterligare lät han dem få sin kamera, som han huvudsakligen fotograferat Konstantinopelianska turistvyer och dokumenterat sina egna mycket väl utförda konstverk med. Den turkiska tullkommissarien sålde antagligen kameran vidare och gjorde sig en nätt svart extrainkomst, medan alla Alexandros tagna bilder gick förlorade.

"Grekernas och bulgarernas historiska erfarenheter av turkarna som förtryckare, roffare och slaktare" aktualiseras dessutom idag genom att kurderna får göra samma historiska erfarenhet.

Jotka menar att alla religioner är kvalificerade bedrägerier och att alla religiösa ledare från Moses till Khomeini varit brottsliga skurkar som enbart agerat utifrån egna personliga och i högsta grad egoistiska värderingar. Hon menar att hela kyrkohistorien bara handlat om förtryck från början till slut och att den kristna kyrkan bara varit ett medel för maktlystna fanatiker att förtrycka människomassorna med genom att bestämma vad som är att tro på genom etablerandet av dogmer som genomdrivits med våld obeaktande av vad Jesus sagt och vad som egentligen står i Bibeln. Till och med Jesus menar hon att var en bedragare då han hävdade att han var Guds Son, en teologisk och praktisk omöjlighet, då Gud inte vore Gud om han inte vore absolut ensam som sådan. Hela islam fördömer hon som en primitiv förtryckarideologi, och även judarna menar hon att alltid konspirerat mot hela mänskligheten, och som sitt bästa bevis för denna hypotes framlägger hon att enbart judar skulle ha legat bakom kommunismen och den ryska revolutionen. Hon menar bestämt att Lenin var halvjude, att Stalins hustru var judinna och att Hitler var kvartsjude.

Jag framlade dessa synpunkter för min lärde vän Alexandros från Alexandria, en egyptisk grek som hade det typiskt klassiska gamla egyptiska faraoanletet med smal haka, lång näsa och mycket egendomliga kattögon. Jag hoppades just från en representant för det gamla lärda och universalistiska Alexandria eventuellt på något bärande motargument mot den gamla lejoninnans (72 år) svador.

Han presenterade också ett motargument vars natur dock förvånade mig. "Det kan väl hända," menade han, "att Moses verkligen var världens förste religiöse fanatiker, att Jesus gick ett steg för långt när han menade sig vara Guds Son, (om han verkligen gjorde det,) och att islam gick för långt genom förkunnandet av det heliga kriget. Men antag att dessa religioner verkligen berövades alla sina oegentligheter. Vad skulle då finnas kvar? Endast synagogan skulle klara sig oförändrad, men antag att Maria berövades sin funktion som Guds Moder, antag att treenighetsläran upphävdes, antag att Kristus accepterades blott som en människa, och antag att alla fantasier om änglar och helgon, helveten och paradiset skulle upphöra, vad skulle då återstå av den kristna världen? Skulle du ha hjärta att beröva alla kristna präster deras skrudar och ceremonier, beröva kyrkorna deras utsmyckningar av änglar och helgon och Josef och Maria, beröva kyrkomusiken alla texter som med ens skulle bli meningslösa och beröva gudstjänsten alla litanier och trosbekännelser och böner och högstämda hymner som Gloria?"

Utan den kristna kyrkan skulle hela västvärlden reduceras till bara tom och ful egoistisk materialism utan skönhet och kärlek. De oändliga massorna i den islamska världen skulle berövas det enda som de har att tro på. Även för dem skulle all kärlek, vänlighet och anledning till godhet ta slut. Och försök säga till en jude att Moses var en bedragare. Det går bara inte. Hur rätt din gamla väninna än har i vissa avseenden, så skulle konsekvenserna av hennes argument ha förödande konsekvenser för hela mänskligheten, då den främsta motivationen till all högre strävan mot skönhet, kultur och idealism skulle berövas åtminstone de flesta. Hennes argument må vara riktiga ur strikt förnuftssynpunkt, men de är omänskligt hjärtlösa och kortsynta."

Och jag tackade Gud för att det gamla Alexandria alltjämt existerade.

På tåget från Sofia till Athen förekom det ett ansevärt antal lustiga ryssar. De hade alla suttit tre dagar på samma tåg från Moskva, två av dem förekom i min kupé och var båda tanter av det robustaste slaget, utseendetypen kulstötterskor. Den ena var storrysk och den andra var lillrysk, och de var oerhört bestyrssamma hela natten, emedan de frös, emedan tågfönstrets mekanism var trasig, varför det drog och särskilt på den storryska, den största, som satt närmast, som det blåste rakt på. En natt i de bulgariska bergen kan vara ganska kall om det drar. Denna imponerande men mycket kultiverade storryska dam genomförde metodiskt det mycket långsamma och tålmodsprövande arbetet att täta hela tågfönstret medelst små pappersremсор, som hon rev från någon sorts rysk katalog och pressade in i skarvarna med hjälp av min kniv. Hennes ganska omfattande bagage var ytterst väl fastsurrat med olika rep och remmar vid en liten behändig rullvagn, och när tullen vid gränsen skulle undersöka allas bagage uppstod det problem med hennes, då det var så ordentligt fastsurrat. Hon hade antagligen tänkt att det skulle förbli så ända till Athen. Praktisk som hon var såg hon dock ingen annan råd än att drastiskt skära av alla rep och remmar med min kniv, varvid troligen ett dygns arbete omintetgjordes. När tullen var färdig med sin undersökning och även sökt efter rymlingar och flyktingar under allas sitsar, så var hela kupén översållad av olika spridda delar av olika ryska mänskors inspekterade bagage. Det mesta av de patetiskt spridda delarna var storryskans. Likväl företog hon sig heroiskt och utan den minsta tvekan det omfattande företaget att åter surra fast allt sitt bagage vid sin behändiga lilla vagn igen, som det en gång hade varit. Klockan sex på morgonen var hon tack vare lillryskans och min assistans någorlunda färdig och hade då sett sig nödsakad att skarva extra med några rullar medhavd gasbinda.

Två andra ryssar i samma vagn blev mina synnerliga vänner, och de fick mig att lova att komma och hälsa på dem i Moskva. De utrustade mig med sina namn, adresser och telefonnummer, de var båda entusiastiska tennisspelare, så om jag kommer till Moskva någon gång lär jag nog ringa upp dem och åtminstone kontrollera att dessa båda helt entusiastiska farbröder fortfarande lever. De hette Sasja och Valja (Valentin).

Trots sina finskurna pappersremсор runt hela fönstret förkylde sig de båda tanterna under natten, så de behagade stanna kvar i Thessaloniki för att hämta andan, slicka sina sår och förfriska sig. Deras platser övertogs i stället av två unga engelskor, som när dagen i Grekland blev för het energiskt och metodiskt tog sig före att avlägsna samtliga pappersremсор instoppade runt hela fönstret, varvid en hel natts mödosamt arbete beslutsamt omintetgjordes, varefter dock detta hårt bearbetade fönster åter kunde öppnas och brukas till det nyttiga ändamålet att släppa in frisk hälsosam luft, som nu dock var lika het som den i bergen i Bulgarien varit kall. Det var då bara jag kvar i kupén som kände till hemligheten med det vadderade fönstret, som hållit två väl vadderade ryskor så extremt sysselsatta en hel natt att de överansträngt sig och ådragit sig förkylningar, men jag nämnde ingenting av hela den romanen för engelskorna.

I Athen sammanträffade jag på nytt med doktor Sandy, som meddelade mig nya högtintressanta nyheter från Indien. (Jag hade i Konstantinopel fått bud om att jag måste återbesöka Athen. Därför skrotades Jugoslavien.) I all korthet gäller det för mig att vara i Benares den 15.11, då både herr Singh och Westerberg kommer att vara där då. Vilka andra som eventuellt kommer att dyka upp vid tillfället visste han inte. Således är min Indienresa redan helprogrammerad: flyg till Goa den 9.11, några dagar där hos mina vänner, tåg till Benares, kanske Agra på återvägen, och åter till Goa. Jag berättade för doktor Sandy om min vän Alexandros' argument från Alexandria, och han var mycket nöjd. "Med det argumentet, som egentligen bara går ut på hänsynstagande även till hedniska företeelser, kan du möta hela Asien. Men om jag känner hinduismen och buddhisterna rätt kommer din alexandrinske väns försvar för kristendomen inte att vara tillfyllest för islam."

Jag berättade även för honom om den pågående politiska krisen i Bulgarien och om mina samtal med ryssarna på tåget. Han lugnade mig avsevärt. "Kommunisterna i Bulgarien har ingen chans. Rysslands kommunister kan aldrig resa sig mera, och även om de gjorde det skulle det i så fall bli bara för att falla desto djupare. Samma sak i Bulgarien. Kommunismen har förlorat sin grund och gjort sig vedervärdig för alla tider. Socialismen har inträtt i sin ålderdom och nästan redan i sin senilitet och kan bara självdö om den inte fattar att den redan blivit en anakronism. Vilka stöder kommunismen i Bulgarien?" De gamla och ärkekonservativa. "Och ungdomen?" De föredrar popmusik och coca-cola. "Där ser du. Kommunismen har ingen chans."

Vi hade en angenäm lunch i en trädgård i Plaka, och vi diskuterade även Italiens och Greklands olikheter. Till min förvåning föredrog han Italien.

"Vi får inte glömma, att Antiken dog ut i Grekland genom kristendomen och Konstantinopels fall, medan den överlevde i Italien. Hela det historiska fenomenet renässansen var uteslutande en italiensk företeelse, som helt pånyttfödde hela Antiken med alla dess estetiska ideal, medan Grekland aldrig hade någon renässans utom i liten men desto mer blodig utsträckning på 1800-talet mest genom skotten Lord Byrons initiativ. Och turkarna hade aldrig kunnat erövra Konstantinopel om inte grekerna själva förrätt sin konung och själva valt den turkiska överhögheten av krassa skattetekniska skäl."

"Men venetianarna bombade Akropolis," var det enda motargument jag kunde komma med.

"Det har du rätt i, och det var även venetianarna i Italien som först vägrade Konstantinopel sin hjälp, medan genuesarna ställde upp. Det huvudsakliga förräderiet

skedde dock genom grekerna själva. Problemet med grekerna är att de aldrig kunnat lita på varandra, medan italienarna ändå en gång lyckades förena sig under Rom."

"Men var inte det största förräderiet mot Konstantinopel, när Västeuropa riktade det fjärde korståget mot staden och då redan plundrade den och gjorde den försvarslös mot turkarna?"

Han gav mig rätt i detta. Således gav vi båda varandra mest rätt hela tiden.

Därmed var resan fullbordad såsom förberedelse för Indienresan, och det återstod bara att fara hem. Emellertid är det långt från Athen till Göteborg.

Båten från Patras till Brindisi var översållad av unga interrailresenärer, som låg överallt på däck, i matsalarna, på golven och särskilt där det var tillträde förbjudet. Interrailsystemet är hotat inför nästa år, och på sätt och vis kan man förstå varför: interrailungdomarna är fullständigt hänsynslösa och tänker bara på sig själva. När jag tog tåget från Brindisi och öppnade dörren till en kupé och artigt frågade dess enda ockupant om jag fick ta plats, svarade hon på engelska: "Nej, allt är upptaget, för vi är fyra stycken," och stängde snabbt dörren för min näsa. Kupén var dock byggd för sex passagerare.

Interrailungdomarna är dock inte så skrymmande som deras bagage. De bär ofta på ryggsäckar som är större än de själva med extra föremål dessutom som dinglar ifrån dem, såsom kastruller, skopor, muggar och inhandlat gods. Dessa kamelbördor använder de ej sällan som effektiva bakdelssläggor, som är mycket hårdare och tuffare än armbågar. Det räcker med att en sådan ungdom med en sådan koffert på ryggen viftar litet med svansen, och ett helt kompani ligger nermejat bakom honom. De unga tåggluffarna är vanligen lika ytliga som de är unga, och jag har aldrig träffat någon intressant interrailresenär av yngre datum som jag fått ut något av. Man kan till och med förstå att vissa lustiga bovar i Turkiet, Marocko och Italien helt naturligt ser interrailungdomar som fullständigt lovliga byten för nedsövning och totalplundring. Vem har inte hört talas om interrail-"offer" som vaknat upp efter en rolig kväll någonstans i Neapel, Istanbul eller Tangier utan en tråd kvar på kroppen och med en baksmälla för sex månader framåt av betydligt mer än bara knock-out-droppar.

Resans allra värsta tågetapp blev emellertid en nattågs-sittresa från Venedig till Rom. I min kupé förekom det bara en ung grön polack utom jag. I Padua (halv ett på natten) översvämmades kupén av sju stökiga negrer, som oavbrutet talade i mun på varandra med höga röster på sitt gutturala hugga-bugga-språk, och som dessutom var alldeles ovanligt frenetiskt bestyrssamma samtidigt, som om de hade hela Afrikas inre kaotiska angelägenheter att ordna upp på en gång med det samma. Dessutom yrkade de på att få åka med öppet fönster i den kalla natten. Polacken försvann snart frivilligt och spårlöst genom att dra sig ut baklänges. Det var en icke-rökar-kupé, jag reser bara i sådana, och när de sju bestyrssamma, munviga och gällt falsettröstade negrerna satte i gång med att röka allesammans på en gång sade jag ifrån. Effekten blev märkvärdig. Inom en minut försvann alla negrer från kupén frivilligt, spårlöst och under total oordning, panik och kaos, som om de hade fått en ond ande i kupén. Det var som om de flydde för sina liv. Det tog sedan sin lilla tid innan de vågade sig tillbaka igen. Men när de väl var tillbaka fortsatte de med sin frenetiska hugga-bugga-debatt, deras bagage fortsatte att ramla ner i huvudena på dem igen från hyllorna, de tycktes inte kunna lära sig att kontrollera detta, och de till och med ifrågasatte det att jag vågade stänga fönstret, fastän jag satt mitt i draget. "Varför stänger du fönstret?" frågade de (klockan två på natten). "Därför att jag fryser," sade jag. Tyvärr har jag aldrig någonsin träffat eller sett någon intellektuell neger, fastän jag inte skulle ha något emot att göra det.

Negrerna försvann för sista gången i Bologna och efterträddes av en vacker ung florentinska samt en oförskämd odräglig fullständigt vidrig playboy-typ, som ansatte henne med erbjudanden ända tills de steg av i Prato. De rökte och struntade i mig. En annan ung man ockuperade två tredjedelar av kupén med att vräka sig för att få sig sin

sömn medan jag blev inklämd i ett hörn. När han försvann i Teróntola avlöstes han omedelbart (klockan sex på morgonen) av en äldre man som rökte. Jag påpekade genast för honom att det var en kupé för icke-rökare, varpå han gav mig världens utskällning, som om jag var den första i hela hans liv som någonsin hade vågat sticka upp mot honom. Han såg dessutom hur det såg ut i kupén med cigarettfimpar efter ungdomarna, förskräckta matrester efter negrernas kaotiska improviserade måltider, fotavtryck av alla nattens slynglar på sitsarna, osv, och jag fick skulden för allt. Ibland är det inte alldeles bra att kunna det lokala tungomålet. För honom var det fullständigt likgiltigt att tåget kom ända från Moskva och jag från Finland.

Efter denna tredygnspar av intellektuell svält hade jag dock Kerstin att uppsöka i Rom för andra gången, vilket behövdes, ty inga umbäranden i form av svält, nattvak, strapatser, kyla, hetta och evigt rullande tåginfernon är så svåra som det att nödgas umgås med människor som är totalt utan intellektuella vingar.

Den mest nedslående upplevelsen av alla var dock den konkreta erfarenheten av narkotikamissbrukets frammarsch i länder som Sicilien och Grekland. Man hade trott att sådana spontana kulturländer skulle klara sig undan en sådan förnedrande plåga, men till och med i Grekland kom det vid ett tillfälle, när jag råkade vara ensam i min kupé, in två sympatiska unga män som bad att få röka cannabis hos mig med den ursäkten att min kupé var ledigast i tåget. Jag sade bestämt nej men berömde dem samtidigt för att de varit så goda och frågat. De fick dra vidare med otillfredsställt behov och lämna mig med en bitter och beklaglig avsmak inför fenomenet att unga och friska och sköna män faktiskt frivilligt röker sönder sina hjärnor av ren falsk sinnlighet. Kerstin hänförde behovet av högtalarförstärkt rockmusik och Jotka stressiga sportprogram på TV till samma manliga behov av självhjärntvätt. Varför dominerar inte i stället behovet av intellektuell utbildning och utveckling, som borde vara mera naturligt, och som definitivt är mera sunt och konstruktivt?

I Venedig fick jag dock resans mest smickrande komplimang. En mycket ödmjuk och finkänslig kypare frågade mig efter min avslutade måltid om jag möjligen var en ortodox munk. Tyvärr måste jag göra honom besviken, men samtidigt hade han ju inte helt fel, när jag redogjorde för mitt finländska ursprung och mina intressen och försänkningar i öst, - min kontakt och relation med den ortodoxa kyrkan är ju den bästa tänkbara. Men själva komplimangen låg inte i hans felaktiga förmodan utan i den finkänsliga respekt som låg i innebörden av hans förmodan.

Det kvarstår att återge samtalet med den desillusionerade ingenjören. Han uppträdde i Villa San Giovanni mitt i natten i ett ganska färdigt tillstånd. Jag inväntade ett tåg, och det uppstod en konversation med denne vilsne gäst från någonstans. Han var yngre än jag men fullständigt gråhårig, ty han hade metodiskt bränt sitt ljus i båda ändar, hoppat av sin karriär när den verkat som mest lovande och sedan huvudsakligen ägnat sig åt kvinnor och fester. Han påminde starkt om den tidigt utbrände Errol Flynn.

Naturligtvis intresserade det mig varför han hade hoppat av, och han gav mig en oändlig förklaring. Jag ska försöka återge det viktigaste:

"Du förstår, vi ingenjörer hade världen i våra händer. Med vår överlägsna drullesäkra teknologi, med våra obegränsade resurser, med ofelbar matematisk säkerhet kunde vi göra vad vi ville med världen genom överlägsna konstruktioner. Och vad gjorde vi? Vi byggde motorvägar och skyskrapor. Vi gjorde supertankers och kalhyggen. Vi rev allt smått och sött och byggde stort och fult. Vi dränkte städerna med höghus och bilar. Vi drog fram med våra bulldozers och plattade till hela naturen. Kort sagt, vi lyckades med vår överlägsna metodik att fullständigt förfula hela världen.

Människan är ur teknologisk synpunkt en gud som besitter alla medel till att kunna konstruera och förstöra vad hon vill. Men hon saknar totalt en guds omdömesförmåga. Förnuftsmässigt blir hon aldrig mer än ett barn som leker med klotsar och som förstör

vad hon än bygger upp. Med detta gudomliga tekniska kunnande kunde vi ha gjort 1900-talet till historiens mest gyllene era av konstruktiv skönhet. Och vad blev det? Pannkaka! Två världskrig och atombomben!

Jag lämnade allt och har inte ens en fast bostad. De enda vettiga människorna i världen idag är för mig hantverkarna, som inskränker sig till att bara skapa med sina blotta händer. De är naturliga. De är enbart konstruktiva och åstadkommer varken skada eller fulhet. Men hela teknologin är bara en monstruös frestelse för människan till storhetsvansinnigt självsvåld, och majoriteten av mänskligheten föll för den frestelsen. Därför är världen så ful och miljöförstörd som den är idag."

Mitt tåg anlände, och jag måste avbryta konversationen, men han insisterade på att få fortsätta den någon annanstans. Vi kom överens om en träff i Verona vid Piazza Bra den 5 oktober på eftermiddagen, och för säkerhets skull skrev jag upp det åt honom. Den eftermiddagen gick jag fyra gånger till Piazza Bra, men den gråhåriga unge Vito var inte där. Han hade kanske upptagits av nya vilda fester och kvinnor eller kommit bort i den storm som översköljde hela Italien 4-6 oktober. När jag lämnade Verona brusade Adige vilt i högsta tänkbara vattenstånd medan blixarna flammade explosivt ovan de hotande mörka och vilt rusande molnen. Det var som om Vito genom sin frånvaro endast desto starkare betonade sitt anathema över den tekniska människan och illustrerade sin demonstration genom hela naturen.

Från Verona till München hade jag sällskap av tre tyskar, vilkas huvudsakliga samtalsämne var hur de alla hade plundrats mest i Rom och Florens - inte i Sicilien, Kalabrien eller Neapel, och inte i norr, utan i Rom och Florens. De var överens om att aldrig mera besöka Italien och tänkte i stället satsa på Norge och Finland i fortsättningen. Tydligen utgör numera även tysktalande turister lovliga byten i Italien, då det ju finns österrikare och tyskar överallt där och då de alla har pengar.

Från München till Köpenhamn hade jag sällskap av ett ungt skånskt par som just blivit färdiga från Oktoberfesten i München och där bara druckit öl. Även i kupén hade de ansenliga kvantiteter öl, och de var tämligen dästa. Som sällskap var de därigenom föga intellektuella, kommunikativa eller ens tillgängliga. Snarare utgjorde de ett praktexempel på svensk tråkighet i sin prydno, en bjärt kontrast mot de nyss lämnade levande människorna i Grekland och Italien.

Från Hälsingborg, slutligen, hade jag en ung dam sittande framför mig som aldrig sade ett ord och som aldrig ens mötte en med blicken. Bredvid mig hade jag en äldre herre som bara sade förolämpningar, en introverterad surkart som inte tycktes kunna något annat språk än förolämpningar. Man var av allt att döma hemma i Sverige igen. Nackdelen med att man ständigt blir mer och mer hemma i vilka utländska länder som helst är att man känner sig mindre och mindre hemma i Sverige.

Ekonomiskt blev resan dyrare än vanligt dels på grund av en extra dag i det dyraste landet Grekland, där jag alltid blir ohjälpligt slösaktig, och dels till följd av en italiensk devalvering, som inträffade dagen efter att jag växlat ett ansenligt belopp, och som inte hjälptes av att den italienska valutan sedan ytterligare försämrades. Total kostnad: 5400 kronor eller 90 kronor om dagen exklusive biljetterna.

Tidsmässigt gick resan inte heller ihop. Trettio dagar är inte tillräckligt att fördela rättvist mellan sju olika stödpunkter kring Medelhavet (:Grasse vid Cannes, Verona, Rom, Palermo, Athen, Sofia, Konstantinopel.) Flera av mina vänner och kontakter blev lidande och även jag. För första gången hade jag inte ens tid till att besöka min bror på Själland på återvägen. Det skulle även vara välkommet med fler och bättre pianoinstrument längs vägen. Man ser långtande fram emot den dag när man äntligen kan börja resa på allvar utan vare sig ekonomisk eller tidsmässig begränsning.

8.9 - 7.10.1992.

Indiska turer

I Indien är det väldigt lätt att bli galen, för de flesta är det. Fördelen med detta är, att de som inte är det är desto klokare.

Icke desto mindre är Indien ett land som man kan leva i. Det är ett mänskligt och billigt land, och allt vad man behöver för att överleva är en smula tålmod och ett leende.

Flygfärden dit gick från Stockholm över Tallinn, Riga, Smolensk, Volgograd, Tiflis, berget Ararat, Teheran, Isfahan, Persiska Viken, Sharjah med Abu Dhabi och Oman och över Indiska Oceanen till Goa. Färden skedde nattetid vid fullmåne, och efter Smolensk avlöstes de långt nere på jorden strålande stadshärdarna av ett drömligt molnlandskap som blev desto mera drömligt genom fullmånens ihärdiga skarphet.

Flygplanet gick ner i Sharjah för att mellanlanda i denna oas av lyx och påfallande oljerikedomar som ett drömrrike ur "Tusen och en natt". Solen gick sedan upp över den Indiska Oceanen, som hade helt andra slags molnformationer att bjuda på än vad man var van vid. Mjukhet och vänlighet karaktäriserade denna nya värld från början och blev det dominerande temat under hela resan.

Likväl blev det första mötet med Indien en chock. Klimatet i Goa var det sämsta tänkbara - fuktigt och hett, och jag förstod genast alla som tog avstånd från Indien på grund av dess smutsighet. Ingenting är rent i Indien, men smutsen är trivsamt, och om man inte lär sig leva med den har man ingenting i Indien att göra.

Det i luftens komprimerade sardinburk forslade koncentrationslägret av svenska turister, som nästan alla var av samma slag - Svenssons av den värsta, fetlagda, kortklippta, imbecilla sorten, ställdes först att vänta i 40-gradig solhetta utomhus i en timme innan tullmyndigheterna tog hand om dem, varefter de fick stå och köa i ytterligare en timme men i ännu svårare värme inomhus. Därefter forslades de olika kategorierna till sina olika turistreservatshotell beroende av om de stannade en, två, tre eller fyra veckor. De flesta ville nog hem genast, men alla dessa var för lata för att ta något förnuftigt initiativ i den vägen.

Själv tog jag tåget så snabbt som möjligt bort från Goa efter en dags vanmakt i stillasittande ställning under kroniskt rinnande som i en mycket våt bastu. Tåglivet i Indien är underbart. Vagnarna är som jättelika baracker med ventiler. Dessa så kallade tågfönster har inga fönster men vågräta galler för att ingen ska ramla ut. Sedan finns det två luckor som man kan dra ner för fönstret, en plåtlucka, som utestänger både luftdrag och solsken, och en plastlucka, som bara utestänger luftdraget och som man kan se ut igenom. Vagnarna saknar kupéer men har båsliknande anordningar. Varje bås rymmer sex passagerare sittande om dagen och liggande om natten. I taket i varje bås finns tre stora fläktar som man kan sätta på och stänga av vid behov. Vanligen är de på oavbrutet.

Tågvagnarna är höga, och när man inträder i en sådan ser man genast hela vagnen, som är rik på rymd och utrymme, men den ter sig närmast som en förstorad koncentrationslägersbarack: överallt trängs, ligger och sitter obeskrivliga individer huller om buller om varandra. Sitsarna och även kojerna är stenhårda, och man måste ständigt ömsa ställning för att inte utmatta stjärten eller ryggen.

Först när man kommer till Indien förstår man Kipling på riktigt, och då måste man ge honom rätt i allt vad han har skrivit. Det har aldrig funnits en ypperligare och mer realistisk Indiensbildare, och ändå är Indien ett såpass totalt obeskrivligt land att ingenting stämmer, ingenting är logiskt, ingenting är rationellt, och ändå fungerar det, kanske mest tack vare en minutiös noggrannhet när det gäller detaljer, som skulle verka mördande för en europé. När jag exempelvis köpte mitt *Indrail Pass*, ett slags Interrailkort för Indien, för femton olika engelska pundsedlar, så skrev biljettförsäljaren faktiskt på sin blankett upp numret på varenda sedel. Det hörde till proceduren.

Tågen är långa och långsamma och tågresorna därför oändliga. Från Goa till Bombay (400 kilometer) tog det 20 timmar. Från Goa till Agra (200 km söder om Delhi) tog det 40 timmar. Följaktligen var man ganska skälvande på benen när man äntligen steg ut på stationen i Agra, som ett nyfött föl eller rådjur.

Broder Johannes mötte mig vid Taj Mahal lätt vitklädd i sandaler. Van som jag redan var vid indiska oförklarligheter var jag knappast överraskad men frågade honom ändå: "Hur kunde du veta att jag skulle vara här nu?"

"Det var lätt att räkna ut," sade han. "Vi visste ju med vilket flyg du skulle komma till Goa. Du hade inget hotell där, så du tog troligen första bästa tåg därifrån. Praktisk som du är måste du planera in Taj Mahal före Benares, för det att du ville uppleva Taj Mahal var ju en självklarhet. Hade du inte kommit hit idag så hade du kommit i morgon."

Låt mig dröja litet vid detta vårt första möte efter Egypten. Gud vet vilka irrfärder han hade beskrivit för att komma från Egypten till Indien via Irkutsk och allt vad han hade gjort och uträttat under tiden och på vägen under dessa åtta månader, men att undra över allt detta föll sig fullständigt oviktigt inför blotta upplevelsen av honom här på detta förtrollande ställe, denna så utsägligt vita, rena och heliga plats och han själv i denna skinande vita uppenbarelse, yngre och friskare än jag någonsin upplevat honom förut. Vi hade här känt varandra nu i fjorton år, och vårt litterära samarbete skulle snart fylla fem år. Ändå var det som om vi här stod precis på tröskeln alldeles i början av vårt viktigaste mellanhavande.

Han blev dock rasande när han fick höra att jag betalat 260 rupier extra för en platsreservation till Benares. "Hur kunde du vara så dum efter alla blodiglar som du råkade ut för i Egypten? Ditt Indrail Pass berättigar dig till en plats i första klass vilket tåg du än hoppar på och när utan någon extra kostnad. Med dina 105 pund har du en gång för alla köpt dig den rättigheten. Du har råkat ut för vanliga hänsynslösa turistskinnare. Låt dem skinna sina stinna turister, det blir inte turisterna färre av, men en sådan som du ska inte behöva råka ut för sånt. Det hade varit bättre om du fördelat de pengarna bland alla de tiggare du mött hittills som inte fått någonting."

Vi övergick snart till viktigare angelägenheter. "Herr Singh mår inte bra. Jag vet inte om han simulerar eller bara spelar teater. Jag har inte fått träffa honom ännu. Han vill inte se mig förrän du säkert har kommit."

Han hade som vanligt mycket att berätta och verkade ganska bitter på herr Singh. Om herr Singh verkligen var sjuk kunde man förstå att han inte ville utsätta sig för Johannes irriterade humör. Kim hade kommit men ingen annan. Det var detta som förargade Johannes mest. "Hade jag vetat det hade jag kunnat plocka upp ett antal muslimer, konfucianer och lamaiter på vägen. Nu är det för sent." Allt tydde på att herr Singh ville att så få som möjligt skulle komma, medan Johannes alltid var för att samla så många som möjligt till sina viktiga konferenser. Däremot väntade Kim en gäst från Frankrike som ingen visste något om. "Allt vi vet är att han kan stenografera. Det är förmodligen därför som Kim tagit honom hit för att inte ett enda ord av överläggningarna ska gå förlorat."

Han var mycket intresserad av mina intryck av Indien och belåten med min ytterst positiva inställning. "Jag visste att du skulle känna dig hemma här," sade han.

Vi diskuterade också den muslimska situationen. Jag berättade min uppfattning för honom att hinduerna hade svårt för att ta islam på allvar och att de närmast betraktade den med löje. "Det är helt riktigt," sade han. "Det är affärerna Salman Rushdie och Saddam Hussein som dragit ett obotligt löje över hela islam i hinduernas ögon, och saken blir inte bättre av att Iran höjer priset på Salman Rushdies huvud fastän ayatollah Khomeini är död. Ingenting hade kunnat skada islams renommé mera."

Man märkte ingenting av hans armbrott för ett halvår sedan. Han medgav att armarna hade läkts perfekt, men "det känns när jag lyfter tunga saker, och särskilt om jag lyfter någonting med handflatan uppåt," sade han leende. Han menade

högerhanden, vars underarm brutits, medan vänsterarmen brutits ovanför armbågen. Han ville helst inte tala om olyckan och dess tragiska allvar, som utlösts genom otur och oförutsägbara väderleksförhållanden. "Vi har viktigare saker att tala om," menade han, "innan vi kommer in under ordets makt under herr Singh."

Det var någonstans i Himalaya i våras som han haft sin svåra olycka i en snölavins med ett par jakar. Han hade försökt rädda packningen, kommit under en jak och brutit båda armarna. Han hade fått ta skydd i ett kloster, där munkarna gömt honom inför en kinesisk inspektion - de hade stoppat ner honom i klostrets likkammare tillsammans med andra obegravda lik i ett slags krypta. Kim hade varit med honom, och han hade gett mig hela historien under vår gemensamma tågfärd från Köpenhamn till Frankfurt. Det var efter olyckan som Johannes tagit sig till Ryssland, återhämtat sig i Irkutsk och sedan rest direkt ner till Indien. Inte ett spår syntes nu på honom av vårens olyckor och prövningar.

Det var naturligtvis mycket sällsamt att möta honom här efter så lång tid och just vid Taj Mahal, ett muslimskt byggnadsverk, som utan konkurrens råkade vara världens vackraste, just när vi båda kanske visste mer om islams svåra kris (i sina nuvarande former) än någon annan och kanske råkade hålla islams öde i våra händer. Världens utan konkurrens vackraste byggnadsverk? Ja, det vågar jag säga, fastän jag inte har sett hela världen; och jag tror att alla som upplevat Taj Mahal delar min mening. Redan parkerna utanför är fullkomligt överväldigande i sin skönhet. Redan introduktionstemplena och paviljongerna utanför är blott alltför överväldigande. Redan de omgivande trädgårdarna innanför parkerna får en att smälta av skönhetsupplevelsens innerlighet. Bara portarna är som ett Alhambra i kosmisk förstoring. Allt som man passerar innan man ens får se mausoléet är som enkom konstruerat för att ständigt höja den inträdandes stämning och förväntningar. Till slut är man rädd för att själva mausoléet bara skall vara en kliché efter allt det överväldigande omkring det, - när det faktiskt visar sig vara kronan på verket, en krona som ensam gör Indien till världens rikaste land. Alla de som beklagar Indiens fattigdom, tycker synd om de stackars fattiga hinduerna, beklagar Indiens ofattbara elände och dömer det hela efter en egoistisk materiell standard begriper ingenting. Vi som lärt känna Indien förstår varför hinduerna är lyckliga medan alla världens övriga materiellt rikare folk är olyckliga.

Mausoléet byggdes av en konung över hans bortgångna gemål, som han älskade så oerhört, att detta världens vackraste monument samtidigt strålar av vemod och sorg. Varken Johannes eller jag ville gå in i det då vi var överens om att den sovande drottningen där inne inte fick störas, åtminstone inte av någon som i någon mån kunde förstå vidden av hennes konungs kärlek till henne.

"Smärtornas himmelska tempel", "det absoluta paradiset för en älskad avliden", "den ousinliga saknadens universella känsloklimax", "den eviga saliga gråten", "den absoluta arkitektoniska skönheten", alla Taj Mahals klassiska epitet äger sina berättiganden. Inträdet kostar två rupier (40 öre). Videofilmning är förbjudet. Fotografering ute i trädgårdarna är icke tillåten. En oavlönad indisk vakt visade mig gratis de bästa fotograferingsvinklarna. Jag ville helst av allt få med Johannes på en bild med det heligaste av alla tempel i bakgrunden från dess vackraste vinkel, men han vägrade - "jag är icke värd att synas på samma bild som Taj Mahal." Jag har aldrig fått fotografera honom. Förutom hos sådana som Johannes och jag var respekten för den avlidna obefintlig. Det kändes nästan som om det skulle till två klassiska vemodiga islamforskare och bekymrade sådana som han och jag för att den rättvisa vördnaden skulle tillkomma den avlidna, den mest älskade av alla drottningar.

Innan vi skildes återvände vi till incidenten med hur jag hade blivit lurad. Han berättade precis hur det hade gått till. Jag hade råkat ut för en påpasslig turistfångare. Han hade sett mig i den långa kön för reservationer, lockat mig med att allting skulle ha varit fullbokat, erbjudit mig ett alternativ, och jag hade gått på det. De 260 rupierna

hade han sedan delat med någon direktör på stationen som varit införstådd med hur man lurar turister. Men nu hade jag min dyrt köpta reservation, samme reseagent hade försett mig med en rickshawchaufför för hela dagen för 40 rupier, och jag tyckte varken att jag kunde avstå från min dyrt köpta reservation eller från min troget väntande rickshawcyklist. Johannes förstod mitt dilemma och lät mig gå. I stället skulle han vara i Benares före mig, förbereda de andra, fransosen skulle ha kommit fram idag, så att vi kunde dra i gång med överläggningarna så snart som möjligt på eftermiddagen. Sålunda skulle de kunna komma i gång två dagar tidigare än beräknat. Johannes var mycket otålig med att få komma åt doktor Singh.

Min trogne tandlöse gamle rickshawcyklist förde mig lycklig till stationen via en diamanthandlare och en mattfabrikant, som båda trodde de kunde göra affärer med mig. Under artig utbytande av adresser kom jag undan med förhoppningen om att kunna göra affärer med dem nästa år, när jag eventuellt kom tillbaka. Att kunna göra goda affärer med dem var inte alls en omöjlighet, om man hade pengar. Det var det jag inte hade. När jag skildes från min rickshawchaufför vägrade han växla en 50-lapp och krävde växeln som backshish. Det visade sig, att alla dessa människor, från reseagenturföreståndaren till restaurangägaren, diamanthandlaren och mattfabrikanten, som rickshawcyklisten fört mig till, varit muslimer liksom rickshawcyklisten själv. Och tre av dem hade lyckats plocka mig på pengar på exakt samma fräcka sätt som deras trosfränder gjort det i Egypten. Följden blev en besk eftersmak efter alla dessa muslimer i Agra, dessa ättlingar till mogulerna, som hänsynslöst gjort om flera av Benares vackraste tempel till moskéer, vilket hinduerna av ren tolerans låtit dem förbli.

Innan vi når Benares vill jag gärna nämna de intryck av Aids i Indien jag fått hittills. Folk vill inte tala om det och tar det inte på allvar. För hinduerna är Aids blott en plåga av många och inte märkvärdigare än någon annan. De lever med det som med allt annat elände, som i Indien, liksom allt annat mänskligt där, är utan botten. Bland de oräkneliga tiggare jag utsattes för, av vilka en klar majoritet var barn, förekom det sådana med stympade lemmar, neurosedynbarn utan ben, vanskaplingar med fötter som fotbollar med bulor och bölder, blinda, stumma och döva, och mest gripande av alla tiggare var de blinda som gick omkring och sjöng. En gammal man utan ögon sjöng helt underbart. Min princip var den att ge de tiggare en slant som uppträdde ensam, men aldrig mer än fem rupier (en krona), och att avstå helt om jag saknade så låg växel, medan alla tiggare som uppträdde i grupper om två eller flera ignorerades helt. Även alla tiggare som hade väntande kompanjoner ignorerades, sådana som uppenbarligen uppträdde å andras vägnar samt sådana som uppenbarligen var bedragare. Ensamma barn med något lyte som utan att ge upp envisades i det oändliga med att dunka huvudet mot ens fot var det naturligtvis outhärdligt svårt att behöva refusera när man saknade växel.

Vad är Aids mot sådana levandes plågor som inte ens har döden att se fram emot?

Hur ska jag kunna förklara det oerhörda som hände i Benares och göra det begripligt? Det hela var ungefär ett fiasko av sådana oerhörda proportioner att det överträffade alla ens förväntningar. Mycket återstår ännu att utreda och komma under fund med, gradvis klarnar det hela, men det förblir osmältbart. (Ännu två veckor senare, när jag skriver rent det hela, får jag kallsvett när jag tänker på det.)

Jag blev ytterst väl mottagen i Benares och fick min första säng efter fyra nätter utan, ett eget rum med dusch och rena lakan. Ett mera fullkomligt paradiset var det omöjligt att drömma om efter 55 timmars tågresa till Benares och efter ett tåg från Agra som var ännu primitivare än alla de tidigare: kojerna var trånga och stenhårda, takfläktarna var bara två i stället för tre i varje bås och fungerade inte, tåget var så packat att jag var fullständigt isolerad i min överkoj hela vägen och varken såg något av

Kanpur, Allahabad eller Lucknow, om det var dessa städer som passerades. Två italienare befann sig i liknande belägenhet inte långt från mig (men tillräckligt långt för att jag inte skulle kunna få kontakt med dem) och blev knäckta och gav upp på halva vägen och tänkte fortsätta med buss, som också varit Johannes förespråkade alternativ. (Det lönar sig vanligen att åka buss i Indien, vilket går snabbare och är billigare om vägen inte är för lång, men vägarna är desto sämre.) Italienarna gjorde en oförglömlig sorti från tåget grälände teatraliskt på italienska med alla saligt leende oförstående hinduer som de trängde sig förbi på den svåra vägen ut.

Efter att jag fått duscha och återhämta mig kom Kim och hämtade oss. Han ensam visste var herr Singh befann sig. Kim var tyst, och även herr Singh hälsade oss med tystnad. Han ville tydligen att stämningen inte skulle tillåta några känslöyttringar.

Vi väntade på fransmannen som kom ganska snart. Kim presenterade honom för oss. Det var en medelålders härjad figur som såg ut som om han mest i sitt liv sysslat med sjöslag och krogslagsmål. Han hade flera markanta ärr i ansiktet som dock inte förfulade det, han hade en skäggstubb som tydligt skvallrade om ett mycket slarvigt liv, men det som var intressant var ögonen. Han hade en magnetisk blick som om han med den ville spika fast varje människa han såg vid väggen. Man visste inte om han faktiskt genomskådade allt och alla eller om han bara var fruktansvärt luttrad av erfarenheter eller alkoholism.

Tydliggen hette han Max. Han satte sig utanför kretsen av oss fyra och tog genast fram sitt noteringsblock och började använda det som en vanlig professionell journalist.

Herr Singh började äntligen tala och förde sedan ordet hela tiden. Han dominerade samtalet fullständigt hur hårt Westerberg än försökte rubba honom. Det hela utvecklade sig snart till en intensiv ordduell dem emellan. Herr Singh gick genast drastiskt till saken, förklarade monoteismen upphävd emedan den inte längre behövdes, och därmed var striden i full gång. Herr Singh verkade fullkomligt avslappnad hur tård och trött han än tydligt var, det fanns flagnande sprickor i hans jämnmodiga fasad, och Westerberg skonade honom inte. Han gick så långt som till att förklara herr Singhs tänkesätt nazistiskt i sin grymma cynism medan herr Singhs svåraste anklagelser mot monoteismen naturligtvis var atombomberna mot Japan, som fällts genom de kristna regeringarnas initiativ i Amerika och England, varvid miljontals oskyldiga massmördats utan anledning, ett sår i Asien som ingen kristendom och monoteism i världen kunde bota.

Mest följde jag dock med fransmannen. Han var inte helt utanför debatten, herr Singh drog in honom ibland, men han fick under diskussionens gång ett allt tydligare drag av ovilja, som om han varken trodde på vad som sades eller tyckte om det. Till slut fick herr Singh ett allt mera plågat uttryck i ansiktet, och till slut föreslog han ett avbrott för en ordentlig middag. Ingen hade någonting emot det. Det märkliga var emellertid att fransmannen inte ville delta. Han gick i stället ut på en promenad, och vi andra fyra hade all anledning att frukta att han inte skulle komma tillbaka.

Men han kom tillbaka, och vi kunde alla andas ut. Emellertid återstod det värsta. Just när vår diskussion äntligen började bli verkligt intressant fick herr Singh plötsligt ett anfall. Det var just vad han själv hade fruktat mest för, och nu hände det, och det var ohyggligt att vara närvarande. Det var inte bara en kollaps, utan det var som om hela hans kropp varit utsatt för fruktansvärda elchocker. Kim kunde hantera det och gjorde vad han kunde och bad oss andra gå, vilket vi inte ville göra, utom fransmannen, som gick. Och det värsta av allt var att denna gång kom han inte mer tillbaka. Han hade nästan visat att han hade fått nog. Han försvann och tog alla sina anteckningar med sig.

Herr Singhs anfall var så svårt att det försämrades ytterligare. På kvällen vågade Kim berätta för oss vad varken jag eller Johannes vetat eller haft en aning om. Herr Singh hade kommit till Benares bara för att dö. Därför hade han bara velat se sina närmaste förtrogna hos sig. Hans doktor hade sagt att han inte tålde ett nytt epileptiskt

anfall. Johannes var förkrossad. Endast Kim hade vetat hur det egentligen hade förhållit sig med herr Singhs tillstånd.

I denna fina säng i detta vackra tysta fridfulla rum väntar mig således en sömnlös natt. Kim är ute och söker efter fransosen. Och allt vad vi kan göra är att vänta och se hur situationen ska vidaregestalta sig. Förhoppningsvis lever herr Singh ännu i morgon, men någon fransos tror varken Johannes eller jag att vi mera ska få se röken av.

Efter en hemsk natt med både uppkastningar och diarré, och som dessutom förstördes av moskiter, följde en sordinerad morgon. Det var omöjligt att inta någon frukost. Kim kom och kallade på oss. Han berättade att herr Singh var mycket svag men att han ändå ville träffa oss.

Han hade åldrats 10 år på en natt. Han var bara några och sextio, men nu såg han ut som åttio. Emellertid kunde han ännu uppbjuda sin älskvärdhet.

"Please pardon my vanity, that I wanted to see my three favourite bodhisattvas before I died." Han kallade oss fram en och en. Jag fick komma först. Han satte sina händer mot min panna och sade något på sanskrit. (Enligt Johannes var det något om att Vishnus ande skulle vara med oss.) Det kändes som om man fått ett sigill inbränt. Sedan gjorde han det samma med de andra. Johannes grät, vilket var mycket upprörande, då jag aldrig hade sett honom gråta tidigare. Kim var mera sansad fastän han var yngst av oss alla - bara några och trettio. Sedan sade herr Singh: *"Take care of the world, because I can't do it any more."*

Det var allt. Vi fick gå. Han log när vi gick, men man kunde se på honom att han inte hade långt kvar.

Kim dröjde ännu kvar inne hos honom. Sedan kom han ut och ville tala med Johannes i enrum. Johannes hade känt herr Singh längst av oss alla. När de båda kom tillbaka till mig sade Johannes till mig mycket allvarligt: "Herr Singh kommer att dö inom de närmaste dagarna, och Kim kommer att ombesörja hans kremation vid Ganges. Jag föreslår att du reser vidare med tanke på hur du har mått i natt. Har du någonstans att ta vägen?" Jag hade ingenstans att ta vägen. Plötsligt stod det helt klart för mig hur totalt ensam jag var i hela Indien nu på denna min första resa i detta väldiga vilda land av idel kriser och faror överallt, fastän jag befann mig mitt bland vänner. "Kim föreslår att du reser upp bland bergen. Vad tror du om det?" Jag kom då att tänka på att jag redan i Göteborg hade lockats av möjligheten att sticka upp till Darjeeling, men att det var förenat med vissa svårigheter som problem med myndigheter och oro i området. Men i brist på annat föreslog jag att jag skulle resa till Darjeeling av och an på några dagar och sedan komma tillbaka. Kanske herr Singh ändå kunde återhämta sig. Johannes gillade förslaget. Han kände tydligen inte till de politiska och byråkratiska svårigheterna. "Men du behöver inte komma tillbaka. Avgör saken själv när du lämnar Darjeeling. Om du inte kommer tillbaka meddelar jag dig ändå allt viktigt förr eller senare."

Ingen visste bättre än Johannes hur dålig jag hade varit under natten. Han hade själv hjälpt mig till toaletten flera gånger och varit noga med att jag inte frös i sängen. Därför var han nu så allvarlig.

Även Kim gillade förslaget, inte heller han tycktes känna till några svårigheter med att besöka Darjeeling. Tvärtom sken han upp inför idén och trodde att det under omständigheterna var det bästa tänkbara stället för mig och att jag skulle trivas där. Jag reste till Patna samma dag (5 timmar öster om Benares) för att samma kväll ta tåget upp mot Nepal, Sikkim och Bhutan och den yttersta indiska utposten mot dessa länder och mot Tibet - Darjeeling.

Här är det lilla som jag egentligen vet om herr Singh. Utbildad till läkare praktiserade han aldrig utan gick i stället in i politiken. Denna övergav han redan på Shastris tid på 60-talet och blev därefter vetenskapsman och sedermera mer och mer religiös och var en tid djupt engagerad i sikhernas sak. Han förstod fullständigt att de hade mördat Indira Gandhi, även om han vid det tillfället tog avstånd från sikherna. Namnet Singh är säkert inte hans ursprungliga namn utan kanske bara en titel, då just denna titel, som betyder "lejon", förlänas många framstående sikher. Som vetenskapsman var han mest pionjärverksam för den gröna revolutionen. I Egypten utmärkte han sig med att vara den mest anspråkslösa av alla deltagare och den enda som aldrig höjde rösten. Kim var där nummer två i försynthet. Jag hade gärna velat lära känna doktor Singh närmare, men nu verkar det vara för sent. Han har aldrig varit gift eller haft barn, han hade inga nära anhöriga, men en släkting till honom var visst politiker. Politiskt beklagade han uppdelningen av Indien i Pakistan och Indien och attribuerade den tragedin med dess många åtföljande krig till indiernas otacksamhet till England i förening med muslimernas egoistiska halsstarrighet. Han älskade Gandhi men beklagade dennes politiska ageranden, vilket ju ledde till dennes död. Han hade ett otroligt kontaktnät i hela Indiens bakgrundspolitiska värld och även inom dess olika religioner. Han tolererade andra religioner men sade en gång, att "Indiens religion är fantasi, och det finns ingen bättre gud här i världen."

Tyvärr fick jag aldrig lära mig hans riktiga namn. Jag försökte en gång, men efter att jag försökt några gånger sade han: "*Forget it.*" Till utseendet var han nästan som en gammal romersk senator, med hög panna och ändå rik hårväxt utan flint, med vitt hår, skarpa drag, elektrifierande ögon och en bred ironisk mun som gärna log åt andra, varunder han då finkänsligt brukade böja ner ansiktet. Endast den mörkare hudfärgen förrådde hans indiskhet.

Aidssituationen i världen, om jag har förstått den rätt, är väl enklast summerad och sammanfattad sålunda: I delar av världen som Europa, det engelsktalande Amerika, Australien och Japan är situationen under kontroll såtillvida, att man kan följa med pandemins utveckling, föra statistik och göra tafatta försök till fördröjning av sjukdomens utveckling genom hittills misslyckade medikamenter. I resten av världen, alltså Asien, Afrika och Latinamerika, finns inte denna kontroll. Bland dessa världsdela miljardmassor kan alltså denna pandemi ställa till med vad som helst. I västländerna, Japan och Australien, där man framgångsrikt skulle kunna kontrollera pandemin, föredrar man ändå att hänge sig åt droger och prostituerade och ta med sig sådana vanor till tredje världen. Sådan är situationen. Naturligtvis föredrar man i länder som Indien att rycka på axlarna åt hela problemet. I Indien är man dock av den meningen, att de värsta spridarna av Aids är rika araber. En annan tragisk uppgift: 90% av alla Indiens prostituerade är tvingade in i sitt yrke från vilket det inte finns någon återvändo.

Naturligtvis planerar jag härifrån Darjeeling att återvända till Benares, fastän vi glömde en sådan viktig detalj som att jag måste kunna hitta tillbaka igen till huset där vi vistades. Med litet tur hoppas jag kunna hitta tillbaka dit ändå.

Resan till Darjeeling tog 16 timmar från Patna. Den sista biten var en tre timmars bussfärd upp för Himalayas sluttningar. Darjeeling erinrar starkt om James Hiltons beskrivning av Shangri La med utsikten mot Kanjenjunga som perfekt motsvarighet till inramningen av Shangri La. Många gamla engelska kolonialminnen lever i bästa välmåga kvar här fortfarande, av vilka det underbaraste är den gamla smalspåriga järnvägen, som fortfarande används i högsta grad. Man lyfter på ögonbrynen åt gamla hotellnamn som "*Gay Lords Hotel*" från en tid när "*gay*" ännu bara hade sin ursprungliga oskyldiga betydelse. På vägen upp möttes man av försäljare som hade som saluförande ramsa "*chef chef papan chefs*" vilket man undrade vad det betydde, då

det lät så synnerligen komiskt, pittoreskt och bestickande på samma gång. Det som de sålde verkade ganska obeskrivligt tills det visade sig vara indiska versioner av "*chips chips popcorn chips*". Indien är även drakflygarnas förlovade land utom cricketspelarnas, och i många telefonledningar ser man strandade drakar. På väg upp till Darjeeling var förekomsten extra riklig. Darjeeling tycks även vara hundarnas paradiset. Staden är full av hundar, vanligen små, snälla och tama fastän de normalt går lösa, och de börjar allesammans skälla före soluppgången. Två tips: gå inte ut i Darjeeling efter solnedgången utan ficklampa hur starkt stjärnorna än lyser, ty marken förblir ändå osynlig, och om man snubblar eller ramlar ser man inte hundlortarna. Och sov med öronproppar, om man vill slippa bli utskälld före soluppgången. Gatorna sopas först på morgonen. Det berömda tåget, som är en av världens högst belägna järnvägslinjer, (stationen Ghoom är världens näst högsta efter en station i Peru,) heter *Toy Train* och är mycket litet, har sittplatser för 32 människor, följer vägen och orsakar ofta trafik kaos i synnerhet om någon klumpig militärkolonn med stora truckar ska förbi, och om den smala vägen blir förstoppad av strandade bussar och för mycket turistfordon är det omöjligt att korka upp den om inte samtliga backar; och när tåget går som långsammast i de snävaste kurvorna, (det förekommer kurvor i 45 graders vinkel,) kan man lugnt promenera snabbare än tåget. Staden domineras av nepaleser som utgör mönster av vänlighet och ärligaste älskvärdhet, trots Darjeelings berömda Gurkhakompanier. Staden är ett viktigt militärfäste, och alla utlänningar som reser dit kontrolleras, även om de inte längre behöver ha något byråkratiskt specialpass.

Efter en fyra timmars promenad uppåt bergen hamnade jag på en liten kyffig restaurang hållen av en liten nepalesisk mycket rörande gammal man av ungefär halva min kroppsstorlek. Man hade redan hunnit bli van vid att vara nästan huvudet högre än de flesta indier, men nepalesarna är ännu mindre. In i samma restaurant kommer en mycket mörk längre indier i medelåldern med mycket djupa forskande ögon och rikt blåsvart silvergråsprängt hår, som bara använder sig av engelska. (Nepalesiska är ett helt annat språk än alla andra hinduers.) Han fäster sig vid mitt sätt att tala engelska, och ett samtal uppstår oss emellan, som sedan blir svårt att avsluta. Han är född i Benares men har bott i Darjeeling sedan 30 år tillbaka. Han är något av en vandrande filosof, och han ägnar sig mest åt självstudier i engelska och åt att författa små idylliska ofta samhällskritiska indiska noveller på engelska. Då han saknade utbildning var han mycket tacksam för varje hjälp och gott råd han kunde få av någon utlänning. Han hade sin skrivbok med sig, som han tydligen alltid bar omkring, och jag rättade gärna genast några av hans idyller. Det visade sig att hans engelska var påfallande avancerad.

Jag blev bjuden till hans hem om kvällen. Det var en ännu enklare håla än samtalsrummet i Benares. Tillsammans med sin hustru levde han i ett enda rum om ungefär 15 kvadratmeter med jordgolv, men utanför rucklet hade han Darjeelings kanske förnämsta utsikt upp mot Kanjenjungamassivet.

Han var född i Benares i mycket enkla omständigheter i en primitiv bondby. När han blivit vuxen gällde det att komma ut i världen och försörja sig, och den stora framtidsstaden med lysande möjligheter var Delhi. Han liftade dit och övernattade på halva vägen i en järnvägsstation. Han lade sig att sova på det hårda betonggolvet, som alla andra, men fick ögonen på en ledig bänk, som han ockuperade. När han sov där en stund väcktes han bryskt av en tjänsteman som visade honom en annan plats bland många andra medellösa på betonggolvet, och lydigt begav han sig dit. Det visade sig, att denna grupp hemlösa stod under uppsikt och skulle inför rätta för dagdriveri. Min vän Sri Ram sållades till dessa, dömdes till en månads fängelse och upplevde i fängelset alla en orättvist dömd straffånges värsta infernovandringar innan han kom ut igen. (Man kan tänka sig indiska fängelseförhållanden i storstaden Delhi på 50-talet.) Jag fick läsa hans långa novell om hela vandrigen, ("*Thirty Days for Nothing*"). Sådan var alltså verkligheten i framtidsdrömmarnas paradiset Delhi. Naturligtvis blev han svårt sjuk på kuppen men lyckades återhämta sig.

Därefter hade han vandrat omkring i Indien på jakt efter ett ställe där han kunde leva trots sin från början förintade karriär, (fängelsevistelsen stod för evigt stämplad som ett brännmärke i hans protokoll,) och i Darjeeling blev han vänligt bemött av nepaleserna, varför han stannade där. Han levde på att gå omkring med en verktygslåda som gravör; han utförde alltså små tillfällighetsjobb med ingravering av namn på skyltar. Han hade en son nere i södra Indien, och det var den enda säkra adress han kunde ge mig, då hans Darjeelingadress helt enkelt inte fungerade. Jag fick hålla kontakt med honom brevledes, men bara i sonens namn, så att sonen inte skulle få besvär av faderns öde, som ju i praktiken var brännmärkt av de statliga myndigheterna från början.

Han hade många litterära frågor att ställa mig. Mest var han nyfiken på en bok som han hade kommit över, som visade sig vara Orestin av Aiskhylos. Jag lärde honom att rätt uttala namnen Agamemnon, Orestes, Prometheus, m.m, och han var helt entusiastisk över den grekiska mytologin, som ju har många paralleller med den indiska. Han hade även böcker på italienska, franska, tyska och till och med svenska, mycket av hans lilla hem upptogs av böcker, som han ibland måste sälja av när inkomsterna krympte.

Men mest imponerande var hans djupa insikt i indisk politik och det sociala samhället. Indien är nu i en märklig fas av politiskt uppvaknande. I alla tider har indierna gått på det här med Gandhis och Nehrus ofelbara förträfflighet och deras heroiska kamp mot det engelska förtrycket, men nu börjar indierna sakta förstå, att allt det onda som frihetskämparna menade sig avlägsna med engelsmännen i stället nu efter självständigheten är mycket värre. Förtrycket har ökat i stället för att minska, demokratin är bara en mask och fasad för kastväsendets system av inre beundran, med engelsmännen försvann även dessas organisation, rättsväsen, ordning och ekonomi, Indiens riksbank är i upplösningstillstånd, byråkratin är allsmäktig, efter Sovjetunionens fall har man börjat upptäcka och ifrågasätta det indiska etablissemangets alla skumma affärer och allianser med mördare som Nasser, Tito, Bresjnev och andra, affärer mot vilka Bofors framstår som bara en diskret liten fis, ingenting fungerar i samhället som tycks lida av permanent kortslutning i nätet, och allt detta börjar nu Indiens djupare folkmassor att fatta.

Efter denna mycket givande dag med en ny indisk vän, som nästan kändes som en direkt fortsättning på doktor Singh, som var mera svårtillgänglig i sin höga lärdom medan denne var mera konkret, hade jag plötsligt en känsla av att äntligen ha fått kontakt med det verkliga, levande, innerliga Indien. Sri Ram var 57 år gammal men såg 15 år yngre ut, fastän han nu började få problem med tänder och ögon, hans engelska var underbar trots det torftiga uttalet, och fastän han aldrig bad om en enda småpeng var det för första gången ett nöje att få kunna skänka en indier pengar, 10 rupier till att börja med. (Hade jag givit mera hade han kunnat få problem med sina grannar.) Han tog tacksamt emot det, och jag gav det fullständigt frivilligt och oombedd.

Den påföljande natten blev däremot fasansfull. Till mitt hotell ankom en entusiastisk tyska, som var mycket intresserad av mig och som jag hade någon konversation med, då jag undrade vad hennes översvallande hjärtlighet berodde på, tills hon radade upp ett antal cannabiscigaretter, som hon gärna bjöd på. Finkänsligt drog jag mig tillbaka och inledde en sömnlös natt med min andra indiska avföring (den här gången perfekt) men med åtföljande nya uppkastningar. Maglaboratoriet stormade sedan hela natten, och aldrig har jag fisit så kraftigt och ihärdigt och våldsamt och länge. Det var tydligen dags att lämna Darjeeling.

Men i gryningen gick jag upp klockan fyra för att vandra till soluppgången på Tiger Hill. Sikten var fullkomligt klar, och det hade hela grannskapet tagit vara på, för uppe vid Tiger Hill samlade sig 50 jeepar fullproppade med nepaleser och bengaleser för att fira en folkfest inför den praktfulla soluppgången klockan sex på morgonen. Det sjöngs och dansades och klappades i händerna när det omätligt ståtliga Kanjenjunga, världens

tredje högsta berg, långsamt började gnistra och blänka och stråla av ljus i sin majestätiska bländvita drapering. Jag var den enda europén bland alla dessa små glada nepaleser och bengaleser, och jag var den enda som var till fots. När alla de 50 jeeparna hade farit igen för att ta i tu med en vanlig arbetsdag stod jag ensam kvar med hela Himalayas horisont och ett berg mer än dubbelt så stort, högt och vackert som Fuji Jama, som uppfyllde hela horisonten med en naturhögtidlighet utan motstycke i gudomligaste majestät. Vem hade kunnat ana att Shangri La faktiskt skulle existera i verkligheten?

Men den största utmaningen var vissheten om, att bakom detta världens mest majestätiska berg och bergslandskap så dolde sig en hel värld av bara Shangri La, nämligen Tibet. Prospektet inför alla dessa berg, som dolde någonting där bakom, resulterade i en farlig frestelse för framtiden. Man kunde ju nu inte längre avstå från Tibet, när man en gång kommit så här nära.

Jag hade lämnat Benares på lördagen. När jag återkom följande onsdag stannade tåget vid den södra stationen Moghulserai, varifrån det är 20 kilometer in till staden. Jag tog en taxi till den stora bron och fick den här gången nöjet att få möta staden från floden.

Första gången hade jag inte fått se mycket av staden, då jag varit helt beroende och upptagen av mina kamrater, men nu tog jag mig friheten att vandra genom hela staden. Snart förstod jag varför Johannes förra gången nästan förbjudit mig att gå ut i staden. Överallt fanns det inbjudande människor som måste visa vad de hade att sälja, och snart hade jag förlorat 300 rupier. Ett tips till framtida besökare: se upp för färska kopannkakor! De finns försåtligt utplacerade överallt, de är ännu talrikare än hundlortarna i Darjeeling, och som fotgängare i en godtycklig trängsel har man ingen chans.

Jag fann huset var vi hade varit den natten. Jag mindes att huvudpostkontoret låg ganska nära, och när jag väl funnit detta gick resten lätt. Änkan, doktor Singhs väninna, som då tagit hand om oss, fanns kvar, men alla de andra var borta. Doktor Singh hade avlidit på söndagskvällen, följande morgon hade Johannes gett sig av norrut, och var Kim var nu visste hon inte. Hon hade ingenting med begravningsceremonierna att göra, och det var möjligt om inte rentav troligt att doktor Singh redan var kremerad. Jag kom ihåg det halvt förkolnade till en indisk svastika vridna liket i floden som jag hade sett från bron på morgonen och reflekterade över möjligheten att det liket hade kunnat vara doktor Singhs.

Angående den indiska religionen kan man ha följande synpunkter. I all sin färgstarka fantasirikedom och sin oändligt skiftande och nyansrika symbolik saknar den dock all logik, ordning och konsekvens, vilket återspeglas i hela det indiska samhället. Det säger nästan allt, att de enda som framgångsrikt bemästrat Indien är härskare som inte haft någonting med hinduismen att göra, som mogulerna och européerna. Dessutom har hinduismen definitiva fränstötande drag, som väl närmast kan beskrivas såsom snaskiga. (Ex. det uppbrända svastikaliket i Ganges.) Denna snaskighet hör emellertid samman med klimatet, mentaliteten och de naturliga förhållandena i Indien, med bekymmer som de nyckfulla explosiva diarréerna, som kommer utan förvarning och utan skönjbar anledning, de ytterst bisarra specialsjukdomarna, omöjligheten att hålla någon konsekvent hygien, överbefolkningen och fattigdomen. Det säger sig självt, att okontrollerad överbefolkning måste medföra okontrollerad fattigdom. Till hinduismens fördel måste dess inställning till kvinnorna anföras. Kvinnor ska vara vackra, de ska äras och skämmas bort av sina män, de ska hålla nycklarna till huset, och deras mäns sinnestillstånd, samhällsställning och rekorderlighet ska återspeglas i hur vackra deras hustrur är, hur väl de är klädda, hur fina smycken de har och hur väl de mår. Den indiska kvinnoinställningen är alltså ganska motsatt den islamska. För en hindu är det en självklarhet att varje kvinna ska få

ha samma frihet som varje man. Samtidigt som den yttre könsskillnaden i Indien kanske är mera påfallande än någon annanstans, så är kanske könsdiskrimineringen kanske mindre än någon annanstans.

I sin fattigdom, överbefolkning och mjuka mentalitet påminner Indien mycket om Brasilien. En anmärkningsvärd skillnad är dock, att i Indien skjuter man inte sina tiggarbarn ens om de är vanskapta.

Om man kan tolerera snaskigheterna så måste Indien framstå som ett paradiset, som alltid kommer att ha mycket att lära och ge resten av världen, och som varje människa med bara en gnutta andlighet måste inspireras och imponeras av. Tänk bara på en sådan sak som hönan, som importerades till Europa från Indien. Alla ägg vi äter har vi alltså Indien att tacka för. Även Kina har skänkt ett evigt hus- och sällskapsdjur, men vilket? Jo, råttan.

Benares har två järnvägsstationer, av vilka den ena ligger två mil söder om staden medan den andra ligger inom promenadavstånd från centrum. Av praktiska skäl valde jag även den andra gången att lämna Benares via den senare, vilket visade sig vara ett misstag. Det förekom ett direkt tåg från Benares till Madras, som hade passat mig perfekt, och som skulle avgå samma dag. Först var det några timmar försenat, sedan var det 6 timmar försenat, sedan 12, och till slut 19 timmar försenat. Det skulle då alltså avgå först klockan 13 följande dag. Då det var för sent att boka sig för en säng på stationen måste jag uppsöka hotell. När jag återkom följande morgon klockan 9 till stationen hade Madraståget kommit och gått. Följande skulle avgå fyra dagar senare.

I stället inväntade jag ett annat tåg, som skulle gå till Patna, varifrån det fanns en daglig direktförbindelse till Madras. Det skulle avgå 14.45, först var det 45 minuter försenat, sedan en timme, sedan 90 minuter och till slut två timmar. Till slut visade det sig att det tåget hade strukits från programmet. Likväl stod det kvar på tidtabellen, och alla informationsexperter på stationen talade om det tåget som om det alltså fortfarande existerade, fastän det alltså hade strukits. Min enda återstående möjlighet var att ta ett tåg till Calcutta och därifrån ett snabbtåg till Madras, då jag ej längre kunde hinna med Patna-Madras-tåget.

Hela denna station gav intryck av att inte fungera. Bakom en ståtlig fasad sprang rättorna omkring på restauranggolvet och i första-klass-väntrummet, och med alla dessa oändliga förseningar med strukna tåg, som alla förnekade att var strukna, förekom det liksom ingen kontroll över situationen. Jag hade förlorat ett oåterkalleligt dygn på denna oordning och därtill 600 rupier av min reskassa. Johannes hade haft rätt: jag borde inte ha återvänt till Benares. Ändå är jag glad att jag gjorde det, så att jag fick veta vad som hade hänt angående mina vänner, och så att jag närmare fick lära känna staden. Men varning alltså för stationen Varanasi Cantonment. Håll er till Moghulserai söder om staden.

Vid samtalen i Benares hade doktor Singh talat väldigt mycket om den symboliska föreställningen om Juggernaut. I Orissa fick jag äntligen veta exakt vad detta indiska mysterium rör sig om. Det verkliga ordet är "Jagganath" och betyder "Universalhärskaren". Det är alltså en mycket indisk föreställning om en allsmäktig gudomlighet. "Juggernaut-kärran" kommer in i bilden genom de religiösa festerna i Puri, som infaller årligen i juni-juli. Till dessa fester konstrueras väldiga kärror, "Raths", som är fjorton meter höga och rullar på sexton hjul. Kärrorna är fyrkantiga om ungefär tio kvadratmeter, och det krävs enorma krafter för att rulla i gång dem i de religiösa processionerna. När de väl kommit i gång är det nästan omöjligt att stoppa dem. Förr i tiden för en 3-400 år sedan var det sed bland de mest hysteriskt religiösa att kasta sig under hjulen och låta sig krossas bara för att få dö inför gudens ögon. Inga icke-hinduer tillåts bevittna Jagganathmysterierna.

Om Calcutta är det mycket att säga. Britterna byggde upp staden till sin indiska huvudstad och till landets största stad från ingenting, och i och med självständigheten 1947 inleddes stadens många lidanden. Emellertid är slummyten mycket överdriven.

Staden behöver tydligt fräschas upp, dess 45-åriga lidanden har satt sina tydliga spår och djupa ärr, men hela dess tragedi beror bara på separationen mellan Väst-Bengalen och Öst-Bengalen, sedermera Öst-Pakistan och Bangla Desh. Genom separationen förlorade Calcutta sin landsbygd. Staden är stor som London, och tänk er vad det skulle bli av London om man skilde det från England under 45 år! I Öst-Bengalen producerades alla råvaror som Calcutta levde på, och i Calcutta fanns alla industrier för bearbetningen av dem. Separationen orsakade en permanent samhällskortslutning i hela Bengalen och framför allt i Calcutta. Samtidigt har miljoner flyktingar från Bangla Desh sökt sig in till Calcutta. Vad är att göra? Det finns bara en vettig sak att göra. Återförening Väst- och Öst-Bengalen. Förutsättningar finns, Indien har råd att tolerera och acceptera alla Bangla Deshs muslimer, och innan denna återförening äger rum måste Calcutta förbli ett öppet sår som skriar av smärta inför hela världen.

En medresenär från Calcutta till Madras var mycket bitter mot engelsmännen, som han menade att hade svikit Indien. All skuld för 1947 med separation och folkmord i Punjab lade han på Louis Mountbatten, Indiens siste brittiske vicekonung, för att denne, när han såg vart det barkade hän med skilsmässan Indien-Pakistan och uppdelningen Öst- och Väst-Bengalen, påskyndade briterernas lämnande av det sjunkande skeppet i stället för att hjälpa till med att rädda det. Han menade att britererna smet av ren feighet och lämnade hinduerna i sticket att själva reda ut vad som kom att resultera i en folkvandring på 10 miljoner och spontana folkmord på 250-500,000 Punjabflyktingar.

Madras överraskade en med att uppvisa god ordning, renhet, klara besked, effektivitet och allt det andra som man hade saknat i hela Indien hittills. Men det var tyvärr det enda man hade tid med att uppleva av Madras, (som faktiskt uttalas madrass).

När jag kom till Bangalore kunde jag förstå doktor Sandys motvilja mot staden. Allt det charmfullt indiska saknas i den. Staden är alldeles för välputsad och fin, välordnad och ordentlig, modern och tråkig och saknar allt det idylliska och pittoreska. På länsresidensets pampiga byggnad står det skrivet: "Regeringens arbete är Guds arbete." Den är bara 400 år gammal, och dess namn betyder "böornas stad". Den är Indiens teknologiska centrum och kunde lika gärna ha legat i Tyskland, Venezuela eller Texas.

Klockan nio på morgonen blev jag färdig med formaliteterna, och mitt sista tåg till Goa skulle avgå på eftermiddagen. Jag var tvungen att kontrollera min sista tågbiljett klockan 16, vilket bara gav mig sju timmar i Bangalore. Jag var helt slut efter en natt i halv bädd, (konduktören lät mig i nåder dela bädd med en annan,) morgonen inleddes med påfrestande avföringsprocedurer, jag var yr och mera gråhårig än någonsin, så det var tyvärr inte att tänka på att bege sig 150 km upp bland bergen för att hälsa på Sai Baba. I stället sökte jag mig ut bland Bangalores bakgator, där åtminstone något av det riktiga Indien ännu stod att finna.

Sista tågetappen från Bangalore till Vasco da Gama i Goa tog 22 timmar. Därmed var den indiska tågresan på c:a 8000 kilometer fullbordad. De cirka 175 timmarna ombord på tåg innebar en medelhastighet av cirka 45 kilometer i timmen. Det bästa och snabbaste tåget var Koromandelexpressen från Calcutta till Madras med en medelhastighet av 60 kilometer i timmen, (1800 kilometer på 30 timmar).

Hur ska man för övrigt summera denna mitt livs mest givande och intensiva resa hittills? Det, att av de 800 milen hade endast 400 varit planerade, säger nästan allt. Redan planeras en ny Indienresa för november '93, som dock måste bli minst dubbelt så långvarig, men den vackraste summan av resan är alla de nya goda kontakterna. Sri Ram i Darjeeling var bara den första, den största vänligheten upplevde jag i Calcutta där jag har ett stadigt nytt hem, i denna älskvärda stad fick jag till och med två nya kontakter, en annan intressant vän var tehandlaren i Assam, nästa resa måste inkludera Shillong i Indiens yttersta nordostliga gränstrakter nära fronten mot Kina, och en bankir i Bangalore, slutligen, lovade ytterst intressanta framtida kontaktutvecklingar.

Naturligtvis var Varanasi höjdpunkten med de enastående mänskliga upplevelserna där, hur skakande de än var, medan Agra med Taj Mahal och framför allt Darjeeling blev de största skönhetsupplevelserna. Trevligast som stad betraktat framstod dock Patna med enastående kultiverade människor och där jag också hörde den bästa engelskan. För övrigt är engelskan i Indien lika bedrövlig som cockneydialekten. "*Chef chef papan chefs*" är ett mycket belysande exempel.

Naturligtvis hade jag många andra kontakter även, och i regel var mitt resällskap idealiskt. Från Goa till Agra var det särskilt fyra hjärtliga ungdomar, som pratade livligt på engelska och sjöng hela vägen, av vilka tre var damer, som underhöll mig; och under hela resan efter Patna hade jag det synnerliga nöjet att till resällskap ständigt få kultiverade affärsmän, med vilka man ledigt kunde diskutera hela världslitteraturen, hela världspolitiken och allt vad religion heter. Med vilka affärsmän i Norden kan man spontant diskutera Buddha och Bhagavadghita, Koranen och Bibeln, själavandring och Gud? Ofta beklagade man att man inte själv var affärsman. Vilka enastående affärer skulle man inte kunna göra med Indien, som har världens kanske förnämsta textilier och ädelstensexpertis, och som hungrar efter nya marknader efter förlusten av Sovjetunionen! För Indien innebar Sovjetunionen en mäktig beskyddare och generös handelspartner. Efter Gorbatjovs och Sovjetunionens fall har Indien handelsmässigt förlorat sin ryggrad. Anledningen till Indiens tyende till Sovjetunionen var kriget med Pakistan. USA har begått två svåra misstag i Asien: det har accepterat och erkänt Kinas överhöghet över Tibet, och det har rustat upp Pakistan. Det blir svårt för någon nation att kunna ta över Sovjetunionens roll som Indiens beskyddare och vän, men i Europa skulle det finnas möjligheter för främst England, Frankrike och Sverige. I Indien skulle det finnas omätliga behov av exempelvis svensk miljöteknologi. Det tyska kynnet rimmar inte väl med Indien.

Det säger sig självt, att två veckor är alldeles för litet för en sådan resa. Två timmar i Madras utan att kunna besöka ens Sankt Tomaskyrkan där med aposteln Tomas ben, tre timmar i Calcutta utan att kunna komma närmare Victoria Memorial, indiska muséet och St. Paul's Church än att få se dem på avstånd, inga uppehåll alls för Allahabad, Lucknow, Delhi, Bombay och Kashmir, och ingen tidsmöjlighet att i Goa kunna ta sig ut till Anjunas hippieparadis eller ens in till huvudstaden Panjim - mycket missade man på vägen blott på grund av hård tidsbegränsning. Desto lyckligare får man vara över allt det som man ändå hann med.

De andra européerna i Indien var till 99% av två kategorier. Den ena var standardturisten i shorts, fula T-shirts, löjliga mössor, vanligen fetlagd och otymplig, behäftad med svåra magproblem efter för mycket drinkar och lättja, och hopplöst hjälplös. Den andra kategorin var alla dessa vanligen unga hippies, men även äldre förekom, i mycket extravaganta kläder, ofta mycket långt hår, helt excentriska men väl anpassade till den indiska världen. Själv befann jag mig väl i mitten av dessa båda extrema kategorier, enkelt klädd, varken västerländsk eller österländsk, med förundransvärt litet bagage både ur indisk och västerländsk synpunkt, något så ovanligt i Indien som en europeisk ensamresenär men väl konversant med alla kategorier, från totalt vilsna ryska turister utan pengar till de mest exotiska infödingar och hippies. Bäst kom jag väl överens med alla de kringresande, intelligenta, eleganta och diskussionslystna djupt religiösa affärsmännen med politiska frågor och åsikter som sökte bearbetning.

Ur hälsosynpunkt var resan inte mindre intressant. Frågan är varför jag blev så våldsamt sjuk i Benares, då det inte fanns någon biologisk anledning, då jag konsekvent iakttog alla försiktighetsåtgärder: ingenting okokt, och bara mineralvatten. Emellertid sattes jag aldrig ur spel, hur svag jag än var. Efter kräkningarna och den första diarrén i Benares kunde jag ändå genast resa upp till Darjeeling, och trots att mitt tillstånd i Darjeeling ytterligare försämrades genom det andra kombinerade kräknings- och diarréanfallet, (resans värsta,) kunde jag ändå genomföra promenaden på fem timmar

upp till Tiger Hill (2660 m.ö.h.) med start klockan fyra på morgonen. Helt frisk igen blev jag inte förrän under det andra besöket i Benares. Inalles hade jag fem avföringar under resan av vilka tre, och särskilt den sista, var helt perfekta.

Nu kan sådana här detaljer tyckas något triviala, ovidkommande och osmakliga, men de är dock vetenskapligt intressanta och kan vara av nytta för andra västerländska Indienresenärer.

Resans enda allvarliga förveckling var väl att jag inte blev behandlad som utlänning med Indrail-pass som jag borde ha blivit. Ind-Rail-passet kostar 165 dollar (tusen kronor eller 5000 rupier) för två veckor i första klass och motsvarar väl ett europeiskt Interrailkort, men med Indrailpasset behöver man inte betala extra för reservationer eller sovplats. Mitt Indrailpass borde ha gett mig fri tillgång till alla tåg i första klass runt hela Indien. Likväl såg jag inte min första plats i första klass förrän i Patna, i Agra anmodades jag dessutom betala 260 rupier extra för en plats i andra klass, den betan lärde mig att vara hänsynslös, och därefter hände det aldrig mer att någon konduktör kunde få ut mig ur första klass, fastän en konduktör (mellan Madras och Bangalore) faktiskt bad mig stiga av tåget. Indrailpasset är till för att en utlänning skall slippa behöva kämpa med lokalbefolkningen för att få tågplats, och likväl fick jag i princip kämpa under hela resan för min dyrt köpta rättighet.

Likväl har den indiska järnvägen flera fördelar som vi saknar i Europa. Den främsta är väl systemet med s.k. "*retiring rooms*", som helt enkelt innebär att en trött tågresenär mot uppvisande av biljett kan övernatta på stationen i för detta ändamål särskilt inrättade rum mot en blygsam avgift. (Jag fick ett dubbelrum med dusch och toalett för 75 rupier, alltså 15 kronor.) Man kan inte stanna mer än en natt, om inte särskilda skäl föreligger, men man kan välja mellan enrum, dubbelrum eller sovsal. Standarden är hyfsad, man kan få frukost på morgonen, och stationen har alltid en fullt acceptabel restaurang. Systemet är ypperligt för resenärer som måste stanna i en stad bara för att byta tåg. Man slipper hela hotellbestyret.

En annan fördel är "klagomålsboken". Varje station har en sådan. Har man något att klaga på är det bara att gå till den och göra det skriftligt. Varje klagomål tages ad notam. Om någon tredskas med en på stationen så räcker det ofta med ett "Var är klagoboken?" för att den tredskande byråkraten ska ta reson.

På beställning serveras varm mat direkt i kupéerna. Ofta är maten förträfflig, och "*the attendant*" hämtar sedan själv bort disken. Han serverar gärna te hur mycket som helst för några rupier kvartslitern, (mindre än en krona,) och om något är en gudadryck i Indien, så är det te. Kaffe och sprit smakar pyton i Indien, det är det sämsta man kan dricka där, men teet är desto ljuvligare i stället, så att det nästan är att rekommendera, att man inte dricker något annat i Indien än enbart det underbara, doftande och gudomligt välgörande teet.

Förmodligen var det väl bara helt enkelt emotionell överansträngning som gjorde mig sjuk i Benares, livet i Indien handlar mycket om mobilisering av extraordinära krafter, framför allt mentala, för att överleva, och innan man lärt sig sätta in den indiska växeln rätt måste det bli gnissel i motorn. Det hör till saken, att anfallet i Benares kom efter en 55-timmars tågresa i andra klass, som i Indien alltid är sprängfylld och av samma standard som boskapsvagnar.

I stället blev resans största bekymmer det oavslutade mysteriet i Benares. Den bestående otillfredsställelsen bestod i att fransmannen bara försvann med hela protokollet. Man kan hoppas på att han på något sätt ger sig till känna med en avskrift i efterhand, men det hoppet har sämsta tänkbara odds: i bästa fall en mot hundra. Frågan är varför han försvann. Det är knappast troligt att han ville utnyttja protokollet för egen räkning, då han själv närmast visade avsky för vad han dokumenterade, utan det troligaste är tyvärr att han slänger protokollet så att det förstörs. Detta vore synd ur den synpunkten, att samtalen, hur kontroversiella de än var, ändå utgjorde doktor Singhs testamente, en lärd och erfaren ytterst vederhäftig och realistisk hindus livs sista

angelägna kommunikation till de levande, och tyvärr är det omöjligt att rekonstruera de ytterst laddade och intressanta samtalen i efterhand. Jag kan inte ens försöka. Under samtalens gång svävade vi alla i den tryggheten att varje ord antecknades och bevarades, och så löpte det hela rakt ut i tomma intet. Doktor Singhs död var inte så frustrerande som detta protokolls försvinnande, när det ändå faktiskt förelåg i svart på vitt.

Detta är resans enda bittra eftersmak: en fransmans sabotage av en döende hindus livs sista vilja.

Det bästa jag tog med mig från Sverige var en rulle svenskt toalettpapper av bästa och lenaste kvalitet. Ett gott råd till andra som gör samma sak: lämna aldrig den toalettrullen hemma om ni går ut på långa promenader. Man vet aldrig i Indien när ens kropp behagar spela en elaka spratt.

Solen är hård i Indien, varför många hinduer går med paraplyer under solen som något mycket effektivare än ett parasoll. Huvudbonad rekommenderas.

Maten i Indien är förträfflig, men undvikandet av kött rekommenderas. Gandhi levde under större delen av sitt mogna liv bara på jordnötter och getmjölk. Farligast av allt att äta är för mycket. Då kan vad som helst hända. Med Indiens tryckande klimat tål kroppen helt enkelt inte att den är för mätt. Själv levde jag mest på te och bananer. Min bästa middag hade jag i Darjeeling (den 15.11 på kvällen, just när doktor Singh dog,) men även i Patna åt jag förträffligt. De största bananerna fanns i Bangalore, en enda banan fick en att storkna, medan de minsta fanns vid kusterna, i Madras och Goa.

Sista etappen i södra Indien ingav mig stor respekt för tamilerna genom den bättre ordningen och effektiviteten i städer som Madras och Bangalore. Madras är tamilernas huvudstad, och det är huvudsakligen tamilska hinduer som utgör det indiska befolkningsinslaget i Östafrika, Egypten, arabländerna, Singapore och Indonesien. De är av naturen ett företagsamt resenärsfolk. Det var en tamil som sade till mig, efter att först ha frågat om jag var katolik, och jag svarat jakande men med det förbehållet att jag omfattade och accepterade alla religioner: "Då är du hindu." Staten Kerala, den sydvästra kusten av Indien, har den högsta läskunnigheten i Indien att uppvisa, och där finns även uråldriga kristna och judiska församlingar. Aposteln Tomas kom dit, och där avled även Vasco da Gama i Cochin. När portugiserna kom dit efter Vasco da Gama irriterades de av att Keralas hinduer redan var kristna men inte kände till påven. Albuquerque och andra försökte omvända dessa urkristna till påvens kyrka men med dåligt resultat: tamilerna fortfor att importera syriskt kristna biskopar från Persien och Mesopotamien.

Slutligen har vi problemet med islam i Indien. Alla Indiens största politiska problem kommer därifrån. Mogulerna byggde Taj Mahal och många andra vackra städer, men de förstörde också så många antika indiska tempel och kloster som möjligt. Bara i Orissa (i Bindusagar vid Bhubaneswar) förstördes 6500 tempel. Sida vid sida vid det Gyllene Templet i Benares ligger en av islams viktigaste moskéer i Indien, som byggdes efter att ett indiskt tempel först raserats på platsen. Ännu ingår ruiner av det indiska templet i moskén. Ett vackert men vemodigt vittnesmål om hinduismens fantastiska tolerans är att indiska staten ställt upp med patrullövervakning vid denna moské för att skydda moskén mot eventuella berättigade hinduistiska hämndkänslor. Indien har 80 miljoner muslimer, vilket är mer än vad både Egypten, Turkiet och Iran har. Endast Pakistan och Indonesien har större muslimska befolkningar. Problemen i Kashmir kommer sig av, att Maharadjan av Kashmir bestämde sig för att ansluta sin stat till Indien och inte till Pakistan trots övervägande muslimsk befolkning. Detta har Pakistan aldrig förlåtit Indien, varför Pakistan oavbrutet understödjer terror i Kashmir mot Indien. Efter Bengalen är det värsta offret för Indien-Pakistan-separationen staten Punjab, sikhernas hemstat, som religiöst ligger mitt emellan islam och hinduismen och vacklar än hit och än dit samtidigt som det pågår en dragkamp om dem. Även här understödjer Pakistan terror mot Indien. Kort sagt, i beaktande av islams politiska och

sociala praktisering, med våld på programmet, kvinnoförtryck och systematiskt förhindrande av utbildning, så framstår Allah tyvärr som historiens största religiösa fiasko. Salman Rushdie må vara hädisk, men han har rätt.

Européerna var inte lika hårda i Indien. Hårdast var portugiserna, men deras era gick snabbt över, fransmännen slogs i regel bara mot engelsmännen och försvann sedan, och engelsmännen exploaterade naturligtvis landet ekonomiskt, men de byggde även upp det. Endast tack vare engelsmännen är Indien så pass förenat som det ännu är idag med alla sina olika språk, raser och nationaliteter, och det är egentligen bara det engelska språket som håller Indien samman. Vad engelsmännen gav Indien var en solid stabilitet genom att förena alla de skilda staterna, bygga järnvägar, etablera en administration och, framför allt, lämna efter sig en beundransvärd demokrati, som hållit sig och som utan konkurrens är världens största. Vad är Victoria Memorial i Calcutta mot Taj Mahal mer än en löjeväckande otymplighet? Men, å andra sidan, vad var Stora Moguls hela härlighet mot engelsmännens bestående förening och demokratisering av Indien? Pakistan-tragedin förblir engelsmännens enda misslyckande i Indien, som dock kraftigt övervägs av de bestående frukterna av deras tidigare insatser.

En intressant detalj: genom att jag köpte mitt Indrailpass för 105 pund i stället för 165 dollar förtjänade jag faktiskt drygt 150 rupier på affären, vilket är mycket pengar i Indien. Fastän alla ansåg att dollar i Indien var bättre än pund förtjänade jag alltid på att ha pund i stället för dollar.

Ekonomiskt blev summan av resekostnaderna 7100 kronor. Om man bortser från flygbiljetten (5500) och Indrailpasset (1000) levde jag alltså faktiskt två veckor i Indien på bara 600 kronor. Om man bortser från onödiga utgifter (som bedrägeriet i Agra och uppköpen i Benares) var det bara 450 kronor. Om man dessutom bortser från egentligen onödiga hotellräkningar var det bara 380 kronor, som jag alltså hade kunnat leva på två veckor i Indien. Reserver behövde inte utnyttjas, och jag hade 40 pund kvar av de 200 jag hade tagit med mig.

Sista kvällen i Indien slog jag på stort, släppte loss ordentligt och unnade mig en ordentlig middag med allt vad jag ville ha utan några hänsynstaganden till magen. Resultatet, med efterrätt och specialte, blev en räkning på 13,50 rupier, det är ungefär tre kronor. Naturligtvis gav jag min betjänare 15 rupier. Återstoden av min indiska kassa, 72 rupier, tänker jag skicka till min vän Sri Ram i Darjeeling, doktor Singhs efterträdare som min huvudstödpunkt i Indien. Portot i Sverige kommer att kosta mig mer än 72 rupier (15 kronor), men det kommer att vara mycket pengar för honom.

Goa 24.11.1992

När jag återkom till Göteborg väntade mig resans största överraskning: fransmannens protokoll från Benares i nödortftig avskrift på engelska. Utan avsändare hade han sänt mig det utan att kunna sända det till de andra. Inte minst intressant i protokollet var hans egna subjektiva anmärkningar. Jag kunde bara dra en lång suck av lättnad, men samtidigt påmindes jag om protokollets fruktansvärda innehåll och förpliktelser. Få kan begripa innebörden av vad vi egentligen kom att uttrycka där den där digra eftermiddagen i Benares fredagen den 13 november, och dessutom är jag belagd med tystnadsplikt. Dessutom är protokollet opresentabelt, då fransmannens grammatiska kunskaper i engelska var mycket bristfälliga. Väsentligt är dock, att man av hans ogrammatiska avskrift exakt kan rekonstruera hela diskussionen. I vilket fall måste protokollet bli en lång och särskild bilaga för sig.

Efter detta tacksamma mottagande gick naturligtvis mina tankar till Johannes, Kim och fransmannen, som varit med. Var var de nu? Fransosen meddelade ingen avsändare, kuvertets poststämpel skvallrade bara om Frankfurt, troligen hade han efter

Benares tagit första bästa tåg eller buss till Delhi och flugit hem till Europa, men han kände min adress, som Kim måste ha givit honom. Det var bara att hoppas på att "Max Jacques" skulle höra av sig på nytt.

Kim hade meddelat sin föresats att tills vidare stanna kvar i Indien och återuppsöka sina rika föräldrar söder om Patna. Hans hemtrakter var Buddhas hemtrakter, och hans familj hörde till dem som trots alla Moguls och hinduismens invasioner alltid hållit fast vid buddhismen. Jag hade inte hans adress i Bihar, och det var bara att hoppas på att han skulle höra av sig, vilket han säkert gör.

Och Johannes hade begivit sig norrut förmodligen tillbaka till sina vänner i och bortom Himalayas sluttningar. Doktor Singh hade förutspått honom en våldsam död i ensamhet i bergen och menat att olyckan i april bara hade varit en förvarning, jag hade efteråt frågat honom hur han upptagit denna spådom, men han hade absolut inte tagit den på allvar. Han är den enda av de tre som lovat höra av sig snart.

Mest måste man dock tänka på det oerhörda mänskliga fenomenet doktor Singh. Han måste alltså redan i september när vi meddelades om att han önskade träffa oss i Benares den 15 november ha varit inställd på att dö just den dagen. Kanske att han hade räknat ut det astrologiskt, då han var mycket kunnig i indisk astrologi. Nu sammanstrålade vi några dagar tidigare, men han dog ändå den 15 november. Naturligtvis var det väldigt smickrande för oss att han ville ha just oss omkring sig vid sin död, men samtidigt var det ett förkrossande ansvar genom allt det som han hade att säga. Hade hans epileptiska anfall kunnat undvikas? Troligen, men jag tror knappast att hans bortgång hade kunnat ändras. Genom sin egen vilja hade han lyckats arrangera att ha tre européer och en europeiskt skolad buddhist hos sig just när han skulle till att dö, och han hann få sagt vad han ville få sagt i tid. Hans livsuppgift och dödskamp var fullbordade redan den 13.11, så att han i lugn och ro sedan kunde somna in på söndagen. Han hade själv arrangerat allting otroligt väl, nästan som ett formellt fullkomnat konstverk. Hur många är det väl som får dö exakt som de själva vill? På sitt sätt var doktor Singh genom sin totala självkontroll herre över döden.

Naturligtvis tänker man också mycket på alla de nya vännerna och kontakterna i Indien. Om alla som lovat skriva till mig från Indien verkligen skulle göra det skulle jag få minst ett dussin brev. Jag ser med längtan fram emot det första av dem, och, som jag fruktade redan innan jag reste dit, så var det betydligt lättare att resa dit än att nödgas komma tillbaka därifrån. Det är bara att längta tillbaka så länge och att gå in för att verkligen komma tillbaka.

Som Dag Hammarskjöld skrev strax innan han dog: "Nu känner jag åtminstone vägarna."

Göteborg 30.11.1992

Fransmannens protokoll från Benares.
grammatiskt korrigerad av C. Lanciai
utan några andra förändringar av texten.
(Kursiverade stycken är översatta från franskan.)

"Westerberg - den blonde germanen, den enda ledartypen i sällskapet, var på dåligt humör, indignerad och aggressiv. Herr Singh stod för förargelsen och bemästrade den västerländska aggressionen.

Singh Jag förstår att ni är missnöjda. Ni undrar varför vi är här. Ni, herr Lanciai, som har betalt en dyr resa från Sverige, ni, herr Westerberg, som har sett fram emot detta i flera månader, och ni, Kim och Max, som har kommit hela vägen från Tyskland.

Jag förstår er. Men detta är inte en allmän konferens som den vi hade i Egypten. Vi är bara fyra stycken plus en gäst, och det är tillräckligt för vad jag har att säga er.

Westerberg Du lovade mig åtminstone fem muslimer. Vad hände med muslimerna?

Singh De blev överflödiga.

Westerberg Överflödiga? Hur då?

Singh Låt oss se saker och ting som de är. Herr Mohammed var bara en uppkomling. Vi behöver inte honom i våra gamla antika religioner.

Lanciai Om det är skälet, så kunde vi åtminstone behöva en jude.

Singh Ni har rätt, herr Lanciai, men vi behöver inga judar heller.

Westerberg Varför?

Singh Därför att vi inte längre behöver någon monoteism.

(Tystnad. Alla tänkte nästan hörbart: herr Singh är en hård jävel.)

Kim Ni behöver nog förklara detta närmare för våra vänner, Pundit Singh.

Singh Och det skall jag göra. Vad har monoteismen gjort för världen? Vad har Gud gjort för världens välfärd? Han är bara en idé. Hans existens har aldrig kunnat bevisas. Han är bara en ursäkt för eskapism, en bekväm idé i en obekväm verklighet. Han är bara en filosofisk spekulation och hypotes - ingenting annat. Men vi måste handlägga verkligheten och avgöra världens öde.

Westerberg Gör ni då er själv till en gud i stället?

Singh Mina vänner, vi är alla gudar. Så sade även Salomo och Jesus till sina lärjungar. Jesus var en gud men inte den enda guden. Johannes Döparen, Petrus, Johannes och Paulus och till och med hans moder Maria var gudar med honom. Ni kan inte förneka att de alla har dyrkats ända sedan de dog.

Westerberg Ni driver med kristendomen.

Singh Nåväl, jag skämtar. Jag behandlar era religioner lättsinnigt. Är det då en så allvarlig sak att skämta?

(Herr Singh lekte onekligen med sina gäster, men jag var den enda som drog på munnen.)

Westerberg Vad ni än säger emot Guds existens så kommer det alltid att vidhållas att han existerar.

Singh Bra, herr Westerberg, jag erkänner att ni har rätt på den punkten. Hans existens kommer alltid att vidhållas hur grym Han än är enligt det Gamla Testamentet, vilka brott alla kristna kyrkor än har begått i Hans namn, och hur mycket islamitisk aggression än har mördat folk i alla islamska länder. Han har inte bara existerat och fortfarande fortsätter att mörda så många som möjligt i alla islamska länder, allt i namn av den Allsmäktige. Ni har rätt. Hans existens kommer alltid att vidhållas av majoriteten kristna, judar och muslimer fastän en sådan Allsmäktig Gud inte är bättre än en Juggernaut som kräver kontinuerliga människooffer för evigt. Jag föredrar att kalla uppfattningen om en sådan gud för en absurd vidskepelse medan ni föredrar att kalla det den otvivelaktiga existensen av en Allsmäktig Gud. Ni har alldeles rätt, herr Westerberg.

(Det uppstod en ny tystnad. Alla tänkte så det knakade: hur kommer man åt en sådan jävel som denne Singh? Vad vill han egentligen?)

Westerberg *(efter en paus)* Är det därför ni har bett oss komma hit - för att övertyga oss om att Gud bara är en vidskepelse?

Singh Naturligtvis inte, käre John. Jag skulle aldrig hävda något sådant om inte du och herr Lanciai redan hade räddat Guds existens. Jag åsyftar er utmärkta dekalog från Egypten tidigare i år. Där framhåller ni att Gud är lika personlig som opersonlig. Det räddar er Gud. Endast en opersonlig Gud kan accepteras som en universell gudomlighet här i Asien av buddhister och hinduer. Ni har redan räddat Guds existens.

(Tystnad igen, men mindre aggressiv och mera allvarlig.)

Westerberg *(mera insisterande)* Så varför har ni då bett oss komma hit?

Singh *(lutar sig bakåt, suckar)* Jag är en gammal döende man, mina vänner. Min sista möjlighet att åstadkomma någonting i livet var Kims inbjudan till ert möte i

Egypten. Jag accepterade gärna inbjudan till ert möte, men jag har aldrig accepterat er Gud. Jag har aldrig varit inuti en moské eller kyrka eller synagoga, och jag kommer aldrig att gå in i någon. Jag önskade dock väldigt gärna följa er till berget Sinai men blev sjuk och dog nästan på kuppen. Men i mitt hjärta visste jag att nästan ingen av er skulle nå berget Sinai.

(tittar lurigt på herr Lanciai.)

Westerberg (efter en paus) Att herr Lanciai nådde Sinai räddade konferensen och monoteismen.

Singh Ja, det räddade er monoteism. Det räddade er nya dekalog. Men jag var med herr Lanciai uppe på berget.

Westerberg Prata inte strunt. Ni hade ett epileptiskt anfall.

Singh Jag vet, men i det anfallet såg jag allting klart. Jag såg er framgång och den gamla världens undergång.

Lanciai Vad menar ni?

Singh Herr Lanciai, jag lovade att informera er om vad jag fick veta från de dussintals läkare som jag var i kontakt med när jag skulle arrangera en indisk konferens om Aids. Jag skall informera er om allt jag vet. Det är huvudskälet till att jag inbjudit er hit. Jag kände att ni var de enda tre jag helt kunde lita på. Men den information som jag har att ge er måste förbli konfidentiell. Ni får inte föra ett ord vidare av den utanför detta hus.

Lanciai Vi lovar att bevara ert förtroende.

Singh (sänker rösten) Jag har redan sagt er att vi är alla gudar. Jag är en gud, och ni är gudar med mig. Jag har berättat en hel del för Kim här om vad jag fick veta av läkare från Thailand, Kina, Amerika och Europa. De var mera pessimistiska än någon av oss, och de hade goda skäl till att vara det, för de kände bara till vetenskapliga fakta. Men jag anar en gudomlig vilja i denna epidemi. Jag har ingått i den viljan. Det är samma vilja hos naturen och allt liv. Ingen av oss och inte ens jag kan tydligt se vad denna epidemi skall leda till, ty situationen förändras från dag till dag. Redan den amerikanske författaren Jack London förutsade en våldsam epidemi i det tjugoförsta århundradet som drastiskt skulle decimera hela mänskligheten nästan intill utrotning. Jag vägrar att kalla denna epidemi en akt av Gud. Jag skulle föredra att kalla den en ny modern Juggernaut.

(Tystnad igen, nu helt fri från känslomässiga laddningar.)

Kim Och vad vet ni om epidemin?

Singh Bara att naturen och mänskligheten kommer att överleva. Men vi vet inte efter hur många decennier av ständigt växande massor av offer. Vi känner inte till procenthalten av dem som inte kommer att klara det. Det enda jag personligen kan säga är, att ju fler och ju längre tid, desto bättre.

Westerberg Är det inte omänskligt att säga så?

Singh Var det mera mänskligt, herr Westerberg, att sätta i gång det första världskriget och det andra och att släppa atombomber mot Japan? Kristna släppte atombomber mot oskyldiga buddhister. Vad har er Gud att säga om det, herr Westerberg? Buddhister föredrar att klara sig utan Gud och åtminstone utan en sådan Gud, och det gör jag också.

Westerberg Ni kan inte skylla på Gud för det. Det var länge sedan och enbart ett resultat av historisk materialism.

Singh Kan ni verkligen bortförklara det, herr Westerberg? Kan ni hela såren? Inte ens hela världshistorien kommer någonsin att kunna hela Asiens sår. Och ni kristna tillfogade dessa sår i tron på er Allsmäktige Gud.

Westerberg De som begick sådana brott var materialister. De var inte kristna.

Singh Och är er Gud inte allsmäktig?

Westerberg Vart vill ni komma?

Singh Till att er Gud är en bluff. Kristus insåg det och dog därför på korset, men ingen av hans efterföljare har någonsin insett det. Deras fromhet är en naivitet av en så oerhörd menlöshet att det gör dem alla till heliga idioter, liksom judarna och muslimerna. Jag beklagar dem och skrattar åt dem, och det gör alla hinduer som med förtjusning dränker Europa och Amerika i droger och gör allt vad de kan för att få Aids-epidemin att gripa omkring sig fortare.

Westerberg Ser ni en glädje i att drogproblemen ökar i väst, och ser ni en glädje i Aids-epidemins spridning?

Singh Ja, mentalt gör jag det, liksom ni ser en glädje i er destruktive Allsmäktige Guds förehavanden och liksom vi hinduer ibland ser en glädje i den mäktiga kraften hos Juggernaut.

Westerberg Förstår ni vad ni säger?

Singh Naturligtvis. Jag har råd att säga det, för jag är en döende man. Jag lider av en elakartad form av epilepsi som ständigt blir värre. Jag umgås med döden hela livet. Jag ser livet klart mot dödens bakgrund. Även de flesta muslimer ser en glädje i Ayatollah Khomeinis härjninga. Juggernaut kommer aldrig att upphöra med att kräva människooffer. Er Gud, herr Westerberg, har oturen att vara intimt förknippad med ohyggliga kristna, judiska och muslimska brott genom hela historien, medan vi hinduer föredrar att se de fula sidorna av metafysiska fenomen symboliskt. Juggernaut är inte något konkret. Det är bara en symbol. Bara det som den står för är konkret, men i stället för att se detta ser vi härligheten i den gudomliga Juggernaut. Man kan kalla det den mänskliga svagheten för eufemismer. Viktorianerna, som förenade Indien och gav det åt oss, var experter på den saken.

Kim Herr Singh är en profet.

Westerberg Och tillika en astrolog. Kan ni se mitt öde?

Singh Ni kommer att få en våldsam död, herr Westerberg, och försvinna i det okända. Det kan mycket väl hända att ni dör i Tibet i fullständig ensamhet. Er olycka denna sommar var antagligen en förvarning.

Lanciai Kan ni se mitt öde?

Singh Ni kommer att överleva oss alla, herr Lanciai, och göra oss alla rättvisa.

Kim Och jag?

Singh Du är en buddhist. Du har inget öde.

Westerberg Och vår franske vän där borta? (*åsyftande mig*)

Singh Han är vår gäst. Han hör inte till vår krets. Jag tror att han skulle föredra att hålla sig utanför.

Jag Ni har rätt, herr Singh, och jag uppskattar er för att ni respekterar det.

Singh Tack, min vän och ärade gäst.

(*Tystnad och återhämtning.*)

Lanciai Ursäkta mig, men det verkar på mig som att vi tills vidare inte gjort något annat än bara undvikit huvudfrågan. Aids-epidemins okontrollerade expansion håller snabbt på att bli det största problemet i världen idag. Jag kom hit för att herr Singh hade fått veta något om Aids av sina 24 kolleger som det var värt att inställa en internationell konferens för. Allt detta prat om Juggernaut och människans gudomliga vilja är bara spekulation. Jag skulle vilja veta något om fakta.

Singh Känner du inte till dem redan?

Lanciai Vad känner jag till?

Singh Fyllde du inte i en visumansökan innan du kom in i landet?

Lanciai Jo.

Singh Stod det ingenting där om Aids?

Lanciai Om jag stannade längre än en månad måste jag göra ett Aids-test.

Singh Just det. Detta var otänkbart för bara tre månader sedan. Det har inte införts för att skydda Indien mot turister utan för att skydda turister mot Indien. Om de är Aids-positiva efter en månad har de blivit smittade i Indien.

Westerberg Jag skulle hellre höra mer om era Juggernaut-spekulationer, Pundit Singh. Vad menar ni egentligen?

Singh Herr Lanciai, jag uppskattar er synpunkt, och den är mycket viktig. Låt oss observera skillnaden mellan sanning och spekulation. Sanning är att så och så många dör i världsepidemin Aids. Allt annat är spekulation. Vad profeter förutspår och vad ansvarskännande läkare önskar, vad politiker anser att är bäst för mänskligheten och vad människan tror om er allsmäktige Guds vilja och avsikter förblir tvivelaktiga spekulationer. Låt oss vara medvetna om det. Man kan spekulera i det oändliga, men man kan aldrig säkert veta eller avgöra genom sin blotta vilja. Endast på basis av teoretisk spekulation kan vi fritt diskutera Juggernaut. Man kan endast fritt diskutera så länge man aldrig konkretiserar sina spekulationer eller förväxlar dem med verkligheten. Låt oss inte förväxla spekulationer med verkligheten. Låt oss uteslutande ägna oss åt önsketänkande.

Westerberg Till saken, herr Singh.

Singh Vad jag avser att meddela er är, att om en majoritet läkare runtom i världen bedömer det lämpligt att låta denna världsepidemi ha sin gång och decimera mänskligheten med upp till 90%, så är det ingen som kan stoppa en sådan allmän vilja. Ni känner alla till skandalen i Frankrike med det Aids-smittade blodet åt blödarsjuka, som distribuerades över hela Frankrike, och ingen kunde kontrollera saken eller ens visste om det förrän efter fem år. Och efter sex år blir vi upplysta om att samma Aids-smittade blod även exporterades till Italien, Spanien, Portugal och Grekland. Och det var omöjligt att spåra ansvarskällan eller den mänskliga faktor som fick allting att gå fel.

Vi kan inte övervaka vad läkare tänker. Om de tänker att mänskligheten borde reduceras med 90% så är det ingen som kan göra något åt ett sådant sätt att tänka. Och om de agerar i enlighet med detta sätt att tänka så är det möjligt att vi inte får veta om det förrän efter fem-sex år, för ingen kan kontrollera dem, och läkare verkar under tystnadsplikt, precis som maffian.

Om jag personligen anser att mänskligheten har begått så oerhörda brott mot livet, naturen och miljön att de förtjänar att bli utrotade till minst 90% så är jag fri att tänka så och ingen kan hindra mig. Och om det råkar bli en historisk verklighet att mänskligheten hotas av utrotning genom Aids, som Jack London profeterade, så är det ingen som kan anklaga honom eller mig för ett sådant historiskt skeende, ingen kan någonsin sätta våra profetior i samband med den historiska världsepidemin, ingen kan hålla oss ansvariga, för vi bara spekulerade och ägnade oss som mest åt önsketänkande.

(Tystnad.)

Westerberg Herr Singh, jag vet att ni kan gå längre än så.

Singh Nåväl, herr Westerberg, låt oss gå ännu längre. Föreställ er, bara försök tänka er, att det verkligen fanns ett samband mellan den mänskliga tanken och det historiska skeendet. Föreställ er, att kommunismens fall i själva verket var resultatet av 70 års böner från människor som uppriktigt önskade dess fall. Föreställ er, att det fanns massor av oskyldiga människor, trädgårdsodlare, zoologer, Greenpeace-entusiaster och hippies, som verkligen önskade att världsepidemin Aids skulle reducera mänskligheten till ett minimum bara för att livets och naturens överlevnad skulle säkras, att Aids sedan verkligen hade en fantastisk framgång och lyckades reducera mänskligheten med 90%, och att detta var resultatet av miljoner människors önsketänkande. Vad skulle ni säga om en sådan spekulation?

Jag Absurt.

Westerberg Otänkbart.

Singh Kim?

Kim Jag säger ingenting.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai (säger ingenting.)

Singh 50% av er säger ingenting. De övriga 50 procenten vägrar att föreställa sig idén. Jag kan tala om för er, att om det verkligen var ett faktum, att rent mänskligt önsketänkande kunde åstadkomma en sådan oerhörd historisk förändring, att om endast ett tillräckligt stort antal viljestarka människor verkligen önskade och bad om en drastisk rensning av mänskligheten och dess definitiva reducering för historiens och naturens välfärds skull och detta skulle materialiseras, så skulle ni vägra att acceptera en sådan tanke för dess rena förskräcklighets skull, och även ni 50% som inte sade något skulle rygga tillbaka i skräck och fortsätta med att ingenting säga. Och de stora gudomliga gudar som beslöt denna stora kataklysm och avsiktligt programmerade den skulle lätt komma undan med ett sådant oerhört brott, emedan det skulle vara omöjligt att binda dem vid det, eftersom det enda de gjorde var att ägna sig åt önsketänkande.

Westerberg Är detta vad ni menar med Juggernaut?

Singh Det är bara en spekulaton, en ren teoretisk idé, en abstrakt symbolik, ingenting annat.

Westerberg Jag skulle vilja påstå, att om någon person någonstans i världen verkligen önskade att miljarder skulle dö i Aids, och om sedan verkligen miljarder även dog i världsepidemin, så skulle den personen vara belastad med ett outhärdligt ansvar.

Singh Och om den personen hade rätt? Om mänsklighetens enda räddning verkligen vore att 90% skulle dö? Kan ni belasta honom?

Westerberg (besegrad) Nej.

Singh Där ser du. Och resten av er? Kim?

Kim Jag säger ingenting.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai Jag förenar mig i herr Westerbergs nederlag.

Singh Vår neutrale gäst?

Jag Skulle ni vilja höra min invändning mot hela spørsmålet, mina herrar?

Westerberg Naturligtvis.

Singh För all del.

Jag Min invändning är, att hela ert spørsmål, dessa spekulatoner i Aids och dess möjligheter, allt detta önsketänkande, som ni kallar det, rör sig på gränsländet till svart magi. Jag förkastar det som enkelriktad vidskepelse. Sådana tankar kan endast komma från sjuka hjärnor, de är varken naturliga eller mänskliga, och i ett demokratiskt samhälle skulle en överväldigande majoritet fyllas av avsky inför ett sådant spørsmål. Jag kallar det vidskepelse. Ingenting annat.

Singh Eftersom ni för demokratin på tal, och eftersom vi råkar befinna oss i hjärtat av den heligaste antika staden i världens största demokratiska samhälle, så kan vi lika gärna i detta sammanhang även diskutera demokratin. Så låt oss göra det.

Jag Före dess vill jag gärna höra litet mer om er Juggernaut. Vad är Juggernaut exakt?

Singh Det är Krishnas triumfvagn, under vars framfart gudens trogna anhängare villigt kastar sig in i döden.

Jag Så Juggernaut är en sorts frivilligt självmord?

Singh Nej, det är mer än så. Det är en drift. Det är en naturkraft och kanske den mest mystiska och mäktiga av alla. Det är en drift för vars skull mänskorna begår vilka dårskaper och galenskaper som helst. Tyska folkets underkastelse på 30-talet under Adolf Hitlers våldsamma och vansinniga tyranni var ett Juggernaut-fenomen. Unga människor som tar droger, sprider droger och förstör sin ekonomi och sina liv för droger är en Juggernaut-drift. De vet att det är dårskap, de vet att det är vansinnigt, men de gör det ändå, ty de kan inte motstå Juggernaut-kraften. Masshysterin kring den där outhärdliga västerländska rockmusikens popularitet är en Juggernaut. Det är den extremaste höjden av vansinne och den minst emotståndliga av alla naturkrafter. Det är Juggernaut-fenomen som förändrar historien genom katastrofer.

Jag Och de som motstår den?

Singh Ingen kan motstå den.

Jag Jag tror inte att någon av oss skulle gå på en rockkonsert eller gå in för att röka crack för resten av sitt liv.

Singh Naturligtvis inte, man kan motstå det individuellt, men endast individuellt. Men historiskt är det skoningslöst oemotståndligt.

Westerberg Och vem är ansvarig för det?

Singh Ingen särskild. Det är en naturkraft.

Westerberg Det kan inte ens bemästras genom önsketänkande? Du nämnde läkare som är kapabla till att önska 90% av mänskligheten död genom Aids. Denna Juggernaut är inte händelsevis enligt din mytologi produkten av detta hypotetiska önsketänkande?

Singh (efter en paus) Vem vet?

Westerberg (till de andra) Denne gamle man svarar precis som ett orakel. Det är omöjligt att få något definitivt ut av honom. Men just det är hans svaghet, liksom det är svagheten i hela det hinduistiska sättet att tänka och resonera.

Singh Lejonet vaknar.

Westerberg Jag ska tala om vad som är bristen i ditt tankesätt och i den hinduistiska religionen. Det innehåller ingen moral, eller snarare ingen etik. Du hävdar här att du kan önska 90% av mänskligheten död, och om det verkligen skulle hända skulle du inte ha några personliga skuld känslor för det. Det är symptomet för den totala ansvarslösheten i det hinduistiskt religiösa sättet att tänka, vars praktiska konsekvenser vore att du utan att tveka skulle vara villig att sända 4 miljarder människor i döden. För dig skulle det bara vara en fråga om statistik, som för de tyska nazisterna.

(Lång tystnad.)

Singh Din svada svider, herr Westerberg. Å andra sidan, om det är något som jag respekterar kristendomen för så är det dess universella ansvarskänsla. En sann kristen känner sig alltid ansvarig för världsordningen och för allt vad som händer i världen, och det är kanske den bästa och mest civiliserade kvalitén hos kristendomen. Jag erkänner att sådant saknas i Indien. Men, å andra sidan, tror du verkligen att naturen passivt skulle underkasta sig människans kortsiktiga dumhet på längre sikt? Tror du verkligen att kriserna i Tjernobyl och Bhopal bara är något att uthärda och förlåta? För åtta år sedan dödades 5000 människor i Bhopal på ett ögonblick. 20,000 människor blev allvarligt skadade för livet, och 200,000 människors liv blev förstörda för att vetenskapsmän och kapital hade byggt en giftfabrik mitt i ett tätbefolkat område, och olyckligtvis så exploderade fabriken. Så tråkigt! säger vetenskapen och fortsätter att bygga giftfabriker. Där, herr Westerberg, har du det verkligt statistiska sättet att tänka, den cyniska kortsiktigheten som offerar vilka mänskliga värderingar som helst för en tillfällig vinst. Och är det i människans och livets natur att bara sitta ner och rulla tummarna och fortsätta att arbeta för en sådan ofelbar vetenskaps överlägsenhet? Detta är den materialistiska Juggernaut, för vilken ingen offerar sig frivilligt, men som kräver desto fler offer utan att ens fråga dem. Samma oreligiösa Juggernaut som konstruerats av människan krävde en miljon offer vid Hiroshima och Nagasaki. Då föredrar jag min religiösa form av Juggernaut, ty den är det enda försvar vi har emot den vetenskapliga människans monstruösa och storhetsvansinniga kortsynthet. Den är bara en idé. Men ibland visar den sig vara riktig, gudarna vaknar, det utkrävs hämnd, imperier skakar och faller, och vi har en ny historisk begynnelse, såsom efter ett välbehövligt åskväder.

Westerberg Så du menar att en religiös anstorm mot förtryck är att föredra framför tyst underkastelse och tålmod.

Singh Nej, tyst underkastelse, tålmod och total pacifism är alltid att föredra, det är definitivt det enda kloka sättet att agera, men saken är den, att även om du kan pacificera människan kan du aldrig tämja gudarna och naturen. Naturen kommer att reagera och revoltera om det blir nödvändigt, och de krafter som frigörs i en sådan revolt kan inte kontrolleras av någon annan kraft i universum.

Westerberg Och är Aids epidemin ett symptom för en sådan revolt?

Singh (efter en paus) Vi vet inte. Men vi måste vara medvetna om möjligheten av att det kan vara en manifestation av en vaknande universell förintelse. Vi måste se fakta och verkligheten i vitögat, ty annars kommer vi aldrig att överleva. Enda sättet att klara av verkligheten och överleva den är att möta den.

Westerberg Och vad är det vi står inför?

Singh En miljon Aids-sjuka i Indien för närvarande. Det är den uppskattade siffran. Den officiella siffran är bara 11,000. Troligtvis är flera miljoner infekterade utan att de är medvetna om det. Ändå är det inte ens en procent av hela befolkningen. Men åtminstone tio gånger så många är troligen bärare och spridare av viruset - utan att veta om det. Alltsammans erbjuder prospektet av en långsamt men obönhörligt tilltagande kedjereaktion. Och vapnet är kärlek som används av naturen mot människan. Utan kärlek kan ingen människa leva. Plötsligt blir kärleken en säker död. Hur blir det då? Hur kan kärleken överleva? Hur kan människan överleva?

Kim Livet och naturen kommer att överleva och människan med dem.

Singh Naturligtvis, men hur långvarig blir krisen? Vi vet idag att den måste ha börjat för minst tjugo år sedan. Tjugo år till av ständigt accelererande statistik? Eller femtio år? Kanske hundra? Kanske människan måste dras med denna världsepidemi för alltid? Vetenskapen springer desperat i kapp med naturen men har ingen chans. Den har aldrig haft någon chans, och dess enda hopp var alltid dess egen fåfänga.

Lanciai Ni låter mycket pessimistisk.

Singh Och kan ni vara en optimist under dessa omständigheter, herr Lanciai?

Lanciai Nej, men jag skulle vilja visa en annan syn på saken.

Singh Låt höra.

Lanciai Allt detta som ni säger om den destruktiva universella Juggernaut-kraften är mycket intressant men ganska ensidigt. Om det verkligen finns en sådan universellt destruktiv kraft, så måste det också finnas en konstruktiv sådan, och är inte den i så fall minst lika viktig? Jag åsyftar till exempel sådana aktiviteter som Greenpeace och andra miljöorganisationer bedriver, världsnaturfonden och andra sådana humanitära organisationer som Röda Korset, Amnesty International, UNESCO, WHO, och så vidare. Många projekt arbetar på att göra öknarna bördiga, såsom djupbrunnsborrningar i Tunisien och Sahara, i Israel förekommer idag världens främsta expertis på att lägga ökenland under plojen - konsten att få öknarna att blomma. Om ni, herr Singh, kan tänka er att det är möjligt för mänsklig magi att åstadkomma en drastisk decimering av mänskligheten genom blott önsketänkande, då måste det också vara möjligt för människan att blott genom tankens kraft få det att regna i alla öknar.

Singh (till de andra) Förstår ni nu varför jag insisterade på att herr Lanciai skulle få vara den enda som fick skriva något om vår konferens i Egypten? Jag tror på honom. Ni har rätt, herr Lanciai. Om det är möjligt för mänskligt tänkande att åstadkomma drastiska förändringar i världsordningen blott genom tankens kraft, så måste det också vara möjligt att åstadkomma konstruktiva världsmirakler blott genom tankens kraft. Men tyvärr är inte alla män lika konstruktiva som ni. Vi har fortfarande absurda dammprojekt här i Indien och i Amazonas som kommer att dränka stora områden regnskog och jordbruksområden bara för att behaga de bankirer som finansierar sådana projekt utan att fråga lokalbefolkningen, vi har fortfarande tonvis med plutonium som transporteras runt världen bara för att behaga japanska affärsmän, vi har fortfarande muslimska ledare som kommer till Bombay för att smitta ner Indien med deras Aids som de själva struntar i emedan Allah står över sådant, kort sagt, det finns fortfarande mycket ondska i världen, och endast den universella Juggernauts gudomliga kraft är nog för att besegra den. Min destruktiva Juggernautkraft är en universell nödvändighet. Man kan klara sig undan den, men den kommer aldrig att upphöra att göra sig påmind. Du kan leva ett helt liv utan att någonsin förstå vad hybris, nemesis och karma innebär, men sådana krafter kommer ändå att dominera hela ditt liv.

Lanciai En vän till mig i Sverige undrade varför våra samtal här måste förbli en hemlighet.

Singh Då har du redan avslöjat deras hemlighet. Naturligtvis kan du sätta allting ner på pränt och visa det för vem som helst, men vem skulle förstå? Inte ens alla i detta rum, fem perfekta och intelligenta varelser, kuggernaut-försbålen, och vi som gör det är kanske bara en minoritet. Vår franske vän här, som har fört anteckningar hela tiden, vägrar att förstå den. John här är skeptisk och vill helst inte omfatta idén, vår vän Kim säger ingenting, och du kommer med alternativ. Det är allt mycket mänskligt. Ingen måste förstå Juggernaut. Har ni antecknat allt som vi har sagt, herr Jacques?

Jag Max. Ja. Det är allt stenograferat.

Singh Kim, min komplimang för att du har fått hit en sådan utmärkt sekreterare till vår sammankomst, men jag är glad att han inte var med i Egypten. Så vi har alltsammans på pränt. Ingenting kan hindra det från att bli känt. Ändå vill jag be er om en överenskommelse.

Westerberg Vad önskar ni, doktor Singh?

Singh Naturligtvis borde vi fyra alla ha var sin kopia av vad vi själva har sagt. Men jag tvivlar på att andra kan rätt förstå våra argument om de bara läser den nakna dokumentationen. Vi var trots allt alla med i Egypten, och få andra var det. Vi har alla utom ni, herr Jacques, en gemensam teologisk bakgrund som ingen annan kan dela. Men ändå tror jag att det finns ett sätt att göra det hela förståeligt för andra.

Westerberg Till saken, herr Singh.

Singh Jag har ett förslag. Låt herr Lanciai här få göra det till en roman eller åtminstone till en del av en roman. I en sådan form skulle läsarna få ha all frihet att få betrakta det som ren fantasi eller science fiction.

(*protester*)

Ge dem den friheten. Låt dem inte ta Juggernaut-idén för allvarligt. Låt dem ha möjligheten att tro att allt bara är ren fantasi, att ingen av oss har existerat, att detta möte i själva verket aldrig ägde rum, och så vidare. Vore inte det inte helt i linje med din vanliga praxis, John?

Westerberg För all del.

Singh Kim?

Kim Som ni vill.

Singh Herr Lanciai?

Lanciai Om inte vår vän Jacques har något emot det, så har inte jag det heller.

Singh Så vi beror alla av er, vår ärade gäst, vad ni önskar eller icke önskar.

Jag Jag kom hit på Kims inbjudan bara för att stenografera dessa samtal för att behaga honom, men det finns åtminstone en person i Europa som också borde få ha en egen kopia av dokumentationen - doktor Sandy, som ni alla känner, förmodar jag, som hade kommit till er Aids-konferens, herr Singh, om ni inte hade inställt den, och som sände mig hit. Jag förmodar att han också fick herr Lanciai att komma hit. Vi är skyldiga honom en kopia men ingen annan. Vad ni sedan avser att göra med dessa märkliga samtal är er egen ensak.

Singh Tack, herr Jacques. Vi uppskattar er samarbetsvilja och tackar er för ert värdefulla bidrag. Jag föreslår alltså att var och en av oss får en kopia, att vår vän doktor Sandy också får en, och att ingenting offentliggörs förrän herr Lanciai har en roman redo för det. Är det i sin ordning? Är vi alla överens?

Westerberg Jag förmodar det.

(*Inga protester.*)

Singh Så låt oss då göra en paus och ha litet middag innan jag tröttar ut mig tillräckligt för att få ett anfall.

(*Herr Singh reser sig från golvet. Samtalen avbryts.*)

(De andra gick till sin middag. Jag följde inte med. Jag ursäktade mig med att jag behövde en promenad. Jag gick ut ur deras liv för gott och tog mina stenografiska anteckningar av deras skumma samtal med mig. De fick klara sig själva i fortsättningen. Jag ville inte ha något med dem att göra. Kalla det anarkism eller förräderi eller vad ni vill, men för mig var det bara en högst naturlig mänsklig reaktion. Jag var inte mer än mänsklig. Som mänsklig ville jag inte ha något med övermänskliga eller omänskliga naturer att göra.)

Men när jag strövade där omkring bland Benares alla heliga tiggare hade jag två starka förnimmelser. Dels var det av min chef i Paris, som hånskrattade åt mig, och jag kunde nästan höra hans röst: "Ha-ha! Fegis! Det var väl det jag visste! Inte kan du göra någonting åt Aidsepidemin! Nu får läkemedelsindustrin hela världen i sina maffiahänder!" Och den andra förnimmelsten var av doktor Sandy, som missnöjt sög på sin pipa och föraktfullt vände mig ryggen med orden: "Svikare! Med sådana som du vill jag inte ha någonting att göra!"

Och jag tänkte på pianisten Lanciai. Han var den enda av de fyra som kommit med konstruktiva argument, och samtidigt var han den enda av dem som visat intresse för att verkligen få veta sanningen om Aidsituationen. De andra tre kunde jag vara utan, men denne pianist kunde jag kanske ännu få ut någonting av. Jag beslöt att ge honom en chans. Och jag kunde ju inte svika doktor Sandy. Jag gick tillbaka.

De hade precis ätit färdigt och välkomnade mig hjärtligt. "Vi trodde nästan du hade gått och dränkt dig i Ganges," yttrade Westerberg, och han visste inte hur nära sanningen han kom. Jag vägrade att ta emot någonting i matväg och styrkte mig bara med litet te. Herr Singh betraktade mig allvarligt. Jag fick aldrig veta vad de tänkt och talat om mig i min frånvaro. Samtalets kvällsskift började.)

Singh Jag skulle vilja börja med ert fall, herr Jacques.

Jag Max. Namnet är Max. Glöm inte det.

Singh Nåväl, herr Max, jag är ledsen. Men vad spelar det för roll? Herr Westerberg reser på falska pass runt i hela Asien, och hans riktiga namn är inte ens Westerberg.

Westerberg Jo, det är det, men inte juridiskt.

Singh Nåväl, det är ditt namn men inte ditt lagliga namn. Och Kim har inget annat namn än Kim. Och vem kan väl någonsin få namnet Lanciai rätt? Namn har ingen betydelse. Om ni inte har något emot det, skulle jag gärna vilja fortsätta kalla er herr Jacques. Det passar er.

Jag Som ni vill, Sir.

Singh Tack. När ni överlämnade oss åt vår middag blev vi riktigt oroliga. Vi trodde att ni kanske hade lämnat oss för gott. Jag är inte beroende därav, men jag fruktar att alla de andra är ytterst beroende av era stenograferade anteckningar. Jag hoppas verkligen att våra samtal före middagen inte sårade eller skrämde er.

Jag Ni får ursäkta mig, men jag fann dem faktiskt en aning stötande.

Singh Varför?

Jag De var på gränsen till omänsklighet.

Singh Och ändå känner ni inte till fakta. Vi spekulerade endast metafysiskt.

Jag Vilka fakta har jag missat?

Singh Herr Jacques, jag misstänker att ni har kommit hit med helt andra motiv än de andra. Kim, herr Westerberg och herr Lanciai är alla här av religiösa skäl. De vill veta mer om religiösa sanningar. Men ert skäl till att vara här är något helt annat. Vad är det?

Jag Det har jag sagt. Doktor Sandy skickade mig hit.

Singh Varför?

(Jag suckade.)

Jag Ni känner förmodligen till att jag är en gammal agent från det kalla kriget. Jag är ett stycke vrakgods. Mitt sista jobb gjorde slut på mig. Jag upptäckte några mycket skumma förehavanden hos vissa läkemedelsindustrier. Jag antydde för min chef i Paris att läkemedelsindustrin var mycket mera kriminell och mäktig än alla

drogmaffior i hela världen, vi hade ett gräl, och han såg till att jag hamnade på ett mentalsjukhus, från vilket jag rymde med hjälp av Kim här. Sedan kom vi hit tillsammans.

(Anmärkning: Max överdriver. Han endast tillråddes av sin Interpolchef att vila upp sig på ett vilohem, Max lydde rådet, och Kim endast övertalade honom att sedan lämna det. Kims uppgifter.)

Singh Känner ni till att AZT-industrin snabbt håller på att bli världens största affär?

Jag Jag kunde just tänka mig det.

Singh Det är dock ett typiskt västerländskt fenomen. Det är deras affär. Många genomsådar det redan som den största affärssvindeln i historien, men ingen i västvärlden får ens andas blotta tanken. Ni förstår, läkare, medicin, sjukhus, hela den baletten, är ytterst respektabel. Det är möjligt att ni i Europa och Amerika i framtiden får se den politiska makten rinna igenom politikernas händer för att i stället fastna i läkarnas. Då är det slut med demokratin, och i stället för stater kommer det att finnas nationalsjukhus för isolerandet av alla patienter i deras sängar i den lyckliga illusionen genom massmedia om att de fortfarande är medborgare. Du har alldeles rätt. Mediciner, av vad slag det vara må, är mycket mäktigare och farligare än droger, ty de är lagliga och helt vetenskapliga, fastän de utvecklats genom experiment på djur som dött på kuppen. Det är ett västerländskt vetenskapligt problem. Här i Asien föredrar vi den religiösa attityden till sådana problem, och vi kommer aldrig att acceptera läkemedelsföretag från väst som nya kolonialmakter som förslavar friska människor i påtvingat beroende av mediciner.

Lanciai Det finns människor i Europa som till och med påstår att Aids som världsepidemi är en bluff.

Singh Det kan det mycket väl vara. Vi vet inte ännu. Situationen är den, att denna så kallade världsepidemi förbryllar alla auktoriteter. Den fransman som upptäckte viruset är något så ovanligt som en vetenskapsman som offentligt förklarar att han hade fel i sina slutsatser, och han grälar nu med resten av världen. Det råder stor förvirring på området, panik har resulterat i ansvarslöshet och oordning, ingen kontrollerar något, alla är skrämde från vettet, och ingen är helt säker på ens att denna fatala sjukdom verkligen existerar.

Westerberg Är det möjligt att den inte existerar?

Singh Du kan varken utesluta den möjligheten eller möjligheten att den verkligen kan bringa mänskligheten på gränsen till utrotning. Mellan dessa båda möjligheter är allting möjligt.

Lanciai Jag känner människor i Europa som hävdar att Aids kan botas genom naturliga hälsokurer.

Singh Ingenting är omöjligt.

Westerberg Känner du verkligen till fall av Aids som har botats?

Lanciai Inte personligen, men jag har hört talas om dem.

Jag Vad är det exakt som du har hört?

Lanciai Jag har hört det sägas helt rakt upp och ner, att Aidsviruset har funnits sedan historiens födelse, att det inte är något nytt, att endast den aktuella hysterin kring upptäckten av viruset har resulterat i epidemin, och att det lätt kan botas på helt naturlig väg utan någon medicin.

Jag Vad har du för källa?

Lanciai En anonym journalist.

(Tystnad.)

Singh Varför ställer ingen den självklara frågan: Kan man lita på anonyma journalister? Den frågan skulle absolut ha ställts till herr Lanciai nu var som helst i den västerländska världen, men lyckligtvis är vi i Indien, och ni tycks alla ha förstått någonting av mentaliteten här. Jag ska ändå besvara frågan. Vi kan inte motsäga den anonyme journalisten såvida vi inte kan bevisa att han har fel. Han kan mycket väl ha

rätt. Men vi vågar inte lita på att han har rätt, ty vi vet för litet; men det vore kriminellt att utesluta den möjligheten att han kan ha rätt innan det har bevisats att han har fel. Vad tror ni om saken, herr Lanciai?

Lanciai Jag tror att Aids kan botas på helt naturlig väg om endast patienten själv tror att det är möjligt. Redan 1984 kände jag till ett fall som nästan lyckades bota sig själv från Aids genom att ta LSD.

Singh Nästan?

Lanciai Till slut blev han hindrad av sina läkare från att ta LSD. De skrattade åt honom, han stängdes på i ett sjukhus där han inte fick tillgång till den drogen, och han dog.

Singh Så världen fick aldrig veta om LSD verkligen kunde bota Aids eller inte?

Lanciai Jag har aldrig hört talas om något sådant bevisat fall än så länge.

Singh Har någon annan?

Westerberg Jag har träffat några norrmän från Bergen som faktiskt trodde på en sådan kur, men jag har aldrig hört om några resultat.

Kim Det är ett annat fenomen med denna sjukdom. Folk som lyckas bota sig från Aids blir aldrig kända.

Westerberg Varför?

Singh Det är hela tiden Juggernaut-fenomenet vi talar om. Det är det enda svar jag kan ge på den frågan. Juggernaut som sprider panik och kaos på sjukhusen, som skrämmer vetenskapsmän från vettet, som får forskare att bekämpa varandra i stället för att hjälpa varandra, så att forskningsområdet blir förvirrat av att målinriktningen blir odefinierbar, sardoniska journalister som gör obekväma uttalanden, insinuationer och artiklar i massmedia, den ständiga tillväxten av förvirring och kaos, allt vittnar om den anryckande Juggernaut...

(Här fick plötsligt doktor Singh ett epileptiskt anfall. Diskussionerna avbröts fullständigt. Kim rusade upp för att bistå honom, herr Westerberg och herr Lanciai gjorde vad de kunde, och jag hade fått nog. Detta ständiga återvändande till Juggernaut-ämnet äcklade mig. Men jag hade fått en del viktiga bekräftelser för min uppfattning om medicinmaffian. Jag behövde frisk luft högst nödvändigt och gick ut ur huset. Det var kvällen den 13 november 1992.)

Slut på fransmannens protokoll.

Winterreise

1.

Och vem dyker då inte upp i Köpenhamn om inte min gamle vän Vladimir? Redan i Göteborg timmarna före min avresa hade doktor Sandy ringt mig och bitt mig möta honom i Warszawa i stället för i Budapest. Reseprogrammet hade följaktligen omedelbart gjorts om totalt, så att det i stället för Köpenhamn-Hamburg-Wien-Budapest blev Köpenhamn-Berlin-Warszawa-Konstantinopel. Vladimir var en av dessa obskyra okända i det tysta arbetande personer, läkare till yrket, som ägnat sig åt människosmuggling från öst till väst under det kalla krigets dagar under sin täckmantel som oantastlig läkare och kirurgspecialist inom njurtransplantationsområdet med ständiga internationella uppdrag och stort internationellt konferensdeltagande. Han kände doktor Sandy och mötte mig nu i Köpenhamn för att tryggt eskortera mig till Warszawa.

Vi började naturligtvis genast prata om alla tänkbara aktuella problem på engelska: den svenska kronans fall och dess betydelse för Europa, den tilltagande än så länge osynliga och väl dolda ekonomiska krisen inom EG, och fallet med Tysklands 8000 psykiatriker, många fler än hela USA:s och den högsta psykiatrikertätheten i världen.

"Jag förstår att du har dina uppgifter från dina scientologiska kontakter," sade han. "Av någon anledning föredrar scientologerna att föra oförsonligt krig mot psykiatrin i stället för att söka samarbeta fredligt med den och samverka mot det gemensamma mål som faktiskt de flesta psykiatriker och scientologer har. Naturligtvis finns det skräckexempel på psykiatriker som inte är bättre än nazister, men också scientologerna älskar ibland att göra övertramp, gå till överdrift och skjuta över målet. Vad som mest ligger hela scientologin i fatet är dock dess billiga amerikanska vulgaritet, som från början gjort att ingen seriös människa kunnat ta den på allvar." Han kunde tala hur länge som helst om detta ämne då han visste mycket om det.

När jag senast kom med färja mellan Rostock och Gedser hade färjan varit nästan folktom och därför bjudit på en idealiskt fridfull överfart. Nu hade tydligen världen upptäckt denna goda färjeförbindelse. Det fanns inte en ledig stol på hela båten vare sig i restaurangen eller i de båda cafeteriorna, kaffebrödet i cafeteriorna tog omedelbart slut, och den tullfria butiken var i ett sådant kaos att den inte kunde öppna förrän en timme efter avgång. Köerna sträckte sig runt halva fartyget. En dansk sade till mig: "Det är alltid så här." På ett och ett halvt år hade dock sakernas tidigare angenäma tillstånd förändrats till sin totala motsats.

Det hade passat bra för Vladimir att möta mig i Köpenhamn, då han därifrån skulle resa till sina hemtrakter i Ryssland just via Warszawa, Kiev och Moskva. Det var därför doktor Sandy hade tyckt att jag ändå skulle ta vägen över Köpenhamn i stället för via Sassnitz, som ju var närmaste vägen till Berlin och Warszawa. Vladimir är egentligen azer från Baku i Azerbadjan, och målet för hans resa var denna exotiska stad vid Kaspiska Havet. Han hade inte varit hemma i Ryssland på två år och i sin hemstad Baku på över fem år. Det var ju fem år sedan oroligheterna började där i samband med bråket om Nagorno-Karabach. Vladimir är en liten man med anspråkslöst yttre och en typisk storstadsmänska som lätt och gärna försvinner bland mängden. Också kunde han inte tåla småstäder som Göteborg och Stuttgart utan hörde avgjort hemma i mer ordentliga metropoler som Berlin, Moskva, Paris och London. Han visste mycket om tysk ekonomi och belyste bland annat att den tyska marken var precis lika devalveringshotad som alla andra "starka" valutor i världen. Det råkar bara vara så att liran, pundet och den svenska kronan är de valutor som strukit med först. Många fler valutafall är att vänta enligt Vladimir, och enligt honom var endast den schweiziska francen nästintill pålitlig.

I vår kupé till Berlin satt det tre andra damer som alla läste böcker. Plötsligt uppstod det ett attentat: takbelysningen började blinka, slockna och tändas, slockna och tändas i tempo allegro, vilket de läsande damerna upplevde som någonting värre än rent mörker. Konduktören kunde inte laga eller bli klok på det nervösa felet, och damerna evakuerade kupén för att anvisas en annan med pålitligare belysning. Vladimir och jag släckte belysningen och kunde i lugn och ro fortsätta våra samtal i enrum.

Doktor Sandy mötte oss i Warszawa, liten och fryntlig och med borstigare skägg än någonsin. Vladimir försvann på sina ärenden för att sedan resa vidare medan den skotske doktorn tog hand om mig. Han ville genast veta allt om alla aktuella skeden i mitt hälsotillstånd, och jag hade ingenting att dölja för honom. Så här löd hans diagnos:

"Din musikkris är fullständigt naturlig. Du är av naturen inte någon stressande eldsjäl utan snarare en flegmatisk stoiker. Musiken har blivit motorn i ditt liv, och den användes huvudsakligen till att accelerera dig själv. Det är detta som din mage reagerar emot. Naturligtvis kan du fortsätta med musiken så länge du vill och kan, men antagligen kommer du förr eller senare att nå en punkt då du helt enkelt inte orkar med musiken längre. När den dagen kommer är det tur att du har litteraturen i stället."

Han ville absolut visa mig gamla staden i Warszawa, men jag ville absolut uppsöka minnesmärkena från Warszawagheppet. Vi inledde vår stadsrundtur med ett besök ner till floden; sedan begav vi oss till Warszawagheppet för att sluta i den gamla staden.

Fastän nästan ingenting finns kvar av Warszawagheppet är det märkvärdigt levande ännu. Den enda påtagliga kvarlämningen av andra världskrigets grymmaste kapitel är ett stycke mur med taggtråd vid ingången till Pawiakfängelset. Resten är senare uppförda monument och en påträngande mängd av svarta korpar överallt precis som i Londons Tower. Den ödesmättade historiska stämningen är omisskännlig. Ännu idag pågår här parallellt med Warszawagheppet förstörelse och förintelsen av 300,000 judar ett av de mest förtvivalade och heroiska uppror som historien känner, nämligen det första riktiga upproret mot nazisterna, som organiserades av dessa dödsdömda svältande inmurade judar och som till en början hade framgång och blev nazisternas första riktigt svidande nederlag, därför att det var en framgångsrik resning av en handfull odugligförklarade dödsdömda mot en monstruös världsmakt. Upprorsmännen stupade till sista man, och Warszawagheppet raserades till sista tegelsten, men företaget krävde mer soldater, liv, tid och resurser än vad nazisterna hade råd med mitt i andra världskrigets vändpunkt 1943. Hitler-Tyskland stod på höjden av sin expansion, och just då bet en loppa Tyskland i lilltån så hårt och djupt att Hitler måste skrika aj och det hela utvecklades till en kallbrand. Det var samtidigt signalen till alla polackers uppror i Warszawa mot Tyskland, vilket följde strax efteråt.

Men alla dessa judar som 1941 fanns koncentrerade här, ett antal av 450,000 på en lika stor yta som ungefär Linnéstaden i Göteborg eller Vasastaden i Stockholm, finns på något sätt kvar ännu i den tidlösa dimensionen. De hade sin egen teater i gheppet inte långt ifrån var det ståtliga Kulturpalatset ("Tårtan") nu reser sina skyskrapetinnor, de hade sina tre ständigt proppfulla synagogor och sitt sprudlande socialliv överallt i dessa nu polackdominerade områden där endast enstaka moderna hyreskaserner nu ligger ganska ödsligt jämnt fördelade, som om de var pinsamt medvetna om vilka ruiner och lik de var uppresta över, och ena sidan av Milagatan, centrum för upproret, där den berömda centralupprorsbunkern vid Mila 18 låg, har lämnats helt obebyggd. Man slipper aldrig det evigt skakande drama, de 60,000 kvarlämnade judarnas desperata men himmelskt heroiska självmordsuppror efter de 300,000 frändernas bortförande och likviderande, mera levande idag än vad den moderna bebyggelsen här är med den nya tidens människor och dess liv. Gheppet är borta, det förblir borta och kommer aldrig mer tillbaka, men ändå är det på något sätt kvar här med allt sitt myllrande liv och det för evigt.

Det har klagats på polackernas likgiltighet inför de polska judarnas öde och deras allt ännu pågående antisemitism, men det måste beaktas att polackerna omfattar och vårdar det polsk-judiska kulturarvet som sitt eget. Polackerna är av naturen pietetsfulla och historiskt medvetna, och de vårdar ömt vad som finns kvar och även alla sådana synagogor som inte längre används. Det finns judiska muséer överallt i hela Polen, och även koncentrationslägren bevaras som en nödvändig evig påminnelse om vad som aldrig mer någonsin får hända på något sätt, då den enda gången var mer än nog för hela världshistorien.

Den polska pietetsfullheten har skördat en underbar triumf genom den gamla staden i Warszawa, som är så oförglömligt imponerande genom att det är omöjligt att se att den inte verkligen är från 1600-talet. Nästan allting har rekonstruerats i detalj efter andra världskriget, som lämnade Warszawa efter sig som världens mest förstörda huvudstad; men det är så mästerligt väl och pietetsfullt gjort att allt faktiskt är övertygande 15-1600-tal. Det är bara att glädjas och trivas.

Snön utbredde sig söderut från Warszawa i land efter land som en kall liksvepning. Från Warszawa färdades jag ensam, men en konduktör i Tjeckoslovakien satte sig bredvid mig när han förstod att jag reste ensam. Han behövde få klarhet i ett mysterium. En god vän till honom hade färdats i Norden och råkat ut för en ung trevlig flicka. De hade haft roligt tillsammans i några veckor, men sedan hade hon plötsligt skiljt sig från honom med orden: "*Paska kaveri!*" Denne hade sedan aldrig sett henne mera och alltid undrat vad hennes avskedsord egentligen betydde. Nu hade hans gode vän konduktören kanske en möjlighet att från en nordbo få veta vad dessa gåtfulla ord kunde betyda och genom en klar förklaring befria sin kompis från dennes svåra kroniska bryderi. Men hur översätter man "*paska kaveri*" inför en kultiverad böhmare? Det är oöversättligt till kontinentala förhållanden, och kompisens tydliga dessutom älskat henne. Inte kunde man krossa ett så vackert minne med exempelvis "*Scheisse Kamerad*"? Jag beklagade, men jag kunde helt enkelt inte översätta det, och den sympatiska konduktören fick resa vidare utan att kunna hjälpa sin kompis ur dennes melankoliska grubblerier.

2.

Den första mars i Bulgarien firades officiellt vårens entré i världen, men den dagen dränktes Bulgarien i snöväder. När jag ankom till Sofia kvällen därpå badade huvudstaden i snöslask och smuts. Landets politiska situation var någonting liknande.

Efter regeringskrisen i höstas, som utlöstes av att den 10-procentiga turkiska minoriteten övergick från att stödja det demokratiska partiet till att stödja det kommunistiska, bildades det omsider en ny regering med kommunistisk kompassriktning bakåt i tiden. Den kommunistiska regimen i landet före 1989 förtryckte den turkiska minoriteten och hade helst gjort sig av med den, och samtidigt är Turkiet ett anti-kommunistiskt Nato-land. Det är alltså ingenting i den bulgariska turkiska minoritetens politiska ställningstaganden som stämmer. Samtidigt förekommer det i Sofia vilda demonstrationer mot turkarna med slagord som att Bulgarien styrs av turkar och har en turkisk khan som sultan nämligen det turkiska minoritetspartiets ledare, som genom sin nyckelställning i regeringen har en avgörande vågmästarroll. Samtidigt firas den 3 mars i Bulgarien som landets största helgdag till minnet av befrielsen från turkarna på 1800-talet. Det demokratiska partiet vill ha nyval, men det är tre år kvar till nästa officiella val. Under tiden går den bulgariska ekonomin åt skogen samtidigt som utländska investerare skräms bort av den politiska kräftgången och turisterna skräms bort av återinförandet av visumtvång. Den bulgariska situationen är ägnad att väcka medlidande och kunde knappast bli mera betänklig.

Ett typiskt symptom på den nya politikens osundhet är förivringen av visumtvånget. Vid gränsen måste jag betala visum för 33 mark. Det var den andra mars. När jag kontaktade den svenska ambassaden i Sofia visade det sig att de nya visumbestämmelserna visserligen kungjorts den första mars men inte skulle träda i kraft förrän den 25 mars. Bara för att regeringen kungjort nya kommande bestämmelser rusar alltså alla viktiga bulgariska visumbyråkrater ut och pungslår intet ont anande turister på hutlösa visumböter tre veckor innan bestämmelserna gäller. Regeringen menar, att eftersom bulgarer måste ha visum för att resa till väst är det inte mer än rätt att turister från väst måste ha visum för att komma till Bulgarien. De fattar inte att bulgariska turister i väst inte har pengar varför Bulgarien behöver de pengar som västerländska turister för med sig till Bulgarien. I stället för att fatta detta skrämmer regeringen bort turisterna, gör dålig reklam för Bulgarien och ger anledning till diplomatiska förvecklingar, då sådana som jag inte låter sig orättvist pungslås i onödan utan att protestera.

Likväl var det värt att stanna några extra dagar i Bulgarien till följd av bråket om inte för annat så för att få nöjet att höra Verdis "Trubaduren" i den underbara Sofiaoperan, helt nyklassisk i stilen i enbart marmor och trä och byggd under och efter kriget. Som kontrast kan nämnas vad som hände vid en Michael Jackson-konsert i Konstantinopel i höstas. Allt var klappat och klart, och ungdomar från hela Östeuropa skulle resa dit för att få dyrka honom och hans gudomliga musik. Min väninna reste dit som förkläde åt sex flickor som längtade efter att få bli hysteriska över Michael Jackson. De hade en mardrömsresa dit i buss med fyra timmars väntan vid gränsen och kontrollformaliteter, deras dyra hotell i Konstantinopel var både värdelöst och förskräckligt, de köade hela eftermiddagen för att få biljetter, och när allting äntligen var färdigt lät den store Michael Jackson genom arrangörerna meddela att konserten var inställd på grund av sjukdom. Han var inte alls sjuk, utan det var något som inte hade passerat honom. De sex flickorna med sitt förkläde fick åka hem igen på en ny mardrömsresa helt upplösta i tårar hela vägen. Precis allt hade gått fel inför deras livs äventyr med den underbare Michael Jackson.

Konstantinopel var mera slitet och smutsigt än någonsin. Den stora hängbron över Bosporen, byggd av japaner och invigd 1973 för tjugo år sedan, förtjänar ett kapitel för sig. Jag ville gärna vandra över den för att få uppleva utsikten därifrån. Jag räknade med en promenad från Hagia Sofia över till Pera och via Taksim över bron till Asien och Haydarpasa i Skutari på ungefär tre timmar, men oväntade hinder infann sig. Först var det omöjligt att finna någon väg upp till bron utom autostradan, och förvillad av en annan liknande bro förirrade jag mig långt norrut. Slutligen fick jag av några pojkar anvisningar om hur jag skulle komma ner på bron, och äntligen lyckades jag. Då började redan skymningen falla. Men det värsta återstod. Bron hade en brovakt. När jag passerade hans lilla kabin anropade han mig, och jag fick träda in för att bli kroppsvisiterad. Det visade sig att bron inte fick passeras av fotgängare och att den inte var byggd för sådana. Endast motorfordon fick passera. I andra ändan av bron fanns en annan brovaktstuga för att stoppa okunniga och farliga fotgängare. Jag fick sitta inne i kabinen och vänta tills brovakten per telefon fått en bileskort till platsen åt mig. Sålunda fick jag åka bil över bron och där på andra sidan underkastas nya förhör och omfattande undersökningar. De tog tydligen för givet att mitt uppdrag på bron hade varit att spränga den. Lyckligtvis fanns det där en polis som både kunde engelska och hade humor och som förstod hela situationen. De övriga turkarna kunde inte för sitt liv begripa sig på en europé som ville vandra över hela bron bara för att få se utsikten. Den engelskkunnige turken kunde bara beklaga att denna bro, den till storleken andra i Europa och femte i världen, med ett brospann på över en kilometer, utslöt fotgängare i sin konsekvent japanska konstruktion. Om jag bara hade *fått* göra det hade jag utan svårighet kunnat vandra över bron ändå och det utan att störa biltrafiken. Och vad blir

det av denna monstruösa ensidigt bilinriktade bro om en dag biltrafik blir något överflödigt?

Polisen satte mig på en buss som förde mig lyckligt ner till Haydarpasas järnvägsstation. Sammanlagt hade hela resan från Europa till Asien över Bosporen tagit fyra timmar. Hade de turkiska myndigheterna lämnat en fotgängare i fred hade det bara tagit tre.

Överläggningarna med min kontaktman i Ankara kan summeras sålunda: kurderna är redan på väg att få en egen stat i och med Iraks sönderfall. I den norra delen har redan grunden för en sådan stat lagts, och det gäller bara för den att bita sig fast vid sin existens, hålla på sin rätt och expandera. Alla omgivande stater måste släppa till: Syrien, Iran och Turkiet. Emellertid kan en sådan stat bara realiseras om den blir helt sekulär. Ingen politik går ihop med en religion som islam och allra minst en kurdisk stat. Liksom i situationen i Indien omöjliggörs all förnuftig politik om man låter den bli religiöst färgad, och en total sekulär bas är nödvändig för Kurdistans tillblivelse.

Dumt nog nöjde jag mig inte med det utan ville veta mera. Resan fortsattes därför mot öster med buss mot Kayseri och Malatya. Mellan Kayseri och Malatya överraskades bussen av den värsta snöstorm jag har sett. Sikten blev obefintlig. Bussen var fullsatt, och snart passerade vi det ena strandade bilvraket i snön efter det andra. Snart såg vi även andra strandade lastbilar och även bussar. Vi höll oss bakom en snötruck som det kändes tryggt att följa efter, men vid midnatt efter tio timmars färd körde även den fast. Därigenom blev det även vår tur att fastna och det totalt.

Det märkliga med denna osannolika snöstorm var att vi såg fullmånen hela tiden, och när solen gick upp på morgonen såg vi även den, även om vi inte såg någonting annat. Snart allt eftersom dagen klarnade började konturer avteckna sig. Snart såg vi framför oss ett nästan helt begravet bilvrak, därefter två strandade fullsatta bussar, vid sidan därom vår strandade hjältemodiga snötruck och framför den en havererad snöslunga. Det säger något om snöstormens styrka. Det var som att plötsligt vara förpassad till Antarktis eller till Aterna. Medan vi tillsammans med ankomna snöslungor och snötraktorer under dagens lopp kämpade för att bli fria fick vi i olika omgångar gå ut och skotta och skjuta på medan bussens hjul bara slirade runt och vi blev till snögubbar av stormen. Passagerare från de andra bussarna sågs gå ut och falla ner i snön och bedja i den svidande yran. Klockan fem klarnade det så pass att vi kunde se en lång rad av andra strandade bussar och fordon i ett landskap ödsligare än Jotunheimen men lika höglänt. Det var det sämsta tänkbara landskap att råka ut för en ordentlig snöstorm i.

Det var klockan fem på eftermiddagen som vi äntligen kom loss från vår egen slirningssnögröp, men vi kunde ingenting göra så länge de andra vraken av bilar, snöplogar och bussar låg omkringspridda i snöterrängen framför oss i drivor, som om de höll på att sväljas levande. Räddningsarbetet kom i gång först mot kvällen. Då anlände bältebilar med bröd, ost och te, och då kom även speciella tankbilar för att rädda bränsleförbrukningen. En strandad buss måste ju oavbrutet hållas i gång så att ingenting fryser. Om exempelvis vindrutetorkarna fryser fast är det det första tecknet på att bussens tekniska utrustning håller på att duka under. Och hur går 500 människor i insnöade bussar med virvlande snöstorm utanför på toaletten? Det var bara att gå ut i snön, avteckna sig så osynligt som möjligt, göra vad som måste göras och gå kvickt in i bussen igen med kläder och fickor, skor och hår fulla av blötsnö.

Inte åker man ju till Turkiet för att få uppleva en antarktisk vinter. I Van skulle det ha varit mellan 2 och 3 meter snö, så jag beslöt att inte genomföra den redan betalda resan dit. Vid midnatt efter söndagen vid fullmånens sken kom äntligen alla de strandade bussarna loss. Vi fick först släppa förbi de nio bussar som varit på väg mot väster innan vi som den tionde kunde fortsätta vår färd mot öster. Kvar på platsen blev en helt begravd tidigt övergiven personbil mitt i vägen jämte vår trogne heroiske snöplogsvägvisare, som dock kört upp ordentligt vid sidan av vägen när han insett att

allt var förlorat. Vägen till Malatya gick sedan genom fortsatt snölandskap längs isbelagda vägar utan vägräcken intill kanten av brådstup. Våra chaufförer var fyra stycken som turades om, och de var mycket skickliga och försiktiga. Ändå kan man förstå att det händer så mycket bussolyckor i Turkiet, och vi såg flera långtradare ligga i diket på vägen med missnöjda chaufförsfysionomier inuti.

I Malatya hoppade jag av för att fortsätta söderut. Malatya har 281,000 invånare och ligger vackert nedanför en storslagen bergskedja i söder, men staden som sådan är grå och trist och nästan helt ointressant. Ganska snabbt fann jag en lämplig fortsättningsbuss mot Adana och Tarsus. Vädret var drypande slaskigt och snölandskapet tungt och grått av tö. Vägen förde upp i bergen igen, och knappt hade hela landskapet åter blivit mjölkvitt med yrande snö, så blev det tvärstopp. Framför sig längs vägen såg man en lång karavan av väntande långtradare, bussar och personbilar. Längst bort såg man en lastbil på sidan strandad i diket och runt omkring den mödosamt och långsamt arbetande snötruckar, snöslungor, traktorbilar och den vanliga massan av drabbade människor som bara diskuterade i det oändliga om den pågående katastrofen... Samma situation på nytt. Det var bara att somna ifrån hela saken.

Det värsta med att bli insnöad i en buss uppe i de turkiska bergen är den totala isoleringen. Det är som att bli fastbunden vid flygplanssitsen i ett havererat passagerarplan och sitta där inklämd och instängd bland en massa människor som inte en enda av dem kan något enda ord på något annat språk än bara turkiska. Det hade varit lättare om man själv kunnat någon turkiska, men när man inte kan det är en sådan situation faktiskt inte fullt så pittoresk som den kan verka...

3.

Lyckligtvis löste sig situationen med blockeringen av det högt belägna trafikstrategiska bergspasset på bara en timme, så man kunde överleva denna gång utan övernattningsbilar, räddningsaktioner, snöskottning, puffande av bussar i full snöyra och tjugofyra timmars väntan instängd på en trång fönsterplats av en voluminös och kvävande storturk, som varken rörde på sig eller kommunicerade. Så man kom levande iväg mot Adana, men man började på allvar få bråttom ut ur Turkiet.

Naturligtvis har Turkiet sina fördelar. Det är ett stort och generöst land, två och en halv gånger större än Frankrike, och det har oerhörda naturskönhetsvärden utan gränser. Islam har satt sina spår genom religiös enkelriktning och fördumning, isolering och kulturstagnation, men lyckligtvis är Turkiet mera en sekulär stat än trålbundet av islam. Folkbildningen står tyvärr på mycket låg nivå, alla TV-program dubbas till turkiska, så de turkar är få som kan något annat språk, men folket är vänligt och hjälpsamt och har en underbar folkmusik, som mest lever genom sina mycket suggestiva rytmer. Den lunkar i svärmod, men den lugna lunken blir aldrig stressad eller överspänd, skrikig eller hektisk. Man kan lugnt följa med i den och trivas i dess jämnmod.

Som min kontaktman i Ankara sade: "Naturligtvis är islam ingenting att vara stolt över utan snarare en kulturbelastning, men vad har vi i stället? När Turkiet gick med i Nato var Amerika något att se upp till, på 50-talet dyrkades allt amerikanskt och med rätta i hela världen, men sedan föll den amerikanska kulturstandarden med Kennedy och Vietnamkriget, och vad är Amerika och er västerländska kultur idag? Era filmer domineras av våldspornografi, er musik är hysteriska apkonster till ett outhärdligt slammer av elektroniska miljon-dollarsutrustningar, ni har levande begravt era skönhetsvärden och er melodiska musik, och för de flesta muslimer idag är Väst bara våld, droger, ohörbar rockmusik, kriminalitet och pornografi. Då är till och med islam bättre."

Han har rätt så till vida att väst aldrig kan komma till rätta med den muslimska extremismens problem om inte väst först klarar av sina egna problem med ständigt

tilltagande kriminalitet, drogmissbruk, kulturförfall, prostitution och våldsdyrkan. Det hemska är att tendensen i väst är, att dessa självdestruktiva företeelser understöds med hjälp av den etablerade tolerans som går hand i hand med begreppet civilisation, medan civilisationen inte förstår att dess existens är hotad av just dessa toleransens olyckskulturbarn.

Adana vid antikens Tarsus, aposteln Paulus hemstad, var en mycket trevlig stad med de mest genomsympatiska människor. Den verkade mycket framåt och effektiv, dess både mänskliga och samhälleliga standard verkade högre än både i Ankara och Konstantinopel, och den hade ett högt tempo. Den är kanske Turkiets fjärde stad, nästan en miljonstad, och utgör en viktig länk i landets kommunikationspulsåder Konstantinopel-Ankara-Adana. Ankara ligger på halva vägen, och det är knappt hundra mil till Konstantinopel. Busstationen var av ytterst hög effektivitetsklass, och maten var bättre än annorstädes. Antikens Tarsus låg egentligen tre mil därifrån och finns kvar ännu idag, men Adana är det moderna Tarsus, som flyttat sitt handelscentrum med flodens skiftande strömfåra. Det är relativt nära till Antakya (antikens Antiokia) och Syrien med Aleppo (Haleb).

På återvägen i Ankara stötte jag ihop med den första europé jag sett efter Konstantinopel, och det var en annan galen finne. Det tycks bara vara två galna finnar som från Europa begett sig till snöstormarnas översnöade och kylslagna Turkiet av alla ställen. Denne finne (från Saimaa) hade försökt ta sig både till Syrien och till den grekiska delen av Cypern utan att lyckas. Han visste inte att Jerusalem numera inte längre var en del av Jordanien.

Annars såg jag inte någon annan europé förrän jag kom tillbaka till Konstantinopel. Européerna där på mitt internationella stamställe dominerades dock av kanadensare och australiensare från Tasmanien, bara extrema vintersportare från extrema håll av världen. Tåget från Konstantinopel till Sofia var näst intill folktomt - tre personer i min vagn. Sammanlagt hade hela Turkietvistelsen kostat mig 110 tyska mark - aktningvärt litet med tanke på den 250-milaresan inom landet mest per buss under fem dagar.

Buss är avgjort det bästa sättet att röra sig omkring i Turkiet. Systemet är väl utvecklat, livet vid busstationerna har en utomordentlig charm med sin enorma livlighet, chaufförerna är skickliga och vänliga, servicen är god, och man kommer utan svårighet i nära kontakt med medpassagerarna. Min bussresa i Turkiet på omkring 150 mil kostade sammanlagt inte ens två kronor milen. Tågen är i jämförelse naturligtvis säkrare men också långsammare och dyrare. Öster om Ankara går de inte ens alltid dagligen. Tåget exempelvis från Istanbul till Van går bara tre gånger i veckan. Naturligtvis kan det vara riskabelt att åka buss i Turkiet, men tjusningen är oemotståndlig.

Den enda direkta stötestenen med Turkiet är dess historia - turkarna var Europas sista stora barbarinvasion, och dess skadegörelse var oerhörd särskilt i Grekland men även i Bulgarien men framför allt fatal för det uråldriga grekisk-armeniska väldet i nuvarande Turkiet. Den turkiska förödelsen kulminerade 1453 i våldtåkten av Konstantinopel, en sedan 2000 år helt grekisk stad. Det bysantinska rikets utplåning, som ägde rum med Europas goda minne och utan att någon effektiv undsättning sändes, ledde till hela Balkanhalvöns förslavning under turkarna, som inte började gå tillbaka förrän i och med slaget om Wien 1683, som vanns tack vare polacken Jan Sobieski, Polens kanske viktigaste historiska insats. Sedan fortgick Turkiets tillbakagång och kulminerade med dess politiska sammanbrott under det första världskriget mycket tack vare löjtnant Lawrences insatser i Arabien. Turkiet stympades av segrarmakterna, och Grekland och Bulgarien fick sitt nuvarande geografiska utseende. Men turkarna hade vant sig vid att förtrycka särskilt greker, och en så upplyst och förnuftig politiker som Kemal Atatürk, det gamla Turkiets räddare och det nya Turkiets grundare, en stor reformpolitiker som gav turkarna latinskt alfabet och järnvägar, såg passivt på medan den grekiska befolkningen i Smyrna massakrerades: det kan ha varit upp till 50,000

greker i Smyrna som fick sätta livet till när turkarna dränkte staden i blod 1922. De muslimska befolkningsöarna i Bulgarien, Bosnien och Albanien är rester av det turkiska våldet. Det nya Serbien försvarar sina aggressioner med de historiska sår som tillfogats av turkar och tyskar. Den turkiska rötan har gått djupt in i Europa och är allt ännu ett öppet och oläkligt sår.

Ändå är turkarna idag ett påfallande sympatiskt folk med större vänlighet att erbjuda än grekerna. Detta har väl med Turkiets fattigdom att göra: den som är fattig är snäll, ty han har inte råd att göra bort sig. Trots sin djupa obildning, kulturfattigdom och brist på nationalidentitet har turkarna en underbar folkmusik och en vinnande naturlig charm, som de kan komma långt med. Turkiet är omätligt och glest befolkat och har troligen oöverskådliga naturresurser trots all sin ödemark, halvöken, skogsfattigdom, hemska stäppområden och en fruktansvärd vinter. En turk sade till mig, när vi satt insnöade utan kontakt med yttervärlden uppe i bergen på 1500 meters höjd helt prisgivna åt en rasande vinters fruktansvärda vrede: *"Die Türkei ist gefährlich!"* - "Turkiet är förfärligt!" Jag kan inte hålla med honom, utan Turkiet kan bli en fullständigt rumsren och acceptabel europeisk nation, om det bara släpper kurderna fria.

Den vackraste av alla upplevelser i Turkiet denna gången var ankomsten till Haydarpasa tisdag morgon och överfarten från Asien och Skutari till Europa och Konstantinopel. Vädret var regnsjukt och så dimmigt att man från Asien inte kunde se Europa, men när småningom den vackra passagerarfärjan närmade sig Europa över vattnet framträdde silhuetterna av Sofiakyrkan, Blå moskén, Topkapipalatset och de andra moskéerna mer och mer som ur ett töcknigt fjärran. Verkan av detta var oerhörd. Det var det historiska Konstantinopel som framträdde ur dimmorna, det klassiska östliga Rom, den bysantinska oasstaten, som fortfarande levde och aldrig kunde förgås. Och plötsligt framstod fader-dotter-relationen mellan Konstantinopel och Venedig i all sin påtagligt mycket nära släktskap. Skillnaden mellan dem var att Konstantinopel var äldre och större medan Venedig var en väl bibehållen och intakt jungfru, medan Konstantinopel trots alla dess prövningar och skändningar fortfarande stod sig väl som en oförgänglig skönhet.

En hemsk natt följde på tåget till Bulgarien. Det var minusgrader, och under natten upphörde värmen i tåget att fungera. Jag hade sällskap av en fiffig ung man från Vancouver och en mycket naiv ännu yngre australiensare som klarade sig dåligt i Europa och som kanadensaren tog hand om. Australiensaren Robert hade lurats att köpa en felaktig biljett till ett annat tåg som redan hade gått när han köpte den, vilket medförde problem med turkiska och bulgariska konduktörer och gränspolisier för hans del. Slutligen blev han tvingad av tåget i Plovdiv klockan fyra på morgonen (efter två timmars uppehåll vid gränsen), och kanadensaren Scott följde med honom för att han inte skulle råka ännu värre ut. De turkiska konduktörerna var ganska toleranta mot de unga främmande gossarna och lät dem passera med en straffpredikan på turkiska, men de bulgariska försökte idka utpressning mot dem, vilket Scott sade nej till, varför de korrumperade myndighetsmissbrukarna körde pojarna av tåget. Därefter blev tåget stående ett stycke utanför Plovdiv i två timmar i den bitande morgonfrostkyllan fortfarande med tågets värmesystem kaputt. Först klockan halv nio långt efter soluppgången kom tåget i gång igen och då även äntligen värmen. Denna hann inte värma upp kupén förrän det var dags att stiga av i Sofia. Där fick jag vid återkomsten till mina vänner veta, att min värdinna Jotkas syster, som jag druckit kaffe hos i allsköns ro en vecka tidigare, plötsligt hade fått en hjärtattack och avlidit. Efter en av resans hemskaste nätter kom jag alltså fram till ett hus som plötsligt drabbats av sorg. Roligare kan man ha.

Det blev till att hamna mitt i en ortodox familjebegravning med svartklädd högtidlighet, gråtande tanter, begravningskalas med mat, kaffe, vin, cognac, kakor och pajer, en brokig släktbjudning och massor av aktuella familjeintriger. Jag fick

användning för alla mina språk, och var och en framhöll ett annat språk som världens viktigaste. Den intelligentaste menade att grekiskan i alla dess tre olika former var världens viktigaste, en ingenjör framhöll engelskan, en kulturdam framhöll franskan medan det mest pratades på italienska efter bulgariskan.

Jotkas avlidna syster Anna var bara 63 år när hon dog. Hon var en gammal ungmö och brukade tillbringa sina dagar med att sitta och kedjeröka framför televisionen i sin lilla enrummare, som var en källarlokal. Väggarna var gulbruna av allt hon rökt där under 40 år. Hon hade problem med lungorna, men tack vare att hon plötsligt fick en hjärtattack slapp hon dö i lungcancer. Det är märkligt, att hennes systerdotter tog mig med på en visit hos henne fyra dagar innan hon dog. Hon var alldeles normal då, och ingen kunde ana vad som skulle hända.

En ortodox kristen begravning är mycket mera seriös och omständig än en protestantisk eller katolsk. Man högtidlighåller den avlidnes minne inte bara en gång utan minst tre. Hon begravs tre dagar efter döden, och då hålls den första begravningssammankomsten. Den mat som då blir över får inte tas med hem utan lämnas kvar vid graven. Den andra begravningshögtidligheten hålls 40 dagar efter döden. Då celebreras själens skiljande från kroppen. Vid det laget anses det säkert att själen helt har lämnat kroppen, och då har också de efterlevande börjat lära sig leva utan den avlidne. Den andra begravningssammankomsten är lika sorglig som den första, och det finns i den ortodoxa kyrkan ingenting motsvarande ett glatt firande av den avlidnes entré i himmelriket. Detta är en protestantisk avart som faktiskt har något av en liknande motsvarighet i islam. Den tredje begravningshögtidligheten hålls på dagen ett år efter dödsfallet. Då bjuder man för sista gången vänner och släktingar till högtidlighållandet av den avlidnes minne. Sedan kan man fortsätta fira det samma dag varje år men i så fall bara inom familjen.

Andra högtidlighåller den avlidnes minne dessutom 9 dagar efter döden, 3 månader efter döden och 9 månader efter döden, men det är inte nödvändigt.

Detta allvarliga celebrerande av den döde har bara någon motsvarighet i judendomen. Där är begravningshögtidligheterna ännu djupare och mera vemodiga, men den ortodoxa kristendomens djupa allvar inför döden och avlidnas minne är nog för att kunna fresta vilken seriös och missnöjd katolik eller protestant som helst till att konvertera till ortodoxins så ofantligt mycket djupare andakt och fromhet och respekt för individen och hans själ.

4.

Bulgarien är ett av Europas mörka hörn och en av Balkans många dunkla garderober. Av alla slaviska folk är bulgarerna det sydligaste, det kanske äldsta och det kanske mest förtryckta och utsatta för främmande staters och folks aggressioner. Bulgarien var det första slaviska självständiga konungariket, som bildades när det på 600-700-talet bröt sig loss från Konstantinopels och grekernas dominans. Det äldsta kyrkslaviska språket och skriften kom till i Bulgarien, och det redde sig någorlunda väl ända tills turkarna kom. Under fem århundraden förtrycktes bulgarerna av turkarna, och bulgarerna var det sista balkanfolk som lösgjorde sig från det tyranniet. Upproret 1876 slogs blodigt ner och åtföljdes av fruktansvärda massakrer (skildrade bland annat av Dostojevskij i "Bröderna Karamasov" i samband med Ivan Karamasovs monolog om Storinkvisitorn), vilka upprörde en hel värld och blev anledningen till tsar Alexander II:s ingripande och krig mot Turkiet, vilket äntligen ledde till Bulgariens självständighet. Denna varade sedan bara i sextiofem år innan Bulgarien på nytt förslavades av kommunisterna.

Ivan Vazov föddes 1850 och upplevde hela självständighetsresningen med alla dess kriser. Han tvingades i exil främst i Rumänien och sedan i Odessa, där han skrev sin främsta roman "Under oket" (fullbordad 1888) som just handlar om den tragiska

blodiga resningen 1876. Han skriver på ett språk som ännu är litterärt omyndigt och osäkert, det är stapplande och tafatt i stilen, banaliteter ger det hela en ganska naiv prägel, men ändå når han under den episkt dramatiska berättelsens gång upp till en klassisk och oförgätlig nivå. Hans pathos är äkta, hans gestalter är av kött och blod, hans föreställningsvärld är nära besläktad både med Schiller och Walter Scott, och bokens tre delars tre olika finaler är alla gastkramande tillställningar som får en att tappa andan. Bulgarien tillhör Europas utmarker, och efter en fyrtioårig kommunistisk kräftgång har det ytterligare avlägsnat sig, men desto viktigare är det att vi bekantar oss med just sådana okända och likväl desto mer levande utmarker. Fler och fler svenskar reser till Turkiet som turister, men vad vet de om Turkiet utom att turkarna bara kan tala turkiska som inte ens är ett indoeuropeiskt språk? Vad vet de om det ohyggliga turkiska förtrycket av Balkan, som pressade samtliga Balkanländer ner i en kulturell dynggrop som gör att vi ännu idag föraktar hela Balkan? För att dessa länder och människor ligger långt efter och hör till Europas mest primitiva har vi ingen rätt att slå dövörat till för deras historia, som går mycket längre tillbaka än vår egen, som rymmer mycket mera lidanden än vår egen, och som vi, som ett nästan lika nytt kulturfolk som amerikanerna, därför kan lära oss mycket av.

Ivan Vazov dog 1921 som Bulgariens mest ansedda romanförfattare och diktare i ett land som tyvärr inte skulle få njuta mer än 25 år till av den totala självständighet som män som Ivan Vazov hjälpte till med att ge Bulgarien. Så trålbundet var Bulgarien under kommunismen att författare och professorer inte kunde få någonting publicerat i detta land om de inte i sina texter även medtog citat och lovprisningar av kommunismen, dess koryféer och Leonid Bresjnev. Bulgarien har en lång väg kvar att gå och har ännu inte kunnat smälta alla de lögner och misstag som präglat landet ända fram till 1989, och kommunisterna behåller ännu delvis makten i detta svårt prövade land. Det tar tid att skaka av sig ett mörkt förflutet.

Ett säreget journalistöde: dottern till en av Bulgariens främsta författare var en lika briljant begåvning som sin far och blev journalist vid Bulgariens kommunistiska huvudorgan. Som pålitlig medlem av kommunistpartiet i 18 år blev hon stjärnkorrespondent utomlands och levde två år på Kuba väl kunnig i spanska och engelska. Så kom 1989, och allt förändrades. Hennes man visade sig vara en dubbelagent som mottog feta arvoden både från öst och väst, och han försvann spårlöst. Hennes redaktör kom i fängelse och såg i 60-årsåldern hela sitt livsverk bli till intet: han blev överflödig och värdelös. Själv behövdes hon plötsligt ingenstans längre, hennes barn tog avstånd från henne, och nu sitter hon ensam i sin fantastiska lägenhet på 100 kvadratmeter och svindlande utsikt och tillbringar dagarna med att röka och dricka medan allt fler dörrar stängs för henne och hennes fina våning allt mer förfaller. En rörande och genomsympatisk människa och en briljant begåvning vars hela liv gått åt skogen bara genom att hon satsat allt på den säkraste hästen som visade sig bli en förlorare. Hon närmar sig nu de 50 och ser bara fram emot att ännu få dö ung. Hon tröstar sig med hundar, som alltid då och då stjäls eller försvinner eller blir sjuka och dör, varför hon hela tiden måste skaffa sig nya. Hennes cognac är den bästa i världen, men den används liksom för fel ändamål. Enligt uppgifter från henne kommer Castro snart att försvinna, vilket kommer att diskuteras i London de första dagarna i april (1993). Hon kan inte få visum dit, då visumkräftsbyråkratin för närvarande kraftigt utbreder sig över Europa. Fastän jag tvingades betala för ett visum till Bulgarien vid gränsen genom ett misstag, kunde jag inte sedan få pengarna tillbaka utan måste överklaga i Stockholm kanske hos utrikesdepartementet och kanske inte utan att småningom nödgas trappa upp fientligheterna med ändå uteblivet önskat resultat.

Det värsta av Bulgarien återstod. Det hade en avskedskyss i beredskap åt mig. Visserligen hade ju den där natten i en passagerarvagn utan fungerande värme kunnat vara en tillfällighet och olycklig engångsföreteelse, men tyvärr hände det igen. På tåget

från Sofia till Athen visade det sig snart att i den enda existerande sittvagnen höll värmen på att försvinna. Den försvann totalt långt före gränsen, man hoppades fåfängt på dess återkomst efter gränsuppehållsnatt-timmarna, en vänlig grekisk konduktör lovade att den snart skulle återkomma, men värmen återkom aldrig. När jag steg av i Thessaloniki klockan kvart över sju på morgonen efter en hel natts frysande visade sig denna vagn vara den sista i tåget, som fått tillskott av många andra vagnar under vägen med värme, från vilka dock den sista vagnen varit blockerad och plomberad. Denna unikt bulgariska och omänskliga vagn var dessutom behäftad med toalett utan belysning, dörrar som inte gick att stänga, öppna fönster som inte gick att tillsluta, det var en i särklass ovanligt ruskig vagn, och jag var inte den enda som satt vaken i den hela natten och frös. Det var minst trettio andra och även kvinnor. Man kan tolerera *en* sådan olycksnatt i ett land och uthärda den med bibehållet jämnmod, men när det i samma land inträffar en till så är det litet för mycket. Stackars Bulgarien!

Även i Grekland utbredde sig snöfälten ända ner till Attika. I en tunnel söder om Lamia fastnade tåget mitt i tunneln. I kupén bredvid min satt det många ungdomar. Blev de förfärade? Inte alls. De applåderade, och när en liten hund började bjäbba någonstans i protest mot situationen så att det hördes i hela tunneln, satte alla ungdomarna i gång med att bjäbba, skälla, yla, ryta, pipa och kvittra tillbaka, så att tåget lät som en Noaks ark med förstärkning. Även översnöat är Grekland ändå alltid Grekland.

I Thessaloniki bytte jag till en varmare vagn och fick en stund njuta av en varm kupé. Den bulgariska skräckvagnen, som tydligen skickats ner till Grekland av bulgarerna för att få den skrotad, försvann från tåget. Nackdelen med den nya varma kupén var dock de grekiska tågfönstren i kombination med en stark fjädring. Grekiska tågfönster är sådana, att de inte kan hållas öppna av sig själva, utan om man drar ner ett fönster åker det genast fast igen när man släpper det. På grund av den väldiga fjädringen i vagnen skumpade denna så våldsamt, att fönstren ständigt åkte ner av sig själva och fast igen under ett förfärligt smällande, som inte kunde åtgärdas. Någon sömn blev det inte.

För första gången kom jag till Athen i dystert och mulet väder. Mitt sjunde besök i denna den sprudlande levnadsglädjens förlovade hemstad var det mest melankoliska av de sju. Mitt pensionat var oföränderligt det samma, och jag fick vara helt ensam i mitt gamla fyrbädds stamrum. Av någon anledning ville man bara gråta, uttröttad av de värsta resestrapatserna någonsin, själsligt överansträngd av alla plötsliga begravningar och alltför uppfylld av minnen från både lyckligare resor och alla reskamrater som jag aldrig mer skulle få se och vars fantomer särskilt Athen var överfullt av nu vid mitt sjunde och mest melankoliska besök. Schuberts "*Winterreise*" lovade ännu inte något slut på smärtan i bröstet. Det var den 12 mars, men det kändes som mörkaste november.

Och vad råkar man då inte ut för om inte en inkastare? Om en vänlig man tilltalar dig på Sintagma, (Athens finaste centrum,) och erbjuder sig att visa dig sitt ställe, lovar att ge dig sitt kort, tar med dig till stället och bjuder dig på en drink, så är du mycket illa ute. Vad som sedan händer är att en vänlig dam tar hand om dig medan din värd blir upptagen på annat håll. Damen frågar om hon får dricka ett glas med dig, det kan du ju inte ha någonting emot, och bartendern är mycket hjälpsam. När de sedan undrar på vilket hotell du bor, så är det det stora alarmet. Då är de ute efter mer än vad du kan betala. Det gäller att slå till reträtt genast. Då blir värden, som så vänligt bjöd dig på en så läcker drink, plötsligt medveten om dig igen och ber att du betalar innan du går. Hur mycket? - 6000 drakmer, (mer än 150 kronor). Naturligtvis blir du upprörd, och det är bara bra, visa det för allt i världen, bli gärna arg, anklaga värden för att ha lurat dig, han bjöd dig ju på en drink och så vill han ha en förmögenhet i betalning för den, han lovade dig sitt kort som du aldrig fick, och de börjar pruta. Betala åtminstone drinken

för damen, (det fula plufsiga ludret,) 3000 drakmer. Men hon bjöd ju sig själv! resonerar du, och du är på rätt kurs. När de fortsätter att argumentera och prutar till 1500 är det dags att sticka. "Jag är ledsen, jag har ett viktigt sammanträffande," lämna resten av din drink hur läcker den än var, och stick. De ropar efter dig: "Tag fast tjuven!" men bry dig inte om det utan bara stick utan att betala en drakma och gå aldrig i närheten av det stället mera.

Tillsammans med Freddy sökte vi efter ett matställe i Plaka. Han tog mig med till sin favorittaverna, som var stängd. Alla de ljuvliga Plakaträdgårdsserveringarna var stängda, tysta, öde och mörka. Jag tog med mig honom till mitt favoritställe "De fem bröderna", som också det var stängt. Aldrig tidigare under mina sex besök i Athen (varav ett hade varit i februari) hade någonting sådant inträffat. Mitt gamla älskade Athen var som en spökstad på grund av fimbulvintern.

Till slut fann vi oss hänvisade till ett varmt ställe inomhus som var ganska dyrt: 150 kronor per person. Middagen var dock ett behövligt plåster på sårn, och Freddys angenäma sällskap förgyllde välbehaget. Han är bara 27 år, en ung i Moskva utbildad filmregissör som samarbetat med Sergej Bondartjuk ("Krig och fred", "Waterloo", etc,) en kuban som talar både spanska, engelska, ryska och grekiska flytande, en redan mycket erfaren ung man perfekt gift med en strålande grekiska, en pålitlig och kultiverad vän som redan inbjudit mig att komma och bo hos honom i några veckor när jag nästa gång kommer till Grekland för att lära mig grekiska kanske i september. Den största betydelsen för hans utveckling har Dostojevskij haft. Han hade mycket att berätta om det sovjetiska sammanbrottet, som medfört att han sagt farväl till Ryssland för alltid. Alla hans vänner och höga kulturkontakter i Moskva hade strukit med i den överväldigande kataklysmen. "Ryssland sålde sin själ för dollars, rockmusik, cocacolakultur, fri prostituerad, droger och maffiavåld, och priset som Ryssland fick betala var världens högsta kulturstandard, dess högsta konstnärliga idealism och all sin moral." Han menade att Rysslands nuvarande riktning var rakt in i ett inbördeskrig (som i Jugoslavien) med antingen en ny Stalinkommunism eller högerdiktatur som resultat. Denna pessimism kunde jag dock inte dela med honom. Så långt är det ingen som vill att det skall gå utom möjligen sådana bedragarparasiter som den vänlige inkastaren, som lever på sin ohederlighet, alkoholproselytiserad, hallickskap och maffiakryperi.

Bulgarien var som en miniatyrreflektion av situationen i Ryssland. Även där var samhället i upplösning och alkohol den enda trösten. Den fallna journalisten, den briljanta begåvningen som stått på höjden och kunnat hela kommunistvärlden utantill och behärskat den, som var i färd med att röka och dricka ihjäl sig i sin arbetslöshet, var ett praktsymptom. Den kommunistiska identiteten har fallit, och i stället har en förödande identitetslöshet infunnit sig som ett svart hål av vacuum i vilket allting bara försvinner.

Freddy arbetade nu hårt med att försörja sig inom turistbranschen. Han stiger upp klockan 6 och arbetar till 23 bara för att överleva och för att någon gång kunna få göra film igen. För närvarande ser det ut som om han säkert skulle få vänta länge.

Även i Patras gjorde sig vintern påmind. Min favoritrestaurang vid hamnen med världens mest inbjudande och hjärtliga kypare hade stängt liksom många andra, och uppe på bergen på Peloponnesos låg snön lika tjock som i Norge. Jag fick nöja mig med en annan inomhusrestaurang med ett om möjligt ännu bättre kök och ännu hjärtligare kypare. Det kan inte hjälpas. Patras är ett paradiset när det gäller matkultur, och min kära kypare bjöd mig till och med på ett särskilt lokalt vin i stora kvantiteter som var hur gott som helst, och han lät mig till och med sitta kvar och njuta fast han själv gick hem. Även Patras hamns skattefria butik är utsökt och billig och en fabulös skattkammare: både Campari och Ouzo är där billigare än någon annanstans i Europa. De bästa båtarna över från Patras till Brindisi är *Lydia* och *Media*, vackert designade, trivsamma och varma med trevliga och inbjudande restauranger och barer. Farväl till det glada

Grekland 200 tyska mark fattigare efter två dygn! Jämför det med kostnaderna fem dygn i Turkiet på 110 mark. Det är inte många turister förunnat att drivas på reträtt från Turkiet av snöoväder och att få se Peloponnesos inbäddat i snö - och allra minst bara en vecka före vårdagjämningen.

5.

En annan som trotsat hela världsvintern var Bernie, en liten fattig kines från Hongkong klädd i en fotsid uniformskappa från Röda Armén. Han var inte det minsta oroad över Hongkongs framtid då han var fattig och inte hade mycket att förlora, och vintern hade han trotsat med att resa genom hela Sibirien med transsibiriska järnvägen mitt i vintern utan att kunna ett ord ryska. Han var Patrasbåtens enda däcksplatspassagerare; alla andra hade köpt sig fåtöljplats inomhus för dyra pengar. Trots sin litenhet hade han ett glatt tandgarnityr som var större än all glädje ombord på hela båten, och han blev mitt bästa resällskap till Brindisi. Naturligtvis utbytte vi adresser. Han bodde i Hongkong i kvarter nummer 25 i rum nummer 312.

Ej heller Kerstin i Borghesiana utanför Rom hade låtit sig påverkas av vintern. Hennes mat var godare än någonsin, hennes vin var godare än någonsin och hennes sällskap var bättre än någonsin trots att hon lidit av infektioner hela vintern.

I Palermo kunde jag för första gången ta på mig sandaler men dock inte utan strumpor. Problemet med Palermo är att där blir det mänskliga umgänget så intensivt att det sedan varken går att studera eller arbeta eller koncentrera sig. Däremot gjordes ett lärorikt besök i kapucinernas katakomber. I dessa underjordiska korridorer står och ligger ett antal av 8000 lik, både män, kvinnor och barn. Männerna står i allmänhet upp och är ordnade efter yrken och samhällsställningar, medan kvinnorna oftast ligger ner. Barnen förekommer i särskilda bås för sig, och en liten balsamerad flicka ser levande ut fortfarande. För övrigt har alla de 8000 döda de mest förvridna grimaser och ansiktsuttryck beroende på hur mycket av skinnet och köttet som finns kvar. De nakna flinande dödsfallarna är naturligtvis övervägande. I korridor efter korridor står dessa lik och köar inför domedagen i kilometerlånga gångar utan ände som det kan vara svårt att hitta ut ur. Intrycket av denna överväldigande mängd dåligt balsamerade lik är naturligtvis brydsamt. Man påminner sig att Odysseus någonstans i dessa trakter uppsökte de ödas rike, och dessa katakomber är en alltför realistisk illustration till Odysseus beklämmande situation.

Somliga lik var vanställda även på annat sätt. Någon hade pressat in en cigarettfimp i mungipan på ett grinande lik, och ett annat hade fått en bit kex i munnen. Bland andra besökare förekom det några kvinnliga ungdomar, som gick omkring och tuggade tuggummi, skämtade grovt, skrattade högljutt och roade sig med att försöka skrämmas. Denna vanvördnad inför döden var ställets enda avskryvande, och den var levande i motsats till alla de groteska döda, som borde ha varit mera avskryvande men som bara var sakliga föremål och paket.

Det finns flera ortodoxa kyrkor i Palermo, och det firas även ortodoxa gudstjänster i den anglikanska kyrkan. En dylik vanvördnad inför döden vore otänkbar i ortodoxa sammanhang. Jämför de flinande skolflickorna som tuggar tuggummi och ropar "Bu!" mitt bland kapucinernas dödsuppfyllda gruvkatakomber med situationen i Sofia, där Jotka tronade svartklädd som en bysantinsk kejsarinna i en högtidlighet utan gränser vid sammankomsten inför hennes yngre systers bortgång med enkelt kaffe, mycket tårar, många sentimentala minnen, innerliga relationer och deltaganden och en fullkomligt korrekt stilkänsla inför dödsfallarsstämningen förutom då en gränslös respekt för den avlidna. Endast så kan man göra döden till något icke avskräckande och inte genom att uppsöka de döda tuggande tuggummi, skämtande och skrattande grovt och lyckande med själva döden i ett ansträngt och dödfött försök att göra den löjlig.

Det går bara inte. Döden kan inte skojas bort hur man än försöker. Den förblir alltid det djupaste allvaret, det största mysteriet och tröskeln till det heligaste som finns.

Från Palermo hade jag till resällskap en mycket kultiverad universitetslärare i filosofi och psykologi från Messina. Vi diskuterade hela kristendomen, jag framlade mina betänkanden beträffande den katolska kyrkan, Augustinus egoistiska sentimentalitet och inkquisitionen och mitt föredragande av ortodoxin, och det visade sig att han kunde hela Johannes Chrysostomos utantill. Utan att kunna försvara sin katolska kyrka kunde han inte heller uppmuntra mig till att konvertera, fastän han kände många ortodoxa präster. Tyvärr spårade sedan vårt givande samtal ur, då det visade sig att han var homosexuell och ville ha ett förhållande med mig. Det ledde till en pinsam diskussion om diskriminering av homosexuella och heterosexuella otillräcklighet, som jag bara kunde slingra mig ur med att förklara mig vara asexuell. Detta fann han vara ett intressant alternativ, han förstod att han inte skulle komma längre med mig och bjöd mig farväl. Därefter bröt det ut en förödande diarré i mitt inre som fortsatte hela natten med förfärliga toalettbesök varannan timme. Denna natt blev därför värre än de båda kylslagna i Bulgarien. Först dagen därpå, när jag åter kunde samla mig hos Kerstin, började det lugna ner sig.

Kerstin håller på med fjortonåriga studier i ämnet "*World Goodwill*", en ny ekumenisk internationell och ytterst konstruktiv religiös samlingsrörelse, som går ut på att förena alla religioner. Den har sina huvudstödpunkter i Genève, London, New York, Tokyo och Darjeeling, och det hela handlar om att acceptera den enda förekommande Guden i alla hans manifestationer vare sig det är i olika religioner, i naturen, i astrologin eller i filosofin. För närvarande är hon inne på det ytterst aktuella studiet i den världspolitiska fara som ligger i den nya internationella tendensen till nationell egoism, i vilken inte minst EG har en stor skuld. Här är adresserna till kontoren i Genève och London, om någon är intresserad av att veta mera:

Lucis Trust Association,
Arcana School, World Goodwill Triangles,
1, Rue de Varembe, P.O.Box 31,
CH 1211 Genève 20,
tel. 022-7341252, Fax 022-7400911.

World Goodwill,
3 Whitehall Court, Suite 54,
London SW 1A 2 EF, England.

Ett känsligt problem infinner sig när man råkar ut för goda vänner som röker. En rökare tycker aldrig om att man påpekar rökandets skadlighet, och om man till exempel i en icke-rökar-kupé ber någon som ändå röker att låta bli, kan han uppleva det som en svidande förolämpning, fastän det är han själv som har begått ett fel. Tyvärr blir i sådana fall släktskapen mellan rökare och självdestruktiva narkomaner påtaglig.

Problemet är att det är så allvarligt. Lungcancer är världens mest dödliga sjukdom, och den uppstår nästan bara genom rökning. Den är alltså inte bara världens mest dödliga sjukdom utan dessutom nästan helt självförvållad. Ändå finns det intelligenta, duktiga och ansvarskännande människor som röker.

Även Annie röker. Hon bor i EUR utanför Rom och har ett långt jobbigt liv bakom sig, som inte är mindre jobbigt för närvarande. Hon har ett ytterst påfrestande arbete som översättare i affärssammanhang, hon har tre barn mellan 14 och 22 år men bor ensam då hon är skild från deras italienske fader. Hon är godheten själv, vilket gör att man ännu mer beklagar att hon röker. Likväl kunde jag inte med ett enda ord ta upp denna kinkighet med henne. Frågan är: vad är ett bra arbete värt, om dess svårighet är

sådan att man inte klarar av det om man inte kan slappna av från det på något annat sätt än genom självdestruktiv rökning?

En ny överraskning mötte mig i Verona. Plötsligt var det sommarvarmt, och temperaturen visade 22 grader. Efter denna vinterresas alla provningar var naturligtvis en sådan värme överväldigande välgörande, men samtidigt verkade den avig i sin tunga klubbighet. Det visade sig att det inte hade regnat i Veronatrakten på fyra månader med risk för katastrof för hela jordbruket i detta viktiga näringsområde.

Min fars bortgång hade drabbat mina släktingar hårdare än någon annan utomlands. För hans kusin Ida hade han varit som en äldre bror, och även min småkusin Cristina hade gråtit och gråtit och åter gråtit. Min uppgift som tröstare blev lika svår som nödvändig.

Naturligtvis påverkades vår samvaro av katastrofens allvar, och en kväll blev det tal om hur var och en ville ha det när han dog. För Achille, Idas man, var saken enkel och klar: han ville ligga naken i sin kista med sin rosenkrans i handen. Marco, Cristinas kavaljer, belyste det absurda i att det har blivit så omänskligt dyrt att dö, och jag kom fram till att jag inte skulle ha råd med det. Lyckligtvis gick inte samtalet så långt så att jag behövde ta fram skelettena i kapucinerkatakomberna i Palermo och belysa dessa åtta tusendens ovanliga gravläggning och försök till självmumifiering.

Michael, min veronesiske storonkel, är 86 år gammal och firade förra året 50-årsminnet av sina upplevelser i Ryssland vid fronten mot Moskva vintern 1941-42, som var krigets första tyska nederlag. Hela Michaels italienska bataljon blev nermejad så när som på en handfull, som ännu lever högt på dessa förfärliga men trots allt överlevda krigsminnen. Exempelvis har han sällskap med en ambulansförerska som förekom vid samma skede och som är 89 år gammal. Vi talade mycket om Ryssland och de pågående turbulenserna där, och han var mycket intresserad av mina intryck av situationen i östra Turkiet. Jeltsin har liksom Gorbatsjov ett skumt förflutet som lojal partiboss och är därigenom medskyldig till mycket, Gorbatsjov tog en risk i att lita på sådana gamla kollegor vilket blev hans fall, hade kuppförsoket i augusti '91 aldrig ägt rum hade Gorbatsjov kunnat fortsätta styra landet i en mera lugn och säker kurs mot marknadsekonomi, Jeltsin tar större risker men har bättre inrikespolitiskt väderkorn än Gorbatsjov, men även Jeltsin är fläckad av smuts från sitt förflutna. Bland annat var det han som i egenskap av borgmästare i Jekaterinburg (Sverdlovsk) lät riva det Ipatjevskas huset, i vilket tsarfamiljen mördades 1918, för att utplåna minnet av händelsen fastän FN ville restaurera det. Jeltsin agerade då i lojalitet mot Bresjnev. Michael menar att det ryska folket är genomsunt i sin godhet och att politikerna alltid gjort allt för att fördärva allting för det bara för att själva dra fördel därav. Mycket i den pågående ryska krisen beror av president Clintons ställningstaganden.

Resan närmar sig sitt slut, och ändhållplatsen visade sig vara Venedig. Det förelåg planer på att även resa till Wien eller till Frankrike (Grasse och Paris), men det var omöjligt både att bestämma sig och att förfördela någon av de tre som väntade: det var omöjligt att hinna med alla tre. I stället slog jag till reträtt och begav mig raka vägen hem, då ingenting väntade ivrigare på mig än mitt arbete.

6.

En tjeckisk familj i Venedig belyste situationen i öst på ett mycket åskådligt sätt. Fadern berättade på några minuter en hel roman om sitt liv, han hade tjänstgjort i kriget som ung man och haft ohyggliga erfarenheter först som soldat i tyskarnas led mot ryssarna och sedan i ryssarnas led mot tyskarna. Han kunde inte säga vad som hade varit värst: nazismen eller kommunismen, men han ansåg den moderna rockmusiken vara lika illa som båda. Efter krigsslutet hade det tagit rätt så lång tid innan han kunnat komma hem igen, och hans familj hade inte vetat om han var levande eller död. När han slutligen kom hem kunde de inte tro att det var han förrän de hade fått känna på

honom. Han talade flytande tyska, franska och engelska utom tjeckiska och ryska och ville gärna studera italienska, vilket jag varmt rekommenderade honom att göra då det inte skulle vara svårt för honom. Egentligen är det ju bara det oändliga ordförrådet och verben som erbjuder någon svårighet i italienskan.

Beträffande situationen i öst var han mycket pessimistisk och målade gärna fan på dörren. Samtidigt hade han mycket att berätta om det religiösa uppvaknandet i öst, som utbreder sig överallt som blommor ur asfalt, som efter att i sjuttio år varit begravt levande plötsligt spricker ut som en hel lustgård. Framför allt märks detta i Ryssland. Religionen har blivit levande igen och kanske mera levande än någonsin. Även mina bulgariska vänner var av den meningen att religionen i öst inte bara höll på att kompensera sig själv för alla sina år under jorden utan även hela det fatala politiska 70-åriga misstaget. I Ryssland, Rumänien och Bulgarien är det ortodoxin, i Polen och Ungern är det katolicismen, i Tjeckoslovakien och Östtyskland är det protestantismen, och i Serbien utgör ortodoxin det största motståndet mot regimen. Troligen kommer Ryssland att kunna undvika ett inbördeskrig just genom att religionen har blivit så levande igen: kristendomens solidaritet kompenserar kommunismens fall och sträcker sig längre än några meningsmotsättningar och schismer.

Tvärtom är fallet i den muslimska världen. Turkiets exempel utgör kanske räddningsplankan. Dess regim är helt sekulär, och religionen i Turkiet tas inte på allvar utom av de mest primitiva. Turkiet avhåller sig klokt från att blanda sig i konflikter utomlands (som den mellan Armenien och Azerbadjan) och utvecklar hellre sin diplomati och håller fast vid Nato och Amerika. Överallt annars i arabvärlden höjer fundamentalismen ett allt argare, blodigare och fulare ansikte, som allt fler avskräcks av. Salman Rushdie-affären har satt i gång en lavin som kan få hela islams trovärdighet att rasa, och de som kämpar mot denna lavin främst från iranskt håll sparkar fåfängt mot det som kliar: de skjuter vilt omkring sig för att bli av med sina egna löss, vilket inte är rätt lösning på problemet. En lösning vore i stället det turkiska exemplet: en klar sekularisering av staten och avskiljandet av all religion från all politik. Detta är också den enda möjliga vägen för Indien ut ur sina problem. Receptet är klassiskt italienskt: det formulerades av Dante i början av 1300-talet och var då den enda vettiga lösningen på Italiens problem.

Kvar står det olösliga problemet Israel med det olösliga palestinska problemet, som bara tornar upp sig mer och mer. Avspänningspolitik åt vilket håll som helst är nödvändig i området, och ett steg i rätt riktning vore upprättandet av en kurdisk sekulär demokratisk nationalstat. Fransmännen och engelsmännen begick ett misstag när de glömde bort eller ignorerade kurderna i stympningen av Turkiet, och det är aldrig för tidigt eller för sent att rätta till det misstaget. De har ett eget språk och en egen kultur som ingen av de andra folken eller staterna har, och endast i Armenien får kurder använda sitt eget språk. Jag kom tyvärr aldrig till Van och fick aldrig träffa min armeniska kontakt där, men jag fick i stället detta brev:

"Käre vän, Jag är verkligen ledsen över att du inte klarade det, eftersom vi verkligen hoppades att du skulle komma till Van och prata med oss om den armeniska situationen, för alla människor i världen känner väl till det kurdiska problemet, men de vet ingenting om armenierna, som bokstavligen utplånades ur sitt eget land av turkarna på 20-talet, vilket land sedan ockuperades av turkar och kurder, men landet kallas fortfarande geografiskt för Armenien fastän nästan inga armenier lever där längre. Van är en gammal armenisk huvudstad, det är inte någon kurdisk stad och har aldrig varit det, men kurderna gör mycket våld och oväsen, så världen lyssnar till dem och ignorerar de utplånade armenierna. Så kurderna får säkert sitt eget land och sin egen stat i framtiden, men hur blir det med armenierna? Om kurderna en dag får hela sydöstra Turkiet, då borde den nordöstra delen rätteligen tillkomma armenierna, som bodde här långt innan turkarna kom in från Asien. Det var dessa problem vi ville

diskutera med dig, och vi beklagar djupt att snöstormar hindrade dig från att komma, medan det samtidigt var snällt av dig att kunna ringa från Ankara och berätta om saken. Vi ber dig att försöka komma igen någon annan gång. Armenien behöver varje vän det kan få.

Med kristen god vilja, etc."

Fastän den kurdisk-armeniska resan inte lyckades helt blev dock försöket resans höjdpunkt. Den oförglömliga situationen uppe i bergen i landet Ingenstans med bara rykande antarktisk snöstorm överallt, med 80 människor instängda i en buss i 24 timmar utan radio, utan toalett, utan annat att dricka än snö och med en chaufför liggande över ratten skakande i gråt, ensam ansvarig för alla dessa människors liv och fullständigt besegrad av elementen, och den kontaktsituation som uppstod mellan dessa 80 människor fastän jag inte kunde ett ord turkiska och de inte ett ord engelska, var utan tvekan i all sin fruktansvärdhet resans största upplevelse. Den näst största var att få komma med båt över Bosporen från Asien till Europa och se Konstantinopel växa fram ur dimmorna.

I Venetien är katolicismen mera ortodox och seriös än katolicismen för övrigt. Det ser man inte minst på det bysantinska inflytandet i Venedig och mest då i den säregna Markuskyrkan med sina många kupoler, sitt tunga gyllene inre, sina bysantinska mosaiker och sin oändligt rika och mångsidiga utsmyckning. Påven Johannes XXIII var venetianare, och få påvar har så drastiskt på så kort tid kastat in hela den katolska kyrkan i en så våldsam utveckling och förnyelse. Venedig förblir ett oupphörligt problem och dåligt samvete för världen, men någonting kan man alltid göra. Exempelvis kunde man stoppa till stadens blindkanaler, alla dessa små kanaldiken som inte leder någonstans och bara samlar smutsigt vatten. Alla dessa ohälsosamma blindtarmar kunde man blockera, dränera och fylla ut, vilket skulle ge hela staden en bättre stabilitet, om det bara gjordes konsekvent i hela staden. Det skulle varken vara svårt eller särskilt dyrbart. Naturligtvis skulle de blindkanaler som faktiskt används och som förskönar idyllen lämnas i fred.

Vad skall man då säga om tillståndet i Italien för övrigt? Ciccilina sitter inte längre i regeringen, och därför får andra länder inte längre mycket nyheter om Italiens regering. Intressant är att fler och fler regeringsråd och riksdagsmän hamnar i fängelse för mutskandaler, så att premiärministern redan har alla sina soptunnor fyllda och ingenstans att kunna placera en ny avskedad regering. I Palermo ligger fortfarande hamnkvarteren, stadens dyraste tomter, obebyggda efter att ha bombats sönder under andra världskriget. Teatro Massimo i Palermo, en gång en av världens främsta operascener, är fortfarande under restaurering, som den varit under de senaste 18 åren. Kollektivtrafiken är ett kapitel för sig: sprider sig ryktet att en kontrollör kommit ombord på en buss flyr genast alla passagerarna i panik vid nästa busshållplats och tar en annan buss, och kvar blir bara de 4% som betalat sin bussbiljett. Men det är intressant att konstatera, att Bach, som var protestant, är mycket spelad i italienska kyrkor och nästan helt dominerande inom den italienska orgelmusiken, och att Shakespeare på samma sätt nästan helt dominerar den italienska teaterscenen. Nästan hälften av hans skådespel tilldrar sig ju i Italien, och han tröttnade på att skriva först när han fastnade för djupt i mer nordiska och tunga ämnen som Hamlet, Kung Lear, Macbeth, Cymbeline och annat sådant som var mera grått än ljust. Kulturellt är Italien nog fortfarande nummer ett i Europa och världen och kommer nog att så förbliva, inte minst hantverksmässigt.

I norra Italien blev det åter Winterreise. Alperna badade i täta snöfall och jullandskap. Norden erbjöd åter sin gamla snålåst, sina abnormt höga kostnader, sin perfekta men stela organisation och sin mänskliga strävan efter ensamhet. Trots den sol som först framträtt andra dagen i Athen och sedan varat ända till Verona förblev resan

en melankolisk Winterreise. Tre vänner och kontakter uppoffrades på vägen: min gamle 89-åriga kollega René i Provence, mina vänner i Paris och min kusin i Wien. Men ingen av dem hade känt Aurelio. Summeringen av Verona blev fem nätter hos släktingarna, vilket blev resans mest nödvändiga och viktiga kapitel, då de verkligen sörjde Aurelio. Det gäller att bygga vidare på kontakten med slakten i Italien fastän dess grundsten inte längre finns.

Till slut någonting helt annat: Iran. Min iranska kontakt gav en mycket belysande bild av den oerhörda politiska katastrof som drabbade Iran 1979 när Shahren fördrevs och utvecklingen i landet kördes tillbaka fem hundra år. Under de följande tio åren förstördes systematiskt landets hela civiliserade struktur, genom att allting kom av sig, allt färdigt förstördes, den persiska valutan försämrades 2500 gånger (så att 2500 riad från Khomeinis tid motsvarade 1 riad från Shahens tid,) sjukhus förstördes, skolor stängdes, inbördeskrig uppflammade i hela landet, det blev krig med Irak som varade i åtta år och krävde miljoner människors liv utom många städers utplåning, och all kultur, religion och tradition utplånades och undertrycktes utom det fundamentalistiska barbariet, som körde över hela landet som en ångvält och urskiljningslös massmördare. Även Bahai-rörelsen, den mest toleranta och universalistiska formen av islam, som predikar fred, kärlek och icke-våld, bannlystes och förbjöds, och dess medlemmar avrättades.

Hur kan man bygga en stabil stat på sådana grunder? I Iran finns det fortfarande 100,000 judar, 500,000 armenier och 20 miljoner turkar utom alla miljoner militanta kurder, som aldrig upphört att slåss för sin självständighet mot alla stater i området. Khomeini förödde och utarmade landet och lämnade efter sig ett vacklande vrak på stormiga vågor. Mer än 50% är analfabeter, och fundamentalismens herravälde beror enbart av stödet från denna majoritet av dumma, okunniga, förledda och förförda offer för en hänsynslös indoktrinering och masshjärntvätt. Shahren representerade inte världens bästa, klokaste och mest rättvisa regering, men i jämförelse med vad som följde framstår Shahens regim som ett förlorat paradiset.

Kort sagt, idag framstår Iran som världens ondaste stat fastän den efter Khomeinis död har modifierat sig något. Parallellregimer, som Saddam Husseins Irak, överste Khadaffis Libyen och regimen i Khartoum, som alla stöder sig direkt på Koranen, får islam att framstå som den mest monstruösa av alla religioner, en religion som slagit fel totalt från början. Situationen är katastrofal genom att fundamentalister inte kan lyssna: kritik besvaras de med fusiljering. Deras agenter mördar flyktingar, politiker, författare, journalister och oskyldiga över hela världen och har utarbetat en skicklig teknik i att inte åka fast. Ett typiskt exempel är sonen till den ende kurdiske premiärministern för ett fritt Kurdistan någonsin, som lever under hemlig adress i Sverige, vilken uppdagades av fundamentalisterna, som gav honom en brevbomb, som han själv klarade sig ifrån genom att det blev hans hustru som råkade tömma brevlådan den dagen, varpå bomben utlöstes och hon dog. Iran är en terroriststat så länge den förblir fundamentalistisk. Enda medlet mot sjukdomen är information, upplysning, utbildning och bearbetning genom massmedia och sanktioner.

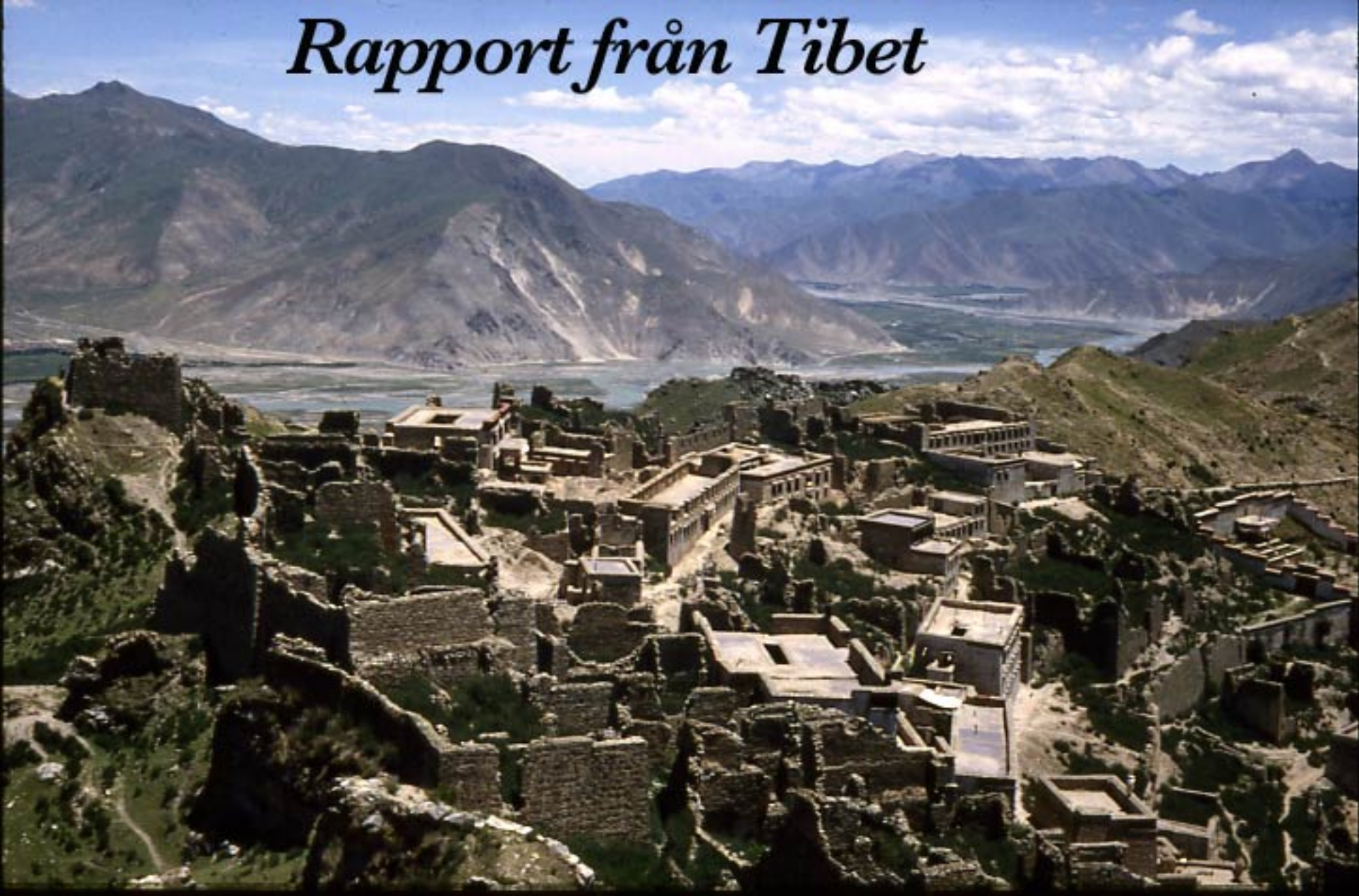
Hela resan (26 dagar) kostade 5500 kronor. Samtliga dessa anteckningar är från slutet av mars. Sedan dess har vår vän Aziz Nesin, den gamle turkiske socialistfarbrorn med barnhem och eget förlag som skulle ge ut Salman Rushdie på turkiska och som också gjorde det, råkat ut för ett bombattentat av fundamentalister. Aziz Nesin klarade sig, men många oskyldiga dog. Vad säger Koranen om omotiverat massmord på oskyldiga? Ingenting.

Värst är dock det åtrerupptagna turkiska kriget mot kurderna, som vidtog på nytt i värre raseri än någonsin efter en vår som åtminstone delvis trodde sig kunna hoppas på fred.

(28.2-25.3.1993)

Rapport från Tibet

Rapport från Tibet

1.

Vi lämnade ett anskrämligt nordiskt väder för att sväva över Stockholms skärgård, Åland och Barösund för att vid Porkkala och Helsingfors med Fagerö och Emsalö plötsligt lova över Finska Viken mot Estland och därpå ha hela Sankt Petersburg som en mycket liten karta långt under oss men med Nevskij Prospekt lika tydligt och dominerande ändå. Man häpnade över Ladogas väldighet och Onegas litenhet medan resten av Ryssland bara var fluffig vispgrädde tills man tog skuttet över de väldiga sibiriska floderna Ob, Irtysj och Jenisej. Vi var på väg mot Kina men inte bara till Kina. Från Peking skulle vi vandra över till ett mindre lokalplan som skulle föra oss till bondeupprorets bråkiga provins Sezuans huvudstad Chengtu, där vi skulle byta till ett ännu mindre lokalplan som skulle få besväret att sätta ner oss på de lufttunna höjderna i Lhasa 3700 meter över havet. Och därifrån skulle vi fortsätta med buss ännu längre bort från en förhoppningsvis försvinnande verklighet.

Vi var fjorton personer som reste tillsammans i egenskap av medlemmar i Svensk-tibetanska skol- och kulturföreningen, som organiserade resan. Dessa resor hade föreningen nu gjort fem år i rad, men nu skedde det troligen för sista gången: på grund av den svenska maxidevalveringen hade de blivit för dyra, det hade blivit svårare att få fram resenärer till dem, så nästa år skulle föreningens Tibetresa troligen bli både billigare och kortare.

Verkan av Kina var överväldigande. Efter Mongoliets och Gobiökens förtorkade rödbrända vidder kom man in över ett välorganiserat lapptäcke av exemplarisk ordentlighet i en högt utvecklad agrikultur. Det första intryck Kina gjorde var av ordning, organisation och välstånd. När man kom in i Peking slogs man överallt av marknadsekonomins totala genombrott överallt. Detta är den nya kinesiska revolutionen - en kapitalistisk sådan. Överallt ser man engelska parallellt med de kinesiska skriftkrångheterna, och man förbereder sig redan med entusiasm för olympiaden i Peking år 2000, fastän man ännu inte vet om man får den. Kina ser möjligheten som en etablering i den civiliserade världen som en nation i det internationella brödrskapet. Ändå har Kina en lika stor och lång civilisation bakom sig som Europa, Orienten och Indien. Problemet är att det uppstod en parentes i denna civilisation genom 1900-talets kriser efter den sista kejsardynastins fall och genom överklassdiktatorn Mao Zedongs alla katastrofala politiska misstag. De tre främsta av dessa var atombombsprogrammet, förtrycket av Tibet och kulturrevolutionen. Atombombsprogrammet var för Kina lika ekonomiskt fatalt som för Storbritannien, och liksom engelsmännen förstörde en del av Australien förstörde kineserna delar av Sinkiang och Tibet, de båda ockuperade och förtryckta provinserna. Förtrycket av Tibet med förstörelsen av kloster, tvångssterilisering av kvinnor, inplantering av kineser, miljöförstöring och exploatering, har förstört Kinas politiska anseende över stora delar av världen. Genom kulturrevolutionen slutligen försökte Mao förstöra Kinas kulturarv, vilket han lyckligtvis inte lyckades med helt och hållet. Buddhismen upplever nu en renässans i Kina parallellt med att kommunismen mer och mer skrotas, och liksom konfucianismen och taoismen kommer buddhismen alltid att förbli aktuellare än någonsin medan Marx glöms bort.

Den stora tibetanska katedralen Yang He Gong var fullständigt intakt och i nästan lika perfekt skick som Taj Mahal och väl besökt för religiösa ändamål. De olika paviljongerna med de ena vackra Buddhastatyerna efter de andra förbereder besökaren för den överväldigande verkan av den innersta tempelbyggnaden med en Buddhastaty av trä som är 26 meter hög varav 8 meter ligger under jorden. Statyn av den stående

Buddha i praktskrud lär ha skulpterats direkt av ett sandelträd som sedan under tre år fraktats på floderna från Tibet som en present till kejsaren av Kina. Omkring denna väldiga och sköna praktstaty av bländande majestät byggdes sedan templet, som ursprungligen var ett kejsarpalats.

Imponerande var även de tydliga manifestationerna av den traditionella kinesiska universalismen, som nu tar sig moderna uttryck. Kineserna försöker tydligt sätta Kina in i världens sammanhang, och även om Kina fortfarande anser sig vara Mittens Rike (mellan Europa och Amerika) dominerades alla hotell vi upplevde av ett modernt internationellt medvetande. Kunskaper i engelska språket lär vara mera utbredda i Kina än i Japan.

Den Vita Pagoden från 1200-talet med otaliga buddhistmunkars ben hade däremot skadats svårt under kulturrevolutionen men hade restaurerats. Den låg inbäddad i ett gytter av de typiska kinesiska slumkvarter med små trånga gränder som man påträffar överallt i Peking mellan skyskraporna. De märks inte om man bara håller sig till de överväldigande ståtliga kulisserna av skyskrapor och ståtliga hotell som dominerar staden, men om man väl får upp ögonen för dem måste man höja en aning på ögonbrynen inför det oändliga elände som breder ut sig. Och det är bara början av en avgrund.

2.

Baksidan av Kina blir genast mera påträngande i Tibet.

1951 ockuperades Tibet av det kommunistiska Kina. Det var en "fredlig" och "vänskaplig" ockupation som dock åtta år senare ledde till tibetanernas uppror i Lhasa. Vad som då var kvar av Tibets självständighet slogs ner med skoningslöst våld. Tibet lades under en kinesisk militärdiktatur, vars för landet mest förödande åtgärd var stängandet av klostren och förbjudandet av deras verksamhet. Hela Tibets kultur och utbildningsväsen hade ombesörjts av klostren. Man kan säga, att plötsligt berövades tibetanerna rätten till utbildning. Följderna av detta blev under loppet av 30 år att ett kulturfolk reducerades till analfabeter, bara för att kineserna lättare skulle kunna behärska och förtrycka dem.

Det var början till eländet. Därefter drabbades Tibet dessutom av den kinesiska kulturrevolutionen, som med vett och vilja ägnade sig åt att förstöra så många kloster i landet som möjligt. Potala räddades genom ett underverk, kan man säga, genom Chou-En-Lais personliga ingripande, då han kommenderade sina egna trupper att skydda denna makalösa byggnad, men större kloster än Potala totalförstördes. Sedan tvångsevakuerades kineser i hundratusental från Kina och planterades in i Tibet vare sig de ville eller inte, varför Tibets huvudstad idag är mer kinesisk än tibetansk. I olika omgångar och på olika sätt bragtes 1,2 miljoner tibetaner om livet mest genom våld eller genom påtvingad hungersnöd. Det är en sjättedel av alla existerande tibetaner eller mer än 16 procent. De dugligaste tvingades i landsflykt till Indien, många bortfördes till okända koncentrationsläger och straffarbete varifrån de aldrig mera hördes av, och kvinnorna begynte tvångssteriliseras. Även tvångsaborter blev allt vanligare, och andra medicinska ingrepp gjordes på havande kvinnor så att deras barn föddes missbildade. Kinas 1,2 miljarder kineser, världens största befolkning, ville förvägra ett folk på sex miljoner, en halv procent, rätten att existera efter att ha redan metodiskt mördat en sjättedel av denna halva procent. Och ännu värre metodiska folkmord ägde rum i den lika hårt ockuperade provinsen Sinkiang, där Kina sprängde sina atombomber, men om dessa folkmord vet man ännu mindre än om folkmordet i Tibet, då Kina alltid metodiskt bemödat sig om att utplåna all vittnesbörd. Denna metodik har ingått i alla socialistiska diktaturers praxis.

Vi befann oss i ett land där det pågick en systematisk folkutrotning. En sjättedel av ett unikt kulturfolk hade mördats under loppet av 30 år, och världen hade ingenting gjort för att stoppa det utan bara låtit det fortsätta ske och tigande sett på.

3.

Vår reseledare berättade om Skol- och kulturföreningens historia. När klostren och undervisningsväsendet i Tibet stängdes 1959 drog många tibetaner i exil med Dalai lama. Flera av dessa drog ut i stora världen och gjorde där Tibets fall känt och bildade en förening för Tibets frigörelse från Kina. Denna förening blev internationell och sågs naturligtvis med mycket oblida ögon av Kina, som hävdade att föreningen bedrev ensidig propaganda. Kinas triumfkort härvidlag blev det kinesiska behjärtansvärda hälsoprogrammet för att rädda tibetanerna från lungtuberkulos, en konkret konstruktiv hjälpåtgärd vars huvudmotiv var att överskylda de övriga "befrielse" från utbildning, klostertjänstgöring och mänskliga rättigheter. Många gick på denna kinesiska bluff, bland andra labour-regeringen i England på 60-talet och den mångbildade svenske författaren Tore Zetterholm.

För att ytterligare bättra på sitt anseende vågade sig Kina på att inbjuda några exiltibetaner som inte hade varit hemma på 30 år för att dessa, som berättade för hela världen om Kinas förstörelse av Tibets undervisningsväsen, skulle få se att tibetanerna visst hade rätt och möjlighet till utbildning. Två tibetaner från Sverige fick resa runt i Tibet och undersöka saken. Deras klara rapport om läget ställde Kina mot väggen då läget faktiskt var katastrofalt då nästan två hela generationer gått förlorade. De två tibetanska skolinspektörerna från Sverige utvisades och var inte mera välkomna till sitt egentliga hemland.

Men världen blev ännu mer medveten om Tibets fruktansvärda situation då den aktuella rapporten blev känd. Det värsta av allt var att ingen kunde göra någonting åt saken då kineserna var omöjliga att resonera med när det gällde Tibet. Men man gav sig inte utan sökte någon form av "gyllene medelväg", ett begrepp som om något är buddhistiskt. Resultatet blev denna helt opolitiska "skol- och kulturförening", vars målsättning var byggandet av en skola i Tibet. Efter tre års arbete och förhandlingar sade Kina slutgiltigt nej till projektet, och det verkade innebära slutet för föreningen och alla dess ansträngningar. Men efter detta totala nederlag vände det. Våren 1993 fick Lhasa en tibetansk borgmästare som lyckades få kineserna att underteckna avtalet om byggandet av en skola i Tibet med utländska (svenska skatte)pengar. SIDA skulle ansvara för projektet, och det gällde att se till att skolan sedan verkligen också skulle användas enbart till undervisning för medellösa tibetaner, så att inte kineserna lade beslag på den. Åtta klassrum skulle kunna tjäna 150 elever, och skolan skulle kunna bli ett föregångsexempel för andra skolbyggen i Tibet. Det har redan bildats en motsvarande förening i Amerika, som efter den svenska modellen också vill bygga en skola i Tibet, men den svenska skolan är alltså således redan under konstruktion.

Samtidigt måste man beundra tibetanerna. De ger intryck av att vara ett vitalt folk, och de är ofta storväxta och välskapta, vilket är att förundra sig över med tanke på Tibets genomsnittshöjd på över 3500 meter, vilket är betydligt högre än Bolivia. Bland kineserna påträffar man sällan exempel på skönhet och ännu mindre bland japanerna, i dessa länder kan mänskorna ha hur intressanta och karakteristiska drag som helst, men de är sällan vackra, medan tibetanerna ofta har oemotståndligt vackra och granna utseenden både bland männen och bland kvinnorna. Även deras klädedräkt röjer ett sinne för romantisk skönhet, och deras färger i särskilt de olika mörkröda nyanserna är underbara.

De ovärderliga klostrens kulturskatter, som till större delen totalförstördes under den kinesiska kulturrevolutionen - klostren och templen användes ej sällan till

militärförläggningar och stall - har tibetanerna metodiskt återskapat från ingenting i kloster efter kloster. Det utsökta hantverket, som går igen i fantastiska gudastatyer, smörskulpturer, applikationer och broderier, gobelänger och andra konsttextilier, skördar triumfer i hela Tibet som får hela den kinesiska kulturrevolutionen att framstå som löjlig. Fortfarande håller kineserna klostren nere, kloster som tidigare hade många hundra munkar får nu bara engagera tiondelen därav, och klostren måste betala dubbla avgifter för elektricitet och skatter, men ändå kämpar munkarna vidare och visar prov på en okuvlig moralisk kraft. Kina har redan fallit för marknadsekonomin och kommer kanske att falla ännu mera, men den tibetanska religionen har inte fallit ett steg från sina grundvalar trots världens största folks massiva och överväldigande grymma och omänskliga kraftansträngningar för att utrota den.

Bara för två år sedan hittades en munk strypt av polisen, för att han talat med västerlänningar om Tibets problem, medan myndigheterna officiellt förkunnat att han avlidit genom sjukdom.

Den kommande konferensen förbereds trots vissa svårigheter med synkroniseringen av kulturföreningens program med konferensdeltagarnas dispositioner. Kulturgruppresan är den idealiska täckmanteln för att dessa viktiga samtal över huvud taget skall få äga rum, men det är ytterst viktigt att man inte på något sätt riskerar kulturföreningens verksamhet. Därför får denna ingenting veta om den konferens som i största hemlighet förbereds för att diskutera problemet med Kina och dess nödvändiga lösning. Vår reseledare rentav förbjuder oss att göra några anteckningar om vad vi får se och höra här i Tibet. Därmed går han och kulturföreningen helt fria från allt ansvar för mina förehavanden som en möjlighet för representanter för förtryckta folk ockuperade av Kina att få deras fall presenterade för en annan opinion än bara svarslösa kinesiska stenansikten.

Om grälet med Johannes.

Som vanligt inleddes vår återförening med förhör och gräl från hans sida. Han ville veta allt om föreningen som jag reste med, och när han fick höra att 50% av deltagarna utgjordes av kvinnor och barn ville han inte mer höra talas om att ha något att göra med någon annan än mig i sällskapet.

"Du vet ju att alla som ses tillsammans med mig i ett land som detta riskerar att råka ut för problem. Även om jag aldrig har åkt dit så kan jag mycket väl en gång göra det, och i så fall åker alla dit som haft med mig att göra. Skulle jag bli gripen av kinesiska myndigheter för att jag vistas här med förfalskade papper skulle jag antingen omedelbart utvisas, sättas i koncentrationsläger eller avrättas som spion. Och alla som kände till mig skulle få liknande problem. Vi får inte riskera säkerheten för dessa sju kvinnor och barn."

Därmed var den saken slutdiskuterad. Hans stora gräl på mig gällde naturligtvis som vanligt mina ekonomiska utgifter.

"30,000 kronor! Och så mycket går du med på att betala för ett besök till Tibet fjättrad till en utländsk turistgrupp när du mycket väl vet att du tillsammans med mig kunde få uppleva hela Tibet med alla dess kloster gratis! För de pengarna hade du kunnat göra fem olika resor till Indien under sammanlagt fem månader!"

Han hade svårt för att komma över detta. Mina ursäkter, att det var mitt första besök i Tibet, att det även inkluderade Kina och att det var en fullkomligt säker resa hjälpte inte mycket. Det som han hade svårast för att förlåta var att jag inte kunde lita på honom och anförtro mig åt hans ansvar, att jag trodde så lite på honom. Det fanns ingenting jag kunde ursäkta detta med.

"Käre Johannes, Naturligtvis hade du rätt i att resans pris var mer än vad jag hade råd till och att det fanns billigare alternativ. Jag visste samtidigt att jag tog risken att jag skulle få ångra utgiften efteråt, men nu efteråt ångrar jag ingenting. Jag kom trots allt billigare undan än någon annan i Skolföreningen, och framför allt: att resa med denna förening var enda sättet att resa säkert och göra resan legitimt. Jag hade en konkret grund att stå på som var bergsäker och kunde tack vare det orientera mig i större delen av centrala Tibet och dessutom fritt ta del av er konferens under fler lediga dagar i Lhasa än vad du eller jag hade räknat med. Förlåt att jag inte litade på ditt råd och beskydd den här gången utan i stället lät mig bli beroende av en skolförening, men vi kan ta skadan igen i framtiden. När vi träffas igen i Indien i höst, vilket jag hoppas på och ser fram emot, kan vi ha obegränsad frihet att noggrant konferera på alla punkter som vi tidigare försummat och som tarvar uppmärksamhet."

4.

Vi besökte Holiday Inn idag, det fulaste huset i hela Lhasa, en monstruös betongbunker, som då är stadens lyxhotell nummer ett. Dit kommer mest rika föräldrade amerikaner, som då får sin existens vadderad i bomull med egna guider, som givetvis är kinesiska. De får leva fullständigt isolerade på detta lyxhotell med tillgång till alla tänkbara moderna bekvämligheter, så att det blir omöjligt för dem att klaga. Den egna kinesguiden serverar dem sedan Tibet på sitt sätt och ger dem den kinesiska vetenskapligt vederhäftiga versionen av Dalai Lamas dumma landsflykt, tibetanernas tacksamhetsskuld till kineserna som byggt vägar och sjukhus och industrier åt dem, kulturrevolutionens nödvändighet i ett så efterblivet land som Tibet där munkarna tog alla landets rikedomar medan folket fick svälta, och så vidare. Meningen är att amerikanerna sedan ska resa hem och veta allt om Tibet och sprida sin förstahands-expertiskunskap i Amerika, som ger Kina pengar.

Bakom Holiday Inn finns ett annat hotell som heter Tibet Hotel. Även detta byggdes av kineserna med kommunismens medel och underhölls och betalades av kommunismen och hölls i perfekt modernt skick fastän gästerna uteblev. Efter 1989 fick verksamheten läggas ner då även pampar från Östeuropa och Sovjetunionen uteblev.

Naturligtvis har kineserna även gjort sitt goda i Tibet, och deras insatser har varit direkt berömliga när det gäller organisation av landet, byggandet av vägar och sjukhus, öppnandet av landet för världen, införandet av telekommunikationer och annat sådant. Endast deras industrialisering av Tibet kan ifrågasättas, då detta blev ursäkten för Kina till att plantera in en kinesisk befolkning i landet, som varken tibetanerna ville ha eller landet orkade med, och som genom kulturrevolutionen urartade till rena folkvandrings- och barbarinvasionen.

Problemet är den totala oförenligheten mellan kinesisk-kommunistisk materialism och den tibetanska religionen. Problemet och tragedin är gigantiska och oöverskådliga. Kineserna försvarar plundringen och förstörelsen av 6246 kloster med att dessa kloster utsög folket som fick svälta medan munkarna bara mumlade sina böner och samlade guld. Denna fördom avslöjar en total saknad av intresse för att sätta sig in i tibetanernas sätt att leva, en total okunnighet och en total motvilja mot att skaffa sig kunskap. Argumentet i sig saknar inte en viss förnuftig och mänsklig logik, men ingenting kan förmildra statistikens obönhörligt sakliga siffror: 6246 kloster förstördes så att bara 13 blev kvar, och klostren råkade vara Tibets hela undervisningsväsen och universitet. I Drepung, en gång världens största kloster som en hel stad med 12,000 munkar, har de kinesiska myndigheterna bestämt att det bara får finnas 400 munkar. Kineserna betraktar det tibetanska munkväsendet som roten till allt tibetanskt motstånd mot kineserna, men de inser inte att de själva är skyldiga till att ha skapat detta envisa motstånd genom sina metoder.

Det är högst troligt att även till exempel engelsmännen hade kunnat organisera Tibet och förse det med elektricitet, sjukhus, vägar och telekommunikationer, och om engelsmännen hade fått göra det är det knappast troligt att de hade förstört 6246 kloster och planterat in en engelsk folkmängd på 50% av landets befolkning som ett led i moderniseringen. Snarare hade de vinnlagt sig om att bevara vartenda kloster exakt som det var i avsikten att snarare locka lönsamma turister till landet än att skrämja bort dem. I stället för att slå vakt om alla landets skattkammare och pittoreska kloster så plundrade kineserna samtliga kloster innan de brutalt förstörde dem genom bombing eller metodisk rivning, tvingade de motvilliga kineser i miljoner att våldföra sig på landet genom tvångsimmigration och stationerade de en väldig armé på c:a 500,000 man som en kronisk förtryckarelit och våldsförvaltare, som landet aldrig ens har kunnat försörja. Aldrig har en ockupationsmakt skämt ut sig mera efter Nazi-Tysklands fall. Här kommer det viktiga förhållandet fram att Kina inte är någon demokrati. Det styrs sedan årtusenden av dekret som kommer ovanifrån och som inte får ifrågasättas då de genom den makt som ligger bakom dem ju självfallet är ofelbara. Så var det redan på Shih-Huang-Tis tid, han som förstörde alla böckerna och offrade en femtedel av hela Kinas befolkning på att bygga den Kinesiska Muren, och så var det fortfarande på Mao Zedongs tid, han som tvångsindustrialiserade hela Kina och försökte utrota alla småfåglar, så att det uppstod en hungersnöd genom alla skadeinsektsexplosioner som dödade 43 miljoner kineser, och han som genomförde kulturrevolutionen som ett led i det ambitiösa försöket att utrota världsreligionen buddhismen, världens mest toleranta, livsbejakande och förståndiga religion, som inte ens missionerar.

Endast därför kunde kinesernas våldtäkt på Tibet lyckas: tibetanerna gjorde i regel inget motstånd, då religionen förbjuder dem bruket av våld. Tibetanerna är av naturen ett öppet, vänligt och lyckligt folk med stor humor, som fortfarande gärna ler trots 42 års ockupation, medan man sällan möter en lycklig kines. Man ser tvärtom mer betryckta och sorgmodiga kineser än leende och harmoniska sådana.

Eftersom tibetanerna tillät kineserna att ockupera Tibet 1951 utan motstånd såg också hela världen ingenting ont i det, och Mao lovade ju till och med att befria tibetanerna från deras fattigdom. Men den stora inkonsekvensen i Maos politiska filosofi, budskap och ageranden kom skrämmande tydligt fram inför hela världen genom aggressionerna mot Indien 1962 på två fronter, i Kashmir och i Assam. Vad tusan menade sig kineserna kunna åstadkomma för gott genom att invadera Indien, som dittills varit Kinas bästa vän och till och med dess störste sympatisör? Före det hade tibetanerna redan fått erfaras kinesernas mening med "befrielse", som i praktiken bara innebar utsugning av landet, förslavning av befolkningen och metodisk förstörelse av all dess kultur.

Att den kinesiska närvaron i Tibet inte är önskvärd av tibetanerna är alltför tydligt och kommer ständigt att förbli det. Kineserna har givit tibetanerna för djupa hjärtasår utan anledning för att Tibet någonsin skall kunna komma över det. Samtidigt förstår man kinesernas argument att den kinesiska civilisationen i Tibet nu inte längre bara kan skrotas. De måste lära sig existera sida vid sida, och det kan de bara göra om Kina gottgör sina misstag.

Och vilka spännande kontraster leder inte detta till i huvudstaden Lhasa, där tre olika befolkningar lever helt åtskilda från varandra i sina egna kvarter av staden: tibetaner i det underbart oordnade centrum, kineserna i den geometriskt strikta staden öster därom och muslimerna i de västra utkanterna. Och alla samlas de inbördes för att intrigera mot varandra: kineserna odlar sin paranoia och kör hårt med sin propaganda och myndighetskontroll, tibetanerna vittnar om sina martyrer inför nyfikna västerlänningar, och muslimerna skaffar sig allt tätare band med den lika förtryckta muslimska majoriteten i det kinesiska kärnvapensprängningsområdet Sinkiang, (egentligen Turkestan: "Sinkiang" är kinesiska och betyder "Ny provins".) Och mitt i denna smältdegel av kolliderande ideologier anordnas det en hemlig religiös-politisk

konferens med deltagare från Mongoliet, Manchuriet, Turkestan, Tibet, Indien, Iran och även Kina i ett försök att komma till rätta med problemen, som bara ökas av att en sådan konferens är fullständigt olaglig och oönskvärd ur kinesisk myndighets-synvinkel, av att ingen ännu vet om konferensdeltagarna över huvud taget kan träffas, då alla är så väldigt uppbundna av sina egna grupper, och då denna konferens verkar fullständigt omöjlig att organisera och genomföra. Och allt tycks hänga på två svenskar, av vilka den ena är i Tibet olagligt och inte får kompromettera sina buddhistiska munkbeskyddare, och den andra, vars ansvar det är att dokumentera det hela, inte får kompromettera den kulturförening som han reser med och som han endast lyckats komma till Tibet genom.

5.

Idag besökte vi klostret Yerpa tre mil öster om Lhasa vid vägen mot Ganden. Vägen var bitvis besvärlig: den var på andra sidan om floden knappast bredare än bussens hjulbredd, den var bitvis översvämmad och använd av vattnet som flodbädd, och en bro, som bara bestod av fyra trädstammar belagda med flata stenar, var så osäker att alla passagerare måste stiga ur bussen för att lägga mera sten på bron och vänta tills bussen kommit över, varvid bron båda gångerna blev ännu mer riskabel. Själva klostret låg på 4000 meters höjd, och de sista kilometrarna måste man vandra uppför. Klostret var ett av Tibets 6246 förstörda, det var helt och hållet lagt i ruiner av kineserna, och kvar av de en gång 150 munkarna var bara 16, som bebodde de berömda naturliga grottorna i berget högt ovanför klostret. Dessa grottor erbjöd en hänförande utsikt mot söder över det nästan överkligt vilt romantiska landskapet med den breda floddalen i fjärran med till och med en medeltida fästning uppe på en klippa. Klostret var 1300 år gammalt och alltså från 600-talet och hade historiska minnen från denna Tibets storhetstid.

Hit flydde Palgyi Dorje efter att ha lyckats mörda konung Langdarma på 800-talet. Langdarma var tyrannen som försökt utrota buddhismen ur Tibet, och denne munk beslöt att ta lagen i egna händer. Vid en festival klädde han ut sig till en av dansarna, och i ett lämpligt ögonblick tog han fram pil och pilbåge ur kappan och sköt konungen till döds med den tredje pilen. Därefter flydde han på en svart häst, och även hans kappa var svart. Men han hade förberett sig väl. Kappan hade vitt foder, och hästen hade han svärtat med kol. När han red över floden vände han ut och in på kappan, så att den blev vit, och även hästen tvådades ren och vit i floden, och därmed lyckades han fly till Yerpa.

Men hans förföljare fick snart veta om hans list och att han dolde sig i Yerpa. De kom då dit, men han gömde sig men blev ändå uppdagad av en av förföljarna. Denne lät honom emellertid vara, Langdarma hade ju inte precis varit världens bästa kung, och sålunda kom Palgyi Dorje undan med tyrannmordet. Men han tillbringade resten av sitt liv under botövningar i ett annat kloster högt uppe i nordost i Amdo.

Från detta kom man hem till Luciano Pavarottis konsert i Central Park i New York som visades även i tibetansk TV. Två helt olika världar, och ändå inte oförenliga med varandra.

Dagen var inte utan strapatser. En av oss blev ordentligt rödbränd i ansiktet och fick en präktig portvinsnäsa, men han hängde bra med ändå och tog strapatserna hjältemodigt. En av de andra, en dam, föll i ett nässelsnår och blev illa bränd på händerna och i ansiktet, och en annan, en av herrarna, blev biten av en hund så att hans byxor blev förstörda. Sådana galna hundar lär vara det enda i livet som Dalai Lama är rädd för. Annars gick allting väl, trots att det regnade mest hela dagen, och uppe vid klostret i Yerpa sken solen.

Igår gjorde vi Potala, klostret Sera och det tibetanska medicininstitutet Mentsi Khang, som för min del var det intressantaste. I Potala, det världsberömda vinterpalatset för Dalai Lama, handlade det mest om att trängas tillsammans med tusentals andra besökare och munkar. Det var Hongkongkineser, som tydligt stack av från normala kineser genom sina betydligt mer raffinerade klädstyrsor, det var förhatliga kinesiska militärer, det var västerländska hippies och yuppies, och det var annat löst folk. Trots palatsets ofantliga storlek var rummen, kapellen och korridorerna smala och trånga, så trängseln var betydande. Lägg till detta alla de flammande oljelamporna överallt och ingen ventilation alls. Flera i vår grupp blev svimfärdiga.

I klostret Sera norr om staden var det bara en annan turistgrupp som konkurrerade med oss, och de var greker. En hade kommit bort från de övriga och kom med i vår buss. Grekerna hade en engelsktalande tibetansk guide, vars redogörelser den grekiska gruppledaren sedan översatte till grekiska för grekerna. Klostret hade haft 5500 munkar och hade varit det näst största i Tibet. Nu var där i alla fall 400, och vi fick uppleva en del av dem debatterande i klosterträdgården. Ingen av munkarna hade gått in dit med skorna på utan lämnat dem utanför, medan vi och de grekiska turisterna klampade in med både skor och kameror och videos och nästan överträffade munkarna i antal. Munkarna var för fina för att protestera. För dem var deras egna filosofiska debatter vida mer intressanta än västerländska turisternas klumpiga nyfikenhet.

Den tibetanska läkarvetenskapen är helt och hållet biodynamisk och okemisk. Om något är fel på patienten går man först in och undersöker hans matvanor och ger honom en diet. Om det inte hjälper går man in på själva livsföringen. Om det inte hjälper med sundare levnadsvanor går man in på meditation och religiösa övningar. Först om det inte hjälper går man in för naturmedicin och kurer. Den kinesiska kulturrevolutionen förstörde Lhasas tibetanska hälsovårdsinstitut genom bombning där det sedan urminnes tider låg på berget intill Potala, som enligt kineserna lämpade sig bättre för en TV-mast, som nu står där i stället, med vars hjälp kineserna övervakar alla tibetaner i Lhasa. De har även bevakningskameror utplacerade på lämpliga oåtkomliga hustak, och torget framför katedralen Jokhang bereddes plats av kineserna bara för att de bättre skulle kunna kontrollera folkrörelserna kring helgedomen.

På kvällen berättade vår reseledare att det följande dag skulle vara Dalai Lamas födelsedag och att det därför väntades kravaller. Gruppmedlemmarna ombads undvika dessa och inte gå ut och fotografera. Förra året hade det rått utgångsförbud denna dag, två av damerna från gruppen hade ändå gått ut och fotograferat och blivit både nersölade med tsampa och tagna av polisen som vanliga demonstranter, vilket inte hade varit bra för föreningens ställning och prestige. Han bad oss enkom att gärna minnas vad vi upplevde men att inte dokumentera det. I år hade det denna dag projekterats en avfärd mot Shigatse och Sakya, kanske enkom för att hålla gruppen utanför tibetanska politiska skeenden.

Naturligtvis måste jag följa reseledarens direktiv och respektera hans ansvar. Troligen blir det så att jag får dokumentera och sammanfatta konferensens samtal först efteråt när jag är hemma i Sverige igen. Vi kan inte riskera att jag passerar genom Peking och Kinas gränspolis med en mängd kontrarevolutionärt material, som kan försätta både vår förening, Jokhangs munkar och kanske hela Tibets befolkning utom Kinas mongoler, muslimer och få återstående manchurier i en ännu svårare situation än hittills. Man vet ju aldrig. Det har hänt förut att kommunistisk gränspolis konfiskerat både filmer och dagböcker.

Emellertid skriver jag ändå flitigt i mitt kollegieblock, och jag är övertygad om att ingen gränspolis skulle intressera sig för mina noteringar. Min skrivstil är ju så liten att den nästan är oläslig, dessutom är det ju latinskt alfabet, och så skriver jag ju dessutom åt fel håll och på ett språk som väl knappast någon kines ens kan identifiera.

Vi for alltså till Shigatse följande dag. Tibets andra stad ligger 250 kilometer väster om Lhasa, man följer Lhasafloden ner till Brahmaputra och sedan Brahmaputra upp till Shigatse. Vägen är bitvis besvärlig fastän den är förhållandevis ny och modern. På vägen upp smalnar Brahmaputra till en smal fors mellan höga ravinväggar, bergen bredvid når över 6000 meters höjd, och den smala vägen genom det långa passet försvåras ofta av oåtgärdade ras i form av stenbumlingar som ligger mitt på vägen. Denna saknar vägräcke, så vid omkörningar uppstår det livsfarliga situationer då exempelvis vår fullastade buss med 15 personer måste köra om en bred fullastad lastbil med den forsande Brahmaputra 50 meter under oss till vänster som det enda vi har under oss åt det hållet. Längre upp blir Brahmaputra åter bredare och vägen mera tillförlitlig.

Shigatse är en dammig stad på 3900 meters höjd. Den är inte lika intressant som Lhasa, men även här drog den kinesiska kulturrevolutionen fram och ödelade Shigatses gamla fort från 1354 av nästan samma storlek och skönhet som Lhasas Potala. Det kallades också för "Lilla Potala" och var vitt och högre likt Lhasas stora Potala. De kinesiska rödgardisterna sprängde det med dynamit, så att det nu bara återstår en mörk kulle som nästan inte ens kan identifieras som en ruin. Shigatses fort var bland annat sätet för Panchen Lama, Tibets andliga överhuvud liksom Dalai Lama är dess världsliga. Panchen Lama, den tionde i ordningen, stannade kvar på sin post i Tibet medan Dalai Lama gick i landsflykt. Icke desto mindre fick Panchen Lama sitt palats och kloster plundrade medan Dalai Lamas skonades. Den tionde Panchen Lama, som dog 1989, anklagades för att ha samarbetat med kineserna, men detta var kanske en nödvändighet just emedan Dalai Lama gått i landsflykt. Någon andlig ledare borde stanna kvar och ta hand om tibetanerna, som även bor inom vidsträckta områden i Kina, framför allt i provinserna Sezuan och Tsing Hai. Och även om Panchen Lama började som en medlöpare till kineserna, han var de facto deras egen kandidat, så blev han sedan en mäktig förkämpe för tibetanernas sak, som vållade kineserna sådana problem, att de ett slag höll honom inspärrad utan att någon i världen visste var han var i fjorton år.

En skakande upplevelse måste vi erfara vid besöket i Sakyas. Innan vi ankom till den uråldriga staden stannade vi utanför för att inta våra lunchkartonger från hotellet med ägg, bröd, kyckling och vatten. Medan vi satt där i solskenet och åt dök det upp några tibetaner som visade sitt intresse. Några av oss var vegetarianer och avstod gärna sina kycklinglår åt dem, och de tog gärna emot dem, stannade kvar och blev fler till antalet. De var också mycket intresserade av våra tomma plastvattenflaskor, som vi gärna gav åt dem, medan de fortsatte att bli fler. Några av deras barn blev framfusiga och påträngande, och måltiden blev allt svårare att fullborda. Till slut började några av de smutsigaste och tovigaste barnen komma fram och rycka i vad vi hade. Då först gick det upp för oss att alla dessa trasiga smutsiga tibetaner helt enkelt var svältande tiggare.

Tre gånger på den 150 kilometer långa vägen till Sakyas hade vi stoppats av kinesiska militärer. Första gången hade deras ärende varit att kontrollera att det inte fanns några tibetanska liftare med i vår buss: tibetaner hade tydligen inte rätt att lifta i sitt eget land. En av våra mer erfarna Tibetkännare visste att berätta, att om sådana kinesiska landsvägsmilitärer stoppade en buss med enbart tibetanska passagerare var det fritt fram för dem att plundra dessa, vilket ej sällan hände.

Sakyas med sitt kloster från 1073 är unikt genom att det skonades av kulturrevolutionens hemsökelse. Anledningen var att Sakyas klosterväsen sedan 1200-talet haft goda relationer med Kina då redan mongolkejsaren Kublai Khan (som blev Marco Polos beskyddare) var en stor vän av Tibets religiösa traditioner och särskilt av dessa i Sakyas. Staden var som hämtad direkt från medeltiden. På väggen i det enda hotellets restaurang (ett rum utan fönster i gluggarna och med träbänkar utan ryggstöd vid

ohyvlade bord) hängde ett kokadaver, från vilket kocken vid behov karvade köttbitar medan restauranggästerna kunde se på och väntades fortsätta äta med god aptit.

Flera har blivit sjuka i gänget. Några damer har drabbats av feber, diarréer och uppkastningar, och detta har även spritt sig till några av karlarna. En är verkligen illa däran och kan inte behålla någonting.

Dagens busstur till och från Sakya var på 300 kilometer, vilket tog åtta timmar längs en usel landsväg som var en enda lång oavbruten tvättbräda. Att bilen inte skakade sönder berodde väl på att den var japansk och inte kinesisk. Vi passerade ett pass på 4500 meters höjd, och Sakya låg på 4200 meter. Vi håller oss alltså på omkring 4000 meter, och här i Shigatsetrakten är klimatet torrt och gassigt, dammigt och ohälsosamt. Även en av veterandamerna, som varit i Tibet förut, har haft en dålig natt på toaletten.

Ju längre man vistas i landet, desto mera växer dimensionerna av den kinesiska förbrytelsen mot Tibet för ens medvetande. De har välsignat landet med vägar, överallt ser man det kinesiska vägverkets skyltar, men ingenstans arbetar detta vägverk utan att kinesiska militärer övervakar det hela. Arbetarna är vanligen fattiga tibetaner som drivs på av militärerna. Och varför var Kina redan på 50-talet så ivrigt med att bygga vägar i Tibet? 1959 stod den stora vägen mellan Lhasa och Peking färdig, och genast användes den uteslutande till att överföra halva Kinas krigsmakt till Tibet. Även alla broar, som Kina välsignat Tibet med, övervakas 24 timmar om dygnet av dessa militärer. Men vad är det för välsignelse med detta kinesiska välstånd, när dessa militärer sedan plundrar de tibetaner som vågar använda dessa kinesiska vägar, och när en västerländsk buss inte kan stanna i terrängen utan att det överallt ifrån dyker upp vittnen om att Kinas invasion av Tibet bara ytterligare utarmat det tibetanska folket och förvandlat det till ett utbildat folk av trasiga tiggare? Före invasionen 1950 lär Tibet ha varit ett välmående land med relativt hög levnadsstandard, högre än Kinas, medan Kina sedan med våld såg till att balansen vändes till motsatsen.

Det var intressant att jämföra Shigatses kinesiska och tibetanska befolkningar med varandra. Kineskvarteren känner man igen på att dess byggnader ofta är omgärdade av järnstaket av ansevärd höjd: ett vittne om att många kineser, om inte de flesta, lever som främlingar i Tibet i fruktan för tibetanerna och antagligen mot sin egen vilja: de har blivit utkommenderade och lever som i ett slags kinesiskt Sibirien. De tibetanska kvarteren är fattigare, men till skillnad från kineserna är tibetanerna hemma, de är vid gott mod, glada och optimistiska, och de umgås livligt socialt. Skillnaden rent mänskligt mellan de olika befolkningarna är som mellan natt och dag.

Och över hela Shigatse tronar de förskräckliga ruinerna av "Lilla Potala", som de kinesiska militärerna förstörde totalt utan anledning. De tibetanska kvarteren ligger närmast dessa ruiner, medan kineskvarteren ligger så långt därifrån som möjligt. Det stora klostret Tashilumpo, grundat 1447, klarade sig dock med mindre skador än de flesta kloster, och av dess tidigare 2800 munkar fanns det nu så mycket som 700 och mera. I detta kloster finner man kanske det vackraste kapellet i hela Tibet, den tionde Panchen Lamas stupa över de fem närmast tidigare Panchen Lamorna. Kapellet fullbordades i februari 1989, och bara några dagar efter fullbordandet avled den tionde Panchen Lama under mystiska omständigheter: efter ett gräl med kineserna fick han besök av en okänd kinesisk sköterska, som gav honom en injektion, varefter han dog, medan kineserna hävdar att han dog först en dag senare av en hjärtattack, som sedan också drabbade ett misstänkt antal medlemmar av hans familj. Av alla tibetaner var han den obekvämmaste för kineserna. Hans lik finns bevarat i ett av de mindre kapellen, där sorgen över den avlidne Panchen Lama fortfarande är levande och hålls levande genom ständigt förnyade ceremonier. Han kunde ha dött för en månad sedan. I oktober 1993 kommer hans stoft att flyttas till en särskild stupa. Men det stora stupakapellet, som han själv hann fullborda och inviga, och som överträffade allt vackert jag sett i Tibet hittills, vittnar i högsta grad om hur levande den tibetanska religionen och kulturen är trots alla kineser. Den kinesiska kommunismen är på fall, den har förlorat initiativet

efter Mao Zedongs död och efter 1989, och Johannes har berättat att han hört från en tibetan i den kinesiska armén, att hela denna armé är lika fullständigt korrumpierad som det kinesiska polisväsendet, som blev totalt genomkorrumpierat redan under Maos sista tio år; medan buddhismen och särskilt dess tibetanska form är mera levande än någonsin och stadd i utveckling och besjälad av den bästa tänkbara moral i motsats till den kinesiska kommunismen, där en sådan alltmer saknas. Mitt intryck av den tibetanska buddhismen så här långt är, att den är världens högst utvecklade religiösa livsform. De andra delarna av den buddhistiska världen har var och en sin form av buddhism, det är Zen eller Mahayana eller Theravada eller något annat, medan den tibetanska buddhismen inbegriper buddhismen i alla dess olika former. Det säger även Dalai Lama, att det är bara den tibetanska buddhismen som omfattar alla former av buddhism och som är komplett.

Som kontrast till detta framstår miljön i "Shigatse Hotel", där man i baren sitter mellan en grupp greker å ena sidan och en grupp engelsmän-schweizare-tyskar å den andra, medan man ur barens grammofon får höra moderniserade kinesiska arrangemang av Schubert ("Ave Maria"), Beethoven ("Freude schöne Götterfunken"), Bach (Toccata och Fuga i d-moll) och Mozart (40:e symfonin) men även intimare musik med enbart violin och piano som Fibichs "Poem", Dvoraks "Humoresk" och Massenets "Meditation" och detta mitt i Shigatse, en avlägsen håla i Tibets torraste halvöken på 3900 meters höjd, som man bara kan nå längs tvättbrädsvägar med en enda fil utan vägräcken.

8.

I Gyantse 100 kilometer sydost om Shigatse fick vi problem när vi besteg fortet. Det ligger på en 75 meter hög klippa som på sina ställen stupar lodrätt ner mot staden, och man kan klättra ända upp till toppen av fortet längs branta trappor och stegar. Naturligtvis är detta ansträngande på 4000 meters höjd, och fler och fler i gruppen blev efter, pustande och flåsande och fastnande i skuggan i skydd för den brännheta solen. Ljuset är så hårt och bländande i Tibet, att det är en plåga att vistas utomhus före solnedgången utan mörka glasögon, och ljuset är egendomligt nog som mest plågsamt strax före solnedgången, när det drabbar en vågrätt i stället för lodrätt och det är omöjligt att undvika det. Vi får inte glömma, att dessa delar av centrala Tibet ligger på samma breddgrad som Kairo, Marrakesh, Kanarieöarna och New Orleans men 4000 meter högre upp, så att det kommer betydligt närmare solen.

Det är sällan man träffar på en stad som domineras så totalt av en enda byggnad, som Gyantse domineras av sitt makalösa fort från 1440. Denna klippa med det spetsiga fortet som kröner den ger hela staden en mycket dramatisk prägel, som nästan verkar spansk genom dessutom de bergiga omgivningarna med både flod och grönskande slätter därtill. Engelsmännen kom så långt som till Gyantse 1904, men fortet blev så svårt för dem att inta att de sedan inte fortsatte mycket längre in i landet och lät det förbli självständigt. Man kan beklaga detta, då ett brittiskt mandat i Tibet troligen både hade lett till ett undvikande av såväl kinesisk invasion och folkutrotning som kulturrevolution och till en mycket tidigare självständighet (än vad kineserna kommer att vara villiga till) med både bibehållet och oxfordiserat utbildningsväsen.

För övrigt infann sig de vanliga tibetanska symptomen även i Gyantse, landets fjärde stad efter Lhasa, Shigatse och Chamdo. Det stora befästa klostret Palkor Choide med den 32 meter höga stupan Kumbum hade haft nio klosterbyggnader och 3000 munkar. Kineserna totalförstörde sju av de nio klosterbyggnaderna i kulturrevolutionen och bibehöll de övriga två bara emedan de erbjöd inkvarteringsmöjligheter för den kinesiska armén, "folkets befrielsearmé", men naturligtvis rensades dessa byggnader invändigt från många oersättliga religiösa konstverk. I synnerhet

statyer har kineserna i allmänhet slagit sönder eller bortfört till Peking medan alla konstverk i metall, trä och textilier i allmänhet sålts på den internationella antikvitetsmarknaden i Hongkong för att skaffa Kina hårdvaluta. Även det betydande nunneklostret högre upp för berget hade förstörts, och de återstående nunnorna hade sökt sin tillflykt till ett mindre kloster närmare Palkor Choide. De ville visa begravningsplatsen åt oss, men det visade sig att kinesisk militär befann sig vid denna. Nunnorna vågade därför inte riskera repressalier från de kinesiska myndigheterna med att för västerlänningar visa sina martyrs gravar.

Nu fanns det i alla fall 500 munkar i klostret Palkor Choide. Det var även glädjande att konstatera att staden var mycket mer tibetansk än kinesisk. De kinesiska kvarteren var tämligen få och instängda, medan man nästan bara såg tibetaner överallt. När Dalai Lama rest till Indien, vilket han gjort många gånger, tog han i allmänhet vägen över Gyantse för att därifrån fortsätta längs vägen mot Sikkim och Darjeeling, den historiska handelsvägen mellan Tibet och Indien, som kineserna sedan har stängt, liksom alla andra vägar och pass mellan Tibet och Indien. Söderifrån kan man numera bara komma in i Tibet via Nepal och då nästan bara via Kodarivägen från Kathmandu, men det finns även andra mer hemliga pass, som ingen normal västerlänning väljer att ta och som därför är så gott som obevakade.

9.

Vi återvände från Gyantse till Lhasa via Den Turkosfärgade Sjön eller Yamdrog Tso, snarare ett system av sjöar, halvöar och öar än någon enhetlig sjö. Den är en av de fyra heliga sjöarna, och de andra är då Nam Tso i norr, som vi kommer att tälta vid, Mapam Yumtso vid det heliga obestigliga berget Kailas i västra Tibet och en för mig okänd sjö i Indien, kanske Tso Morari i Ladakh. Vissa räknar också den stora sjön Koko Nor i nordöstra Tibet som en av de fyra heliga. Vi skulle ha besökt ett kloster vid denna otroligt vackert färgade turkossjö, det vackert belägna klostret Samding på en av halvöarna, men klostret låg i ruiner och var tomt, sedan dess abedissa hjärntvättats av kineserna och nu bodde som vanlig sekulär kvinna i Lhasa, och vägen dit var ofarbar. Mao Zedong förbjöd 1966 all religiös verksamhet i hela Kina och då även i det ockuperade Tibet; då förstördes de 6246 klostren, och alla munkor och nunnor drevs ut ifrån dem av vilka 400,000 mördades på ett eller annat sätt, varefter klosterruinerna fick stå tomma och övergivna och förstörda ända fram till 1979 tre år efter Maos äntliga död. Då först började munkarna återuppta det religiösa arbetet, och många förstörda kloster väcktes till nytt liv. Samding väntar dock fortfarande på sin återupprättelse.

Kineserna ville även använda denna heliga sjös vatten för ett vätekraftverk, som då skulle leda vatten genom berget för att se om där fanns guld eller uran. Panchen Lama lyckades bromsa detta företag, men efter Panchen Lamas bortgång genomfördes det. Sedan har dess har sjöns nivå sjunkit betydligt, ty den har ett mycket begränsat naturligt utlopp. Dess vackra turkosfärger anses bero av dess rikliga halt av mineraler, då den egentligen är en saltsjö men en otroligt djup sådan. Vad kineserna hittat genom att genomspola berget med den heliga sjös vatten förmäler ännu inte historien.

Därmed var vår rundresa i södra Tibet på nästan 100 mil avslutad. De högsta passen var på 5000 och 4800 meter, och de högsta bergen vi såg var på 7200 meter. Men många blev sjuka på kuppen. En dam kom hem till Lhasa halvdöd med både feber, diarré och kräkningar, båda barnen har drabbats av antingen kräkningar eller höjdsjuka, och även de stöddigaste har fått vika sig för egna magbesvär. Självt mår jag inte heller särskilt bra, även om jag mår bättre än vissa andra; men nu är det dags att inleda de första rapporterna från Johannes konferens:

Lördag 10.7. Jag träffade Johannes i kväll utanför Jokhang klockan 20.20. Han var glad åt att se mig och på gott humör. Vi gick omkring där bland prostrerarna och pelarna medan vi diskuterade varandras situationer. Till slut fastnade vi sittande på ett av de efter dagens affärer varulösa torgstånden utanför templet medan några prostrerande tibetanskor anförtrodde oss sina persedlar att vakta medan de prostrerade sig. Vi kom nu in på frågan om morgondagen och kom fram till att det skulle kunna gå att inleda de riktiga överläggningarna. Tibetanen, indiern, muslimen från Kashgar, muslimen från Iran, mongolen, manchuriern och kinesen var alla tillgängliga och var ivriga att få se mig, Johannes "bror" från Norden. Emellertid är situationen känslig, och vi måste ständigt vara vaksamma på vad som händer och rör sig omkring oss när det gäller människor, fastän det skulle kunna gå att få ett eget kapell för oss själva som publiken inte skulle kunna komma in i, men möjligheten av sådana störningar kan inte uteslutas helt. Exempelvis måste vi ge intresserade munkar tillträde, men vårt enda språk kommer att vara engelska, som alla buddhisterna och muslimerna kan. I värsta fall kan de översätta för varandra. Vi är alltså fem buddhister, två muslimer och två kristna, om man kan kalla mig och Johannes för sådana. Även Kim, indiern, är tämligen ekumenisk och europeisk. De är intressant att både de kristna och muslimerna för sig är i minoritet medan buddhisterna ändå inte är i majoritet då Kim som neutral världsmedborgare kan vara tungan på vågen i diskussionerna.

När vi bestämt tid och mötesplats skildes vi genast, det vill säga, han lämnade mig för att vika in till sina buddhistiska vänner medan jag satt kvar och funderade över det hela. Jag hade bara suttit där i fem minuter när reseledarna från skolföreningen i sin tur kom till Jokhang för att försvinna in i templet på *sina* privata konferenser. De såg mig inte. Hade de sett Johannes måste de ha tagit honom för en vanlig khampa, ty så såg han ut i sin förträffliga förklädnad med sitt långa hår helt svartfärgat och flätat under den stora breda hatten. Jag lät dem vara i fred och gick. Klockan var omkring nio.

10.

Söndag 11.7. Startade hemifrån strax efter 10. Vädret var leende och strålände. I Jokhang inväntades jag av Johannes, men alla hade ännu inte kommit. Under tiden diskuterade vi med en munk. Templet var öppet och fullt av besökare, så det skulle inte bli lätt att få vara ostörda. Munken menade att det bästa vore om vi helt enkelt begav oss upp på taket. Där kunde vi gå omkring som vilken turistgrupp som helst, och ingen skulle störa oss eller ens bli nyfiken på oss då. Vi kom fram till att detta var det bästa. Enda nackdelen med detta var att solen låg hårt på takterasserna, men vi kunde alltid vid behov ta vår tillflykt till den gröna soffan under soltaket, munkarnas sköna svalkningssoffa. Under tiden kom kinesen, och vi begav oss alla upp.

Det var bara Johannes och Kim som jag kände förut. Mannen från Iran var en spenslig småväxt man med skarpa drag, och han verkade väl kraftig och beslutsam för att vara så liten. Mannen från Öst-Turkestan ("Sinkiang") var en imponerande bjässe, nästan en gigant, med drag av både okuvlig stolthet och ett överlägset lugn. Mongolen verkade vild och smutsig och hade ett grymt drag men var samtidigt en mycket romantisk typ. Manchuriern var den minsta av alla, en mycket liten man med något hjälplöst över sig. Johannes berättade för mig att han var den siste överlevande av sin familj, som alla hade omkommit genom japaners eller kinesers övergrepp i hans land. Kinesen, slutligen, var en ädel man vilket syntes lång väg. Föga anade jag hur mycket jag skulle få med honom att göra i framtiden och hur mycket han i framtiden skulle återkomma i mina tankar. Detta var det enda tillfälle jag någonsin fick träffa honom, den fine gamle doktorn, men jag fick genast från första ögonblicket en mycket djup respekt för honom.

De var alla mycket glada och tacksamma över att få träffa mig och samtidigt mycket nyfikna, men Johannes gick genast till saken och fick i gång huvudfrågorna. Han skötte det bra, men alla var inte lika bra på engelska. Manchuriern, mongolen och uiguriern övergick ofta till sina egna språk särskilt sinsemellan, varpå Johannes genast började tala svenska med mig, vilket återförde de tre till den engelska ordningen. Kinesen talade en utsökt engelska liksom iraniern, medan munken bara talade tibetanska, vilket Johannes översatte för oss andra. Under fyrtio minuter blev vi inte störda alls. Sedan måste munken gå, solen var brännande, och ingen utom kinesen hade någonting på huvudet, alla var nöjda med denna inledande presentation av problemen, så vi bröt alla upp samtidigt. Även Kim hade några brådska ärenden i staden. Endast Johannes och jag satt kvar på den gröna soffan och diskuterade resultatet av debatten, tills det plötsligt kom en grupp amerikaner upp för trappan iförda shorts, korta ärmar och bärande på whiskeyplastpåsar. Johannes kan inte med turister och såg detta störande element som ett tecken på att förmiddagens program var avslutat. Han gick ner och försvann efter att vi avtalat en tid på eftermiddagen på ett annat ställe där säkert ingen skulle störa oss. Jag satt ensam kvar, och amerikanerna kom då fram och satte sig bredvid mig och visade sig inte vara amerikaner utan holländare. Jag hade ett mycket intressant samtal särskilt med deras tibetanska guide, och medan vi satt där kom fem svenskar ur skolföreningen upp och bidrog till diskussionen. Klockan var då halv tolv.

Eftermiddagens fortsättning av samtalen tog en kritisk vändning. Kinesen kom med förbluffande yttranden som bara kunde tolkas som direkta provokationer i synnerhet mot muslimerna, men samtidigt kunde man inte bemöta honom eller komma åt honom, ty hans gliringar var för subtila. "Vad menar han egentligen?" frågade jag Johannes, som svarade: "Ta det lugnt. Han har något utspel på gång." Men hans gliringar var så tydligt avsiktliga, att de båda muslimerna till slut protesterade. De ville inte vara med längre om de måste höra på sådana förolämpningar, och både mongolen och manchuriern tog deras parti. Det var bara jag, Johannes och Kim som inte kände oss förolämpade av kinesen, men vi förstod hur de andra kände sig förolämpade. Hans kanske giftigaste gliring till muslimerna var något i stil med: "Men hur har ni muslimer rätt att komma med protester mot den kinesiska kommunismens diktatur när det inte finns någon värre diktatur i världen än den muslimska?" Och han bara accelererade hela tiden. Till slut fick muslimerna nog, de ville inte vara med längre, och mongolen, manchuriern och även tibetanen tog deras parti. Alla fem drog sig tillbaka i protest, och detta bekymrade Johannes.

När kinesen befann sig ensam med oss tre kom han med sitt häpnadsväckande utspel. Han bad Johannes om ursäkt för att han skrämt de fem på flykten, men det hade varit avsiktligt, emedan han velat tala ensam med oss tre. Han hade ett otroligt förslag. Han kom med en fullt utvecklad plan som han presenterade för oss som ett förslag som gick ut på att få Dalai Lama återinsatt i sitt ämbete i Lhasa, som om *vi* kunde hjälpa honom med någonting sådant. Johannes och jag tittade på varandra och visste inte vad vi skulle tro. Jag sade ingenting, men Johannes började klokt nog försöka uttrännsaka motivet till ett sådant förslag. Det visade sig att kinesen skämdes för Kinas misstag och var orolig för Kinas framtid. "Om någonting händer vill vi inte ha bara fiender omkring oss utan även vänner. Genom Kinas politiska misstag har vi gjort Tibet till vår mest oförsonlige fiende fastän de aldrig visat det, och ingen fiende är mer fruktansvärd än en fiende som inte visar sin fiendskap. Jag och många andra upplysta kineser vill gärna försöka gottgöra Kinas politiska misstag."

Detta var kinesens förbluffande utspel. Han ville faktiskt återinsätta Dalai Lama i hans ämbete i Lhasa. Det var ingenting att tillägga. Johannes avslutade förhandlingarna med den motiveringen att jag skulle resa bort i morgon bitti, och kinesen tackade artig för sig och gick.

"Vad tror du om detta?" frågade jag sedan Johannes. Han menade att denne kines visste mer om Kina och dess aktuella politiska läge än de flesta andra och att därför ett

så desperat utspel var anmärkningsvärt. Men det bekymrade honom mer hur han skulle få tillbaka de andra fem under samma tak som kinesen igen. Kim var som vanligt neutral och hade ingen egen kommentar, men det verkade som om han betraktade utspelet som ett positivt tecken.

Detta var första gången jag blev bekant med doktor Suns otroliga framsynthet. Alltid när han sedan dess under åren kommit med nya utspel har det varit med samma elegans och obegripligt självklara framsynthet, som om han tog det för givet att alla människor genom en självklar nödvändighet måste vara lika kloka som han. Att få Dalai Lama tillbaka till Lhasa och fullt återupprättad och erkänd i sitt ämbete som högste ledare för all buddhism skulle samtidigt vara en diplomatisk triumf för Kina och en glädje för alla tibetaner, och doktor Sun hade redan 1993 en fullt utarbetad plan för att åstadkomma detta. Han intar en särställning i Kinas undre demokratiska värld, ingen har kritiserat Kinas ledning så hårt som han, medan han samtidigt alltid klarar sig och förblir respekterad. Hans senaste dramatiska utspel (1998) gällde dammbygget i Yangtse Kiang, som han vågat beteckna som "de gamla ofelbara diktatorernas definitiva senilitetsförklaring". Han menar som många andra att de fattat beslut om detta projekt med sin kommunistiska dogmatiska ofelbarhet som enda grund - alla vetenskapliga fakta har körts över och ignorerats med en lika katastrofal dumhet som Stalins, som också trodde att han kunde köra över naturen.

På kvällen träffade jag Johannes igen för sista gången på tolv dagar. Vi diskuterade dagens debatter, och han kunde inte lova att alla de andra sex (utom Kim, han och jag) skulle kunna träffas igen, men han skulle göra ett försök att hålla dem kvar. Emellertid var han ganska pessimistisk. När vi gick där tillsammans bland folket i Barkhor måste jag plötsligt stanna inför oväntade sensationer i bukregionen. Det var kraftig väderlek på gång. Han tolkade saken på sitt sätt och sade, att det var bäst att jag skyndade hem. "Du kommer att få en kraftig diarré inom en kvart." Jag lydde hans råd, vi skildes hastigt där i solnedgången över Barkhor, och tyvärr fick han rätt, men jag hann precis innanför toalettdörren innan ovädret bröt ut.

Eftermiddagens samtal hade pågått från halv fem till sex, och kvällens hade varit mindre än en halvtimme. För mig hade det varit svårt att samtidigt sköta dessa plikter mot dessa människor och hålla mig till min resegrupp inom skolföreningen, utan att dessa fick veta om de andra, men det hade gått trots allt. Emellertid var situationen lika svår inom båda grupperna: samtalen i Jokhang hotade spricka genom motsättningar och antipatier, och inom resegruppen låg tre damer sjuka, och vi skulle nu ut på en elva dagars tälttur i norr ut i kalla ödemarken...

11.

Vi begav oss till Tsurpu, ett mycket märkligt kloster sju mil mot nordväst från Lhasa en bra bit upp i bergen. Klostret har en lama som bara är nio år gammal (1993), men det är inte det märkligaste med klostret. Det totalförstördes under kulturrevolutionen, då kineserna faktiskt bombade sönder det med flygplan, då de misstänkte att klostret härbärgerade motståndare mot kineskommunismen. (Vilket kloster i Tibet gjorde inte det? Kineserna inledde den metodiska förstöringen av alla tibetanska kloster redan 1956. Före det hade de inte en fiende inom Tibets gränser, men det första angreppet mot tibetanernas religion, som genomsyrar allt tibetanskt liv, gjorde alla tibetaner till kinesernas hemliga fiender kanske för evigt.) En energisk lama tog ledningen för de överlevande i ruinerna, och nu är hela klostret återuppbyggt exakt som det var. Samma lama tog sig an undervisningen av den nya 9-åriga laman, den så kallade Karmapa, överhuvud för en av Tibets fyra klosterordnar. Vi fick träffa denne gamle lama och undfick välsignelser både från honom direkt och från den 9-åriga Karmapa. Men det märkligaste med detta tillflyktsmål uppe i bergen var naturen.

Man kunde gå upp på berget ovanför klostret och där följa en liten vindlande bergsstig (c:a 4500 meter över havet) längs med vilken otaliga eremitboningar låg belägna ofta ute på svindlande klipputsprång och toppar. Hit hade vår guide tagit sin tillflykt i ett eremitrum under sex månader av förföljelse, och man kunde förstå att det tidvis hade varit lättare att överleva här uppe som tibetan än nere i bygderna där kineserna gjorde sina metodiska bärsärkargångar bland civilbefolkningen.

Ovanför Tsurpu låg ett berg på 6000 meter med snötopp som var ytterst frestande att bestiga då det såg så lätt ut. Emellertid blev det svårare ju närmare man kom, och när man väl kommit på fel sida om en strid fors utan övergångsställen högre upp var det bara att ge upp och vända. Men det var fascinerande att bekanta sig med nomadernas liv uppe på 5000 meter där de drev sina hjordar av jakar och får, och en liten herdepojke sprang omkring där uppe och lekte på denna höjd som i vilken barnpark som helst nere i en kuststad.

Nomaderna liknar mycket de nordamerikanska indianerna. De bär sitt hår mycket långt, både kvinnor och män, och ju längre desto bättre, och dessutom förlänger männen sitt hår ytterligare med att fästa en lång antingen röd eller svart tofs vid ändan av sitt väl flätade hår. Sedan virar de håret med den knallröda långa tofsen som en turban runt huvudet som de fäster med ett silversmycke. Johannes har utrustat sig just på detta sätt. Han har först färgat sitt långa hår kolsvart, flätat det och satt upp det med den långa röda tofsen som en turban. Han är tillräckligt bronserad i hyn för att kunna tas för en tibetan eller urguit kanske snarare, ty han är högväxt och har stora blå ögon, vilket ingen tibetan har. Därför har han mest gått med mörka glasögon men även klätt sig tibetanskt, varför han nästan omöjligt kunnat tas för en svensk.

På natten kom krisen. Vi låg i ett tvåmanstält med den brusande forsen strax utanför, och vädret var hotfullt och rått, det regnade mycket, och även andra i lägret hade problem. Mitt i natten vaknade jag i min sovsäck i fullständig panik inför den kommande explosionen jag kände i mitt inre som en oundviklig naturkatastrof: "Nej! Nej! Nej!" ropade jag som om jag var utsatt för en otäck mardröm och kämpade emot att bli strypt, men det var mycket värre än så. Jag for upp så fort jag kunde och tog mig utanför tälttröskeln och krängde av mig alla mina benkläder under omisskännligt ackompanjering av obeskrivlig musik från min klivna bakdel, som torde ha väckt upp halva lägret med dess odisciplinerade sirensånger. I nästa ögonblick var jag utanför tältet i ösregnet där min helt ofrivilliga musik dramatiskt fortsatte. Kvar i tältet men utanför sovsäcken låg alla mina kringspridda benkläder som vid närmare inspektion med ficklampan efteråt visade sig vara påtagligt förorenade, och en växande stank i tältet med omgivningarna stegrade effekten av katastrofen. Det var bara att ta för givet att den våldsamma diarré-eruptionen hade förstört hela min sovsäck. Vattnet i floden var fyra grader varmt, och närmaste hygieniska saneringsmöjligheter låg sju mil och tio dagar ifrån oss. Vi hade just inlett den stora tältturen på närmare 60 mil under 11 dagar.

När jag kom in i tältet igen efter att ha suttit på huk utanför i strumplästen i ösregnet inspekterade jag och min tältkamrat konsekvenserna av katastrofen medan vi båda höll för näsan och kategoriskt kasserade allt som sölots ner. Lyckligtvis hade jag haft på mig mina tätaste kalsonger, det mesta hade fastnat i dem, och både mina byxor och sovsäcken hade klarat sig som genom ett under. Jag hade lyckats komma utanför tröskeln tillräckligt snabbt. Men utanför tältet kunde vi alla följande morgon häpna inför den hög av spillning och svenskt toalettpapper som jag hade lyckats producera helt naturligt och av nödvändighetstvång. Det liknade nästan det beryktade offentliga herrummet i Tangier, där man till nöds bara kan öppna dörren och sticka in bakdelen och lämna sitt bidrag till det redan överfulla gödsel-förrådet. Det gick inte ens att gräva ner. Vi lade en stor flat sten ovanpå det hela och lät det vara. Naturen fick göra resten.

Men i mitt tillstånd efter detta haveri kunde resan knappast bli värre för min del.

Den stora elvadygnstältutflykten mot nomadvildmarkerna i norr fortsatte trots flera patienter. Jag kände mig något bättre efter fem diarréer av bara sprutande vätska under ett dygn, men en annan patient var inte bättre alls efter fem dagars hälsobesvär, och uppe på passet Largeh La över Nyan Chen-bergen på 5132 meters höjd drabbades den friskaste av oss av höjdsjuka. Han kunde inte stå på benen, och all känsel i armarna upphörde. Vi måste snabbt ner från denna höjd mot Tibets andra heliga sjö, den storslagna Nam Tso ("Himmelssjön") på bara 4591 meters höjd, en nästan lika stor sjö som Siljan med en yta av 194(?) kvadratkilometer.

När vi kom ner mot sjön lämnade vi kartan. Vägarna upphörde, och framför oss utbredde sig ett vidsträckt grönt slättland med betande jakar och beridna herdar som påminde starkt om både Inka-peruaner och gauchos. Bortom slättlandet utbredde sig sjön som ett jungfruligt hav med vidsträckta sandstränder. Landskapet verkade överkligt. Mitt i sjön sticker det ut en större halvö, och på udden av halvön ligger två ansenliga berg belägna. Denna plats är helig, och längs den västra sidan av det yttersta berget finns både kloster och ett antal stora imponerande grottor med talrika eremitboningar. Naturen här är mycket klippig och erinrar både om Påskön och Pitcairn i vackert väder. Om man sitter på toppen av detta berg hör man bruset av sjöns vågor precis som om det var i Söderhavet. Sjön har fått sitt namn av att horisonten ofta försvinner och gränsen mellan himmel och hav utsuddas då de har exakt samma färg.

Skillnaden mellan naturen här och på exempelvis Tahiti, Påskön och Pitcairn är att Nam Tso ligger 4600 meter närmare himmelen och inhägnas av gigantiska fjällkedjor. Det högsta berget Nyanchentangla är 7211 meter högt och aldrig bestiget, liksom flertalet av topparna i denna väldiga bergskedja bortom Himalaya. Berget omger sig vanligen med moln, som en blyg jungfru, och man får sällan se hela dess majestät.

Av de båda kullarna på halvön är den inre större och högre, men utsikten är vackrare från den yttre, vars klippnatur är mera dramatisk. Sjön är ett fågelparadis. Fågellarter som örn, hök, falk (av alla storlekar), korp, alpkråka, bläsand, lärka och andra tättingar är vanliga medan det däremot inte finns svalor, vilket är förvånansvärt, då insekterna är en plåga. Vidare förekommer mås och tärna, vilket indikerar en viss fiskrikedom, och på marken kryllar det av lämlar och sorkar. Även varg förekommer, varför herdarna sätter ut rävsaxar, som deras vallhundar fastnar i. Därför haltar vanligen dessa illa medfarna vallhundar på tre ben.

Vi slog upp vårt läger på sju sovtält, ett kantintält och ett kocktält samt fem bilar mellan de båda bergen på en grön ås mellan dem. Sjöns vatten är fruset sju månader om året från november till maj och var nu i mitten av juli ungefär 12 grader varmt. Vattnet är kristallklart då sjön är helt oförorenad, och man kan dricka vattnet direkt från sjön. Vädret är dock mycket nyckfullt och riskabelt. Det kan snöa, och en kväll förmörkades horisonten av åskmoln på tre fronter. Ett åskväder över dessa väldiga berg är ett skräckinjagande fyrverkeri, och vindarna kan lätt blåsa bort tält. Vårt dasstält var plötsligt spårlöst försvunnet, vi kunde inte ens längre hitta den väl preparerade gropan i marken, tills det visade sig att vår mångerfarne tolk hade räddat dasstältet innan det blåste bort över bergen.

Vi är tretton kvar i gruppen då vår huvudreseledare fått så mycket annat att göra med genomförandet av skolbygget, men med oss följer vår pålitlige tolk, två kockar, fyra chaufförer och en munk, som alla är tibetaner. När de inte arbetar åt oss spelar de vanligen tärning eller har roligt åt oss på vår bekostnad utan att vi vet om det. De hade mycket roligt åt att vi sprang och letade efter det försvunna dasstältet, men det hade vi själva också.

Den enda malörten i glädjebägaren var väl att kineserna även hade nått hit. Här fanns det inte mycket till kloster att förstöra, grottor i berg är svåra att riva, men vi fann ett berg av krossade och hela tomma ölflaskor ett stycke utanför klostret med graffiti

klottrade på klipporna på kinesiska och allt. Kineserna hade använt även denna heliga plats till att ha roligt på sitt eget sätt: naturligtvis var de få och små klosterbyggnader som en gång funnits här förstörda på det vanliga sättet.

Även andra hade funnit vägarna hit utom vi fastän inga vägar fanns. Den gamle ende återstående eremiten i klostret (med betecknande nog en sista återstående ensam tand kvar i munnen) hade i sin gäststuga härbärgerat två australiensare, två tyskar, en israelit och en danska, tre herrar och tre damer, allesammans mycket unga. De smälte bra ihop med detta sjölandskaps även för övrigt universella prägel.

Klippformationerna påminde starkt om Påskön, och vi fann påtagliga bevis för att området en gång varit vulkaniskt. De två bergen på halvön påminde starkt om den berömda Ayers Rock i Australien, och det fanns även något i sjöns natur som erinrade om Crater Lake i Nevada. Högst uppe på bergen överraskades man av att påträffa både vallmo och maskros och av att ovanför sig få höra lärkan i skyn. Lämlarna och murmeldjuren var det enda som gav intryck av någon fjällterräng, och jakarna förde tankarna till så urtida djur som myskoxar och mammutar, vilket det inte hade varit överraskande att påträffa här. Det mest överväldigande intrycket gjorde just urtidsstämningen. Det var något av Galapagosöarnas urtid över landskapet. Naturen hade fått vara i fred här, sjöns vatten var godare och renare än något annat, och de få människor som hade sökt sig hit hade gjort det av religiösa skäl. Men där människor hade trampat och bosatt sig växte det brännässlor, vilket inte växte någon annanstans. Det fanns gotländska raukar längs stränderna, och det var samtidigt något av samma stämning över detta ställe som över den väldiga oceangrottas natur som de tre resenärerna plötsligt kom fram till i "Resan till jordens medelpunkt" av Jules Verne...

Jag piggnade till vid Nam Tso. Medan de flesta övriga föredrog att göra den religiösa vandringen runt bergen om och om igen föredrog jag att bege mig upp på dem. Jag var både uppe på den högsta punkten och tre gånger uppe på den norra uddens berg, där jag fann en lämplig klippstol längst ut bland klyftorna och stupen. Där satt jag och skrev i allsköns ro medan sju svarta korpar cirklade ovanför mig och höll mig sällskap. Kanske de hade sina bon i närheten, men vi störde inte varandra utan höll bara varandra harmoniskt sällskap i hemlighetsfullt telepatiskt umgänge.

Nam Tso.

Förlåt att jag föraktar er, o mänsklighet,
men vad är ni mot all naturen?
Vad är all er intriganta ävlan
mot naturens frihet och jungfrulighet?
Vad är en mänsklig storstadsöken
mot ett paradiset där aldrig människor satt sin fot?
Vad är all mänsklig ljusomstrålad makt och prakt
mot glansen från en ostörd midnattshimmel?
Människan är värdelös och intet
mot den frid som andas från en orörd skog,
en obesudlad sjö med drickbart vatten
muromgiven av ett obestig fjällmassiv
med oinskränkt naturfrihet för fauna och för flora
så långt bortom alla mänsklighetens nidingsverk som möjligt.

Anmärkning. Nam Tso kan verkligen vara vad som efter hundratals miljoner år återstår av en gigantisk vulkankrater, då sådana naturformationer lär vara ganska vanliga i Tibet: omfattande sjöar med uppstickande bergsöar i mitten. Hela Tibet har både varit oceanbotten och vulkaniskt. Frågan om sjön Nam Tsos yta har debatterats. Det förekommer officiella uppgifter på 19400 kvadratkilometer, vilket är omöjligt:

Vänern är bara en fjärdedel av denna yta, men från toppen av Nam Tsos berg kunde man se alla sjöns stränder. Troligen är sjöns omfång dock större än 200 kvadratkilometer, då Siljans är 290.

13.

Klostret i Reting låg idylliskt i en bred grönskande dal med en brusande flod. Landskapet var nästan engelskt pittoreskt. Klostret, ett av Tibets äldsta från 1057, hade totalförstörts genom den kinesiska kulturrevolutionen så när som på ett enda kapell. Urgamla tujaskogar utmärkte även stället, vars natur påminde starkt om örtagården i Getsemane. Dessa träd kunde kanske vara lika gamla. Emellertid hade kineserna sågat ner 20,000 av dem.

Från 1959 till 1984 fick ingen tibetan studera sitt modersmål eller lära sig skriva sitt eget skriftspråk. Om man inte kunde kinesiska kunde man inte få något arbete, och så är det ännu idag. Sedan 1984 har tibetanerna fått lov att återuppbygga sina kloster men bara med egna medel, och varje kloster får bara ha ett strängt begränsat antal munkar (i regel 10% av vad klostren tidigare sedan urminnes tider inhyst i egenskap av tibetanska universitet). Alla inkomster i Tibet går till Kina, som därmed fortfarande systematiskt utsuger landet och långsamt förfördelar ihjäl den tibetanska befolkningen för att ersätta den med en kinesisk, som inte alls trivs i landet men som bara går med på att bo där för att de får statliga subventioner om de gör det: en kines i Tibet kostar Kina fyra gånger så mycket som en kines i Kina. Emellertid klarar inte kinesiska bönder av de agrala förhållandena i Tibet, varför åtminstone bondeklassen lyckligtvis förblir intakt tibetansk.

Vägen från Reting längs floden mot sydost, som småningom vänder mot sydväst mot Lhasa, är en av de vackraste man kan fara längs med höga berg och grönskande dalar inom ett vidsträckt panorama. Man kan inte se sig mätt på detta svindlande sköna och gröna, breda och generösa, omåttligt storslagna landskap. På denna väg insisterade två av oss fyra manliga resenärer i vår bil på att få spela amerikansk rockmusik i bilradion. Chauffören och den tredje av oss hade ingenting emot det, men jag sade ingenting, och när den skråniga och simpla musiken kom i gång sjönk jag in i en total tystnad med ett lidande uttryck i ansiktet. De andra måste ha märkt det, men de körde vidare med Bruce Springsteen och Dire Straits utan att bry sig om det.

Vad uttryckte då min tystnad? "Sådan musik kan de höra varje dag hemma om de vill, och jag har inte köpt en resa till Tibet för 30,000 kronor för att få höra amerikansk hårdrock i Tibet. Man frågar sig varför sådana människor alls reser utomlands om de inte kan vara utan sitt västerländska samhälles värsta barbarismer utan till och med måste ta dem med sig till ett land som Tibet." En av Bruce Springsteen-fantasterna tycktes dock förstå något av min tystnad och sade, liksom för att försvara sig: "Om du inte gillar den här musiken är du en högfärdig snobb." Då måste jag säga: "Om du tycker att denna musik är bra, så har du inte hört mycket musik." Ett bottenlöst svalg öppnade sig därmed kulturellt mellan oss och skilde mig från dessa andra tre, som tog med sig och ville plåga andra med att spela Bruce Springsteen ("Bo-o-o-o-o-o-o-o-o-o-orn in the USA") och Dire Straits i Tibet mitt i dess allra vackraste landskap, som om det gällde att enkom förstöra upplevelsen av all denna naturskönhet för var och en som kunde njuta därav. Jag kände mig ohyggligt ensam, som ju bara rest till Tibet för att få studera tibetanernas egen kultur och ta del av deras egna villkor.

Tertrum med de varma källorna låg högt upp i bergen mot sydost inkilat mellan topparna vid en vild bergsflod. Läget var oerhört pittoreskt, och man hade gärna stannat där i några veckor. De varma källorna var oerhört välgörande. Vattnet i dammen var närmare 40 grader varmt, och de vulkaniska bubblorna som hela tiden

steg från botten gav en en viss sensation av att vara svävande mellan vatten och luft. Hälsoeffekten av ett enda bad i dessa varma källor var berusande.

I Drigung Ti på väg därifrån fick vi träffa en sällsamt intagande lama. Han såg bra ut och var ytterst vital, flera munkar i detta kloster hade ett nästan romerskt utseende, han var glad och spirituellt och gav ett outplånligt intryck av positiv beslutsamhet och energi. Han hade suttit i fängelse hos kineserna i 26 år, hade torterats och misshandlats svårt och fått sin ena hand kapad. Av någon anledning anvisade han mig en plats bredvid sig när vi hälsade på honom högst uppe på berget.

Vi passerade ett annat nunnekloster på vägen söderut som hette Chelung. Även det hade delvis förstörts under kulturrevolutionen men var ändå överraskande progressivt: det hade före 1959 haft 50 nunnor och hade nu 150. Det låg väl situerat uppe i en bergsdal ungefär som Montserrat ovanför Barcelona i Spanien, och nunnorna var översvallande generösa och gästfria.

Vägen gick sedan ner till den lilla byn Katsel vid Lhasafloden där skolföreningen höll på att uppföra sin skola. Nedre våningen var nästan färdig, och arbetet hade tillfälligt avbrutits på grund av den förestående lhamoföreställningen av tibetansk opera. Inför en sådan föreställning brukar det bryggas en hel del Chang, en lantlig alkoholdryck bryggd på korn, vatten och jäst, vilket föranleder vissa reflektioner angående vissa alkoholförhållanden i Tibet.

Chang smakar ungefär som citronlemonad, och man dricker därför lätt obegränsade mängder därav. Emellertid visar sig effekterna senare. Vid utskänkning av Chang iakttages vissa ceremonier. Man serveras ett glas, varefter utskänkerskan väntar tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden och väntar på nytt tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden för tredje och sista gången. Man måste inte tömma det de första två gångerna, det räcker med en ansevärd klunk, men tredje gången måste man absolut tömma det till botten. Annars är man både ohälsosam, okultiverad, omöjlig och värdelös och definitivt ingen duglig tibetan.

Under en lhamoföreställning av tibetansk opera på sex timmar var den huvudsakliga utskänkningen alkoholdrycken Chang. Vissa försökte hålla räkning på hur många omgångar Chang de utsattes för, men samtliga förlorade räkningen mellan ett dussin och ett tjug. Antag att man utsattes för 15 omgångar. Varje omgång innebar minst tre glas och ofta mera. Räkna efter hur många glas detta kan resultera i, den som kan. Stipulera sedan att alkoholhalten varierade mellan 15-20%. Den kanske var mera. I Chang är alkoholhalten alltid oberäknelig och obegränsad.

För övrigt var i allmänhet det kinesiska röda vinet gott och billigt medan det vita var snarlikt vatten. Det röda vinet kunde kosta 18 yuan i hotellbaren och så litet som 4 yuan ute på stan. Sensationen var emellertid den kinesiska whiskyn. Den var 39-procentig och inte alls så tokig, och på hotellet i Shigatse kostade en hel flaska 7 yuan. En flaska mineralvatten kostade på samma hotell 8 yuan som jämförelse. Naturligtvis var man misstänksam mot en så billig whisky, men när man kom till slutet av flaskan ångrade man att man inte hade hamstrat.

För att återgå till Chang-inmundigandet vid operafestivalen i Katsel, så var en av fördelarna med Chang att det inte gav någon baksmälla. Operaföreställningen på sex timmar kräver en utläggning för sig. Till skillnad från den kinesiska operan, som mest bygger på ljud och stilistiska effekter, så är den tibetanska operan mycket mera verbal och dansant. I stort sett går varje skede i operan till som så, att aktören sjunger en aria, som besvaras av kören, som vanligen består av damer. Därefter följer en vild dans ackompanjerad av orkestern, som här bestod av en trumma och cymbaler. Trumman sköttes av en och samme man under alla de sex timmarna, och cymbalerna sköttes av en och samme lille gosse, som allt igenom utförde exakt samma intrikata rytmiska kompositioner som trumslagaren. Danserna bestod av vilda yviga rörelser med svängande armar och ofta virvlande ben i sannskyldiga piruetter, vilket gav hela operan en mycket mer levande och fri prägel än den kinesiska. Efter dansen uppträdde

recitatören med ett oändligt textanförande, och därefter vidtog ariorna med körer och danser på nytt. Recitatören hade påtagligt den svåraste uppgiften av alla, då hela operans handling framgick av vad han hade att berätta.

Publiken var den bästa tänkbara. Den bildade ett läger runt scenen, och i detta läger pågick samtidigt talrika mindre dramer. Det bröts arm, det spelades tärning, det idkades marknad, det spelades annan musik samtidigt, marketenteriet var fullt utvecklat, det kastades barn, (en av våra resedeltagare var särskilt kunnig i denna konst, som närmast påminde om de tyska mästerskapen i dvärgkastning, men roligast hade barnen,) och det åts överallt och dracks Chang. När demonerna kom på scenen och skulle ansätta hjälten jublade alla barnen, då blev det verkligt lustigt och spännande, och då och då måste aktörerna se till att scenen inte blev för liten genom den påträngande publiken. Aktörerna bjöds på te av marketenterskor, som aldrig tvekade att kliva omkring mitt på scenen för att hjälpa aktörerna på traven, och även barnen rände understundom omkring på scenen mitt under operans gång. Det lär finnas nio tibetanska operor som framförs ganska regelbundet av kringfarande aktörer ute på landsbygden, som då uppträder med tält, och ett antal mindre operor som ej hör till den fasta repertoaren. Operorna har en uråldrig tradition och är vanligen byggda på historiska teman från Tibets storhetstid för 1300 år sedan. Nu var den här operaföreställningen ovanligt lyckad. Aktörerna kom bara av sig ibland, och ingen blev för berusad och redlös av Chang. Förra året hade operaföreställningen nästan urartat på grund av Chang, och aktörerna hade nästan inte kunnat genomföra föreställningen på grund av vacklande balans, sludder och redlöshet.

Vi fick även inspektera skolan. För närvarande ägde undervisning rum i en mörk ladugårdslignande barack med tre klasser och en lärare. Vanligen fick eleverna sitta utanför på marken. De hade träpennor som de skrev med bläck på en sorts halvgriffeltavlor. Det hela var ytterst primitivt, men barnen fick lära sig läsa, skriva och räkna.

Den nya skolan kommer att få åtta klassrum i två våningar, och hälften av eleverna kommer att plockas från landsbygden och andra ställen än Katsel. Det blir två lärare, som då liksom hela skolbygget avlönas och finansieras av SIDA och skolföreningen, och de fyra huvudämnena blir tibetanska, engelska, kinesiska och matematik. Skolan i Katsel blir inte någon svensk koloni utan blir helt tibetansk och har som enda ändamål att ge tibetanska barn möjlighet till kunskap och utbildning. Det hela har godkänts av Dalai Lama.

SIDA ansvarar dock inte för detta skolprojekt i Tibet. Det är riktigt, att SIDA själv driver många egna projekt i olika länder, men därtill ger SIDA även stöd till enskilda organisationer som driver egna utvecklingsprojekt. Detta sker genom SEO-byrån. Efter ett rigoröst ansökningsförfarande kan enskilda organisationer eventuellt erhålla ekonomiskt stöd till utvecklingsprojekt som uppfyller SIDA:s högt ställda krav. Skolföreningen har erhållit sådant stöd. Det är alltså skolföreningen som driver skolprojektet i Tibet med stöd från bl.a. SIDA. Det innebär att föreningen själv måste samla in minst 20 % av kostnaderna för projektet. SIDA står då för 80 %. Det hela är noga reglerat i avtal och en fastställd budget, och det hela kontrolleras av en auktoriserad revisor. Skulle det kosta mer får föreningen på egen hand skaffa fram pengar, och SIDA ger ingen kompensation för devalvering och inflation. När Sverige devalverade 1992 kom således hela detta projekt i svår gungning men kunde genomföras ändå genom oemotståndlig envishet.

Men för att återgå till den speciella konstform som tibetansk opera är, så är den huvudsakliga skillnaden mellan kinesisk och tibetansk opera rent musikalisk. Den tibetanska operan är utpräglad musikalisk, allting sjungs, och de främsta aktörerna har skolat sina röster, de sjunger ut ordentligt, och endast själva texterna är viktigare än musiken. Närmast liknar den tibetanska operan primitiva kyrkliga "passioner" från europeiskt 1600-tal.

I den kinesiska operan har både musiken och texten en underordnad betydelse. Den största vikten läggs i stället vid det pantomimiska framförandet, den akrobatiska tekniken samt kostymerna. Utan sin läckert kostymerade akrobatik vore den kinesiska operan helt intetsägande. Musik förekommer, men aktörerna sjunger inte utan jamar och gnäller som katter och apor. Det kan förekomma en hel orkester, men den är huvudsakligen till bara för att rassla och smälla och ställa till med ljud. Den bara ackompanjerar handlingen och är till för att accentuera denna genom ljudeffekter. Dess oväsen är monotont och kan bli öronbedövande. Någon njutbar musikalitet är det knappast frågan om.

Hela den så berömda kinesiska operakonsten bärs alltså egentligen bara fram av den tekniskt mycket avancerade akrobatiken och de mycket effektfulla och dramatiska kostymerna. Närmast vad vi kallar teater kommer den kinesiska operan i sin utveckling av pantomimen. Av de två föreställningar vi sedermera såg i Peking var båda sanslöst osammanhängande och saknade både handling, form, logik och konsekvens. Möjligen hade den senare, "Kaos i paradiset", någon sorts mening som parodi på världsordningen.

Då står den tibetanska operan på en betydligt högre nivå genom sin utpräglade musikalitet, sin episka karaktär, sin höga litterära utveckling och sin betydligt friare utformning. Det finns inget utrymme för improvisationer i den kinesiska operan, utan varenda minsta rörelse är noggsamt indrillad. I den tibetanska operan är allt tillåtet om man bara håller sig inom den litterära och musikaliska ramen.

14.

Ganden är kanske det skönast belägna av alla tibetanska kloster. Det ligger högt uppe strax innanför en bergkam som skyddar det, och när man tar sig upp på kammen har man en överväldigande utsikt över hela Lhasafloddalen. Klostret var ett av Tibets största och det tredje största i världen med 3300 munkar och utsattes för den kinesiska kulturrevolutionens mest våldsamma förstörelselusta. Munkar och nunnor som berövats sina kloster tvingades rasera detta kloster sten för sten och bära ner dessa klosterstenar en och en hela vägen ner i dalen. Större delen av klostret sprängdes av kineserna med dynamit. Allt som de kunde ha användning för, bjälkar, fönsterbågar, byggstenar, och allt vad klostret innehöll, tvingade de tibetanerna till att bära bort därifrån på sina ryggar ner i dalen. Klostret totalförstördes. Det har blivit en symbol för den kinesiska kulturrevolutionens yttersta förtryck och vanvett. Det återuppbyggs nu långsamt, och för närvarande finns där 480 munkar.

Därmed var vår tältturné på tio nätter till ända, och vi återkom till Lhasa. Jag hade redan längtat tillbaka till Lhasa och till mina affärer där i flera dagar, och när vi kom tillbaka besannades mina aningar: mycket hade hänt i min frånvaro.

Det viktigaste var att Johannes hade lyckats samla de stridande parterna igen och fått dem ut just till Ganden under några dagars reträtt. Samtalen hade varit givande, och med Kims hjälp hade han till och med åstadkommit ett slags dokumentation av det hela. Så här lyder min egen sammanfattning av de anförda argumenten:

Slutsats av samtalen i Lhasa, Ganden och Nechung fram till den 22.7.1993.

Mannen från Iran förklarade ur olika synvinklar islams kris i hela världen och vad som var att göra åt saken. Han hävdade för det första att Iran måste inse sina egna politiska och religiösa missgrepp alltsedan revolutionen 1979 och gå tillbaka till sakernas tillstånd som de var innan ayatollah Khomeini kallades till makten, om Iran någonsin igen skulle kunna betraktas som en nation bland nationerna. Han hävdade att denna tillbakagång till anständig status bara var möjlig om Irans hela shiaväsen

fullkomligt skrotades. Å andra sidan anklagade han den icke-muslimska världen för orättvis behandling av den muslimska världen. Därvid framhöll han framför allt situationen i Bosnien och kom med mycket hårda anklagelser mot det kristna Serbien, som resten av världen lät förintä en delvis muslimsk nation utan att blinka. Han hävdade, att om Irans shiaväsen måste genomgå en fullkomlig upplösning, så måste det kommunistiska Serbien göra det också.

På frågor angående situationerna i Kurdistan, Irak, Libyen och Sudan beklagade iraniern framför allt den kurdiska situationen. Han menade, att västvärlden, genom att hålla Turkiet om ryggen och vägra tillåta kurderna en egen stat, därmed drivit kurderna till desperation och till uppkomsten av ett så olyckligt terroristiskt kommunistiskt parti som PKK, som aldrig skulle kunna föra kurdernas sak till någon seger utan bara till tragisk självdestruktivitet. Beträffande situationerna i Irak, Libyen och Sudan menade han att ingenting kunde försvara regimerna i dessa länder. Överraskande nog ville han även anföra Pakistan och Indonesien till denna oförsvarliga diktaturkategori.

Mannen från Turkestan (Sinkiang) kom med de hårdaste anklagelserna mot Kina. Han menade att kinesernas övergrepp mot Turkestan var värre än övergreppen mot Tibet. Kina hade använt Turkestan som atombombslaboratorium och därvid för alltid förgiftat stora delar av landet. Han hade den största sympati och medkänsla för Tibet och tibetanernas sak och hävdade att Tibet och Turkestan måste göra gemensam sak mot Kina, då även norra Tibet drabbats av kinesernas totala miljöförstörelsegodtycke med vidsträckta förgiftade landområden och med onaturlig begränsning av de tibetanska nomadernas vandringsområden och boskapsinnehav. Han jämförde Turkestans och Tibets situation med de nordamerikanska indianernas, som systematiskt berövats land och rörelsefrihet och slutligen utrotats av amerikanerna. Något sådant fick inte hända i Asien men höll icke desto mindre på att hända. Han framhöll även den metodiska kinesiska inplanteringen av kineser i Sinkiang som ett led i Kinas systematiska och beräknande ersättande av folken i Turkestan och Tibet med kineser, som inte hörde hemma i dessa trakter varken etniskt, språkligt, mentalitetsmässigt eller konstitutionsmässigt.

Mannen från Mongoliet följde samma linje och förstärkte denna med att fullkomligt understödja uigurens argument. Han hävdade att kineserna sedan fem sekler tillbaka metodiskt ansträngt sig för att behärska och undertrycka mongolerna. Han gjorde ett intressant historiskt påpekande i att belysa att kineserna själva från början etablerat sin gräns mot mongolernas land i och med byggandet av den kinesiska muren. Norr därom bodde sedan urminnes tider bara mongoler. Det borde kineserna acceptera, och de borde dra sig tillbaka från Inre Mongoliet till de gränser som de själva med sådant nit från början byggt upp.

Mannen från Manchuriet förklarade hela Manchuriets historia och använde detta som argument för sin personliga kapitulation inför Kina. Manchudynastin från Manchuriet hade behärskat hela Kina i tre århundraden och därmed infört mycket manchuriska element i Kina. Kulturblandningen hade varit naturlig, och den etniska blandningen hade blivit en följd därav. Manchuriets identitetsmässiga utplåning var inte enbart Kinas fel utan framför allt Japans. 1900-talet hade varit katastrofalt för Manchuriet och medfört så omfattande kataklysmar att han inte trodde att Manchuriet mer skulle kunna spela någon självständig roll politiskt. I dragkampen mellan västerländska, ryska, japanska, koreanska och kinesiska intressen hade det inte blivit någonting kvar åt manchurierna. Det var bara att acceptera att Manchuriet först uppslukats av Japan, och därefter hade Kina frälst det genom att sluka vad som blev över efter Japans grundliga förtäring. Den slutliga kinesiska avfallsprodukten av

Manchuriet hade kineserna sedan döpt om och givit det kinesiska namnet Heilungkiang, liksom de döpt om uigurernas land Turkestan till Sinkiang, den "nya provinsen", som de använde som atombombsprovssprängningsområde.

Efter samtalen i Ganden hade dessa fyra män rest hem till sitt. Vi skulle inte få träffa dem mera medan jag, Johannes, Kim, kinesen och tibetanen var kvar i Lhasa. Vi skulle ännu fortsätta samtalen.

Barkhor och Jokhang

Man följer med strömmen. Man lämnar all världslighet bakom sig.
Det avskyvärda kinesiska Lhasa, de hemska moderna kvarteren,
de gräsliga uniformerade stenmilitärerna, allt sådant upplöses
när man slår följe med strömmen av fromma och mänskliga,
enkla och alldagliga tibetaner, som alla sugts in emot centrum,
mot stånden, mot Lhasas bakgator, mot Barkhor, mot Jokhang,
mot trängseln, mot tiggarnas högkvartersparadis, mot själva hjärtat av Lhasa.
Där sitter de alla och helst mitt i gatan: de mässande munkarna,
alla de vanskapta tiggarna, alla de fromma och trasiga pilgrimerna,
medan strömmen av vandrande sökare alltfört går vidare in emot templet.
Där möter man de allra frommaste: de som prostrerar sig.
De kastar ut sig på stenarna handlöst och reser sig åter
och slänger så ut sig igen framför ingången till det för dem allra heligaste
medan bönerna aldrig ett ögonblick upphör att rinna fram på deras läppar.
Vi inträder i portens dunkel och i detta oformligaste allra heligaste.
Det är likt Markuskyrkan i den lika sällsamma staden Venedig:
oändliga vindlingar, läktare, trappor och stegar, kapell, labyrinter och osymmetri.
Man kan icke ta på detta tempels mystik och dess helighet;
allting är heligt här inne allenast av andakt och vördnad och känsla.
Hit når ingen okänslig grym automatisk kinesisk kall överhöghet.
Ockupanterna av detta land kan förstöra, men aldrig kan de komma åt
vad som gör detta land och dess andlighet så oåtkomligt för världsliga tänkesätt.

15.

Kinesens huvudargument:

"Jag är medveten om att vi är inkräktare i detta land och att vi inte har någon rätt att vara det och att fortsätta vara det. Min huvuduppgift här bland er är att be om ursäkt för mitt folk och för det kommunistiska parti, som så länge det fortsätter ha makten i Kina kommer att fortsätta stinka. Jag är medveten om att min ursäkt inte räcker långt till, och att den kan förefalla klumpig, men jag vill gärna anknyta till vår vän från Iran och hans argument. Fler och fler medborgare i Kina idag börjar inse att den enda vägen mot en dräglig politisk framtid är att inse och erkänna de egna misstagen. Kinas katastrofala misstag var kulturrevolutionen, som i sin tur var ett resultat av kommunismens beklagliga maktövertagande i Kina. Denna tragedi var i sin tur ett resultat av 30-talets kriser med Kuomintangpartiets uppsplittring och Japans förödande aggressioner mot Kina. På 20-talet höll Kina på att bli en upplyst demokrati, som Indien är idag, under doktor Sun-Yat-Sens kompetenta ledning. Att denna demokratiska process misslyckades genom hans efterföljare Chang-Kai-Shek och Mao Zedong och deras inbördeskrig jämte Japans förödande krig mot Kina är Kinas stora tragedi under 1900-talet. Alla efterföljande tragedier inklusive Tibets, Sinkiangs och Manchuriets är direkta följder därav.

Emellertid hade åtminstone kulturrevolutionen kunnat undvikas. Kina hade kunnat uppfylla sina konstruktiva löften mot Tibet under 50-talet. I stället valde Kina att våga det vanvettiga försöket att utplåna Tibets kultur, ett försök som var lika dödfött som vanvettigt och som i praktiken blev Kinas kommunistiska partis bankruttförklaring och självmords-återvändsgränd, genom att Kina även försökte utplåna buddhismen i hela Kina. Revolutionen i Kina hade kunnat styras i en konstruktiv riktning, men partiet valde 1966 att i stället styra det i destruktiv riktning. Kinas fall var därmed oundvikligt.

Det har pågått i ett antal år. Marknadsekonomin är dödsstöten mot ett centralstyrt och förenat Kina, och genom massmedias och särskilt televisionens inflytande blir det omöjligt att vända tillbaka. Kina kommer att gå samma öde till mötes som Sovjetunionen. Där om är jag och de flesta kinesiska upplysta medborgare övertygade.

Därmed vill jag vända mig från Kinas inre angelägenheter och mot våra vänners argument från de autonoma regionerna. Jag förnekar inte att våra vänner från Tibet, Sinkiang och Mongoliet har rätt. Men antag att Kina lämnade Tibet och Sinkiang. Vad skulle då Tibet få i stället? Landets gränser skulle öppnas för ett fullkomligt hänsynslöst kapitalistiskt utnyttjandesystem. Autostrador skulle dras kors och tvärs genom landet, klostren skulle bli turistindustrier med cirkusjippon, hamburgerbarer skulle öppnas i varje gathörn i Lhasa, staden skulle drunkna i trafik och avgaser, bordeller och kriminalitet skulle få insteg, och det skulle bli dödsstöten för tibetansk kultur. Vore det bättre än dagens ändå ganska måttfulla kinesiska kontroll av situationen?

Och vad skulle Sinkiang få i stället? Det skulle bli islamsk revolution där med samma inbördeskrig och anarkiresultat som i Afghanistan, Tadjikistan och Iran. Det skulle kanske bli en islamsk terrorregering utan kontroll över alla blodbad som skulle äga rum. Vore det bättre än Kinas ändå ganska nyktra sekulära behärskande av situationen?

Vår vän från Mongoliet har helt rätt i att den naturliga skiljemuren mellan våra båda folk är den kinesiska muren. Kina har själv byggt den för att utestänga mongolerna från Kina. Jag har inga argument att bemöta vår vän från Mongoliet med. Kinas förtryck av Mongoliet bottnar i att mongolerna har varit det enda folk som Kina har fruktat då endast mongolerna någonsin hotat Kina innan Japan blev en stormakt. Därför har Kina alltid velat gardera sig mot mongolerna från uppförandet av den kinesiska muren till idag. Jag kan inte försvara Kina mot Mongoliet. Jag kan bara förklara varför Kina föredragit att hålla Mongoliet instängt som en ande i flaskan framför att släppa ut dessa förfärliga tartarer.

Ni kan trösta er med att det troligen inte kommer att gå bättre för Kina i framtiden. Marknadsekonomin kommer att öppna dörrarna för alla lössläppta kapitalistdemoner, av vilka de farligaste är Japan, Amerika, droger, kriminalitet, prostitution och aids. Mest av dessa fruktar jag Japan, som redan förut visat sig kunna ställa till med obotliga skador för Kina.

Därmed ber jag att få tacka för att ni har velat lyssna på mig och särskilt vår vän mr Westerberg för att han organiserat detta intressanta möte. Vi har träffats på demokratisk basis, och bara våra vänner muslimerna har betett sig odemokratiskt genom att ta illa vid sig för att man uttryckt sina åsikter. Som förnuftig buddhist har jag aldrig kunnat acceptera islams intoleranta ensidighet, som måste resultera i vanvettiga diktaturer som ayatollah Khomeinis, Saddam Husseins, överste Khadaffis och andra liknande. Liksom jag tar avstånd från Kinas kommunistiska parti tar jag avstånd från islam, då båda stinker lika mycket. Tack för att ni i denna kinesiska konferens även ville lyssna på Kina."

Denna kines var av gammal mandarinfamilj från Kanton. Jag har aldrig fått veta hans verkliga namn, han har alltid refererats till som doktor Sun, och han vill själv av försiktighetsskäl inte kalla sig något annat, men det bestående intrycket av honom var av klok och vördnadsvärd respektabilitet, ett intryck som bara förstärktes ju mer jag fick uppleva av honom.

Som indisk buddhist yttrade sig Kim kanske fränare än någon annan mot Kina:

"Vår lärde vän från Kanton får ursäkta, men tyvärr kan vi inte skona Kina. Om det hade funnits fler kineser som vår lärde vän från Kanton vid inflytelserika poster hade vi säkert sluppit det kinesiska bekymret. Vi har nu i dagar fått lyssna till dessa kinesiska argument om hur Kina har hjälpt Tibet med vägar och sjukhus, välfärd och industrialisering med mera sådan skit ("*all that junk*") medan samtidigt alla kulturrevolutionens fasor skriker i grälla färger och outplånliga historiska katastrofrestorer från varje heligt kloster och tempel i Tibet. Jag måste få precisera vari det kinesiska brottet egentligen består. Tibet var känt för resten av världen som hemmet för all mystik. Det var ett dimomhöljt ouppnåeligt religiöst centrum utan motstycke, vars helighet var så legendomsusad och högstämd, att det verkade lika totalt oåtkomligt som den största av alla religiösa lockelser. Just denna mystik, som var Tibets hela väsen, ägnade sig kineserna åt att metodiskt och avsiktligt bryta ner sten för sten och avliva. Det hela var ett överlagt mord på en annan nation. Man kan bara jämföra detta med spanjorernas utplåning av Inkariket i Peru och kanske med tyskarnas hantering av Polen, men det är endast tyskarnas försök till utplåning av judarna som överträffar Kinas brott mot Tibet. Detta brott kan aldrig sonas, om inte Tibet får bli självständigt jämte det lika misshandlade Turkestan, och om inte Kinas kommunistparti upphör att existera.

Ett led i Kinas metodiska utplåning av Tibet som nation var stängningen av gränserna söderut mot Indien. Vi har under dessa dagar fått höra många intressanta historiska argument. Jag vill också komma med ett. All asiatisk civilisation har kommit från Indien. Där föddes hinduismen och buddhismen, och denna indiska buddhism spred sig till Bortre Indien och Kina och Japan och är ännu idag den mest civiliserande kraften i hela östra Asien. Kinas stängning av gränsen mot Indien var för Tibet en strypning av Tibets andliga pulsåder och ett kapande av ett fosters navelsträng i livmodern. Av alla kinesiska brott mot Tibet var detta det kanske grymmaste och mest utstuderat onda. Tibet hör kulturellt ihop med Indien och inte med Kina. Indien har alltid tillfört Tibet positiva andliga stimulanser och ledare, men allt vad Kina har givit Tibet är förtryck och förtryckare. Vår lärde vän från Kanton försökte måla upp fasorna med ett Tibet och ett Turkestan utan kinesiskt beskydd, som då fullständigt skulle vara blottställda för kapitalistisk utsugning och exploatering med hamburgerbarer, bordeller, kriminalitet, droger och aids överallt. Utan att försvara turismen vill jag då fråga Kina om inte detta utsugit och exploaterat Tibet med rovdrift i alla dess skogar med miljökatastrofer och ökenutbredning som resultat utom utrotning av många arter vilda djur? Innebär inte Kinas eliminering av andra utländska exploaterande krafter att Kina försäkrat sig om ett monopol i hela Tibet, som möjliggör för Kina att kunna ta vad som helst i form av mineraler, guld och uran därifrån utan att ens behöva betala för det? Därmed har vi inte berört Kinas utnyttjande av Tibet som kärnvapendepå för långskjutande missiler, ett faktum som är lika viktigt att framhålla som utnyttjandet av Sinkiang, förlåt, Turkestan, som provsprängningsområde för kinesiska kärnvapen utan att Turkestans folk fått ge någon tillåtelse därtill. Kort sagt, vår värde vän från Kanton, allt vad ni säger är skitprat ("*bullshit*"). Tibet har ingenting att vara Kina tacksamt för medan kontakten med Indien, Nepal och Bhutan är livsviktig för Tibets andliga existens och liv. Därför måste vi inför världen insistera på att alla pass och vägar mellan Tibet och Indien öppnas och får förbli öppna utan restriktioner och helst även utan kontroll. Det är egentligen bara naturliga handelsvägar det är frågan om, som helt onaturligt har blockerats av Kina."

Dessa argument behagade Johannes mycket, som ofta haft svårighet att resa i Himalaya på grund av besvärliga kinesiska byråkrater och formaliteter. Även Kim hade haft svårigheter men klarat sig, då han kunde nepalesiska och kunde gälla för en nepales.

Tibetanen yttrade sig minst av alla. Han lyssnade mycket uppmärksamt men ville inte ge sig in på några debatter eller besvara ledande frågor. Det var först när kinesen

lämnat oss som han slutligen i förtroende vände sig öppenhjärtligt till främst Johannes och mig och överraskade oss med följande bön:

"Med stor tacksamhet har jag lyssnat till allt vad som har sagts under dessa dagar, men jag kan inte besvara ett enda av alla era argument och frågor eller bemöta en enda av er. Jag kan varken försvara den kinesiska överhetens sak eller den tibetanska saken. I stället vill jag rikta en bön till er västerlänningar. Det är från er initiativen kommer i den värld som idag är, och det är därför bara ni som kan göra någonting åt saken. Men i Tibet och i det tibetanska livet är det bara en enda sak som någonsin har fungerat, och det är böner.

Därför vill jag be er att be för oss. Tänk på oss och bed för oss, och sprid detta budskap ut över världen. Tanken är det mäktigaste som finns, och tankens renaste manifestation är bönen. Naturligtvis finns det skillnad på böner och böner; sådana böner som ber om pengar och makt är mera värdelösa än dasspapper och avföring, men en bön som ber för andras sak, som är konstruktiv och menar väl, som har en ärlig och god avsikt och som är väl övertänkt, är mäktigare än någon politisk handling i världen. Genom den goda bönen kommer vi som närmast den yttersta andligheten och den högsta upplysningen, och det finns kanske ingen högre och ädlare strävan vid sidan av den inre meditationen. Men till och med meditationen kan vara mera egoistisk än den sanna bönen.

Därför är mitt enda budskap till den omvärld som vill hjälpa Tibet: giv oss era böner. Ägna oss era tankar. Vår svåraste tid är redan över, vi blir kanske självständiga redan inom tio år, men den goda sanna bönen är den viktigaste motorn i alla konstruktiva omvälvningar. Vi ber inte om pengar och vapen mot kineserna. Allt vad vi behöver är era böner."

Det var lämpligt att våra samtal avslutades i och med den tibetanska munkens rörande argument. Ingen hade liksom någonting mera att säga. Det var bara Kim, jag och Johannes kvar, och vi var överens om alla tre att det var lämpligt att betrakta det hela som avslutat.

Detta var förmiddagen den 23 juli 1993. Vi hade träffats första gången den 2 juli, så denna intressanta konferens hade ägt rum under sammanlagt 21 dagar. Jag hade bara varit närvarande under tre av dem och knappast haft någonting att säga själv, som en annan Parsifal. Min uppgift hade i stället varit att försöka samla materialet, göra det åskådligt och ge det en sanningsenlig dokumentation, liksom Johannes uppgift hade varit att samla de sju ytterst olika parterna under ett tak och få dem att förstå varandra. Det var vår uppgift att få fram dessa sjus argument, få dem presenterade och kanske uppmärksammade. Denna redogörelse är i all sin koncisa sammanfattning i alla fall bättre än ingenting, den borde ha skrivits på engelska men hade i så fall blivit ännu mera knapphändig; nu är den i alla fall presentabel och kan kanske översättas till engelska, och i värsta fall kan den alltid kompletteras efteråt om det skulle behövas.

Kim och Johannes stannar ännu i Lhasa, jag hinner träffa dem ännu i morgon innan jag själv reser vidare till Peking den 25.7 för att därifrån fortsätta till Sverige. Både Johannes och Kim far tillbaka till Indien när den värsta monsunen är över och det börjar bli kallt i Tibet.

16.

Knappt hade vi kommit tillbaka till Lhasa igen, så blev den ena efter den andra magsjuk igen. Snart var fem av männen utslagna och däribland den ena reseledaren. Den egentliga reseledaren hade trots så många tidigare vistelser i Tibet legat dödssjuk i tre dagar under vår rundtur norrut.

Den tibetanska diarrén är någonting alldeles förfärligt. Det börjar med att man blir sprängfylld av gas, som man inte kan få ut. Det är oerhört plågsamt, spänningarna i

magen är olidliga, och har man tur kan man få ut gasen genom rapningar. Sedan börjar lavemanget, fast motsatsen, eller den nedåtriktade fontänen. Under ett helt dygn bara rinner man ut i kloaken; det finns ingenting man kan göra åt saken. Om man då dessutom ligger i tält ute i vildmarken och fontänen behagar börja spruta plötsligt när man på natten ligger i sovsäcken, så är man sannerligen förlorad och alla ens kläder också.

Tydligt överansträngde jag mig igen den 23.7, då mina samtal avslutades med mina lokala vänner, och följande natt drömde jag bara om energiska hantverkare, som höll på i vårt sovrum med att måla om, byta gardiner, laga fönster, snickra, och så vidare, utan att de förstod att det var lämpligare att göra sådant på dagen. Jag började sedan spruta klockan fem på morgonen. Dagen kröntes av lunchen hos borgmästaren, vars högtidlighet inte blev helt till allas belåtenhet, då alla inte fick sitta vid samma bord; utan det blev ett honnörsbord och ett minoritetsbord, vars sex utbölingar fick sitta och titta sex av honnörererna i ryggen. Borgmästaren erbjöd sig att bjuda den som önskade på whisky, endast två anmälde sig frivilligt, varpå det visade sig att hotellrestaurangen inte hade någon whisky. I stället bjöd borgmästaren då på ett slags ciderläskeblask, som märkvärdigt många ville ha. Bredvid borgmästaren satt det en kines, som bara kunde kinesiska fastän han bott 24 år i Tibet, och man frågade sig om han var en politruk eller borgmästarkontrollant. Borgmästaren var tibetan och mycket hjärtlig och visste inte hur länge han skulle få fortsätta vara borgmästare. I varje fall hade han redan hunnit starta mängder av berömliga skolbyggnadsprojekt omkring i hela Tibet, mot vilka vår enda lilla svenska skola framstod som ett tillskott av en droppe i oceanen. Men hellre en generös droppe än ingenting alls, och troligen motsvarade inte heller alla borgmästarens vidlyftiga skolprojekt mer än bara en bråkdel av det verkliga behovet.

Man kommer tyvärr inte ifrån, att den kinesiska närvaron i Lhasa är oerhört deprimerande. Man märker det inte de första dagarna, men efter tre dagar börjar man upptäcka sinofieringens förlamande och deprimerande effekt på det tibetanska livet. Innan kineserna kom fanns det inga flygare i Tibet, och många tibetaner menar, att flygorna är avrättade kinesiska reinkarnerade soldater, som man bör låta leva, så att de får genomgå sitt straff av föraktlig flugexistens. Innan kineserna kom fanns det inget öl i Tibet. Genom ölet har alkoholkonsumtionen tilltagit kraftigt, och man påträffar sönderslagna flaskor överallt och även ute i naturen för lekande barn och hundar att gå och skära sig på. De flesta tibetaner som dricker är arbetslösa, och de slår sönder flaskorna av ren förtrytelse. De kan inte få något jobb, emedan de saknar utbildning, emedan kineserna berövat tibetanerna deras utbildningsmöjligheter. Sedan säger kineserna: "Se på dessa värdelösa tibetaner! De duger ju till ingenting! De kan varken arbeta eller studera!" Och med det som argument inplanterar de fler kineser i Tibet utan att ens ifrågasätta deras egna kinesiska herrars politik när de med våld berövar tibetanerna både rätten till utbildning och rätten till arbete.

Med den största svårighet kunde jag på eftermiddagen efter den sällsamma banketten ta mig ut på stan för att säga adjö till mina vänner. När jag kom tillbaka igen fortsatte jag genast att spruta. Detta är vår sista dag i Tibet, och min rumskamrat frågade mig om jag tyckte att resan hade varit värd sitt pris. Svaret var ja och nej. Priset hade varit högt, och den största svårigheten hade för min del varit, att jag känt mig bunden av skolföreningen och dess aktiviteter. Bara tre dagar hade jag kunnat ge åt mina egna kontakter och den improviserade men kanske ändå nog så viktiga konferensen, medan 25 hade gått åt till att följa med i gruppens program. Å andra sidan hade jag fått se mera av Tibet än vad jag hade kunnat drömma om och fått en introduktion i alla de viktigaste klostren omkring Lhasa (utom Samye, det allra äldsta), och inte ens mina vänner Johannes och Kim hade ännu upplevat Nam Tso. Och fördelarna uppvägde nackdelarna. Kanske att jag underskattar resultaten av konferensen och mina egna insatser i den, och kanske att genomförandet av en sådan

konferens var något att vara stolt över och något som omedelbart borde överskugga både priset, diarréerna, strapatserna och eventuella mindre besvikelser på vissa medresenärers ytliga turistmentalitet.

17.

Vad ska man då säga om Kina? Vi begav oss ut till den kinesiska muren tidigt om morgonen innan ännu turistfloderna hunnit vakna. Vi kom ostörda upp på muren och fick ta del av all dess vidunderlighet. Problemet var bara det, att man inte såg någonting, då dimman låg tät och det dessutom regnade. Vi fick promenera bäst vi ville i allsköns ro upp och ner för muren, vilket var som att beträda en berg- och dalbana till fots i drypande väta, ogenomtränglig dimma och äckligt regn utan att se något av landskapet eller ens det närmaste tornet framför oss, som världens blindaste turister. Det hela var ganska ironiskt och groteskt.

Vi fick även gå ner i de kejsarliga gravarna från Mingdynastin under 14-1600-talen. Dessa gravar var bara en, då de andra ännu var outgrävda. Under marken hade kejsaren byggt liksom en bunkerstad åt sig och sina döda gemåler. Det var ett jättelikt förvaringsrum för tre lik byggt med lika astronomiska allmänna medel som den kinesiska muren, som kejsaren förbrukade en femtedel av Kinas befolkning till att bygga under 15 år. Minggravarna var som byggnadsverk ännu tommare. Som en i vår grupp uttryckte det: "Mycket intressant att ta sig så djupt ner under jorden för att få se röda trälådor. Det här liknar mest en utställning hos en begravningsbyrå." Och märkvärdigare än så var inte resultatet av all denna Mingkejsares fåfänga.

Och vad ska man då säga om Kina idag? Nu kommer mina åsikter att färgas ganska mycket av mina vänners och främst Johannes Westerbergs. Min egen erfarenhet blev tyvärr att kineserna var ohederliga och osympatiska. "Lita aldrig på en leende kines!" sade Johannes till mig, och jag fick tyvärr erfara att hans varning var befogad. Kineserna betraktar utlänningar från väst som penningmjölkkor utan mänskligt värde, som bara är till för att utnyttjas och mjölkas. Deras utpressningsmetoder är generande och besvärliga, och enda sättet att undvika dem är till slut att bara gå förbi dem och vägra befatta sig med dem. Kineserna är alltför opportunistiska för att kunna göra affärer på ett hederligt sätt. Kina är därför som nation ännu mycket omogen, knappast rumsren och knappast en nation bland de andra nationerna. Naturligtvis bör man se detta mot bakgrunden av Kinas olyckliga 1900-talshistoria, då allt bara gick på tok för Kina från början till slut, men mest ansvarig för situationen gjorde sig en enda man: Mao Zedong.

Det har sagts att kulturrevolutionen under Maos sista tio år genomfördes av 'de fyras gäng' och att Mao själv var oskyldig, men vem som än genomförde kulturrevolutionen, så var Mao det kinesiska kommunistpartiets ende ordförande och därigenom den högste ansvarige. Faktum är, att han startade kulturrevolutionen själv, han tyckte det var ett roligt och progressivt jippo, han genomförde det främst med den starka motivationen, att det var ett sätt för honom att kunna behålla makten, fastän han började bli för gammal och inkompetent; och kulturrevolutionens förödande destruktivitet kom inte av sig förrän tre år efter hans död och hade då rasat i hela Kina med Tibet och Turkestan i fjorton förfärliga år av terror och förödelse. Mao var även ensam ansvarig för alla de andra katastrofala misstagen under hans tid, som användandet av jordbrukarmassorna till industriarbetare, så att det blev hungersnöd och 43 miljoner kineser omkom på grund av detta, han var den drivande kraften bakom kärnvapensprängningarna i Sinkiang, den brutala ockupationen och omfattande förstörelsen av Tibet och hela dess kultur, anfallskriget mot Indien på två fronter och alla de omfattande stalinistiska massavrättningarna inom det egna landet på sådana oliktankande som han själv uppmuntrat till att komma med uppbygglig kritik mot

regeringen, så att denna skulle kunna bättra sig. Den bättrade sig inte utan avrättade kritikerna i stället. En sådan man började den lika gode kålsuparen president Nixon av Amerika göra affärer med från 1972. Dessa USA:s affärer med Kina har sedan dess aldrig avbrutits utan ständigt bara utvecklats, så att Kina idag är den nation i världen som får mest hjälp från USA.

Även i Europa besjälades man redan på 60-talet av denna vurm för personkulten i Kina. Jean-Luc Godard gjorde en smickrande film om Mao, överallt i Europa engagerade sig intellektuella för kulturrevolutionens sak, att ta parti mot Amerikas inblandning i kriget i Vietnam hade som konsekvens att man måste ta parti för Mao med allt vad Mao innebar, och alla struntade i tibetanerna. Tibet var levande begravet 1966-79, klostren var döda och förstörda, ingen tibetan fick praktisera någon form av buddhism, och först när tibetanerna fick komma fram igen efter 1979 och livet fick börja om från början igen i klostren, började man acceptera att tibetanerna över huvud taget fanns till. Men före det var det bara fritt fram för Maokulten i hela Europa. Han inte ens kritiserades. Och eftersom de levande begravda tibetanerna inte gav ett ljud ifrån sig i sina gravar, fastän de ännu levde, så ansågs de inte existera. Denna totala likgiltighet för tibetanerna och deras totalförstörda civilisation och kultur är ett brott som hela den 'civiliserade' världen gjorde sig medskyldig till: den blundade och teg inför det värsta brottet mot mänskligheten efter det andra världskriget, och detta brott fortsätter ännu idag att begås av alla som utan att ens rycka på axlarna låter Kina fortsätta förtrycka Tibet.

Kommunistpartiet sitter ännu vid makten och tar för givet att världen nu skall välkomna Kina som en nation bland andra nationer utan vidare och som om Mao och hans brott aldrig hade existerat. Vi frågade vår kinesiske guide i Peking om Kinas förhållande till Tibet, och han svarade: "Tibet tillhör Kina. Så har det alltid varit, och så skall det alltid vara. Punkt, slut. Det existerar inga problem." Han visste ingenting om Kinas bombning av kloster i Tibet och menade att sådant bara var illvillig propaganda. Vi fick den uppfattningen att han måste stå för dessa åsikter om han ville behålla sitt jobb.

Kineserna har alltid förts bakom ljuset av sina härskare, och de har alltid fogat sig i sina överordnades beslut utan att våga vara kritiska. Härskarna har alltid kunnat göra vad de ville med dem, och de har alltid hållit sina egentliga förhållanden hemliga för folket. Även Mao styrde Kina enväldigt med undanhållandet av sanningen som en viktig del i maktutövningen. Vi lärde oss i Europa så småningom att sådant aldrig kan löna sig i längden, medan Kina ännu verkar ha långt kvar till denna demokratiska mognadsprocess. En ljuspunkt är Hongkong om än kanske den enda, men ingen vet vad som kommer att hända där efter den första juli 1997 om knappt fyra år. I värsta fall drabbas Hongkong av samma totala lamslagning av hela samhället som Tibet. I bästa fall upphör Kina att vara kommunistiskt före det.

18.

Tibets självständighetshistoria i modern tid.

1912 förklarade sig Tibet formellt självständigt från Kina efter Manchudynastins fall 1911. Ett av de få länder som tog denna självständighet på allvar och erkände den var England, som alltid respekterade den. Kina däremot vägrade acceptera den, vilket ledde till att kineser under 38 års tid bara kunde resa till Tibet via Indien med brittiskt visum. 1947 blev Indien självständigt från England, och Indien övertog då Englands förbindelser och förpliktelser mot Tibet. När folkrepubliken Kina utropats i oktober 1949 blev en av dess primära målsättningar att lägga beslag på Tibet; program hade redan gjorts upp om dess annektering. Redan 1950 blev den planerade invasionen

verklighet, och Lhasa vädjade till världen och till FN om hjälp. England och Indien tog upp frågan i FN. Tibets status av självständig stat visade sig då vara oklar (efter 38 års reell självständighet), och Indien hoppades på en fredlig lösning. Den fredliga lösningen åstadkoms i Peking, där en delegation från Lhasa tvingades samtycka till 17-punktsprogrammet, som innebar att Tibet frivilligt blev en del av Kina mot att Kina garanterade Tibet full autonomi. Alternativet var öppet krig. Under öppet hot om blodigt krig, alltså under vapenhot, gick delegaterna med på överenskommelsen.

Den systematiska religionsutrotningen, folk mordet och tvångsinplanteringen av kineser i landet vidtog nästan genast. Redan 1956 var klosterbombningar och masstvangssteriliseringar ett faktum, medan massor av tibetanska barn systematiskt tvångsevakuerades till Kina för att uppfostras till goda kommunister och klostren tömdes på munkar och nunnor som tvingades till dödligt kroppsarbete och äktenskap mot sin vilja.

I mars 1959 ansåg Dalai Lama med sin autonoma regering att kineserna brutit mot 13 av de 17 överenskomna punkterna av fördraget och förklarade därför detta ogiltigt. Tibets fullständiga självständighet och oberoende utropades ånyo. Kineserna vidtog genast åtgärder och ämnade arrestera och likvidera hela den tibetanska regeringen, men Dalai Lama flydde och upprättade sin exilregering i Indien.

Premiärminister Nehru i Indien ville att Dalai Lama skulle återvända till Tibet och söka en fredlig uppgörelse med kineserna, men Nehrus samarbetspolitik med Kina kom av sig när Kina anföll Indien på två fronter, i Ladakh och i Assam.

Tibets självständighetsförklaring från mars 1959 har aldrig tagits tillbaka av Dalai Lama och hans exilregering och gäller alltså fortfarande efter 34 års oavbrutet motstånd mot den kinesiska ockupationen av Tibet. Rent rättspolitiskt och folkrättsligt har alltså Tibet varit självständigt sedan 17 mars 1959 och har det bara tillhört Kina i detta århundrade under åren 1900-1912 och under inte ens åtta år från den 23 maj 1951 till den 17 mars 1959.

Vid självständighetsförklaringen 1912 omfattade Tibet utom sin nuvarande yta även allt land upp till Altyn-Tag-bergen och sjön Koko Nor (Tsing Hai) och österut till de trakter där Huang Ho och Yangtse Kiang flyter som närmast varandra. Kina gjorde inte bara om Tibet till en exploaterad och förslavad provins utan stympade även dess naturliga gränser.

Något bör nämnas om Panchen Lamas märkliga ställning. Han är officiellt Tibets andliga överhuvud, medan Dalai Lama är dess statsöverhuvud. I praktiken har rollerna varit ombytta: Dalai Lama har agerat som en oomstridd andlig ledare, medan Panchen Lama gjort sig bemärkt för märkliga politiska turer. När engelsmännen kom till Gyantse 1904 flydde Dalai Lama (XIII) till grannlandet Mongoliet i norr medan Panchen Lama (IX) stannade kvar och träffade överenskommelser med engelsmännen. När Kina angrep Tibet 1910 flydde Dalai Lama till Indien medan Panchen Lama stannade kvar och träffade överenskommelser med Manchudynastin. När Tibet förklarade sig självständigt från Kina den 16 december 1912 fann sig Panchen Lama i en så besvärlig politisk situation, att han såg sig tvungen att fly till Kina, där han levde under Kuomintang och Chang-Kai-Sheks beskydd under fåfänga försök att få återkomma till Tibet. Han hade politiskt gjort bort sig så totalt, att han kunde återkomma först i sin likkista 1935.

När Kina överföll Tibet 1950 var det med den officiella föranledningen, att den då 13-årige nye Panchen Lama (X) hade bett Kina komma och befria Tibet. Kommunistiska kupper har alltid genomförts på det sättet: kuppakarna har hävdat att någon uttryckligen bett dem komma och lägga beslag på all makten. När Dalai Lama flydde från Tibet 1959 stannade Panchen Lama kvar och fortsatte samarbeta med kommunisterna, med eller mot sin vilja, vilket han redan hade gjort sedan 1952, då han ju var kinesernas kandidat till titeln. Han var inte den ende obestridlige kandidaten - det fanns en annan också, en tibetansk kandidat, en liten pojke, som under en

pilgrimsfärd från Tashilumpo till Indien hade eliminerats - ingen vet något om honom efter att kineserna arresterade honom i Yatung strax norr om Sikkim. Det var kommunisterna som etablerade den kände Panchen Lama vid makten, men när han vid mogen ålder vågade säga ifrån och ta Dalai Lamas parti i Indien fick han ändå tillbringa ett tjugotal år i isolering i Kina, under långa tider svårt torterad och fullständigt isolerad från yttervärlden, tills han gick med på att samarbeta igen. Vare sig han var en falsk eller en äkta Panchen Lama var hans ställning djupt tragisk. Han dog för fem år sedan fastän han var flera år yngre än Dalai Lama. Hans död inträffade under mystiska omständigheter, och i samband därmed avled ett antal medlemmar i hans familj enligt kineserna av hjärtattacker. Många menar dock att hjärtattacker inte kan vara så epidemiska som de blev inom Panchen Lamas familj efter dennes död.

Av de mänskliga rättigheterna har Kina brutit mot 19 punkter i Tibet:

§ 3 Rätten till eget liv, frihet och personlig säkerhet har kränkts genom mord, våldtäkter, fängelsestraff utan rättegång och godtyckliga avrättningar.

§ 4 Förbudet mot slaveri har kränkts i det att Kina i det officiella ärendet att befria Tibets människor i stället gjort dem till sina egna slavar.

§ 5 Förbudet mot tortyr och mot grym, omänsklig och förnedrande behandling av människor har kränkts genom att allt detta genomförts mot den tibetanska befolkningen.

§ 9 Förbudet mot att utsätta folk för godtyckliga arresteringar, kvarhållanden och landsförvisningar har kränkts.

§ 12 Förbudet mot att inkräkta på folks privatliv, familjeliv, hemliv och korrespondens och mot ärekränkning samt rätten till lagens skydd mot sådant har kränkts genom tvångsskilmässor, tvångsfamiljeupplösningar och berövandet av barn från deras familjer mot barnens vilja.

§ 13 Rätten till rörelsefrihet till och från och inom sitt eget land och från vilket annat land som helst har berövats tibetanerna.

§ 16 Att äktenskap får ingås endast genom båda parternas egna fria vilja har kränkts i genomförandet av de många tvångsäktenskapen mellan munkar och nunnor och genom att många tibetanskor tvingades gifta sig med kineser.

§ 17 Rätten till egendom och förbudet mot att berövas sin egendom kränktes genom masskonfiskeringar då tibetanerna ofta berövades allt utom kläder och hushållsartiklar.

§ 18 Rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet berövades tibetanerna.

§ 19 Rätten till åsiktsfrihet berövades tibetanerna främst genom att tibetanernas böcker och skrifter systematiskt förstördes.

§ 20 Rätten till fredliga möten förbjöds av kineserna då endast möten som utlysts av kineserna blev tillåtna.

§ 21 Rätten till politisk valfrihet i det egna landet förbjöds av kineserna.

§ 22 Rätten till social säkerhet förvägrades tibetanerna, då 1) Tibets ekonomiska resurser gick till Kina, 2) de sociala förändringarna i Tibet skedde till tibetanernas nackdel och 3) man försökte utrota tibetanernas religion.

§ 23 Rätten till arbete, till egen valfrihet av arbete, till god arbetsmiljö och till rättvis lön förvägrades tibetanerna genom tvångsarbete under omänskliga förhållanden och utan lön.

§ 24 Rätten till vila och semester från arbetet förvägrades tibetanerna.

§ 25 Rätten till dräglig levnadsstandard och tillgång till läkarvård samt alla mödrars och barns rätt till särskilt skydd kränktes genom att alla tibetanska ekonomiska tillgångar omhändertogs av Kina.

§ 26 Rätten till fri utbildning och uppfostran kränktes genom att tibetanernas egna utbildningsanstalter stängdes och ersattes med kommunistiska propagandaskolor samt genom att de tibetanska barnen berövades sina föräldrar för att indoktrineras i tvångspropaganda.

§ 27 Rätten till deltagande i det egna landets kulturliv berövades tibetanerna genom att kineserna försökte eliminera den tibetanska kulturen och ersätta den med ateistisk kommunism.

§ 29 Att den personliga friheten bara får begränsas genom tillbörlig hänsyn till andra människor kränktes av kineserna kanske mest genom bombningarna av tibetanska kloster, som byggts mest för att värna om den personliga friheten och integriteten.

Brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet har pågått oavbrutet i mer än 40 år, då det systematiska, metodiska och överlagda folkmord på tibetanerna som inleddes 1950 aldrig har avbrutits fastän Kina är med i FN och permanent medlem i Säkerhetsrådet. Utvecklingen går nu åt rätt håll och har gjort det ända sedan Mao Zedongs död 1976, men den har hela tiden bromsats av kineserna (ex. Himmelska Fridens Torg i juni 1989). Ovanstående uppgifter om brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet var klara och internationellt kända redan 1960 genom Internationella Juristkommissionens i Genève utförliga undersökningar och alltså långt innan kulturrevolutionen inleddes. Ingenting gjordes åt saken då, och egentligen har ingenting gjorts heller sedan dess, utom av tibetanerna själva, som bygger upp sina kloster igen med egna medel medan kineserna fortsätter att obehindrat exploatera deras land.

"En inflytelserik person i så gott som varje familj är farbrodern, som är munk. Fastän han kanske lever någon del av året i kloster och använder mycket tid till resor har farbrodern alltid en säng stående i hemmet; det är också han som står för lärdomen i huset. Han svarar för att en av hans brorsöner, den näst äldste, utbildas till munk och att de övriga barnen får lära sig något.

Den äldste sonen vet, att när han gifter sig och ärver faderns hem och övriga ägodelar, så är det han, den näst äldste, som får den stora äran att bli munk. För de av oss som lever i länder där religionen inte har så stort inflytande är det svårt att uppskatta till vilken hög grad Himalayaborna anser att munkens liv är särskilt eftertraktat. Vi, som föds till att begära världsliga ting, har inte så mycket till övers för andligt liv. Barnen i Himalaya däremot får lära sig att respektera sina lärare, att tycka om böcker och att tänka på att livet bara är en övergående fas på vägen till fullkomning. Grunden för det andliga livet i Tibet är respekten för det skrivna ordet och att allt skrivet tas på allvar. Därmed är tibetanerna liksom judarna framför allt ett skriftens folk, och det är munken som uppbär detta ansvar. Att få bli munk är för pojkar ett stort privilegium och en stor social och andlig utmärkelse. De vet också att deras farbroder, som är munk, lever ett mycket intressant liv.

"Ett bättre liv är inte möjligt. Jag har ingen hustru, inga barn som skall ha mat, jag behöver inte arbeta på fälten eller ge mig upp i bergen för att leta reda på en försvunnen ko eller häst. Jag har inga bekymmer i världen, jag är fullständigt fri; jag har visserligen inget guld eller silver, men jag äger den största skatten av alla, som är att förstå den buddhistiska läran och dess sanna natur. Inget annat liv kan jämföras med det som är ägnat åt Dharma." (insikt)

Kineserna och några andra europeiska forskare har kallat munkarna i Tibet och Himalaya för parasiter. En sociologisk film om Ladakh, som gjordes för inte så länge sedan, har till och med framställt de nuvarande klostren som fruktansvärda instrument för utnyttjande av de fattiga. Många förstår inte att det förhåller sig precis tvärtom. Klostren är ekonomiskt fördelaktiga för alla. I själva verket finns det inte mycket jordbruksmark som lämpar sig för konstbevattning och som kan brukas. Om jordbruken delades lika mellan barnen eller endast mellan sönerna hade på några få generationer befolkningen ökat så att valet stått mellan svält och emigration. För en jordbruksbefolkning i områden med begränsad tillgång på odlingsbar mark är det absolut nödvändigt med någon form av födelsekontroll. Frivilligt celibat tycks vara en av de bästa metoderna för att stabilisera folkmängden. Genom att ta sig an son nummer två från familjerna begränsar klostren i Himalaya folkökningen på ett naturligt sätt.

Det är ett faktum att traditionen med jättelika byggnadsverk går tillbaka till Antiken, men en elvavåningars fästning uppförd på 600-talet måste ha varit en av de första skyskraporna i världen. Vi känner väl till Potala, Dalai Lamas palats i Lhasa, som byggdes under senare delen av 1600-talet och som har 16 till 19 våningar. Vad det rätta talet än är så måste det ha varit en av de högsta och största byggnaderna i världen under flera sekler. I Europa överträffades det först 1922 av en skyskrapa i Belgien.

Det viktigaste inslaget i kulturen i Himalaya är av estetisk natur, inte ekonomisk. Så till exempel kan en dörr på sina sneda gångjärn få gnissla men ändå vara dekorerad med de mest utsökta utsirningar. I detta fall anses dörrens estetiska roll vara lika viktig som dess funktion om inte viktigare. I vår moderna värld gäller snarare motsatsen. Vi

använder mer tid och pengar på effektivitet än på konstnärlig utsmyckning. När vi någon gång använder den är det som försäljningsargument för att vädja till konsumenten. Begrepp som effektiv, praktisk och bekväm har alltid företrädde framför skönhet. Så har det varit för oss sedan funktionalismen bröt igenom på 1900-talet medan vi ännu på 1800-talet också satte skönhet i första rummet. För en tibetan är ordet för lycka synonymt med skönhet, medan vi numera kanske vill ersätta skönhet med bekvämlighet. Vårt skönhetssinne är tyvärr avtrubbat nästan till obefintlighet genom vår bekvämlighet, och estetik existerar knappast längre för oss. Häre ligger en av de stora skillnaderna mellan vår västerländska och den himalayiska världen.

Ett känt fenomen i Tibet är den så kallade tibetanska sjukan eller bergssjukan, som främst bergsbestigare drabbas av. I Sverige finns ett liknande fenomen som kallas för lappsjukan. Alla som bott i Lappland känner till det. Symptomet är ett beroende av närkontakt med den egna hemjorden som är starkare och svårare ju fattigare och oländigare denna hemjord är. I Himalaya yttrar sig detta fenomen bland bergsbestigare som så, att de helt enkelt ständigt måste bege sig tillbaka och bestiga samma omöjliga berg igen om de så stupar på kuppen. Många har offrat sina liv för K2 på detta sätt. Har man varit bland bergen i Himalaya är detta fenomen det verkligaste tänkbara. Det är sällsynt att en resenär till Himalaya inte till varje pris känner att han måste återvända dit. För Sven Hedin blev sjukan till en mani som ständigt drev honom tillbaka till "sin kalla brud i Asien", de tibetanska öknarna och bergen. Man är helt enkelt förlorad från det man för första gången sätter sin fot på den tibetanska högplatån. Ja, det räcker rentav av med Darjeeling eller Kathmandu, så är man fast."

- efter Michel Peissel.

Den svenska skolan i Katsel invigdes hösten '94, och vi besökte den i maj '97. Den är unik i sitt slag i hela Tibet och hade då 184 elever av vilka 73 bodde på skolan. Då skolan var fullbelagd med bara fyra klasser hade man ännu inte kunnat satsa på att ha den komplett med sex klasser. Tyvärr hade kineserna hösten '96 insisterat på att varje klassrum skulle domineras av jätteporträtt av Mao med andra röda, fula och utdöda partikoryféer. Andra länder har försökt genomdriva liknande skolprojekt i Tibet, men bara den svenska skolan har tills vidare lyckats.